

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

АНА Р. САВИЋ ГРУЈИЋ

АНТРОПОГРАФСКА ЛЕКСИКА
У ГОВОРИМА СВРЉИШКОГ КРАЈА
– ЛИНГВОГЕОГРАФСКИ ПРИСТУП

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Београд, 2016

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

ANA R. SAVIĆ GRUJIĆ

THE ANTHROPOGRAPHIC LEXICON IN
THE SPEECH OF THE SVRLJIG AREA –
A LINGUO-GEOGRAPHIC APPROACH

DOCTORAL DISSERTATION

Belgrade, 2016

УНИВЕРСИТЕТ В БЕЛГРАДЕ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

АНА Р. САВИЧ ГРУИЧ

АНТРОПОГРАФИЧЕСКАЯ ЛЕКСИКА В
ГОВОРАХ СВРЛИШКОЙ ОБЛАСТИ –
ЛИНГВОГЕОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

ДОКТОРСКАЯ ДИССЕРТАЦИЯ

Белград, 2016

Подаци о ментору и члановима комисије

Ментор:

Проф. др Првослав Радић, редовни професор, Универзитет у Београду,
Филолошки факултет

Чланови комисије:

Датум одбране:

Користим прилику да изразим дубоку захвалност члановима комисије на основу чијег мишљења ми је поверена израда доктората.

Најпре захваљујем свом ментору проф. др Првославу Радићу на указаном поверењу, стручним примедбама и сугестијама, као и на стрпљењу које је имао да ми помогне и прати мој рад.

Велику захвалност дугујем проф. др Рајни Драгићевић, чија ми је свесрдна помоћ у разрешавању неких недоумица представљала драгоцену и подстицајну подршку.

Проф. др Софији Милорадовић захваљујем на несебичној стручној помоћи, на свим добронамерним и корисним саветима.

АНТРОПОГРАФСКА ЛЕКСИКА У ГОВОРИМА СВРЉИШКОГ КРАЈА – ЛИНГВОГЕОГРАФСКИ ПРИСТУП

РЕЗИМЕ

Докторска дисертација „Антропографска лексика у говорима сврљишког краја – лингвогеографски приступ” бави се изучавањем лексичког фонда којим се означава човек према физичким особинама у говорима сврљишког краја.

Термин антропографска лексика употребљавамо у значењу – лексика којом се означава човек по свим својим својствима: физичким, карактерним, социјалним.

Определили смо се да обради ове лексике приступимо преко онога што је очигледно, а то су, најпре, телесне особине човека, тј. карактеристике које саговорник може видети (и/или чути) у контакту с носиоцем тих особина. Ради добијања прецизнијих резултата истраживање смо спровели на ужем географском подручју – у говорима сврљишког краја.

Детаљна анализа фундирана на релевантној и обимној грађи, прикупљеној на терену, пружила је могућност да се кроз језичку перспективу сагледа како се конкретна језичка заједница односи према једном делу друштвене стварности – човеку и његовим телесним карактеристикама.

Предмет нашег рада чини више од 1600 именичких и придевских лексема сврљишког краја које се могу дефинисати као речи које карактеришу човека по некој физичкој особини и које припадају семантичком микропољу „телесне особине” као делу семантичког поља „људске особине” и асоцијативног поља „човек”.

Циљ овог истраживања био је да ову лексику издвојимо и проучимо, да сачинимо расправу, картографишемо географски распоред појединих лексема и сачинимо речник.

Утврђивање семантичког опсега лексичких јединица које се односе на номинацију и квалификацију лица допринело је изоштравању лексичке слике сврљишког говорног подручја, али и разумевању културног идентитета једне

језичке заједнице. Речју, формирање ових лексичких јединица првенствено је засновано на визуелној перцепцији (боје, величине, облика и сл.), али су на њихово коначно обликовање утицале и социокултурне специфичности говорне заједнице у којима су садржане традиционалне животне вредности човека из руралне средине. Бројност и разноврсност номинационих средстава за ознаку телесних карактеристика одсликава јасну културну специфичност говорне заједнице у којој је све оно што нарушава идеал природног лика и што није у складу са социјалним нормама оцењено негативно. С друге стране, број позитивних и експресивно неутралних лексичких јединица којима се означава особа позитивних телесних карактеристика, као и оних које ни у ком погледу не искачу из образаца социјалне норме, јесте занемарљив.

Велики део ове лексике представљају лексичке јединице мотивисане називом неког дела тела, али значајан проценат чине и речи настале метафоризацијом према различитим ентитетима из човекова окружења, као и лексичке јединице засноване на некој митолошкој семантичкој мотивацији.

Творбеном анализом обухваћене су само оне речи које са синхронијске равни посматрано припадају изведеним речима. Анализи су подвргнути деривати добијени префиксацијом и суфиксацијом, као и творенице настале сложено-суфиксалном творбом. Посебна пажња посвећена је суфиксацији као основном и најзаступљенијем начину творбе. Суфикси су представљени у комбинацији с основном уз коју се везују, указано је на њихову продуктивност и значење на деривационом плану.

Лексичким картама репрезентована је географска распрострањеност десет одабраних лексема и указано је да на лексичком плану влада велика уједначеност тако да диференције између тимочко-лужничког и сврљишко-заплањског говорног типа готово нема.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: призренско-тимочки говорни тип, сврљишко-заплањски говорни тип, антропографска лексика, лексичко-семантичка анализа, творбена анализа, ареални приказ.

НАУЧНА ОБЛАСТ:
СРПСКИ ЈЕЗИК

УЖА НАУЧНА ОБЛАСТ:
ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА, ЛЕКСИКОЛОГИЈА, ЛИНГВИСТИЧКА ГЕОГРАФИЈА

УДК:

THE ANTHROPOGRAPHIC LEXICON IN THE SPEECH OF THE SVRLJIG AREA – A LINGUO-GEOGRAPHIC APPROACH

SUMMARY

The doctoral dissertation entitled *The anthropological lexicon in the speech of the Svrljig area – a linguo-geographic approach* deals with the study of the lexicon which is used to denote an individual based on his physical traits, in the speech of the Svrljig area.

The term anthropogeographic lexicon refers to a lexicon used to denote an individual based on his features: physical features, social features, character.

In the analysis of this lexicon, we selected an approach based on what is evident, and this primarily includes the physical features of individuals, that is, characteristics which the interlocutor can see (and/or hear) in contact with the individual in possession of these features. In order to obtain more precise results, we carried out the research in a very narrow geographic area – in the speech of the Svrljig area.

A detailed analysis founded on relevant and extensive material, collected in the field, offered us the opportunity to use a linguistic perspective in order to view how a particular human community treats a certain part of the social reality – an individual and his physical features.

The subject matter of this dissertation consists of more than 1600 nominal and adjectival lexemes of the Svrljig area, which can be defined as words which characterize an individual based on his physical features, and which belong to the semantic micro field of “physical features”, as a part of the semantic field “human traits” and the associated field of “man”.

The aim of this research was to isolate and study this lexicon, to organize an appropriate discussion, map the geographic distribution of certain lexemes and compile a dictionary.

The determination of the semantic extent of lexical units which refer to the nomination and qualification of an individual has led to a more precise lexical image of the speech of the Svrljig area, but also to the understanding of the cultural identity of a

single linguistic community. In a word, the formation of these lexical units is primarily based on visual perception (color, size, shape and the like). At the same time, their final form was also influenced by the socio-cultural specificities of the speech community which rested on the traditional human life values of people living in a rural environment. The volume and diversity of the nominations used to denote physical characteristics reflect a clear cultural specificity of the speech community in which everything that disrupts the ideal of a natural image and is not in accordance with the social norms is deemed negative. On the other hand, the number of positive and expressively neutral lexical units used to denote an individual with positive physical characteristics, as well as those which in no way deviate from the patterns of social norm, is negligible.

A large part of this lexicon is represented by lexical units motivated by the name of a body part, but a significant percentage is made up of words which are the result of a metaphoric extension related to various entities from the environment, as well as lexical units based on a mythological semantic motivation.

The derivational analysis included only those words which in synchronic terms can be considered derived words. The derivations obtained through prefixation and suffixation were analyzed as derivatives which are the result of a complex-suffixation derivation process. Special attention was paid to suffixation as the basic and most widely available means of derivation. Suffixes were represented in combination with the base to which they were bound, and their productivity and meaning in terms of derivation were indicated.

Lexical maps were used to represent the geographic distribution of ten selected lexemes. Since there is significant homogeneity on the lexical field, the differentiations between the Timok-Lužnice and Svrnjg-Zaplanje speech are almost non-existent.

KEY WORDS: lexicon, lexical-semantic analysis, derivational analysis, areal overview.

FIELD OF STUDY:
THE SERBIAN LANGUAGE

SPECIALIZED FIELD OF STUDY:
DIALECTOLOGY, LEXICOLOGY, LINGUO-GEOGRAPHY

UDC:

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
Појам сврљишког краја.....	1
Становништво.....	3
Досадашња проучавања сврљишког краја.....	4
О „сврљишком говору”.....	5
Антропографска лексика у досадашњим проучавањима.....	6
Методолошки подаци.....	8
Избор теме и предмет истраживања.....	8
О теренском истраживању и корпусу за анализу.....	11
Циљ истраживања и приступ теми.....	12
Техничке напомене.....	16
ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА.....	17
I тематска целина: глава, делови главе, врат.....	17
I. 1. Тематска група глава.....	17
I. 1. 1. Особа велике главе.....	18
I. 1. 2. Особа мале главе.....	20
I. 1. 3. Особа четвртасте главе.....	25
I. 1. 4. Особа округле главе.....	27
I. 1. 5. Особа шпицасте главе.....	29
I. 2. Тематска група коса.....	31
I. 2. 1. Особа бујне косе.....	32
I. 2. 2. Особа без косе.....	35
I. 2. 3. Особа дуге косе.....	36
I. 2. 4. Особа гргураве косе.....	38
I. 2. 5. Особа зализане косе.....	40
I. 2. 6. Особа према боји косе.....	41
а) Особа беле косе.....	41
а) 1. Особа природно светле косе.....	41
а) 2. Особа седе косе.....	42
б) Особа жуте / плаве косе.....	44

в) Особа риђе косе	45
г) Особа црне косе	46
I. 2. 7. Особа с праменовима различите боје.....	47
I. 2. 8. Особа високих зализака	48
I. 2. 9. Лоше ошишана особа.....	50
I. 2. 10. Особа неуредне косе	52
I. 2. 11. Особа која има вашке.....	53
I. 3. Тематска група лице	54
I. 3. 1. Особа широка лица	54
I. 3. 2. Особа уска лица.....	55
I. 4. Тематска група пут.....	56
I. 4. 1. Особа светле пути	57
I. 4. 2. Особа тамне пути	58
I. 4. 3. Особа жута тена.....	59
I. 4. 4. Бледа особа	60
I. 4. 5. Особа модра тена.....	62
I. 5. Тематска група чело.....	63
I. 5. 1. Особа висока чела	63
I. 5. 2. Особа ниска чела	65
I. 5. 3. Особа изборана / намрштена чела	66
I. 6. Тематска група кожа лица	68
I. 6. 1. Особа с пегاما на лицу.....	68
I. 6. 2. Особа с младежом на лицу	69
I. 6. 3. Особа с бубуљицама на лицу	70
I. 6. 4. Особа рохава лица.....	71
I. 7. Тематска група обрве	72
I. 7. 1. Особа јаких обрва.....	73
I. 7. 2. Особа ретких обрва / без обрва.....	74
I. 7. 3. Особа белих обрва.....	76
I. 7. 4. Особа различитих обрва	77
I. 8. Тематска група трепавице	77
I. 8. 1. Особа без трепавица.....	78

I. 8. 2. Особа белих трепавица	78
I. 9. Тематска група очи	79
I. 9. 1. Особа крупних очију	80
I. 9. 2. Особа ситних очију	81
I. 9. 3. Особа буљавих очију	82
I. 9. 4. Разрока особа	83
I. 9. 5. Особа према боји очију	84
а) Особа црних очију	84
б) Особа плавих очију	85
в) Особа очију неједнаке боје	85
I. 9. 6. Особа крмељивих очију	86
I. 9. 7. Особа с дефектом вида (делимичним / потпуним)	87
I. 9. 8. Особа која има подочњаке	88
I. 10. Тематска група образи	88
I. 10. 1. Особа дебелих образа	89
I. 10. 2. Особа упалих образа	91
I. 10. 3. Особа црвених образа	92
I. 11. Тематска група уши	93
I. 11. 1. Особа великих / клемпавих ушију	93
I. 11. 2. Особа без једног ува (с окрњеним увом)	94
I. 11. 3. Особа длакавих ушију	95
I. 11. 4. Особа с дефектом слуха (делимичним / потпуним)	96
I. 12. Тематска група нос	96
I. 12. 1. Особа велика носа	97
I. 12. 2. Особа крива носа	98
I. 12. 3. Особа кукаста носа	98
I. 12. 4. Особа кратка затупаста носа	99
I. 12. 5. Особа прћаста носа	100
I. 12. 6. Особа широких ноздрва	101
I. 12. 7. Особа без носа	101
I. 13. Тематска група уста	102
I. 13. 1. Особа великих уста	102

I. 13. 2. Особа пуних избачених уста	104
I. 13. 3. Особа кривих уста	105
I. 13. 4. Особа са зечјом усном	106
I. 14. Тематска група зуби	107
I. 14. 1. Особа великих зуба	108
I. 14. 2. Особа ретких зуба	108
I. 14. 3. Особа без зуба	109
I. 14. 4. Особа кривих зуба	109
I. 14. 5. Особа истурених предњих зуба	110
I. 14. 6. Особа којој се виде десни изнад зуба	111
I. 15. Тематска група вилица	111
I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње)	112
I. 15. 2. Особа четвртасте вилице	113
I. 16. Тематска група брада	113
I. 16. 1. Човек јаке браде	114
I. 16. 2. Човек ретке браде / без браде	115
I. 16. 3. Човек према боји браде	115
а) Човек беле браде	116
б) Човек жуте браде	117
в) Човек риђе браде	117
I. 16. 4. Жена с брадом	117
I. 17. Тематска група бркови	119
I. 17. 1. Човек великих бркова	119
I. 17. 2. Човек малих бркова	120
I. 17. 3. Човек без бркова	121
I. 17. 4. Човек према боји бркова	121
а) Човек белих бркова	122
б) Човек жутих бркова	123
в) Човек риђих бркова	123
I. 17. 5. Жена с брковима	123
I. 18. Тематска група врат	124
I. 18. 1. Особа танка врата	124

I. 18. 2. Особа дебела врата.....	125
I. 18. 3. Особа дуга врата.....	126
I. 18. 4. Особа кратка врата.....	127
I. 18. 5. Особа крива врата.....	128
II тематска целина: труп и удови.....	128
II. 1. Тематска група руке.....	128
II. 1. 1. Особа кратких руку.....	129
II. 1. 2. Особа дугих руку.....	129
II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку.....	130
II. 1. 4. Особа без руке.....	132
II. 1. 5. Особа вештије десне руке.....	133
II. 1. 6. Особа вештије леве руке.....	134
II. 2. Тематска група прсти.....	134
II. 2. 1. Особа којој недостају прсти.....	134
II. 2. 2. Особа са шест прстију.....	135
II. 2. 3. Особа с кожицом међу прстима.....	136
II. 3. Тематска група ноге.....	136
II. 3. 1. Особа кратких ногу.....	137
II. 3. 2. Особа дугих ногу.....	138
II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу.....	140
II. 3. 4. Особа без ноге.....	144
II. 3а. називи према начину кретања.....	145
II. 3а. 1. Особа која храмље.....	145
II. 3а. 2. Особа која се гега у ходу.....	146
II. 3а. 3. Жена која њише куковима док хода.....	147
II. 4. Тематска група стопала.....	148
II. 4. 1. Особа великих стопала.....	149
II. 4. 2. Особа равних табана.....	150
II. 5. Тематска група кичма / леђа.....	150
II. 5. 1. Особа с грбом.....	151
II. 5. 2. Особа с крилима.....	151
II. 6. Тематска група рамена.....	152

II. 6. 1. Особа с избаченим раменом	153
II. 6. 2. Човек широких рамена	154
II. 7. Тематска група груди	156
II. 7. 1. Човек широких груди	156
II. 7. 2. Жена великих дојки	157
II. 8. Тематска група стомак	158
II. 8. 1. Особа велика стомака	158
II. 9. Тематска група задњица	159
II. 9. 1. Особа велике задњице	159
II. 10. Тематска група кукови	160
II. 10. 1. Особа широких кукова	161
II. 11. Тематска група струк	162
II. 11. 1. Особа танка струка	162
III тематска целина: општи физички изглед и здравствено стање	164
III. 1. Тематска група општи физички изглед	164
III. 1. 1. Лепа особа	165
III. 1. 2. Ружна особа	166
III. 1. 3. Особа стамена стаса	168
III. 1. 4. Особа ниска раста	170
III. 1. 4. а) Дебела особа ниска раста	172
III. 1. 4. б) Мршава особа ниска раста	173
III. 1. 5. Особа висока раста	174
III. 1. 5. а) Дебела особа висока раста	175
III. 1. 5. б) Мршава особа висока раста	176
III. 1. 6. Изразито дебела особа	177
III. 1. 7. Изразито мршава особа	178
III. 1. 8. Маљава особа	180
III. 2. Тематска група здравствено стање	181
III. 2. 1. Болесна особа	181
III. 2. 2. Особа с телесним недостатком	183
III. 2. 3. Особа која се стално тресе	184
III. 2. 4. Особа која кашље	185

III. 2. 5. Особа која кија.....	186
III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу.....	187
III. 2. 7. Особа с богињама.....	188
III. 2. 8. Особа са шугом.....	188
III. 2. 9. Особа с килом.....	189
III. 2. 10. Особа која балави (док прича).....	189
III. 3. Тематска група говор.....	190
III. 3. 1. Нема особа.....	190
III. 3. 2. Особа с говорном маном.....	191
III. 3. 3. Особа која замуцкује.....	192
III. 3. 4. Особа која шушка када говори.....	192
III. 3. 5. Особа која говори „кроз нос”.....	193
III. 3. 6. Особа која не изговара све гласове.....	194
ТВОРБА ИМЕНИЦА И ПРИДЕВА.....	195
Творба именица.....	195
Творба придева.....	217
АРЕАЛНИ ПРИКАЗ.....	226
РЕЧНИК.....	237
ЗАКЉУЧАК.....	304
ЛИТЕРАТУРА.....	327
БИОГРАФИЈА.....	344

УВОД

Појам сврљишког краја

Појам „сврљишког краја” углавном се поклапа с географским појмом Сврљишка котлина, с тим што се шири и на места која географски излазе из Котлине, а која су током историје административно припадала Сврљигу.

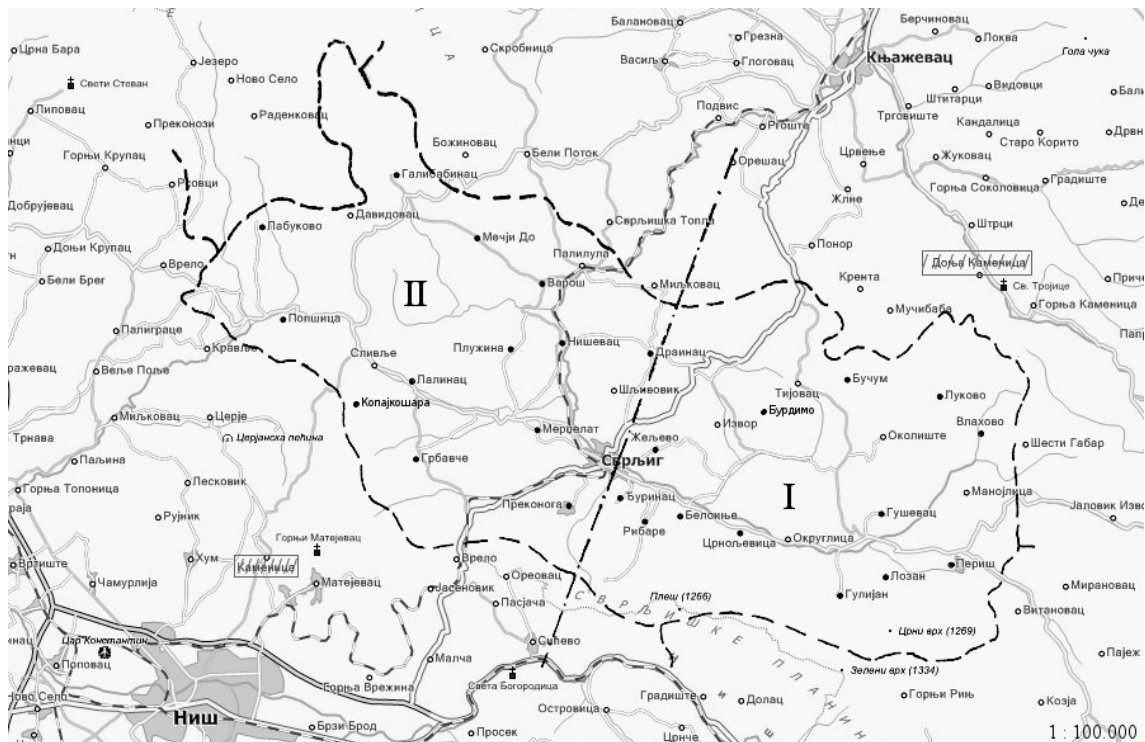
Сврљишка котлина се налази у источној Србији и према савременој административно-територијалној подели припада Нишавском округу. С јужне стране омеђена је планинским венцем Сврљишких планина (Зелени врх 1334 м), источну границу представља огранак Пајешког камена (1074 м), на северу се простире до планине Тресибабе (786 м), а на западу досеже до Калафата и његових огранака (839 м). „На северозападу је ограничена пределом Голак, на северу Књажевачком котлином, на истоку Заглавком, на југоистоку Белопаланачким Буцаком, на југу Белопаланачком котлином, а затим облашћу Сићевачке клисуре, Нишком и Алексиначком котлином, на југу и југозападу” (Голубовић 1992: 21). Кроз Сврљишку котлину протиче Сврљишки Тимок, лева притока Белог Тимока.

Овако дефинисан сврљишки крај обухвата територију од око 500 квадратних километара на којој је поред градског насеља Сврљиг распоређено још 38 сеоских насеља: Белоиње, Бурдимо, Бучум, Варош, Влахово, Галибабинац, Гојмановац, Грбавче, Гулијан, Гушевац, Давидовац, Драјинац, Ђуринац, Жељево, Извор, Копажкошара, Лабуково, Лалинац, Лозан, Луково, Манојлица, Мерцелат, Мечји До, Нишевац, Околиште, Округлица, Палилула, Периш, Пирковац, Плужина, Попшица, Преконога, Радмировац, Рибаре, Сливје, Тијовац, Црнољевица и Шљивовик.¹

Старину насеља сврљишког краја потврђују турски пописи, дефтери, од којих је најстарији из 1454. године (Бојанић Лукач 1975). Већина данашњих насеља, под данашњим или претходним називима, била је позната већ средином

¹ Иако се по народном поимању сврљишким селима сматрају и Сврљишка Топла, Бели Поток и Божиновац у општини Књажевац, као и Језеро, Ново Село и Раденковац у општини Сокобања, испитивања смо обавили на подручју омеђеном административним границама.

XV века, мада наведени попис региструје и нека насеља која данас не постоје (Богдановић 1990).

Карта сврљишког краја

- I тимочко-лужнички говорни тип
- II сврљишко-заплањски говорни тип
- .-.- граница говорних типова
- испитани пунктови
- неиспитани пунктови
- /// контролни пунктови

Становништво

Број становника који насељава ове крајеве мењао се током историје варирајући од пописа до пописа. На основу статистичких података добијених пописом из 2011. године општина Сврљиг имала је 14.249 становника (97,2% чине Срби, 1,1% Роми, 0,3% јесу припадници 13 различитих народа, а 1,4% нису се изјаснили) (Републички завод за статистику *Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији*). Имајући у виду да је према попису из 1953. године ове крајеве насељавало око 33.820 житеља, очигледно је да је дошло до великог смањења чему би разлози могли бити, између осталог, лоши економски услови.

Према антропогеографским истраживањима данашње сврљишко становништво добрим делом је староседелачко. Магијско-обредни трагови присутни у неким обичајима² указују на старобалканско порекло, док етимологија имена места, али и другог лексичког материјала сведочи о снажном романовлашком утицају. Вековни суживот словенског и влашког стариначког становништва подстакнут најпре економским и социјалним везама посебно је обележен историјским догађањима после XV века када је турска окупација изједначила Словене и несловене доводећи их у исту раван према новим господарима.³ Иако данас у овим крајевима не постоји свест о влашком пореклу, снажна интерференција утицала је на значајне промене на свим језичким нивоима, што ће се добрим делом прочитати и у нашој грађи. Сем влашког утицаја ово говорно подручје обележено је и снажним продором турцизама.

У више наврата током историје сврљишки крај су у потрази за плодном земљом насељавали у мањем обиму досељеници из различитих крајева Србије,⁴ али ни они ни ратовима изазвана померања становништва која су обележила крај XX века, нису утицали на етничку физиономију сврљишког краја.

Лоши економски услови, имовинска и лична несигурност основни су узрок све интензивнијег иселјавања становништва. Некада напредни индустријски

² В. Голубовић 1992: 174.

³ Оваква запажања у вези су и с мишљењем П. Ивића који управо XV век доводи у везу с прикључивањем дијалеката призренско-тимочке зоне балканском језичком савезу (Ивић 2001: 163).

⁴ Познате су косовска, вардарско-моравска и источна селидбена струја (Костић 1970: 71).

центар Сврљиг данас одликује девастација индустријске производње, а раније солидно уређена сеоска домаћинства потпуно се затиру.

Досадашња проучавања сврљишког краја

Културна и духовна традиција сврљишког краја привлаче пажњу истраживача више од једног века. Откриће, проучавање и публикавање *Сврљишких одломака јеванђеља* (Милићевић 1866) свакако је вредна чињеница писмености и културе српског народа на овом простору с краја XIII века.

Описе сврљишких говора већ садрже *Дијалекти источне и јужне Србије* А. Белића (Белић 1999), али је детаљно изучавање дијалекатске структуре овог краја спровео Н. Богдановић у монографском делу *Говори Бучума и Белог Потока* (Богдановић 1979). С растућим интересом дијалекатско истраживање сврљишких говора наставља се и данас. Резултат истрајног рада су дела објављена у оквиру Етно-културолошке радионице Сврљиг под чијим покровитељством излазе издања *Културне историје Сврљига* (6 књига), *Прилога културној историји Сврљига* (7 књига) и *Етнокултуролошког зборника* (18 књига). Међу *Прилозима културној историји Сврљига* језичкој науци припадају: *Етно-културолошке теме* (Богдановић 2002), *Сточарска лексика села Лозана* (Јоцић 2005), *Службена и народна микротопонимија Сврљига* (Степановић Николић 2002), *Метеоролошка лексика Сврљига* (Пејчић Митић 2007) и *Фонолошки опис говора села Гулијана* (Савић Грујић 2008). Више мањих језичких тема обрађено је у готово сваком зборнику Етно-културолошке радионице.

Изван овога тока истраживања објављена је *Микротопонимија Сврљига* (Богдановић 2005).

За потребе израде *Српског дијалектолошког атласа* (СДА) сакупљена је, обрађена и делимично картографисана грађа у пунктовима Бучум, Периш, Грбавче, Бели Поток, Језеро.

Значајни резултати остварени су и на пољу изучавања усмене књижевности (Богдановић 2000; Раденковић 2000), етнологије (група аутора 1992;

Петровић 2006; Тодоровић 2005, 2015), митологије (Петровић 1992).⁵ Текстови различите садржине омогућили су да се бројне теме везане за Сврљиг и околину расветле с различитих аспеката, али и указали на потребу за даљим и подробнијим истраживањем којим ће и многе друге теме из живота и рада Сврљижана бити обухваћене, а самим тим и слика о сврљишком крају употпуњена.

О „сврљишком говору”

Сврљишки говор не постоји као посебан говор једног краја. Јединствено општинско подручје Сврљига покривају два говорна типа призренско-тимочке дијалекатске области – источни део припада тимочко-лужничком, а западни сврљишко-заплањском типу. Заједничке и паралелне одлике ових говорних типова утврђене су у раду *Говори Бучума и Белог Потока* (Богдановић 1979), а неке од њих читаће се и у нашој грађи:

а) заједничке одлике: експираторни акценат, постојање полугласа (*вѣиља*, *тѣнкошијес*, *-та*, *-то*, *цѣкља*), финалног *л* (*анђел*, *бѣл*, *вол*), одсуство старог јотовања (*кѣпен*, *заробен*, *плáтен*), одсуство јотовања групе *јд* (*дојдем*, *најдемо*), аналитичка деклинација (*узѣл од жену*, *дал на жену*) и компарација (*убав – нубав – најубав*), губитак инфинитива (*ће/че иде*, *ће/че дојде*);

б) одлике ТЛ типа: вокално *л* (*дљѣша*, *жљт*, *кривокљк*, *-а*, *-о*), развој **tj*, **dj* > *ч*, *џ* (*врѣча*, *свечá*, *безвѣмоња*), палатализовање *к*, *г* испред *е*, *и* (*длгорѣс*, *-та*, *-то*, *ћилча*, *длгонóс*, *-та*, *-то*, *бођиња́в*, *-а*, *-о*);

в) одлике СЗ типа: вокално *л* > *љ* (*дљгонóс*, *-а*, *-о*, *дљѣша*, *дљгошија*), развој **tj*, **dj* > *ћ*, *ђ* (*свећа́*, *мећа́*, *вѣћоња*), нема палатализовања *к*, *г* испред *е*, *и* (*краткорѣс*, *-та*, *-то*, *килча*, *кратконóс*, *-та*, *-то*, *богиња́в*, *-а*, *-о*).

⁵ Ово је само мали део јер је комплетна библиографија књига о Сврљигу и Сврљижанима далеко шира. Најпотпуније спискове садрже публикације из серије *Културна историја Сврљига*. Такође, овом приликом нису разматрани резултати остварени у истраживањима других области – природе (тле, клима, балнеолошке вредности, лековито биље), народне медицине, археологије, политичке историје, становништва.

Антропографска лексика у досадашњим проучавањима

Термин антропографска лексика овде се узима у значењу – лексика којом се означава човек по свим својим својствима: физичким, карактерним, социјалним; тј. по изгледу, понашању, пореклу, друштвеном статусу – професионалном и социјалном.

У савременој лингвистици један од праваца који се најдинамичније развија јесте антропоцентрична лингвистика заснована на тези да је човек у центру лексичког система. С микролингвистички оријентисаних истраживања (где је централни проблем граматичка структура језика) научна пажња се усмерава на макролингвистичка „у којима се језик посматра као резултат деловања антрополошких фактора који утичу на процес комуникације” (Ивић 2001: 233; Недељков 2012: 107). Антропоцентрична лингвистика приступа језику као средству помоћу кога се човек изражава, успоставља контакте с другим људима, остварује различите комуникативне циљеве. Широко спектар човекових карактеристика нашао је одраз у великом броју речи, чијом се реконструкцијом може уочити богат дијалекатско-социјалних, психолошких и физичких особености индивидуе које се у оквиру једног микросистема остварују у процесу комуникације, специфичних међуљудских релација, у односу према предметима, појавама и сл.

Изоштравању лексичке слике једног говорног подручја значајно доприноси и утврђивање семантичког опсега лексичких јединица које се односе на означавање лица. Именовање и описивање човека у оквиру дијалекатског микросистема у великој мери одражава поглед на свет чланова те говорне заједнице, говори о историји њихове културе, социјалним односима, указује на лексичко-семантичку структуру говора и омогућава да се успоставе ареалне везе унутар дијалекта, али и с другим дијалектима у окружењу. Речју, изучавање механизма именовања доприноси и разумевању културног идентитета једне језичке заједнице.

У славистичкој науци о језику изучавању лексичких јединица којима се означава човек посвећене су бројне студије, међу којима предњаче радови с руског говорног подручја. У лингвистичкој науци на руском језику

антропографска лексика изучавана је како на материјалу савременог руског језика тако и на материјалу различитих руских дијалеката, где је указано на специфичности лексичко-семантичких група и на њихову системску организацију у оквиру лексичких система различитих народних говора.⁶

Лексичке јединице које се односе на човека заузимају истакнуто место и у лексици српског језика. Њихово изучавање по различитим карактеристикама актуелно је како у науци о савременом језику тако и у дијалектологији. Процеси именовања човека као носиоца специфичних физичких, карактерних и психичких особина, припадника различитих социјалних група и учесника у процесима свакодневне комуникације представљају један од централних проблема и у истраживањима домаћих научника. Осврнућемо се само на оне студије чији су резултати били значајни и за нашу анализу. Творбеном и семантичком анализом придева са значењем људских особина на материјалу књижевног језика бавила се Р. Драгићевић (2001). Атрибутивне именице у српском књижевном језику и мотивационе могућности за номинацију човека (физички изглед и узраст, навике и потребе, статус и улога у различитим друштвеним, политичким, правним, економским, комуникационим процесима, сроднички односи и многи други), изучавала је Г. Штасни (2004, 2007, 2011, 2013). Антропонимски фонд мотивисан називима делова људског тела био је предмет интересовања Н. Богдановића (2012). Лексичко-семантичко поље „човек” активно се изучава и у говорима призренско-тимочке дијалекатске области. У штампи је *Антропографски речник југоисточне Србије* Н. Богдановића. Р. Жугић је дијалекатској лексикологији посветила велики број радова па смо резултатима до којих је дошла често самеравали наше. У више наврата бавила се творбено-семантичком анализом пејоратива за мушка и женска лица (2009, 2010, 2010а, 2014б). Анализа придева у вези с човеком заступљена је у два рада (1997, 2007б). Предмет њеног интересовања били су и лични надимци и хипокористици (2002, 2013а). Више радова посвећено је дијалекатској творби, разматрању статуса појединих суфикса

⁶ На руском говорном подручју оваквих радова је много, а овом приликом наводимо само оне који су били релевантни за нашу анализу: Вардзелашвили 2001; Воробьева 2003. Геляева 2002; Гурская 2010; Ерофеева, Пепеляева 2011; Жондорова 2012; Коротун 2002; Кубасов; Лаврова 1984; Литвинова 2011; Махмутова 2002; Менон 1985; Мушникова 2011; Нивина 2003; Пирко 2006; Седойкина 2011.

у образовању деривата којима се означава човек (2012, 2012а, 2013, 2014, 2014а, 2015), као и образовању именичких сложеница (2007, 2007а).

Методолошки подаци

Избор теме и предмет истраживања

Иако се у новије време појављује све више радова који с различитих аспеката расветљавају проблем антропографске лексике, целовита студија још увек не постоји. Свеобухватан опис семантичког поља „човек” веома је важан за дијалектологију и језик у целини.⁷ Поред језичке ове лексичке јединице носе важну културолошку информацију јер су на њихово формирање сем лингвистичких утицали и бројни екстралингвистички фактори (психолошки, физички, друштвени, политички и др.). За науку је корисно и неопходно да се што прецизније опише лексички фонд којим се човек означава, да се сачини његова систематизација, испитају структурне одлике (садржина фонда, лексички слојеви, облици унутар сваке тематске целине – основе и наставци), као и да се испита како ова лексика функционише у међуљудској комуникацији – на породичном, службеном, друштвеном и генерацијском нивоу. Оваква истраживања важна су за језик у целини, али опредељење да се проучавање антропографске лексике спроведе на ужем говорном подручју у оквиру једног дијалекта или једне социјалне заједнице резултира детаљнијом анализом, а самим тим и јаснијом језичком сликом одабраног говорног подручја.

Након резимирања резултата до којих су дошли научници у досадашњим истраживањима, определили смо се да обради ове лексике приступимо преко онога што је очигледно, а то су, најпре, телесне особине и физички изглед човека, тј. карактеристике које саговорник може видети (и/или чути) у контакту с носиоцем тих особина. Ради добијања прецизнијих резултата истраживање смо спровели на ужем географском подручју – у говорима сврљишког краја.

⁷ Лексичко-семантичка анализа заснована на делимично модификованој теорији семантичких микропоља Н. И. Толстоја (Толстој 1966) први пут је код нас примењена у студији *Терминологија куће и покућства у Војводини* (Вуковић 1988).

Предмет нашег рада чини више од 1600 именичких и придевских лексема сврљишког краја које се могу дефинисати као речи које карактеришу човека по некој физичкој особини и које припадају семантичком микропољу „телесне особине” као делу семантичког поља „људске особине” и асоцијативног поља „човек”. Физичке особине човека могу се изразити различитим врстама речи, али смо оправдање поступку да предмет анализе буду само придевске и именичке лексеме пронашли и код других аутора.⁸

Прегледом различитих приступа обради лексичком материјалу у постојећој српској лексиколошкој литератури (Гортан-Премк 1997, Шипка 1998, Драгићевић 2007) установили смо основни обим терминологије коришћене у овом раду. Будући да монографија Р. Драгићевић *Лексикологија српског језика* представља синтезу досадашњих лексиколошких истраживања на српском говорном подручју, а и шире, већину термина у вези са лексичким скуповима и њиховим поделама преузимамо у смислу како их она дефинише. Структура наше грађе захтевала је увођење и неких нових термина или модификацију постојећих.

У хијерархијски уређеном лексичком систему најопштији скуп састављен од лексичких јединица које су најразличитијим значењским везама (системским и несистемским) повезане с асоцијативним стимулусом, тј. доминантном лексемом поља (**архисемом**), јесте **асоцијативно поље** (Драгићевић 2007: 234, 239).

Семантичко поље је ужи лексички скуп од асоцијативног поља, састављен од системски повезаних лексичких јединица које припадају различитим граматичким врстама речи и које могу, али и не морају бити у творбеној вези (Драгићевић 2007: 239). Лексичке јединице унутар семантичког поља међусобно су повезане архисемом, односно доминантном семом хијерархијски надређеног асоцијативног поља, али и **интегралном семом**, коју користимо са значењем „доминантна сема семантичког поља”. Познато нам је да постоје и другачија гледишта где се архисема и интегрална сема употребљавају као синоними (Драгићевић 2007: 70–71). Определили смо се за њихово разграничавање како бисмо указали да је њихова хијерархијска устројеност паралелна с хијерархијском устројеношћу лексичких скупова. За кохезиони елемент који повезује чланове

⁸ „Характеризујућа улога прилагателних и сушствителних проявља се више непосредно – прилагателне право називају карактеризујући знак, а у сушствителних знак представљен у одређеном облику” (Лаврова 1984: 4).

лексичких скупова нижег ранга користимо термин **доминанта**, односно **доминантна сема**.

Природа наше грађе утицала је на увођење уже лексичке скупине – **семантичког микропоља** које обухвата системски повезане лексичке јединице у оквиру једног домена семантичког поља. Чланови семантичког микропоља повезани су доминантном семом микропоља.

Ради прецизније систематизације лексичког материјала увели смо термин **тематска целина** којим се у хијерархијски уређеној лексичкој структури именује ужи скуп у односу на семантичко микропоље. Све тематске целине у оквиру једног микропоља су аутономне, тј. њихова узајамна зависност условљена је ванјезичким чиниоцима и повезаношћу са доминантном семом микропоља.

У оквиру сваке тематске целине фигурира одређен број **тематских група**. Значење појма тематска група изједначили смо с појмом семантичка група, у смислу у коме га дефинише Р. Драгићевић (Драгићевић 2007: 239). Тематске групе обухватају појединачне називе у оквиру једног домена стварности. Њихово постојање засновано је на нејезичким чиниоцима, чиме им се оспорава лингвистичка системност. Међутим, језичке везе међу члановима унутар тематских група оправдавају њихово сврставање у лексичке микросистеме.⁹

Структура грађе, тј. њена системска устројеност наметнула је увођење термина **тематска подгрупа**, као дела тематске групе који представља јединство **лексичко-семантичких група** именичких и придевских лексема. Лексичке јединице унутар лексичко-семантичке групе припадају истој граматичкој врсти и могу ступати у синонимне, антонимне и хипонимне односе.

Значењска сличност чланова лексичко-семантичких група условила је формирање **синонимских редова** именичких, односно придевских лексема.

⁹ Чланови тематске групе су сем ванјезичким повезани и језичким чиниоцима. Постојање заједничких значењских компонената омогућава заједнички модел развоја секундарних значења, као и поседовање истих модела творбеног и граматичког понашања (В. Н. Прохорова 1979: 161–167 према Драгићевић 2007: 236).

О теренском истраживању и корпусу за анализу

Основни корпус за нашу анализу чини лексичка грађа сакупљена од информатора на терену. Преко 60 сати снимљеног разговора с више од 50 информатора забележено је у периоду од јуна 2013. до марта 2014. године. Испитивања смо спровели у 26 пунктова који се налазе на подручју омеђеном административним границама. Наше истраживање је ареално те су битан фактор при одабиру пунктова представљали културно-историјски, географски и језички чиниоци. При опредељењу за сврљишка села имали смо у виду њихову старину као и позицију према осталим селима из непосредне околине и према градском центру Сврљигу, с тим да се међу њима нађу она која представљају пунктове за СДА.

Међу одабраним селима тимочко-лужничком говорном типу припадају: Белоиње, Бурдимо, Бучум, Влахово, Гулијан, Гушевац, Ђуринац, Жељево, Лозан, Луково, Периш, Рибаре, Црнољевица, док сврљишко-заплањском говорном типу припадају: Варош, Галибабинац, Грбавче, Драјинац, Копајкошара, Лабуково, Лалинац, Мерцелат, Мечји До, Нишевац, Плужина, Попшица, Преконога.

Ради упоређивања са стањем у зонама које представљају шира подручја у која се делови сврљишког краја укључују као периферија тих зона, узели смо Доњу Каменицу на североистоку и Каменицу (код Ниша) на северозападу. Обе Каменице су у дијалектолошкој науци познате и по обимним дијалекатским речницима (Динић 2008; Јовановић 2004, 2007).¹⁰

У сваком селу настојали смо да пронађемо добре представнике аутентичних дијалеката. Најкориснији су нам били они дијалекатски говорници који имају највише четири разреда основне школе и који нису дуже боравили ван родног места.

Пошто су нам дијалекатске специфичности сврљишког краја познате, следили смо принцип А. Белића (1926–1927) да истраживач на терену треба да

¹⁰ Године 2014. из штампе је изашао *Речник тимочког говора* Љ. Рајковића Кожељца. Будући да је рађен као диференцијални у односу на *Тимочки дијалекатски речник* Ј. Динића, резултате до којих смо долазили самеравали смо њему само у случајевима када би податак у *Тимочком дијалекатском речнику* изостао или ако је дата лексема забележена у другом значењу.

говори дијалектом који истражује како би се с информатором остварио приснији контакт и лакше дошло до тражених података.

Упитник смо саставили на основу грађе која се налази у *Антропографском речнику југоисточне Србије* (Богдановић, у штампи), а коришћени су и *Упитник за Српски дијалектолошки атлас*, као и *Српски митолошки речник* (Кулишић и остали 1970), *Митологија, магија и обичаји* (Петровић 1992) и *Словенска митологија: енциклопедијски речник* (редактори Толстој, Светлана М., Раденковић, Љубинко 2001).

На основу информација које смо добили из коришћене литературе саставили смо преко 250 питања, с тим да смо код сваког питања настојали да добијемо: а) одговоре за мушкарца, жену, дете, тј. како се називају мушкарац, жена или дете који поседују одређену физичку особину, б) придеве за сва три рода, в) именице изведене од придева. Питања су груписана око назива појединих делова тела и њихових функција: *глава, коса, тен, делови главе, удови, тело (труп), општи изглед / стас, називи према болести, називи према говору*. Прикупљена је богата грађа која је потом подељена у три тематске целине. Свака тематска целина садржи већи број тематских група с различитим бројем подгрупа и лексичких јединица унутар њих. Прва тематска целина: *глава, делови главе, врат* обухвата осамнаест тематских група, друга тематска целина: *труп* и *удови* обухвата једанаест тематских група, а трећом тематском целином: *општи физички изглед и здравствено стање* обухваћене су три тематске групе. Број тематских група у свакој тематској целини јесте различит и зависи од сложености дела тела који се посматра, односно од могућности обједињавања појединих појмовних вредности у веће целине. Чак 18 тематских група у првој тематској целини која се тиче горњег дела тела (глава, коса, лице, очи, нос...) резултат је изванјезичких чињеница условљених нормама патријархалне заједнице.

Циљ истраживања и приступ теми

Циљ овог истраживања био је да лексику којом се у говорима сврљишког краја описује и именује човек на основу телесних особина и физичког изгледа издвојимо и проучимо, да сачинимо расправу, картографишемо географски

распоред појединих лексема и сачинимо речник. Током целог рада примењивали смо лингвогеографски приступ. Дакле, наша стручна теза посвећена је антропографској лексици у сврљишком крају, њеној семантици, творби и ареалним везама.

Актуелност нашег рада огледа се и у томе што је последњих година, стицајем друштвено-економских околности, приметан значајан губитак специфичних дијалекатских особености, што нам чини битнијим задатак да опишемо актуелну слику овог микросистема у лексичком систему сврљишког говора, да укажемо на рефлексе интеракције унутар система као и ван њега и покушамо да предвидимо тенденцију даљег развоја.¹¹

Прегледом бројне домаће и стране литературе и сумирањем резултата досадашњих истраживања стекли смо увид у основне методолошке и концепцијске поступке које су аутори примењивали и у складу с актуелним научним тенденцијама конципирали структуру свог рада.

Лексичко-семантичку анализу именичких и придевских лексема вршили смо упоредо. Будући да је велики број именичких деривата изведен од придева, њиховим упоредним проучавањем указано је на системску устројеност ових лексема. Код придева смо наводили облике за сва три граматичка рода, али код оних који постоје само у мушком, односно женском роду, нисмо успостављали и облике за остале родове да не бисмо нарушили њихову суштинску информацију.

Семантичка структура анализираних лексема условила је избор метода у проучавању. Анализа именичких лексема углавном је вршена на основу основних постулата компоненцијалне анализе код које се значењу лексема приступа као скупу семантичких компонената, односно сема, као најмањих јединица значења (Драгићевић 2007: 166). Међутим, често је коришћена и теорија прототипа, која се пак најделотворнијом показала код придевских лексема. При сагледавању значењских вредности лексема у односу на прототип – централни члан категорије с којим се остали чланови те категорије пореде (Драгићевић 2007: 81), битну

¹¹ Упоредно проучавање језичког материјала прикупљеног на сврљишко-заплањском и тимочко-лужничком терену, као и њихово поређење с дијалектима у окружењу условљава чињеница да „односистемный идеографический анализ не дает возможности увидеть направление развития лексической системы и ее отдельных элементов, и поэтому нужно совместить систему одного говора с другими” (Толстик 2004: 8).

улогу имали су и многи екстралингвистички фактори,¹² у првом реду вредносни ставови говорне заједнице који служе као мерило онога што је лепо. Наше истраживање на конкретном терену помогло нам је да концепт лепог сагледамо са становишта локалне патријархалне заједнице и дамо прецизније одређење појма традиционалне лепоте. Употреба различитих критеријума у процењивању *лепог* често је условљена конкретном ситуацијом. Рецимо, придевом *леп* никада неће бити оквалификован болестан човек или човек неприхватљивих карактерних особина, онај чије понашање није у складу с друштвеним нормама. С друге стране, вредност појединих параметара често је условљена контекстом¹³ те је крупна, млада жена *лепа* ако је *румена* и *пуна* (скоро дебела) – „расцавтела се од убаво”. Међутим, посматрано с другачијег становишта, када пуноћа смета да се човек нормално креће и обавља послове у складу с породичним, генерацијским или друштвеним дужностима, развија се пејоративно спецификовано значење. Тако наспрам сваког истицања једне димензије лепоте тела (*црна коса, плава коса, дебео, мршав...*) стоји лексика која означава супротну особину, по правилу негативно квалификовану (*црнка : гавгаљеста; плавојка : бељузана; пуна (и румена) : тиквана; танак, витак, лаган: мршља, мршљак, спечен...*).¹⁴

¹² Изучавањем језика у светлу социокултурних прилика одређене говорне заједнице бави се лингвокултурологија. Будући да лингвокултуролошке теорије истичу да је језик органски део културе, природно је да уз објашњење традиционалне лексике треба презентовати аспект традиционалне културе којем нека културама (лексема из традиционалне културе) припада (Недељков 2012: 107). *Асоцијативни речник српског језика* (Пипер, Драгићевић, Стефановић 2005) представља богат извор информација за истраживања утицаја колективног поимања стварности на значење речи путем вербалних асоцијација. Лингвокултуролошким темама са становишта улоге вербалних асоцијација у испитивању утицаја националне културе на српски језик бави се Р. Драгићевић (2010). Њена пажња посебно је усмерена на истраживање лексикографске обраде вишезначних лексема које међу секундарним значењима имају и она која су резултат колективне експресије.

¹³ Сем лингвистичког контекста који подразумева лексичко и граматичко окружење у којем је употребљена нека реч (Драгићевић 2007: 224), да би се прецизно утврдило значење вишезначне лексеме неопходан је и шири, ситуациони контекст (Косовский 1974: 50). Поред тога, значење је често условљено и многим екстралингвистичким факторима, односно социолошким, психолошким и културним нормама говорне заједнице (Bugarski 1997).

¹⁴ Кроз историју људске мисли лепоти тела придавала се велика пажња. Насупрот модерном друштву које одликују континуиране промене и употреба различитих критеријума у процењивању лепог, квалитативни критеријуми за дефинисање идеала физичке лепоте у патријархалном друштву много дуже опстају у истом облику и далеко су мање изложене променама (Vujačić 2008: 111). Идеал телесне лепоте у српској народној традицији заснован је на правилности црта лица и складности делова тела, али је битан печат његовом коначном обликовању дала магијска димензија поникла на представама претхришћанског периода. Естетски обрасци који се читавају у народном песничком изразу и даље представљају битне чиниоце вредновања појединаца у традиционалном патријархалном поретку. Будући да се телесна лепота смешта у поље визуелног, боје и облик су две основне компоненте за квалификацију лика. Тако су црне очи, црна коса,

Деривационом анализом указали смо на основне творбене карактеристике које су произашле из анализираног материјала. Анализи су подвргнути деривати добијени префиксацијом и суфиксацијом, као и творенице настале комбинованом творбом. Посебна пажња посвећена је анализи суфикса, њиховом значењу и продуктивности. Будући да целовита студија о творби речи у говорима призренско-тимочке дијалекатске области још увек не постоји, примењена је методологија коришћена у радовима који се баве творбом у књижевном језику (Стевановић 1975, Бабић 1986, Клајн 2002, 2003, Ћорић 2008) па су и добијени резултати најчешће одмеравани према стању које они бележе.¹⁵

Иако су лексичко-семантичка и творбена анализа спроведене одвојено, често је сложеност језичке грађе условљавала њихову упоредну примену, посебно када су се на творбеном плану одражавале семантичке карактеристике релевантне за наш аспект разматрања.

Распоредом одабраних симбола на картама с обрађеним пунктовима приказали смо распоред језичких феномена у простору. У изради лингвистичких карата ослањали смо се на истраживања која су у области лингвистичке географије спровели П. Ивић (1991, 1991а, 2002), С. Милорадовић (2003, 2007, 2012, 2013), С. Реметић (1997), С. Станковић (2008). Лингвистичке карте, по правилу, доносе језичка факта на синхронном пресеку, али, будући да су језичке чињенице које су забележене сада, резултат процеса који су текли до тренутка бележења, лингвистичке карте различитим облицима (реализацијама) појединих фонетских, морфолошких, лексичких и других чињеница које се проналазе на терену и фиксирају преко карата, појашњавају и историјски развој језика. Такође,

округло бело лице, румени образи, само неки од елемената традиционалног поимања телесне лепоте с којима се сусрео Н. Богдановић (1991) анализирајући зборник народне лирике југоисточне Србије *Чудно дрво*. П. Влаховић (1970) је исти проблем на основу сличног материјала сагледао с антрополошког становишта. Бавећи се антрополошким особинама које су утицале на формирање идеала телесне лепоте у руском, украјинском и српском фолклору, Љ. Поповић (1999) говори о савршенству колористичке комбинације коме уз црну косу доприносе још и бело лице, црне обрве и трепавице, а код мушкараца и црни бркови и брада. М. Ивић (1995: 30, 36–37) истиче да је народна поезија „препуна клишетираних израза за колористичку детерминацију појединаца, детерминацију која се, у ствари, своди на конвенционализовано саопштавање података о томе да је посреди личност чија спољашњост оличава оно што је, по схватању средине о чијем се језику ради, идеал лепоте”. Очигледно, лепо је израз склада, како физичког тако и духовног. Српске епске јунаке сем лепоте и стаситости одликују и моралност, умност, одмереност, храброст, што лепоти даје основаност и складност. Све што нарушава ово јединство сматра се неприличним и као такво постаје предмет подсмеха и казне.

¹⁵ У појединим случајевима значајна су нам била и методолошка решења Д. Павлице (2006) примењена у монографији „Творба именица у говору Срба југоисточне Лике”.

результати до којих долази лингвистичка географија доприносе и бољем спознавању различитих нејезичких чинилаца (физичких, друштвених, политичких и др.) који су могли утицати на развој језика.

Посебан део рада јесте израда речника, који овом приликом дајемо у виду регистра. Све лексеме које су биле предмет лексичко-семантичке анализе су уазбучене, акцентоване и снабдевене граматичким ознакама. На крају сваке одреднице прецизно се упућује на тематске подгрупе, а у загради се налазе бројеви пунктова у којима се лексема јавља.

Техничке напомене

Акцентат, који је у говорима призренско-тимочке дијалекатске области увек експираторан, без опозиције по квалитету и квантитету, из техничких разлога обележавали смо знаком за дугоузлазни акценат.

Пунктове смо у тексту и на картама представили бројевима према следећем редоследу:

Периш	1	Преконога	14
Лозан	2	Мерцелат	15
Гушевац	3	Нишевац	16
Влахово	4	Драјинац	17
Луково	5	Грбавче	18
Бучум	6	Копажкошара	19
Гулијан	7	Лалинац	20
Црнољевица	8	Плужина	21
Белоиње	9	Варош	22
Жељево	10	Мечји До	23
Бурдимо	11	Попшица	24
Ђуринац	12	Лабуково	25
Рибаре	13	Галибабинац	26

ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА

Семантичко микропоље „телесне особине” сагледано је кроз три тематске целине: I глава, делови главе и врат, II труп и удови и III општи физички изглед и здравствено стање. При систематизацији грађе делом се ослањамо на рад *Лексика тематической группы „Человек” в говорах Тамбовской области* руске лингвисткиње Е. А. Нивине.¹⁶

I тематска целина: глава, делови главе, врат

Прва тематска целина: *глава, делови главе, врат* обухвата осамнаест тематских група с различитим бројем подгрупа и лексичких јединица унутар њих.

I. 1. Тематска група глава

Тематска група с доминантном семом „глава” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описује и именује лице на основу изгледа главе (величине и облика). Бројност ових лексичких јединица и њихов велики семантички потенцијал јесу „последича значаја, функције и положаја који глава има за живот људи (и животиња)” (Штасни 2013: 117).

Лексемама у оквиру подгрупа *Особа велике главе* и *Особа мале главе* описује се и именује јединка на основу величине главе која је мања / већа у односу на прототип с којим се пореде. Лексеме у оквиру подгрупа *Особа четвртасте главе*, *Особа округле главе* и *Особа шпицасте главе* одређују јединку према облику главе и претпостављају одступање од прототипа које је иницирало именовање.

¹⁶ Е. А. Нивина (2003) у оквиру тематске групе „човек” издваја целину *Характеристика человека по его внешним признакам, физической природе*, која садржи сегменте: 1. *Голова*, 2. *Шея и ее особенности*, 3. *Туловище, конечности*, 4. *Характеристики внешнего вида (рост, телосложение, состояние здоровья, красота)*.

I. 1. 1. Особа велике главе

Тематска подгрупа с доминантном семом „велика глава” обухвата лексичко-семантичку групу (ЛСГ) придевских лексема и ЛСГ именичких лексема, чији су чланови груписани у два синонимска реда. Први синонимски ред чине придевске лексеме: *главát*, *-а*, *-о* (6, 13, 25), *главурát*, *-а*, *-о* (1, 5, 17, 20), *главурдáнес*, *-та*, *-то* (8), док други синонимски ред формирају именичке лексеме: *главоња* (3–4, 7, 12, 15–16, 18–19, 22–23) / *главоња* (10, 14, 17–18), *главшиа* (5–6, 11, 19, 25), *главча* (6), *главурина* (22), *главурља* (25), *главурда* (1, 11, 16, 26), *главурдán* (1–9, 11–18, 21, 23, 25–26), *главурдána* (1–9, 14–15, 17–18, 21, 23, 25), *главурдánка* (7, 26), *главурдánче* (2, 5, 7), *главурán* (5–7, 20, 22), *главурána* (5–7, 18, 20), *главурánче* (5, 7), *главуцán* (23), *главуцána* (23); *тиквán* (24); *црепња* (26)¹⁷; *чутурán* (21, 23–24); *шини́к* (5, 20–22), *шиничáр* (2), *шиничáрка* (2), *шиничáрче* (2).

Са соматизмом¹⁸ *глава* у улози основинске речи забележени су придевски деривати: *главát*, *-а*, *-о* (6, 13, 25), *главурát*, *-а*, *-о* (1, 5, 17, 20), *главурдáнес*, *-та*, *-то* (8).¹⁹ Њима се изражава физичка квалификација особе велике главе. Пејоративно значење деривата *главát* успостављено је ванјезичким чињеницама и не произилази из споја мотивне речи *глава* и суфикса *-ат*. Међутим, пејоративно значење деривата *главурát* и *главурдáнес* условљено је мотивним речима *главурa* / *главурдан*, што је на језичком плану исказано суфиксима *-ура* и *-урда*.

Именица *глава* представља мотивну реч при извођењу бројних деривата за именовање особа велике главе. Примарно значење пејоратива *главурда* (1, 11, 16, 26), *главурина* (22), *главурља* (25) јесте „велика глава”, али се из основног значења синегдохом развило секундарно значење „особа велике главе”. Суфиксацијом из основе пејоратива *главурда* настала је изведеница *главурдán* (1–9, 11–18, 21, 23, 25–26) којом се номинује особа према доминантној телесној особини „који је

¹⁷ В. I. 1. 4. *Особа округле главе*.

¹⁸ Соматизми су лексеме којима се именује неки део људског тела. У науци о језику на руском говорном подручју велика пажња посвећена је изучавању лексике соматизама (Кочеваткин 1999, Рябчикова 2006, Магомедова 2007, Тимерьяновна 2012 и др.), а у последње време она постаје предмет интересовања и домаћих научника (Човић 2003, Штрбац 2012, Ристић 2013, Савић Грујић 2014 и др.).

¹⁹ В. I. 1. 4. *Особа округле главе*.

велике главе”. Моционим суфиксима из именице мушког рода *главурдџан* изведени су називи за женски род *главурдџана* (1–9, 14–15, 17–18, 21, 23, 25), *главурдџанка* (7, 26). С истом именичком основом јесте и назив средњег рода *главурдџанче* (2, 5, 7). Пејоративно значење мотивне речи *главура* условило је и пејоративност деривата *главуран* (5–7, 20, 22), *главурана* (5–7, 18, 20), док се посредством суфикса *-че* код деривата *главуранче* (5, 7) пејоративном прикључује и хипокористично значење.²⁰ Овакво значење заснива се на чињеници да суфикс *-че*, поред основног деминутивног значења, „обухвата хипокористичност типа доброг / позитивног осећања и оријентацију на децу, младе, драге особе и кућне љубимце” (Ристић и остали 2005: 613), што омогућава да „чак и деминутиви настали од именица с негативним значењем могу бити додатно позитивно маркирани у смислу хипокористичног значења” (Јовановић 2010: 43). Пејоративно значење лексема *главуца* мотивисало је развој пејоративних деривата *главуџан* (23), *главуџана* (23), док је пејоративност деривата *главоња* (3–4, 7, 12, 15–16, 18–19, 22–23) / *главоња* (10, 14, 17–18), *главиша* (5–6, 11, 19, 25), *главча* (6), с мотивном именицом *глава*, остварена значењем суфикса *-оња*, *-ша*, *-ча* (Штасни 2013: 118).²¹

Сема изгледа условила је метафоричко повезивање лексема *тиква*, *црепња*²², *чутура*²³, *шиник*²⁴ са значењем „велика глава”. Аналогно овом односу из семантичког садржаја лексема *тикван* (24)²⁵, *црепња* (26), *чутуран* (21, 23–24)²⁶, *шиник* (5, 20–22)²⁷ на основу једне доминантне семе развило се секундарно значење „особа велике главе”. Механизмом синегдохе се из значења лексема

²⁰ Р. Жугић говори о деминутивно-пејоративној реализацији изведеница са суфиксом *-че* при именовању деце према некој карактерној или физичкој особини (Жугић 2012: 227). Међутим, у овом случају, именовање подстакнуто величином дела тела чак и при означавању детета не може бити обележено деминутивном семантичком нијансом, али се пејоративност свакако ублажава хипокористичном спецификацијом.

²¹ Када је мотивација у питању, у науци постоје и другачија мишљења. Наиме, један дериват може стајати у релацији према више основинских речи па су тако „називи као *главоња*, *окоња*, *брадоња*, *носоња* мотивисани придевима на *-ат* (*глават*, *окат*, *брадат*, *кракат*, *носат*), али и именицама *глава*, *око*, *брада*, *нос* јер изведеница значи човека кога карактерише величина онога што означава основинска именица” (Ђорић 2012: 27).

²² *Црепња*, односно *црепуља* је земљани суд за печење хлеба (Динић 2008: 881).

²³ *Чутура* је дубока дрвена посуда у којој се ситни паприка. Динић (2008: 898) бележи фонетску варијанту *чутара*, која у фигуративном значењу означава људску главу.

²⁴ *Шиник* је дрвени округли суд за жито. Динић (2008: 910) ову лексему бележи у метафоричком значењу „дебела здепаста особа”, али ниједан дијалекатски речник не бележи значење „особа велике главе”.

²⁵ В. I. 1. 4. *Особа округле главе*.

²⁶ В. I. 1. 3. *Особа четвртасте главе*; I. 1. 4. *Особа округле главе*; I. 5. 1. *Особа висока чела*.

²⁷ В. I. 1. 3. *Особа четвртасте главе*; I. 1. 4. *Особа округле главе*.

шиник (5, 20–22) „велика глава” развило значење „особа велике главе”. Будући да се ради о непожељној телесној особини, већина ових лексема има пејоративно значење. Изузетак једино представља лексема *шиничарче* (2), код које суфикс *-че* поред пејоративног доприноси и развоју хипокористичног значења.

I. 1. 2. Особа мале главе

Тематска подгрупа с доминантном семом „мала глава” обухвата ЛСГ придевских и ЛСГ именичких лексема. У оквиру ЛСГ придевских лексема потврђена је само лексема *мљечак*, *-чка*, *-чко* (13). У ЛСГ именичких лексема су: *запртак* (7); *кинџ* (20); *коштан* (23); *лисица* (16); *мајмун* (16, 22), *мајмунџа* (18); *мáliша* (13), *маљузан* (20); *наказ* (25), *невестуљка* (23) / *невестуљћа* (7); *песничка* (23); *причудњак* (3), *причудњица* (3); *путпудалћа* (9); *пуљоглавац* (1, 5, 26) / *пуљоглавац* (7) / *пуноглавац* (1, 15, 17) *пуљоглавка* (1, 5, 26); *цацарац* (12), *цацарка* (7) / *цацарка* (12); *шућур* (18), *шућурче* (18).

Основно значење придевског деривата *мљечак*, *-чка*, *-чко* (13) јесте „који је ниска раста”, али је сужавањем перспективе²⁸ употребљен за означавање особе мале главе.²⁹ С истим кореном *мал-* (од општесловенског и прасловенског придева *мали* (Skok 1972: 374–375)) јесу и именички деривати *мáliша* (13) и *маљузан* (20). Њима се, такође, примарно именује „особа мала, ниска раста”, али се посредством перспективизације употребљавају за именовање особе мале главе.³⁰ Именички деривати *мáliша* и *маљузан* су у односу релативне синонимије јер се њима изражава различит субјективни став према носиоцу дате особине – особи мале главе (Драгићевић 2007: 250–251). Код деривата *мáliша* доминира хипокористично значење које произилази из семантичког односа основинске речи *мали* и суфикса *-шиша*, али се у одређеним контекстно условљеним ситуацијама, када се изражава негативан став према носиоцу особине, може испољити и

²⁸ Перспективизацијом, као једним од модела развоја секундарних значења лексема, најчешће контекстно условљеним, између осталих, бавила се и Р. Драгићевић (1999, 2007).

²⁹ У РСАНУ (1984: 22) придев *малечак*, *-чка*, *-чко* дефинисан је као деминутивно и хипокористично значење придева *мали*, *мален*. Међутим, у говорној ситуацији из деминутивног може произаћи пејоративно значење, које је условљено негативним ставом говорника према носиоцу особине. У том случају облик *мљечак* јесте само формално деминутив, док се као доминантно јавља секундарно, пејоративно значење условљено потенцијалном диференцијалном семом „који је закржљао, заостао у развоју”.

³⁰ В. III. 1. 4. *Особа ниска раста*.

пејоративно значење.³¹ Примарно пејоративно значење деривата *маљузан* условљено је пејоративношћу основинске речи,³² док примарно неутрални суфикс *-ан* развија пејоративну вредност у контакту с пејоративном творбеном основом.

Сема изгледа (величине и облика) била је доминантна при развоју метафоричких назива *запртак* (7), *кинџ* (20)³³, *коштáн* (23), *песни́чка* (23), *цаца́рац* (12), *шућур* (18)³⁴ за именовање особе мале главе.

У РСАНУ лексема *запртак* дефинисана је као мало јаје 1. „које кокош снесе на послетку, кад престаје носити” и 2. „јаје у коме је угинуо заметак” (РСАНУ 1969: 313). Динић (2008: 231) поред првог значења бележи и „онај који је закржљао, који је мали растом”. Скок (1973: 643) наводи да је реч о префиксалној твореници словенског порекла (од индоевропског корена **per-* „родити”) чије се значење „*starmali, patuljak, nanus*” метафорички развило из значења „*ovum ventosum, `mućak*”. Развој секундарног значења омогућила је сема „мала величина”, која се и у примарном и у секундарном значењу јавља као диференцијална. Поред тога, у хијерархијској структури лексеме *запртак*, са значењем „покварено јаје, мућак”, у самом врху је сема „покварен, лошег квалитета” која је при развоју секундарног значења условила и развој пејоративности.

Међу забележеним лексемама за именовање особа мале главе нашао се и назив *кинџ* (20), настао на основу представе о Кинезима као људима ниска раста. Овај и њему слични називи развили су се из колективне експресије језичке заједнице³⁵ о припадницима одређених етничких група.

Именичка лексема *коштáн* настала је супстантивизацијом придева. Како Скок каже, реч је о придеву словенског порекла са суфиксом *-ан (-ьн)* којим се описује онај „који је од кости” (Скок 1972: 163). Динић (2008: 356) региструје придевску лексему *коштáн, -а, -о* „који има тврду љуску, коштуњав”, док се у

³¹ У вези с овим П. Радић констатује: „У низу случајева није могуће јасно одвојити деминутивно од аугментативног, као што и пејоративност не мора произилазити из аугментативности, а хипокористичност се не мора везати за деминуцију” (Радић 2015: 258).

³² У дијалекатским речницима с призренско-тимочког говорног подручја нисмо успели пронаћи лексеме *маљуз* и *маљузан*, али је Динић (2008: 399) забележио придев *маљозес, -та, -то* у значењу „који је малог раста, који је доста ситан”. Материјал који следи потврђује да је реч о негативној физичкој особини.

³³ В. III. 1. 4. *Особа ниска раста.*

³⁴ В. I. 2. 6. б) *Особа жуте / плаве косе.*

³⁵ Колективна експресија заснована је на уверењима и представама језичке заједнице (Гортан-Премк 2004: 107).

сврљишким говорима овом лексемом именује орах. Дакле, најпре је на основу семе „који је тврд” дошло до метафоричког повезивања ораха и кости, а потом је сема „који је мали” условила метафоричко преношење имена с ораха на особу мале главе. Народно веровање по коме је орах „дрво подземног света, вештица и злих духова” (СМР 1970: 237) доприноси митолошкој семантичкој спецификацији забележене лексеме, што особе оваква изгледа додатно негативно квалификује.

Сема изгледа у којој је садржана информација о величини главе мање од нормалне била је главни стимуланс при настанку метафоричког назива *песни́чка* (7, 23).

У говорима сврљишког краја синонимима *ца́царка* (с основом *casar* (= врста сочива) латинског порекла (Skok 1971: 249)) и *шућур* (балкански турцизам арапског порекла (Skok 1973: 420)) именује се врста мале тикве. Исто значење потврђује и Рајковић Кожељац (2014: 601, 1034), дефинишући лексеме *цацурка* и *шућурка* као синонимне називе за врсту тикве. Секундарно значење које се односи на малу главу настало је метафоричким преносом назива с биљке на особу мале главе. Овакво значење забележено је у само два пункта ТЛ говорног типа, где се из значења „мала глава“ синегдохом развило значење „особа мале главе”.³⁶ Лексемом *шућур* (18) и деминутивним обликом *шућурче* (18) истовремено се именује мала глава и особа мале главе. На другој страни, напоредо с дериватом *ца́царка* (7) / *цаца́рка* (12), којим се именује врста тикве, али и жена мале главе, развија се и мушки корелатив *цаца́рац* (12).

У говорима сврљишког краја за именовање особа мале главе забележили смо велики број зоометафора: *лиси́ца* (16); *мајму́н* (16, 22), *мајмуни́ца* (18); *невесту́љка* (23) / *невесту́љћа* (7); *пуљогла́вац* (1, 5, 26) / *пуљогља́вац* (7) / *пуногла́вац* (1, 15, 17), *пуљогла́вка* (1, 5, 26); *путпуда́љћа* (9). Будући да смо већину ових лексема потврдили у само једном пункту, не можемо рећи да су оваква именовања плод колективне експресије говорне заједнице, већ су углавном резултат субјективне оцене појединаца.

Секундарно значење лексеме *лиси́ца* (16) – „особа мале главе” добијено је метафоричком трансформацијом само једне семе „који је мале главе” из основног

³⁶ Динић (2008: 875) под одредницом *ца́царка* поред примарног значења које се односи на тикву доноси и фигуративно „глава, глава детета”.

семантичког садржаја.³⁷ Будући да је *лисица* генерички назив врсте, а уједно и хипероним³⁸ назива за женку и мужјака, и секундарно значење лексеме *лисица* – „особа мале главе” односи се на лица оба пола.³⁹

Метафоричким преносом са животиње на особу развила се зоометафора *мајмун* (16, 22) и њен женски корелатив *мајмуница* (18).⁴⁰ Њима се на основу семе изгледа „мала глава”, али и колективног поимања физичке људске лепоте именује особа мале главе. Пејоративно значење лексеме *мајмун* произилази из фигуративног значења које се односи на неозбиљно, глупо понашање, опонашање других ради придобијања пажње и сл. (РСАНУ 1981: 782), за шта у народу постоји израз „човек кратке, мале памети”. Метафоричком асоцијацијом заснованом на трансформацији апстрактно–конкретно (мала памет – мала глава)⁴¹ развија се значење које се односи на недовољну човекову физичку развијеност.

У по једном СЗ и ТЛ пункту за именовање особе мале главе забележили смо фонетске варијанте *невестуљка* (23) / *невестуљћа* (7). Широм говорног подручја лексема *невестуљка* / *невестуљћа* примарно се употребљава за именовање ласице, животиње из реда куна,⁴² чији физички изглед карактерише релативно мала глава у односу на тело. Оваква телесна карактеристика била је повод метафоричког повезивања и преноса назива на особу мале главе.⁴³

Лексема *пуноглавац* „ларва жабе” забележена је у фонетским варијантама: *пуноглавац* (1, 15, 17) / *пуљоглавац* (1, 5, 26) / *пуљогљавац* (7); *пуљоглавка* (1, 5, 26). Ниједан дијалекатски речник не региструје ову лексему. Семантика првог

³⁷ У семској структури основног значења лексеме *лисица* сема „мала глава” налази се на периферији и ретко утиче на развој секундарних значења. У РСАНУ (1981: 473) лисица је „грабљива, опрезна и по народном веровању лукава звер”; фиг. „лукава, препредена особа; подмукла, зла, злобна особа”. Сема „мала глава” се чак и не наводи при дефинисању лексеме лисица.

³⁸ Хиперонимија / хипонимија је однос између две лексеме од којих хипероним има шире значење, тј. значењски је надређен, док је хипоним значењски подређен и има уже значење. Хипонимија је „појава сврставања речи у хијерархијски устројене значењске класе са надређеним члановима (хиперонимима) и подређеним члановима (хипонимима). [Ова појава је] битна за семантичку структуру речника, јер показује хијерархијско груписање лексичких јединица” (Бугарски 1995: 141).

³⁹ В. I. 2. 6. в) *Особа риђе косе.*

⁴⁰ В. I. 5. 2. *Особа ниска чела; I. 11. 4. Особа длакавих ушију; I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње); III. 1. 8. Маљава особа.*

⁴¹ О различитим типовима метафоричких асоцијација в. Гортан-Премк (2004: 90–108).

⁴² Исто значење потврђује и Динић (2008: 475).

⁴³ Према Скоковим (1972: 515) наводима, мотивну реч за извођење ове лексеме чини општесловенска именица *невеста*, која носи значења „1) mlada, 2) verenica, zaručnica, udavača, 3) udata žena, snaha, žena sinova, 4) bratova žena, 5) ime koje daje starija žena mlađoj udatoj”. Метафорички пренос номинације с невесте на ласицу извршен је на основу беле боје.

дела ове сложенице није потпуно јасна. Према Скоковом (1973: 74) мишљењу реч је о деминутиву чешког порекла *rules*, која је на „српскохрватском” говорном подручју замењена с *полу-* и *пуно-*. У већем броју пунктова за именовање оба пола употребљава се облик мушког рода, мада се у једном броју употребљава и женски корелатив са суфиксом *-ка*.

У једном пункту ТЛ говорног типа за именовање особе мале главе употребљава се лексема *путпудáљћа* (9), чије је примарно значење „птица препелица”.⁴⁴ Величина препеличје главе релативно је мала у односу на тело, те је сема изгледа условила аналошко повезивање и метафорику преноса назива с птице на човека.

У говорима сврљишког краја за именовање особе мале главе употребљавају се две лексеме чија значења поседују митолошку димензију: *наказ* (25)⁴⁵ и *причудњак*, *причудњица* (3).

Веома ружна, нагрђена особа изражених физичких недостатака широм говорног подручја именује се називом *наказ / наказа*.⁴⁶ Повезивањем овог значења с називом *наказ* (25) у значењу „особа мале главе” сугерише се на њену физичку неразвијеност. Етимологија лексеме *наказ / наказа* наводи на реконструисање њеног основног значења. Скок (1971: 320) говори о поствербалу *nakaza* с општесловенском основом *kaz-* која је настала превојем од општесловенске основе *čez-* потврђене код глагола *чезнути*. У RJAZU (1884–1886: 19) глаголска лексема *čeznuti* дефинише се у значењу „čezne tko ili što kad ga nestaje, kad u sebi gine, opada, slabi, i to od kakoga god zla u kom se nahodi; čeljade najviše od zla duševnoga: od straha, od brige, od jada, od tuge, od tuge koja može biti i u ljubavi i u želji, kad čega nema a želi se, rijetko od zla tjelesnoga, od bola tjelesnoga” и доводи у везу с лексемом *nakaza* (RJAZU 1911: 385–386) за означавање човека који је од патње и бола физички пропао и изобличен. Митолошка спецификација лексеме

⁴⁴ Фонетску варијанту *путпудáјка* у истом значењу бележи Јовановић 2004: 273.

⁴⁵ В. I. 13. 4. *Особа са зечјом усном*; II. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*; II. 2. 2. *Особа са шест прстију*; II. 5. 2. *Особа с крилима*; III. 1. 2. *Ружна особа*; III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*.

⁴⁶ Митолошка димензија лексеме *наказ* види се и у секундарном придевском облику *наказан*, који је дефинисан као „који је унакажен, нагрђен, веома ружан”, али и „чудовишан, накардан, изопачен” (РМС 1990: 551). У речницима с призренско-тимочког говорног подручја нисмо пронашли лексему *наказ* каквом се у једном пункту СЗ говорног типа именује особа мале главе, али јесмо израз *наказало га* са значењем „тера га проклетство” (Манић 1997: 53) и придевски облик *наказан* са значењем „кажњен од Бога” (Живковић 1987: 92).

наказа остварује се посредством семе „страшан” и довођењем у синонимни однос с лексемом *утвара*⁴⁷, натприродним бићем српске митологије .

Лексеме *причудњак*, *причудњица* (3) за именовање особе мале главе забележене су у једном ТЛ пункту. Први део ове префиксално-суфиксалне творенице чини префикс *при-* који уноси деминуцију у значење речи (Skok 1973: 39), док у другом делу препознајемо основу придева *чудан* у значењу „што робуђије и коме чиђење” (RJAZU 1884–1886: 84), који упућује на нешто натприродно, фантастично, али и страшно (Исто: 95).⁴⁸

I. 1. 3. Особа четвртасте главе

Тематска подгрупа с доминантном семом „четвртаста глава” обухвата ЛСГ придевских лексема и ЛСГ именичких лексема, чији су чланови груписани у два синонимска реда. Први синонимски ред чине придевске лексеме: *крóшњес*, *-та*, *-то* (16); *плóчас*, *-та*, *-то* (8) / *плóчес*, *-та*, *-то* (20) / *пљóчас*, *-та*, *-то* (5) / *пљóчес*, *-та*, *-то* (9); *црпљáнес*, *-та*, *-то* (7, 12–13); *црпљáс*, *-та*, *-то* (5)⁴⁹; *чéтвртан*, *-тна*, *-тно* (5). Синонимски ред именица чине: *крошња́р* (16)⁵⁰; *пљочáн* (9); *црпљáн* (1), *црпљáнка* (1, 7, 12, 17); *чутура* (25), *чутурáн* (6)⁵¹; *шини́к* (10, 26), *шиничáр* (10).

Придевска лексема *чéтвртан*, *-тна*, *-тно* (5)⁵² забележена је у само једном ТЛ пункту. Оваква квалификација плод је субјективне оцене појединца на основу семе у којој је садржана информација о четвртастом изгледу.⁵³

Сема „који је четвртасте главе” била је доминантна при развоју бројних придевских и именичких лексема насталих поређењем с именицама *крошња*,⁵⁴ *плоча*, *црпљанка*,⁵⁵ *црпња*, *чутура* и *шиник*.⁵⁶

⁴⁷ „Утвара је зао дух који се јавља у глухо доба ноћи. Зборна места утвара су раскрснице, пометна гувна, перила (на којима се пере рубље), дрвљаници, буњишта, бродови на којима се прелазе реке и гробља. Утваре не нападају људе, али им задају страх, од којег кости пуцају” (СМР 1970: 306).

⁴⁸ Речници не бележе ову префиксално-суфиксалну твореницу, већ само лексеме *чудило*, *чуда́к* (Јовановић 2004: 676), *чудиште* (Динић 2008: 896).

⁴⁹ В. I. 3. 1. *Особа широка лица*; I. 5. 1. *Особа висока чела*; I. 10. 1. *Особа дебелих образа*.

⁵⁰ В. I. 1. 4. *Особа округле главе*.

⁵¹ В. I. 1. 1. *Особа велике главе*; I. 1. 4. *Особа округле главе*; I. 5. 1. *Особа висока чела*.

⁵² В. I. 15. 2. *Особа четвртасте вилице* (12); III. 1. 4. а) *Дебела особа ниска раста*

⁵³ Лексему *четвртан*, *-тна*, *-тно* у значењу „који је четвртаст” бележи и Динић (2008: 890).

⁵⁴ Лексему *крошња* у значењу „корпа од прућа” региструју Динић (2008: 364) и Јовановић (2004: 450).

С мотивном именицом *крошња* у само једном СЗ пункту потврђени су придевски дериват *крошњес*, *-та*, *-то* (16) и именички *крошњар* (16).⁵⁷ При развоју метафоризоване семантике која се односи на особу четвртaste главе реализује се и пејоративна семантичка компонента.

У већем броју пунктова забележене су фонетске варијанте придева: *пљочас*, *-та*, *-то* (8) / *пљочес*, *-та*, *-то* (20) / *пљочас*, *-та*, *-то* / *пљочес*, *-та*, *-то* (9) и у вези с њима именица *пљочан* (9). Значење „који је четвртaste главе” засновано је на поређењу особе с оваквом доминантном телесном особином и каквог предмета налик плочи.⁵⁸ Дериватом *пљочан* (9), посредством суфикса *-ан*, означава се особа која поседује неку особину (плочасту главу) у вези с мотивном речју. Поседовање овакве телесне особине доживљава се као одступање од уобичајеног и складног, што се на језичком нивоу исказује пејоративношћу.

Метафоричким повезивањем на основу семе облика из примарног значења лексеме *цепанка* „комад, део расцепаног дрвета” развило се и секундарно, пејоративно значење *цепљанка* (1, 7, 12, 17) – „особа четвртaste главе”.⁵⁹ У једном ТЛ пункту се према облику *цепљанка*, који се употребљава за оба пола, развио мушки корелатив *цепљан* (1). Придевском лексемом *цепљанес*, *-та*, *-то* (7, 12–13) особа се квалификује на основу сличности с мотивном именицом.⁶⁰

Семе облика и величине условиле су метафоричко повезивање лексеме *чутура* (25) са значењем „особа четвртaste главе”.⁶¹ Оваква семантика лексеме *чутура* (25) развила се синегдохом из значења „четвртаста глава”, док се исто значење лексеме *чутуран* (6) развило посредством суфикса *-ан*, који доприноси истицању особине у вези с речју у основи изведенице (Babić 1986: 303). Будући да

⁵⁵ Примарно значење лексеме *цепљанка* / *цепка* је део расцепаног дрвета, цепаница за огрев, док се секундарно употребљава у пејоративном значењу „бандоглава, неотесана особа” (Јовановић 2004: 668; Динић 2007: 878).

⁵⁶ В. I. 1. 1. *Особа велике главе*; I. 1. 4. *Особа округле главе*.

⁵⁷ Ниједан дијалекатски речник не региструје значење забележено на терену „особа четвртaste главе”. Придевом *крошњарас*, *-та*, *-то* описује се онај „који има ноге у облику слова о” (Јовановић 2004: 450). В. II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*.

⁵⁸ Лексема *пљочас* је дефинисана као „пљоснат”, а *пљоча* / *плоча* 1. „потковица коња или говеда”, 2. „стена с претежно равном горњом површином” (Динић 2008: 577, 579).

⁵⁹ Метафоричком асоцијацијом заснованом на трансформацији конкретно – апстрактно развило се и фигуративно значење „неотесана, проста особа, простак” потврђено у РМС (1990: 783), а познато и широм призренско-тимочког говорног подручја (Јовановић 2004: 356; Динић 2008: 878).

⁶⁰ В. I. 3. 1. *Особа широка лица*; I. 10. 1. *Особа дебелих образа*; I. 13. 4. *Особа са зечјом усном*.

⁶¹ Будући да *чутура*, колико нам је познато, није четвртастог облика, појаву оваквог назива у домену „четвртаста глава” није могуће објаснити.

се ради о непожељној телесној особини, у процесу номинације развија се пејоративно значење.

На развој метафоричког значења лексеме *шини́к* (10, 26), којом се означава „особа четвртасте главе”, доминантну улогу имала је сема величине, о чему сведочи исти назив при именовању особе велике главе.⁶² Полазна семантичка мотивација назива *шини́к* (10, 26) за именовање особе заснована је на синегдохи, док је суфиксом *-ар* у називу *шинича́р* (10) указано на особину у оквиру семантичке класификације именица које означавају људска бића по разним особинама (Клајн 2003: 415; Жугић 2010: 225). Пејоративно значење последица је именовања подстакнутог непожељном телесном особином.

I. 1. 4. Особа округле главе

Тематска подгрупа с доминантном семом „округла глава” обухвата ЛСГ придевских лексема: *ваљува́с, -та, -то* (13), *ваљувáт, -а, -о* (26); *главурáт, -а, -о* (5); *окру́гал, -гла, -гло* (13), *окру́глас, -та, -то* (8); *убав, -а, -о* (1, 20–21) и ЛСГ именичких лексема: *барбу́л* (18), *булува́н* (20); *во́л* (26), *воли́на* (26); *гло́бус* (3); *јабуча́р* (2); *крошња́р* (1); *ти́ква* (16, 23), *тиква́н* (6); *чу́тура* (3, 16), *чутура́н* (3, 16); *шини́к* (1, 3, 7, 9, 15, 17–18, 21, 23–24), *шинича́р* (7); *лубени́ца* (16); *печénка* (12); *солени́ца* (17); *црeпња* (23). Насупрот претходно анализираним тематским групама, чији су чланови устројени у два синонимска реда, овде се може говорити само о релативној синонимији јер су различите асоцијације проузроковале секундарну номинацију која се односи на особу округле главе, што резултира формирањем мањих блискозначних лексичких скупова унутар групе којој припадају.

Блискозначне придевске лексеме *ваљува́с, -та, -то* (13), *ваљувáт, -а, -о* (26) и *окру́гал, -гла, -гло* (13), *окру́глас, -та, -то* (8) директно упућују на особину особе лоптасте или елипсасте главе. Лексема *главурáт, -а, -о* (5) с њима се налази у односу релативне синонимије јер се њоме на основу семе „прекомерна величина” примарно описује особа „велике главе”,⁶³ а прикључивањем семе

⁶² В. I. 1. 1. *Особа велике главе.*

⁶³ В. I. 1. 1. *Особа велике главе.*

„округласт облик” секундарно се описује и особа округласте главе.⁶⁴ У односу релативне синонимије налази се и придевска лексема *убав*, *-а*, *-о* (1, 20–21)⁶⁵, заснована на колективном схватању језичке заједнице.⁶⁶ Значењски спектар овог појма много је шири, али се овде везује за поседовање особине „округла глава”.

Метафорички називи *булуван* (20)⁶⁷; *глобус* (3); *јабучар* (2); *крошњар* (1)⁶⁸, *лубеница* (16); *печенка* (12)⁶⁹; *соленица* (17)⁷⁰; *тиква* (16, 23)⁷¹, *тикван* (6)⁷²; *црпња* (23)⁷³; *чутура* (3, 16), *чутуран* (3, 16)⁷⁴; *шиник* (1, 3, 7, 9, 15, 17–18, 21, 23–24), *шиничар* (7)⁷⁵ настали су поређењем датих реалија с изгледом главе на основу семе „округао облик”, којој се код већине значења придружује и сема „прекомерна величина”. Из значења „округла (и велика) глава” синегдохом се развија значење „особа округле (и велике) главе”, док је накнадним уобличавањем суфиксима *-ар* (*јабучар*, *крошњар*, *шиничар*) и *-ан* (*тикван*, *чутуран*) указано на доминантну особину. Да је ово само једна од многобројних мотивацијских нити која условљава метафоричке трансформације, потврђује појава истих метафора у другим доменима.⁷⁶

Сема изгледа условила је и развој пејоративне зоометафоре *вол*, *волина* (26)⁷⁷, посведочене у само једном СЗ пункту.

⁶⁴ У дијалекатским речницима нисмо пронашли потврду значењу „који је округле главе”, али смо у РМС (1990: 487) пронашли придевску лексему *главичас* која је, између осталог, дефинисана и као „који је округао, обао”.

⁶⁵ В. I. 2. 6. г) *Особа црне косе*; I. 10. 3. *Особа црвених образа*; III. 1. 1. *Лена особа*; III. 1. 3. *Особа стамена таса*.

⁶⁶ „Сваки крај, свака етничка група има свој одређени општи идеал људске лепоте, који се веома често подудара и са антрополошким карактеристикама дотичног становништва” (Влаховић 1970: 62).

⁶⁷ Лексему *булбан* са значењем „оно што је велико, крупно, а махом округло: велики округао камен” бележи Динић (2008: 50–51). У говору Гулијана (ТЛ) *булуван* је назив за велики округао камен којим се притиска купус у бурету, а познато нам је да у сврљишком крају постоји и фамилија Булуванци. В. III. 1. 6. *Изразито дебела особа*.

⁶⁸ В. I. 1. 3. *Особа четвртасте главе*.

⁶⁹ Лексема *печенка* забележена је у основном значењу „бела бундева” и фигуративном „ошишана глава” (Јовановић 2004: 533; Динић 2008: 568). В. I. 2. 2. *Особа без косе*; I. 5. 1. *Особа висока чела*; I. 10. 1. *Особа дебелих образа*.

⁷⁰ У већини дијалекатских речника лексема *соленица* дефинисана је као „посуда у којој се држи со”, фигуративно значење „глава” бележе Динић (2008: 777) и Јовановић (2004: 314–315).

⁷¹ В. I. 4. 3. *Особа жута тена*.

⁷² В. I. 1. 1. *Особа велике главе*.

⁷³ В. I. 1. 1. *Особа велике главе*.

⁷⁴ В. I. 1. 1. *Особа велике главе*; I. 1. 3. *Особа четвртасте главе*; I. 5. 1. *Особа висока чела*.

⁷⁵ В. I. 1. 1. *Особа велике главе*; I. 1. 3. *Особа четвртасте главе*.

⁷⁶ В. I. 1. 1. *Особа велике главе*, I. 1. 3. *Особа четвртасте главе* и I. 2. 2. *Особа без косе*.

⁷⁷ В. I. 12. 6. *Особа широких ноздрва*; I. 18. 2. *Особа дебела врата*.

У једном СЗ пункту за именовање особе округле главе забележили смо романизам *бáрбул* (18) (од *lat. barba* са значењем „брада“ (Skok I 1971: 111)) који је у ове крајеве доспео посредством влашког језика.⁷⁸ У речнику влашког говора пронашли смо лексеме *barbă* „брада“ и *barbuos* „брадат“, али не и значење које је у вези с обликом главе (*Vorbar*). Ниједан дијалекатски речник не бележи ову лексему.

I. 1. 5. Особа шпицасте главе

Тематска подгрупа с доминантном семом „шпицаста глава“ обухвата ЛСГ придевских лексема и ЛСГ именичких лексема. Значењска блискост чланова ових лексичко-семантичких група условила је формирање два синонимска реда. Први синонимски ред чине придевске лексеме: *дљгњóвас*, *-та*, *-то* (14) / *длагњóвес*, *-та*, *-то* (14); *дуголобрáдес*, *-та*, *-то* (7); *длгобрáзес*, *-та*, *-то* (5, 8) / *дугообрáзес*, *-та*, *-то* (22); *кисерéс*, *-та*, *-то* (24); *шиљ*, *-á*, *-ó* (12), *шиљáт*, *-а*, *-о* (4, 13), *шиљас*, *-та*, *-то* (13), *шиљав*, *-а*, *-о* (1, 13), *шиљкав*, *-а*, *-о* (26); *шиљоглáв*, *-а*, *-о* (10), *шиљогáвес*, *-та*, *-то* (6); *шиљобрáд*, *-а*, *-о* (17). Други синонимски ред образују именичке лексеме: *кисéр* (24) / *кесéр* (16, 19, 21–22) / *ћесéр* (2, 7), *ћесéрко* (10–11), *кесерáна* (16), *ћесерка* (10); *шиљá* (1, 6, 13, 18, 21), *шиљко* (18–21), *шиљка* (18, 20–21) / *шиљћа* (7); *шиљоглáвац* (23), *шиљоглáвка* (6, 10, 23). У оквиру ових синонимских редова издвајају се мање блискозначне скупине успостављене постојањем различитих мотивационих подстицаја за квалификацију и номинацију особа шпицасте главе: дуги образи, дуга брада, шиљаста глава, шиљаста брада, као и метафорички пренос номинације на основу сличности.

Сема изгледа „који је дугуљаст, издужен“ јесте основна компонента значења у семантичкој структури придевских лексема: *дљгњóвас*, *-та*, *-то* (14) / *длагњóвес*, *-та*, *-то* (14); *дуголобрáдес*, *-та*, *-то* (7); *длгобрáзес*, *-та*, *-то* (5, 8) / *дугообрáзес*, *-та*, *-то* (22). У дијалекатским речницима за придевску лексему *длгњóвас*, *-та*, *-то* / *длагњóвес*, *-та*, *-то* није потврђено значење „који је

⁷⁸ У источној Србији, посебно у Тимочној крајини, Срби земљорадници и Власи сточари били су у сталном контакту. Непосредни међујезички контакт и суживот с румунским становништвом оставили су видљиве трагове у свим доменима материјалне и духовне културе, што се на језичком нивоу одразило на снажан продор румунских језичких елемената у све сегменте језичке структуре – фонетске, морфолошке, синтаксичке и лексичке (Георгијевић 1967, Радан 2004).

шпицасте главе”.⁷⁹ Придевска сложеница *дуголобрадес*, *-та*, *-то* (7) развила се аналошки према облику *голобрадес*, посведоченом у другом делу сложенице. Међутим, семантички опсег сложене придевске лексеме *дуголобрадес* не укључује и примарно значење лексеме *голобрадес* „коме још није порасла брада, голобрад” (Динић 2008: 106), већ је само преузима као устаљенију морфолошку форму. Сложенице *длгобразес*, *-та*, *-то* (5, 8) / *дугообразес*, *-та*, *-то* (22) настале су од основа речи *дуг* и *образ* које су међусобно повезане спојним вокалом *-о-* и додатно деривирани суфиксом *-ес* (*-аст*). Суфиксом *-аст*, односно његовом фонетском варијантом *-ес* значење се не модификује, већ се потврђује опскрбљеност датом физичком особином (Вавић 1986: 431).

Сема изгледа „шиљатост” условила је развој бројних придевских и именичких лексема којима се описује и именује особа шиљасте главе: *шиљ*, *-á*, *-ó* (12), *шиљат*, *-а*, *-о* (4, 13), *шиљас*, *-та*, *-то* (13), *шиљав*, *-а*, *-о* (1, 13), *шиљкав*, *-а*, *-о* (26); *шиљоглав*, *-а*, *-о* (10), *шиљогавес*, *-та*, *-то* (6); *шиљобрад*, *-а*, *-о* (17); *шиља* (1, 6, 13, 18, 21–22), *шиљко* (18–21), *шиљка* (18, 20–21) / *шиљћа* (7); *шиљоглавац* (23), *шиљоглавка* (6, 10, 23). Придевске лексеме *шиљ*, *-á*, *-ó* (12), *шиљат*, *-а*, *-о* (4, 13), *шиљас*, *-та*, *-то* (13), *шиљав*, *-а*, *-о* (1, 13) доприносе квалитативном разликовању особа које поседују особину „шиљаста глава”. Придевским дериватом *шиљкав*, *-а*, *-о* (26), посредством суфикса *-кав* за грађење придева субјективне оцене (Драгићевић 2001: 38), истакнута особина изражава се у мањем степену. С мотивним придевом *шиљ* / *шиљав* забележени су именички деривати *шиља* (1, 6, 13, 18, 21), *шиљко* (18–21), односно женски корелатив *шиљка* (18, 20–21) / *шиљћа* (7). Исту придевску основу препознајемо у првом делу сложеница *шиљоглав*, *-а*, *-о* (10), *шиљогавес*, *-та*, *-то* (6), где је спојним вокалом *-о-* повезана с именичком основом *глав-* у другом делу. Сложеница *шиљогавес*, *-та*, *-то* деривирана је суфиксом *-ес*, чиме се не остварују никакве промене на значењском нивоу, већ се потврђује опскрбљеност као основна семантичка функција описних придева. Додавањем суфикса *-ац* (односно моционог суфикса *-ка*) врши се номинација особе на основу особине исказане мотивним придевом *шиљоглав*.

⁷⁹ Придевску лексему *длњовчес*, *-та*, *-то* у значењу „који је дугуљаст” потврђује једино Динић (2008: 137).

Сема „шиљатост” условила је и метафоричко повезивање и пренос имена с појма *kesér*⁸⁰ на особу шпицасте главе. Резултат ове везе јесу придевска лексема *kiserés, -та, -то* (24) и именичке *kisér* (24) / *kesér* (16, 19, 21–22) / *hesér* (2, 7), *hesérko* (10–11), *hesérka* (10), *keserána* (16).⁸¹

I. 2. Тематска група коса

Тематска група с доминантном семом „коса” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описује и именује особа на основу изгледа косе. Потенцијалне семе, садржане у појмовној вредности лексеме *коса*, које условљавају развој секундарних значења јесу семе које носе информацију о: поседовању бујне косе или о недостатку косе, дужини и боји косе, начину на који је коса обликована, начину на који се особа односи према њој и сл. Бројност сема на којима се заснива означавање и именовање особе на основу косе условила је постојање чак једанаест подгрупа у оквиру ове тематске групе. Лексемама у оквиру подгрупа *Особа бујне косе* и *Особа без косе* описује се и именује јединка на основу особине која је испољена у већој или мањој мери у односу на прототип с којим се пореди. Лексемама у подгрупи *Особа дуге косе* представља се особина израженија у односу на прототип.⁸² Придевским и именичким лексемама у оквиру подгрупа *Особа гргураве косе* и *Особа зализане косе* особа се описује и именује на основу поседовања особине *гргуравост* / *зализаност* за разлику од прототипа. Подгрупа *Особа према боји косе* обухвата

⁸⁰ *Kesér* / *kisér* / *hesér* / *hisér* је дрводељска алатка, али је у призренско-тимочким говорима потврђено и секундарно значење „брада” (Динић 2008: 838), из кога се синегдохом развија значење „човек шиљате браде”.

⁸¹ В. I. 15. 1. *Особа истурене вилице (горње / доње)*.

⁸² Кључан фактор при формирању прототипа јесте колективна свест говорне заједнице. У руралним срединама, какав је и сврљишки крај, уобичајено је да жене носе мараму па се њихова коса најчешће не види и самим тим и не оцењује. С друге стране, прототипичан мушкарац поседује кратку косу и зато је он с језичког становишта необележен. Речју, мушкарац кратке косе поседује такву особину којом се означава неутралност, што не изазива колективно вредновање и именовање. Међутим, уколико особа по спољашњем изгледу или по изгледу неког дела тела одступа од прототипа, односно „стереотипа о нормалном, уобичајеном изгледу, што је, као што се зна, углавном лоше, а може бити и добро, и што се с обзиром на пол (мушки / женски) сматра лепим / ружним или пожељним / непожељним” (Ристић 2004: 89), ствара се когнитивно-мотивациона заснованост за развој експресива, односно лексичких јединица другостепене номинације, које се с једне стране јављају као „средства за исказивање емоција”, а с друге „као средства с одређеним стилским ефектима [...] и као средства експресивног говорног чина” (Исто: 87).

четири микрогрупе у оквиру којих су лексеме којима се означава и именује јединка у зависности од боје косе. И лексемама у тематским подгрупама *Особа с праменовима различите боје, Особа високих зализака, Лоше ошишана особа, Особа неуредне косе, Особа која има вашке* јединка се квалификује и номинује на основу изражености одређене особине у вези с косом.

Очигледно је да су различити екстралингвистички мотивацијски фактори утицали на формирање ових тематских подгрупа. Издвојићемо два. Први фактор јесте припадност мушком или женском полу и уврежена схватања колективне заједнице која формира вредносне ставове. У највећем броју случајева дуга коса представља пожељну карактеристику жена, због које је она оквалификована позитивно или неутрално, док дуга коса код мушкарца представља непожељну особину и изазива негативну квалификацију и номинацију.⁸³ Други битан мотивацијски фактор јесте да ли се ради о изгледу косе као о природној датости или је такав изглед у вези с човековим односом према коси (Жугић 1997: 137). У неким случајевима било је могуће уочити јасну границу: *Особа без косе* – природна датост, *Особа неуредне косе* – однос према сопственом телу, међутим, најчешће граница није тако јасна па се у оквиру једне подгрупе јављају именичке и придевске лексеме различито мотивисане.

I. 2. 1. Особа бујне косе

Тематска подгрупа с доминантном семом „бујна коса” обухвата ЛСГ придевских лексема: *бу́чав, -а, -о* (6); *ћу́мес, -та, -то* (4, 7, 12–13, 15, 17); *косма́т, -а, -о* (14), *космура́т, -а, -о* (1, 5, 8, 14, 21) и ЛСГ именичких лексема: *бу́нциула* (9, 16), *бу́чља* (6, 11), *ћу́ма* (13), *ћу́мча* (7), *ћу́мна* (7), *ћу́мка* (15), *ћу́мче* (7), *ћу́хумача* (7); *коса́р* (6), *космура́н* (17, 20–21, 23–24), *космура́на* (14, 17, 20–21, 23–24); *ме́чка* (22); *тр́мка* (5, 26); *ћуба́н* (19), *ћуба́нка* (19); *чу́павац* (25). Поседовање бујне косе је природна датост, али је човеков однос према њој кључни фактор за њен изглед, што представља даљи подстрек за квалификацију и номинацију.

Са соматизмом *коса* у улози мотивне речи широм говорног подручја забележени су бројни придевски и именички деривати. У творбеној структури

⁸³ Колективно народно схватања оцртава „један општи поглед који служи као мерило онога што је лепо или ружно” (Влаховић 1970: 62).

ових деривата разликујемо творбене основе *кос-* и *косм-*, о чијем односу у науци влада опречно мишљење. Скок (1972: 161) говори о деривату *kosma* са значењем „коса” какав се среће у текстовима писаним црквеним језиком, а који представља поименичен прасловенски придев *космъ*. Супротно оваквом гледишту, у СДР1 (2003: 169) истиче се да је реч о двама основама, чија гнезда чине концептуалну и семантичку целину. Будући да је са синхронијског становишта лакше разумети друго гледиште, ми ћемо деривате с основама *кос-* и *косм-* сагледати одвојено. С творбеном основом *кос-* и суфиксом *-ар* је именички дериват *косár* (6). Овај суфикс је типичан у категоријама *nomina agentis* и *nomina actoris*, али се у овом случају јавља у категорији *nomina attributiva* јер се везивањем за творбену основу *кос-* реализује значење „који је бујне косе”. С творбеном основом *косм-* забележили смо придевске деривате: *косmát*, *-а*, *-о* (14), *космурát*, *-а*, *-о* (1, 5, 8, 14, 21) и именичке: *космурán* (17, 20–21, 23–24), *космурána* (14, 17, 20–21, 23–24). Квалитативни придев *косmát*, *-а*, *-о* (14) доприноси истицању карактеристичне појединости особе која поседује бујну косу. С друге стране, придев *космурát*, *-а*, *-о* (1, 5, 8, 14, 21) има пејоративно значење јер се неутрални суфикс *-ат* везује за основу пејоративне именице *космура*. Истом пејоративном именицом мотивисан је назив *космурán* (17, 20–21, 23–24) и његов женски корелатив *космурána* (14, 17, 20–21, 23–24).⁸⁴

Лексема *чу̀павац* (25) забележена је у само једном СЗ пункту. Поред доминантне семе „бујна коса” развој овакве номинације условила је и диференцијална сема „неуредна, рашчупана коса”.⁸⁵

За квалификовање особе бујне и неуредне косе забележен је придевски дериват *бу̀чав*, *-а*, *-о* (6), мотивисан именицом *биш* / *би́с*, романског порекла, која се на српском говорном подручју реализује са значењем „ћуба, коса на глави као клупко” (РСАНУ 1962: 319; Skok 1971: 226).⁸⁶ У два ТЛ пункта особа овакве телесне особине означава се лексемом *бу̀чља* (6, 11). Пејоративно значење придевског деривата *бу̀чав* остварено је семом „неуредна коса”, док интензивнијој пејоративности именичког деривата *бу̀чља* доприноси пејоративни суфикс *-ља*.

⁸⁴ В. I. 2. 3. *Особа дуге косе*.

⁸⁵ В. I. 2. 3. *Особа дуге косе*.

⁸⁶ Лексема *бучав*, *-а*, *-о* забележена је у значењу „космат, кудрав, неочешљан, разбарушен” (Динић 2008: 53–54).

Шири територијални распон имају деривати мотивисани синонимном лексемом *ћума*: *ћумес*, *-та*, *-то* (4, 7, 12–13, 15, 17), *ћума* (13), *ћумча*, *ћумна* (7), *ћумка* (15), *ћумче* (7), *ћућумача* (7).⁸⁷ Семантичка функција суфикса *-ес(-аст)* огледа се у истицању карактеристичне особине исказане придевом *ћумес*. Изведенице с овим суфиксом значе сличност с особином основинске именице и могу се исказати формулом „као да има” (Babić 1986: 432–433). Семантичка реализација лексеме *ћума* (13) „особа (мушкарац или жена) бујне косе” настала је синегдохом јер је дошло до преноса номинације са специфичног изгледа косе на особу као целину. Пејоративно значење лексеме *ћума* и њоме мотивисаних деривата *ћумча*, *ћумна* (7), *ћумка* (15) успостављено је ванјезичким чиниоцима и метафоричком употребом именовања за човека карактеристичних за животињу. Код деривата *ћумче* (7) посредством хипокористичног суфикса *-че* успоставља се умањен степен пејоративности, док се израженија пејоративност деривата *ћућумача* (7) остварује понављањем иницијалног слога *ћу* и везивањем пејоративног суфикса *-ача* за основу мотивне речи. Блискозначне лексеме *ћубан*, *ћубанка* (19) забележене су у само једном СЗ пункту. Примарно значење мотивне именице *ћуба* јесте „истакнуто перје на птичјој глави”, док се секундарно развија значење „чуперак косе” (РМС 1990: 366). Тако се и лексемом *ћубан* примарно именује голуб, док се метафоричким преносом развија пејоративно значење „особа с ћубом на глави”.⁸⁸

Сема изгледа условила је метафоричко повезивање лексеме *бунциула* (9, 16), чије је основно значење „корпа полулоптастог облика исплетена од прућа или павити омазана говеђом балегом” (Динић 2008: 52) и *трмка* (5, 26) у основном значењу „врста кошнице исплетене од прућа” (Јовановић 2004: 644; Динић 2007: 821) са значењем „особа бујне косе”. Развојем метафоризоване семантике успоставља се пејоративност.

Сема изгледа била је доминантна при развоју пејоративног метафоричког назива *мечка* (22).⁸⁹

⁸⁷ Лексема *ћума* / *ћумка* дефинисана је као „ћуба неких животиња” и „овца с ћубом и име таквој овци” (Динић 2008: 169).

⁸⁸ Дијалекатски речници не региструју ову лексему.

⁸⁹ В. Ш. 1. 5. а) *Дебела особа висока раста*; Ш. 1. 6. *Изразито дебела особа*; Ш. 1. 8. *Маљава особа*.

I. 2. 2. Особа без косе

Тематска подгрупа с доминантном семом „без косе” обухвата ЛСГ придевских лексема и ЛСГ именичких лексема. Значењска сличност међу члановима ових група условила је формирање два синонимска реда. Први синонимски ред чине придевске лексеме: *ћелав*, -а (1–13, 15–17, 21–22) / *келав*, -а (12, 14, 18–21, 24–26), док други синонимски ред образују именичке лексеме: *печénка* (21); *ћела* (7, 17), *ћелча* (1, 6–7, 9–10, 12–13, 15, 21, 23) / *келча* (12, 14, 18–22), *ћелавко* (3) / *ћелáвко* (16) / *келáвко* (25), *ћелавка* (3) / *келавка* (25), *келána* (14) / *ћелавитина* (2).

У основи свих забележених лексема за означавање и именовање особа без косе налази се балкански турцизам *kel* (Skok 1971: 351).⁹⁰ Везивањем суфикса -ав за творбену основу истиче се специфична појединост припадника мушког пола, која се у говорима сврљишког краја квалификује придевима *ћелав* (1–13, 15–17, 21–22) / *келав* (12, 14, 18–21, 24–26).⁹¹

Из назива *ћела* с примарним значењем „место на глави где је коса отпала” синегдохом се развија значење „мушкарац без косе”.⁹² Додавањем суфикса -ча на творбену основу *ћел-* развија се дериват *ћелча* (1, 6–7, 9–10, 12–13, 15, 21, 23) / *келча* (12, 14, 18–22) с пејоративним значењем. Пејоративно значење имају и другостепени деривати изведени истим суфиксима: *ћелавко* (3) / *ћелáвко* (16) / *келáвко* (25) и њихови моцијски парњаци *ћелавка* (3) / *келавка* (25), *келána* (14), док се у називу *ћелавитина* (2), посредством пејоративног суфикса -итина, остварује висок степен пејоративности.⁹³

Сема изгледа условила је и развој пејоративног метафоричког назива *печénка* (21) за именовање особе без косе. Исти метафорички назив потврђен је и у другим доменима.⁹⁴

⁹⁰ Према Скоковим наводима, турцизам *ћелав* је потпуно потиснуо словенски придев *plěhъ*, који се чува једино још у топониму Пљешивица (Skok 1971: 351–352).

⁹¹ I. 2. 8. *Особа високих зализака*.

⁹² Назив *ћела* у значењу „мушкарац без косе” могао је настати и везивањем суфикса -а за редуковану основу придева *ћелав*.

⁹³ В. I. 2. 8. *Особа високих зализака*; I. 7. 2. *Особа ретких обрва / без обрва*.

⁹⁴ В. I. 1. 4. *Особа округле главе*; I. 5. 1. *Особа висока чела*; I. 10. 1. *Особа дебелих образа*.

I. 2. 3. Особа дуге косе

Тематска подгрупа с доминантном семом „дуга коса” обухвата ЛСГ придевских лексема и ЛСГ именичких лексема којима се описује и именује особа дуге косе. У оквиру ових ЛСГ формирају се синонимски редови придевских и именичких лексема. Придевски синонимски ред образују лексема: *длгокѝс*, -а, -о (1, 5–6); *дрѝпљав*, -а, -о (5); *космурѝт*, -а, -о (13, 19); *репѝт*, -а, -о (3), а именички синонимски ред лексема: *бѝлмез* (12, 17–18, 23); *бѝтлес* (5, 7, 12, 15, 23); *бѝцман* (12); *гилѝптер* (2); *дрѝпља* (2, 5, 7); *косѝр* (6, 11), *космурѝн* (5, 13, 21, 23), *космурѝна* (5, 23); *кумѝта* (16); *нестрѝжља* (6); *павуниѝца* (18); *перѝинко* (25); *репоња* (3, 9, 13); *скѝбља* (7–8, 14, 22), *скѝбна* (7); *чѝпља* (8), *чѝпаваѝ* (4).

Са соматизмом *коса* као мотивном речју забележени су придевски деривати *длгокѝс*, -а, -о (1, 5–6), *космурѝт*, -а, -о (13, 19) и именички деривати *косѝр* (6, 11), *космурѝн* (5, 13, 21, 23), *космурѝна* (5, 23). Придевска сложеница *длгокѝс*, -а, -о (1, 5–6) настала је од основа придева *дуг* и именице *коса*, које су повезане спојним вокалом -о-. Њоме се на основу семе изгледа квалификује особа дуге косе. Деривати *космурѝт*, -а, -о, *косѝр* (6, 11), *космурѝн* (5, 13, 21, 23), *космурѝна* (5, 23) на сврљишком говорном подручју забележене су са значењем „особа бујне косе”⁹⁵, али се понављањем истог творбеног модела развија и значење „особа дуге косе”.

За именовање особе дуге косе употребљавају се називи *чѝпља* (8)⁹⁶ / *чѝпаваѝ* (4)⁹⁷ и *скѝбља* (7–8, 14, 22) / *скѝбна* (7) мотивисани синонимним придевским речима *чупав*, -а, -о и *(рас)скубен*, -а, -о. Једнако мотивисани деривати забележени су и при означавању особа неуредне косе.⁹⁸ Значење „особа дуге косе”, чији је развој условљен семом изгледа, нијансирано је семом којом се одсликава човеков немаран однос према сопственом телу те се као коначан резултат јавља пејоративно значење „особа дуге, неуредне, рашчупане косе”.

Семом изгледа успостављена је придевска лексема *дрѝпљав*, -а, -о (5) у значењу „који је кудрав и неуредан” (Динић 2008: 156), којом је мотивисан

⁹⁵ В. I. 2. 1. Особа бујне косе.

⁹⁶ В. I. 2. 10. Особа неуредне косе.

⁹⁷ В. I. 2. 1. Особа бујне косе.

⁹⁸ В. I. 2. 10. Особа неуредне косе.

пејоративни назив *дрџља* (2, 5, 7). Пејоративна компонента доприноси семантичкој спецификацији, тј. описивању и именовању особа дуге и неуредне косе.⁹⁹

Префиксално-суфиксалном твореницом *нестрижља* (6), с мотивним глаголом *стриже* у основном значењу „скраћује маказама (косу, вуну), шиша” (Динић 2008: 793), именује се мушкарац дуге неуредне косе. Пејоративно значење произилази из човековог немарног односа према сопственом телу, односно коси, што резултира негативном оценом говорне заједнице.

Сема сличности условила је метафоричко повезивање репа у значењу „израштај на задњем делу тела сисара” (РСМ 1990: 509) са значењем „посебно обликована дуга коса”. Резултат овог метафоричког процеса су придевска лексема *репџт*, *-а*, *-о* (3) и назив *репоња* (3, 9, 13). Исто значење има и лексема *перчињко*¹⁰⁰ (25), забележена у само једном СЗ пункту.

У РСАНУ турцизам *билмез* забележен је у значењу „глупак, будала” и „ленштина, нерадник”. А. Шкаљић ову лексему бележи у сличном значењу – „*peznalica, nevješt, neuričen čovjek*” (Škaljić 1966: 143). Секундарно пејоративно значење „особа дуге косе”, какво смо регистровали на терену, није потврђено, а не региструју га ни дијалекатски речници с призренско-тимочког говорног подручја. Овакво значење резултат је субјективне оцене говорне заједнице према појединцима који понашањем и изгледом одступају од норми патријархалне средине, с чим је у вези и назив *бџлес* (5, 7, 12, 15, 23).¹⁰¹

Исти екстралингвистички фактори утицали су и на развој појединачних пејоративних назива *бџман* (12), *гилџтер* (2), *кумџта* (16) за именовање мушкараца дуге косе. РСАНУ не бележи лексему *бџман* (12), а потврде оваквом значењу нема ни у дијалекатским реницима.¹⁰² Пејоративни назив *гилџтер* (2)

⁹⁹Јовановић (2004: 388) бележи значење које се везује за неуредну, прљаву особу, а не и особу дуге косе.

¹⁰⁰ Перчин је турцизам са значењем „*pramen ili čuperak kose na vrhu glave ili zatioku kod muškaraca; kika*” (Škaljić 1966: 515).

¹⁰¹ Када смо први пут чули ову лексему, нисмо јој придали велику пажњу јер смо мислили да се ради о номинацији на основу субјективне оцене појединца. Међутим, иста лексема забележена је чак пет пута на терену, а региструју је и дијалекатски речници.

¹⁰² Лексема *биџман* је дефинисана као „*јак, снажан човек уз то битанга и ленштина*” (Јовановић 2004: 347; Динић 2008: 31).

нисмо пронашли ни у РСАНУ ни у дијалекатским речницима.¹⁰³ У РСАНУ (1978: 62) лексема *комита* је дефинисана као „лат. припадник оружаних формација које нису саставни делови регуларне војске, нерегуларни борац, одметник од власти”, док се у разговорном језику овако именује четник, разбојник, одметник (Динић 2008: 369).

У једном СЗ пункту сема изгледа условила је развој зоометафоре *навунџа* (18).

I. 2. 4. Особа гргураве косе

Тематска подгрупа с доминантном семом „гргурава коса” обухвата ЛСГ придевских лексема и ЛСГ именичких лексема, којима се описује и именује особа гргураве косе. Значењска блискост међу члановима ових ЛСГ утицала је на формирање два синонимска реда. Први синонимски ред чине придевске лексеме: *вргуља́в*, -а, -о (9); *гргурáв*, -а, -о (17, 23), *гргуља́в*, -а, -о (2, 5, 8, 10, 12–16, 18–21, 24); *гр́чав*, -а, -о (13), *гр́чав*, -а, -о (1–8); *коврџав*, -а, -о (12); *ку́драв*, -а, -о (16), *кундрав*, -а, -о (26); *тр́шав*, -а, -о (1, 3, 18, 22, 26), *тршља́в*, -а, -о (24–25), док други синонимски ред формирају именичке лексеме: *вргуља́н* (9); *гргуља́н* (20, 24), *гргуља́на* (20), *гргуља́вко* (2–3, 5, 14, 21), *гргуља́вче* (2, 5), *гргурáн* (17, 23), *гргурáна* (17, 23); *гр́чко* (13), *гр́чавко* (11), *гр́чља* (11); *ку́драница* (16); *тр́ша* (1, 3–4, 10, 15–16, 18–19, 21–22), *тршља́* (24), *трша́н* (19), *тршавко* (22), *тршља́вко* (25), *тршља́вка* (25).

У РСАНУ блискозначним придевским лексемама *гргурав*, -а, -о, *кудрав*, -а, -о и *коврџав*, -а, -о¹⁰⁴ описује се особа таласасте косе. Исте придевске лексеме посведочене су и у говорима сврљишког краја: *гргурáв*, -а, -о (17, 23), *гргуља́в*, -а, -о (2, 5, 8, 10, 12–16, 18–21, 24), *коврџав*, -а, -о (12), *ку́драв*, -а, -о (16), *кундрав*, -а, -о (26). Забележене придевске лексеме разликују се само на пољу експресивности. Док се дериватима *гргурáв*, -а, -о (17, 23), *гргуља́в*, -а, -о (2, 5, 8, 10, 12–16, 18–21, 24) и *коврџав*, -а, -о (12) посредством неутралног суфикса -ав само истиче

¹⁰³ Германизам *гилиптер* са значењем „ветропир, непоуздана особа” региструје једино Стојановић (2010: 128).

¹⁰⁴ Придевски деривати *гргурав*, -а, -о, *кудрав*, -а, -о и *коврџав*, -а, -о настали су према мотивним именицама *кудра*, *коврџа* и *гргур* у значењу „увијен прамен косе”.

карактеристична појединост особе – „гргуравост”, „коврцавост”, деривати *кúдрав*, *-а*, *-о* (16), *кúндрав*, *-а*, *-о* (26) експресивно су обојени. Њихова пејоративност остварена је диференцијалном семом „неуредност, чупавост” (Динић 2008: 367), која се преноси и у значење именичке лексеме *кúдраница* (16). За именовање особа оваквог изгледа косе забележени су именички деривати *гргурáн* (17, 23) / *гргуља́н* (20, 24), *гргурáна* (17, 23) / *гргуља́на* (20) с мотивном именицом *гргур* / *гргуљ* и именички деривати *гргуља́вко* (2–3, 5, 14, 21), *гргуља́вче* (2, 5) мотивисани придевом *гргуљав*.

У једном ГЛ пункту за описивање и именовање особа гргураве косе забележили смо само лексеме *вргуља́в*, *-а*, *-о* (9), *вргуља́н* (9). У говорима сврљишког краја *вргуљка* / *вргуљћа* је вијугава шара на народној ношњи па је мотивација за метафоричко повезивање с увијеним праменом косе јасна.¹⁰⁵

Сема изгледа „који је згрчен, скупљен, искривљен” основна је компонента значења придевских лексема *грчав*, *-а*, *-о* (13)¹⁰⁶, *грчкав*, *-а*, *-о* (1–8), којима се описује особа на основу карактеристичне појединости. Основу глагола *грчи* распознајемо и код именичких деривата *грчко* (13) и *грчља* (11), док је дериват *грчкавко* (11) изведен из придева *грчкав*.

Блискозначном придевском лексемом *тршав*, *-а*, *-о*¹⁰⁷ (1, 3, 18, 22, 26) означава се особа гргураве косе, али се семантичка спецификација остварује посредством диференцијалне семе „разбарушена, чупава, накострешена коса”, која утиче на развој пејоративног значења. Посредством суфикса субјективне оцене *-љав*, придевским дериватом *тршља́в*, *-а*, *-о* (24–25) исказује се пејоративност вишег степена у односу на *тршав*. Из редуковане придевске основе изведени су називи *трша* (1, 3–4, 10, 15–16, 18–19, 21–22), *трша́н* (19), *тршља* (24). Назив *тршавко* (22) мотивисан је придевом *тршав*, а придевом *тршља́в* / *тршљив* називи *тршља́вко* (25), *тршља́вка* (25).

¹⁰⁵ Потврду оваквом значењу налазимо и у дијалекатским речницима. Лексема *вргуљка* је дефинисана као „коврца, талас” (Јовановић 2004: 361). Нека од значења глаголске лексеме *вргуља* су 1. „прави вијугаве шаре”, 2. „кривуда при ходу или при кретању, врлуда”, док је именичка лексема *вргуљћа* дефинисана као „орнаментни мотив у виду меандрате линије на разним тканинама тканом на домаћем ткачком разбоју, вијугава шара, вијуга” (Динић 2008: 81–82). У вези с овим лексемама јесте и придевска лексема *врлудав*, *-а*, *-о* у значењу „који врлуда, вијугав, кривуда” коју региструје РСАНУ (1965: 66).

¹⁰⁶ В. I. 18. 4. *Особа кратка врата*.

¹⁰⁷ Дијалекатски речници не региструју придевску лексему *тршав*, *-а*, *-о*. Скок је доводи у везу с *костравом*, врстом оштре биљке, која има исти корен као *кострет* „длака из вуне” (Skok 1972: 165–166).

I. 2. 5. Особа зализане косе

Тематска подгрупа с доминантном семом „зализана коса” обухвата придевске и именичке лексеме којима се описује и именује особа зализане косе. У грађи је посведочена само једна придевска лексема: *зализан*, -а, -о (1–4, 7, 9, 12–15, 17, 19–22, 25–26). Значењска сличност чланова ЛСГ именичких лексема условила је формирање синонимског реда: *зализанко* (7, 14, 18, 21) / *зализанко* (10, 16, 23, 25), *зализанка* (7, 18, 23) / *зализанка* (10, 16, 25), *зализанче* (7), *зализоја* (24), *зализојла* (6, 24); *мазнуља* (6, 11), *мазница* (6, 11); *мазноглавка* (6).

Префиксално-суфиксална твореница *зализан*, -а, -о (1–4, 7, 9, 12–15, 17, 19–22, 25–26) јесте трпни глаголски придев који има праву придевску функцију јер се употребљава за описивање особе зализане косе. У говорима сврљишког краја представља мотивну реч више именичких деривата: *зализанко* (7, 14, 18, 21) / *зализанко* (10, 16, 23, 25), *зализанка* (7, 18, 23) / *зализанка* (10, 16, 25), *зализанче* (7). Глаголом *залиже* у значењу „очешља косу тако да је прилепи за главу” мотивисани су називи *зализојло* (24), *зализојла* (6, 24).¹⁰⁸

Пејоративно значење лексема *мазнуља* (6, 11), *мазница* (6, 11), *мазноглавка* (6) којима се именују женска лица зализане косе успостављено је језичким и ванјезичким чиниоцима. У првом реду ове лексеме садрже негативну сему субјективне оцене „претерано глађење косе ради улепшавања”. Пејоративност деривата *мазнуља* остварује се и посредством пејоративног суфикса -уља, док је пејоративно значење деривата *мазница* засновано на вези с основним значењем „размажена женска особа”. Сложеница *мазноглавка* развила се аналошки према устаљенијој форми *празноглавка*, чиме се остварује развој пејоративног значења.

¹⁰⁸ В. I. 2. 8. Особа високих зализака.

I. 2. 6. Особа према боји косе

Тематска подгрупа с доминантном семом „боја косе” садржи четири микрогрупе, чији су чланови – именичке и придевске лексеме концентрисани око доминантних сема: „бела / седа коса”, „жута / плава коса”, „риђа коса” и „црна коса”, с тим да, са семантичког становишта посматрано, прве три микрогрупе није увек могуће јасно омеђити јер постоји могућност укључивања појединих придевских и именичких лексема у различите микрогрупе.¹⁰⁹

а) Особа беле косе

Микрогрупа с доминантном семом „бела коса” представља хипероним лексичким јединицама којима се описују и именују особе природно светле косе и оним које се употребљавају за квалификовање и именовање мушкараца и жена код којих је бела, односно седа коса резултат старења.

а) 1. Особа природно светле косе

С мотивним придевом *бео*¹¹⁰, чије је основно значење „који је боје снега или млека”, односно дијалекатским ликом *бѣл*, *-а*, *-о* (7), којим се у једном ТЛ пункту квалификује особа светле косе (и тена!), забележили смо придевски дериват *белужња́в*, *-а*, *-о* (24). Дериватом *белужња́в*, *-а*, *-о* (24) у значењу „који је беличаст, с белом нијансом” посредством сложеног суфикса субјективне оцене *-ужња́в*¹¹¹ означава се умањен степен особине исказане мотивним придевом *бел*. Придевом *бео* (*бел*) мотивисани су и називи *бѣлча* (1–3, 6, 9, 11, 13–14, 20, 23), *белáча* (6, 11), *бѣлка* (3, 11–12, 23, 26), *бѣља* (6), *белуна* (12, 14), *белáва* (19, 25–26),

¹⁰⁹ Примера ради, *белча* може бити онај који је природно светао, али и онај који је оседео од старости; назив *жућа* забележен је са значењем „назив плавог човека” и „назив риђег човека”.

¹¹⁰ По Скоковим речима основа *bijel* једна је од најзаступљенијих основа у српскохрватском језику, што је поткрепљено чињеницом да бела боја у ономасиологији има изузетно велику улогу (Skok 1971: 152). Придев *бео* и његови деривати јесу део лексичког фонда свих словенских језика.

¹¹¹ На основу опсежног истраживања Р. Жугић, најпродуктивнији суфикс за извођење придевских деминутива у говорима призренско-тимочке дијалекатске области јесте суфикс *-ав*, односно сложени суфикси са суфиксом *-ав* у другом делу: *-ужња́в*, *-кав*, *-иња́в*, *-уља́в*, *-иња́в*, *-ишка́в*, *-ика́в*, *-иња́в*, *-ичав*, *-ушка́в* (Жугић 2006: 386).

беличко (1, 24), *беличка* (1), а придевом *белужњав*, *-а*, *-о* мотивисан је назив *белужњавко* (24)¹¹².

Сема изгледа „који је светле косе (длаке)” условила је настанак придевских и именичких сложених лексема за описивање и именовање особа светле косе: *беломујес*, *-та*, *-то* (9, 23), *беломуја*, *беломујка*, *беломујче* (18). Први део ових сложеница представља основа придева *бео*, док други део чини основа именице *мах* (општесл. и прасл. **тѣхъ*, с ие. кореном **теи-*, који у превоју даје **ти-* (Skok 1972: 354)), чије је основно значење „маховина”, али се употребљава у значењу „vrlo tanke dlake što niču po tijelu” (RJAZU 1904–1910: 371). Ова именица никада се у говорима сврљишког краја не јавља самостално, већ само у сложеницама.¹¹³ Исте лексеме јављају се и при квалификацији и номинацији особа светле пути.¹¹⁴

Сви забележени деривати мотивисани придевом *бео* (*бел*) употребљени су ради квалификације и номинације особа не по белој боји косе, већ по њеној колористичкој датости која се остварује у својој најсветлијој нијанси (у овом случају жућкастој). На семантички релативизам назива за својство „бео” у више наврата указивала је М. Ивић (1995, 1999), наводећи да је прасловенски лексички облик **běľь*, из којег се развио придев *бео*, „етимолошки најнепосредније ослоњен на индоевропска коренска образовања са значењем – не белине, него светлине, блеска”, о чему сведочи употреба у народним говорима широм словенског језичког подручја, где се за придев *бео* првенствено везује примарно значење прасловенског **běľь* „светао” (Ивић 1999: 4–5).

а) 2. Особа седе косе

Придевска лексема *сед*, *-а* (8, 22), чије је значење „који је изгубио своју боју, бео” (РМС 1990: 713)¹¹⁵ посведочена је у два пункта. Знатно су заступљенији придевски и именички деривати њоме мотивисани: *сединав*, *-а* (3, 7) / *сединав*, *-а* (5) / *седињав*, *-а* (2, 6, 20) / *седињав*, *-а* (13), *седињавка* (20). Својство истакнуто

¹¹² В. I. 4. 1. *Особа светле пути*; I. 7. 3. *Особа белих обрва*; I. 8. 2. *Особа белих трепавица*; I. 16. 3. а) *Човек беле браде*; I. 16. 4. а) *Човек белих бркова*.

¹¹³ Различите фонетске варијанте ових лексема: *беломуас*, *-та*, *-то*, *беломуас*, *-та*, *-то*, *беломујес*, *-та*, *-то* потврђује Динић (2008: 26–27).

¹¹⁴ В. I. 4. 1. *Особа светле пути*; I. 7. 3. *Особа белих обрва*; I. 8. 2. *Особа белих трепавица*; I. 16. 3. а) *Човек беле браде*; I. 16. 4. а) *Човек белих бркова*.

¹¹⁵ В. I. 16. 3. а) *Човек беле браде*.

придевским дериватом *сединáв*, -а (3, 7) / *седíнав*, -а (5) / *седиња́в*, -а (2, 6, 20) / *седíња́в*, -а (13) исказује се у мањој мери у односу на мотивну лексему *сед* – „који није сасвим сед”. Деминутивну семантичку нијансу имају и именичке лексеме мотивисане датим деминутивним придевским лексемама: *седиња́вко*, *седиња́вка* (20).

Сема изгледа „који је беле главе” била је доминантна при настанку значењски прозирних сложених придевских и именичких лексема *белогла́в*, -а (17), *белогла́вац* (9), *белогла́вка* (9, 17) којима се описују и именују особе седе косе.

Придевом *сúр*, -á, -ó (7), у основном значењу „који је боје олова или пепела, пепељастосив, сив” (РМС 1990: 98),¹¹⁶ мотивисани су називи *сúрча* (3, 13), *сúрка* (3).¹¹⁷

Сиво колористичко својство косе означава се придевским дериватом *смúђес*, -та, -то (26), мотивисаним глаголом *осмуди* у значењу „опрљи длаку” (Динић 2008: 537). Исто својство исказује се и употребом блискозначног придевског деривата *смúгрес*, -та, -то (17)¹¹⁸ с основинском речи *угар* (од корена *gar-* насталог превојем с дужењем од *gor-* (Skok 1971: 591–592)). Будући да је боја која настаје горењем / опрљивањем пре црна него сива, интензиван утисак сивог колорита не производи толико сама боја која се добија процесом сагоревања длака, већ асоцијација на дим и пепео.

За именовање особа седе косе широм истраживаног говорног подручја забележен је назив *зелénко* (7–8, 15, 18–19, 21).¹¹⁹ Ниједан дијалекатски речник не региструје ово значење, али смо литерарно исходиште за разумевање оваквог именичког образовања пронашли у раду М. Ивић *О зеленом коњу*. Разматрајући различита гледишта у вези с овим питањем, која су представљала предмет лингвистичког истраживања како у словенској тако и у несловенској науци, М. Ивић (1995: 95) закључује: „Боју *зеленог коња*, односно *зеленка* оличава собом претежно сивкасти тон, чему својеврсно сведочанство даје чињеница да се и неке друге животиње, управо због таквог колорита, у народу ближе одређују као

¹¹⁶ Исто значење потврђују и дијалекатски речници: Јовановић 2004: 635; Динић 2008: 800.

¹¹⁷ В. I. 16. 3. а) *Човек беле браде*; I. 16. 4. а) *Човек белих бркова*.

¹¹⁸ Примарно значење придевске лексеме *смúгрес*, -та, -то (17) јесте „који је претежно црне боје” и углавном се односи на домаће животиње (Динић 2008: 773).

¹¹⁹ В. I. 16. 3. а) *Човек беле браде*; I. 16. 4. а) *Човек белих бркова*.

зелене”. У светлу већ изнетих података у вези с бојом *зеленка* разјашњен је и метафорички назив *зека*, *зекоња*¹²⁰, којим се означава „во затворене, сиве длаке” (Ивић 1995: 96).

У нашој грађи потврђен је придевски дериват *зéкас*, *-та*, *-то* (23), као и метафорички називи *зéка* (4), *зéкоња* (9). Имајући у виду опсежно разматрање М. Ивић, чини нам се да је, бар у овом случају, оваква метафоризована употреба могла бити напосто непосредно подстакнута сивкастом нијансом зечје длаке која је налик боји делимично оседеле косе.

б) Особа жуте / плаве косе

За квалификовање особа жуте косе широм говорног подручја забележена је придевска лексема *жу́т*, *-á*, *-ó* (1, 3, 5, 7, 9–11, 16, 19, 21, 25). Деминутивним придевским лексемама *жу́ћес*, *-та*, *-то* (17) и *жутиљáв*, *-а*, *-о* (26) изражава се умањен степен особине „који је донекле жут, жућкаст”. Квалитативним придевом *жу́т* мотивисани су и бројни називи којима се у великом броју пунктова именују мушкарац, жена или дете жуте косе: *жу́ћа* (1–8, 10, 13, 15–18, 21–22, 26), *жу́ћко* (16, 23), *жу́ћка* (10, 12), *жу́тко* (3, 19, 25), *жу́тка* (3, 10, 15, 17, 21, 23–25). Мању фреквентност имају називи који се примарно односе на неки други ентитет из човековог окружења, а секундарно се њима именује особа која поседује дату особину. Именичким лексемама *жу́ја* (11), *жу́јка* (4, 13, 18) примарно се именује кокошка жуте боје. Називи *жу́тарáц*, *жу́тарка* (7), *жу́тајка* (9, 12), *жу́тарчé* (7) мотивисани су лексемом *жу́тáц*, с основним значењем „жуманце”.¹²¹ Лексема *жу́ил* (24), *жу́га* (6) забележене су само једном и не бележи их ниједан дијалекатски речник.¹²²

Сема изгледа која садржи информације о боји косе утицала је на успостављање квалитативног придева *плáв*, *-а*, *-о* (25)¹²³ и њиме мотивисаних

¹²⁰ В. I. 13. 4. *Особа са зечјом усном*; I. 16. 4. а) *Човек белих бркова*.

¹²¹ Јовановић (2004: 398) лексему *жу́тајка* бележи у значењу „кокошка жуте боје”, а *жу́тáц* „жуманце”. Динић (2008: 188–189) лексему *жу́ја* / *жу́јка* / *жу́јћа* дефинише као „овца која има смеђу вуну и име таквој овци”.

¹²² В. I. 4. 3. *Особа жута тена*; I. 16. 3. б) *Човек жуте браде*; I. 16. 4. б) *Човек жутих бркова*; III. 2. 1. *Болесна особа*.

¹²³ В. I. 4. 1. *Особа светле пути*.

именичких деривата *плавча* (6, 14), *плавка* (6, 14, 25), *плавотиња* (6).¹²⁴ Овако употребљен придев *плав* користи се „као одредба отворености, бледоће боје, а не ње саме као такве” (Ивић 1996: 2).¹²⁵

Метафорички назив *шубур* (18) развио се на основу сличности боје човекове косе и боје тикве. Исти назив јавља се и у ранијим класификацијама као резултат другачијих мотивација.¹²⁶

в) Особа риђе косе

Сема изгледа „који је риђе косе” подстакла је развој бројних придевских и именичких лексема којима се описује и именује особа такве физичке особине. Док квалитативни придев *рици*, *-á,-ó* (1–2, 4–8, 13–14) / *рић*, *-а, -о* (8, 12, 16–17, 22, 24) има широку заступљеност, дериват *рићес*, *-та, -то* (17) којим се означена особина исказује у мањем степену, забележен је само једном. Широм говорне зоне забележен је и именички дериват *рића* (5, 12, 15–16, 18, 20–21, 26) / *рица* (1, 6, 9–11, 13–14), док већи број деривата има ограничен територијални домет: *рићка* (24) / *рицка* (10), *рицина* (14) / *рићна* (15), *рицајка* (9) / *рићајка* (15), *рицовка* (11), *рићош* (20), *рићоша* (20, 24), *рићан* (23), *рићана* (23), *рићавка* (25).¹²⁷ У народном веровању црвенкасто колористичко својство има изражено демонско значење јер асоцира на ђавола и симболизује ватру и крв, што на језичком плану утиче на пејоративну и митолошку спецификацију забележених лексема (СМР 1970: 127–130).

¹²⁴ На нашем дијалекатском терену постоји богат вокабулар назива животиња на основу боја њихове длаке, међу којима доминирају лексичке јединице којима се означава плава колористичка нијанса. Јовановић (2004: 536) лексему *плавча* бележи као име вола. Динић (2008: 573) лексему *плавка* дефинише као „крава бледожуте боје и име таквој крави”, а *плавча* као „во бледожуте боје и име таквом волу”. Постојећи вокабулар специфично „животињских” боја у језику се често примењује и при квалификацији људи, што у одређеним ситуацијама може утицати на развој пејоративног значења (Ивић 1995: 42).

¹²⁵ Ослањајући се на истраживања М. Ивић (1995: 24), преносимо и њене закључке у вези са схватањем израза „бити плав” у прототипском смислу: „коса врло светле (углавном жућкасте) нијансе, тен најнежнијег (беличасто-ружичастог) колорита, очи такође најсветлије могуће боје (плаве, зеленкасте, сивкасто-плаве)”. Речју, када се ради о коси, придевом *плав* се означава жућкаст колорит, а када је у питању сам човек, истим придевом квалификује се светлина, тј. најотворенија нијанса „оних боја које су доступне коси, кожи и очима” (Исто: 31).

¹²⁶ В. I. 1. 2. *Особа мале главе*.

¹²⁷ В. I. 16. 3. в) *Човек риђе браде*; I. 16. 4. в) *Човек рићих бркова*.

Метафорички назив *лисица* (5, 21) развио се на основу сличности између боје лисичје длаке и црвенкасте косе.¹²⁸

г) Особа црне косе

У неколико пунктова за исказивање својства тамне косе употребљава се квалитативни придев *црн*, *-а*, *-о* (5, 9, 12) / *црн*, *-а*, *-о* (25). Исто значење реализује се и употребом назива од њега изведених: *црнча* (3, 6), *црнка* (3–4, 11–14, 20, 23), *црнче* (3), *црња* (6, 9, 12–13, 20, 23–24), *црнац* (19). Тамна коса се обично налази у колористичком складу с бојом тена те се исте лексеме јављају и у овом домену.¹²⁹

Сема изгледа „који је тамне косе” условила је развој и сложених квалитативних придева *црномљес*, *-та*, *-то* (1–2, 4, 11–14, 17, 19, 21) / *црноманес*, *-та*, *-то* (9, 15), с лексичком компонентом *црн* у првом делу. Према Скоковим речима, овај придев је изведен из синтагме „(čovjek) *crne masti* (боје) потоу суфикса *-jast*” (Skok 1971: 277).¹³⁰

Семом изгледа у којој је садржана информација о боји косе која колористичком нијансом подсећа на боју која настаје при сагоревању успостављен је квалитативни придев *гáрав*, *-а*, *-о* (9, 16, 19, 21) из кога је изведен именички дериват *гаравуша* (3, 12, 16, 21). Везивањем различитих именичких суфикса за редуковану придевску основу настали су и именички деривати *гáрча* (8, 12, 21, 23, 26), *гáрка*¹³¹ (23, 26), *гáра* (8–9, 15, 21).¹³² У говорима сврљишког краја овакви називи су уобичајенији за именовање животиња, што потврђују и речници.¹³³ Називи мотивисани придевом *гал*,¹³⁴ једнаке семантике као придев

¹²⁸ В. I. 1. 2. *Особа мале главе*.

¹²⁹ В. I. 4. 2. *Особа тамне пути*.

¹³⁰ Јовановић (2004: 670) лексему *црноманас*, *-та*, *-то* бележи у значењу „црноманаст”, а Динић (2008: 883) лексему *црномљес*, *-та*, *-то* у значењу „који је тамне боје коже”.

¹³¹ Вероватније је да је назив *гарка* настао моционом творбом.

¹³² В. I. 4. 2. *Особа тамне пути*.

¹³³ Динић (2008: 95) лексему *гаре* дефинише као „млада домаћа животиња (јагње, јаре или пас) црне длаке и име таквој животињи”, *гароша* је „црна овца и име таквој овци”, а *гарча* је „пас црне длаке и име таквом псу”. Јовановић (2004: 367) бележи једино лексему *гарча* у значењу „црни пас”.

¹³⁴ Према Скоковим (1971: 551) речима, придев *gao* / *gal* је искључиво „српскохрватски” придев без рефлекса у другим словенским језицима. Његово примарно значење је „срп”, али се секундарно развија и „gadan, gnusan”. У изведеницама је нарочито заступљен у зоолошкој терминологији.

гарав, посведочени су у једном ТЛ пункту: *гаља*, *гálка*, *гáлче* (7). Њима се примарно именују животиње, за шта потврду налазимо у речницима.¹³⁵

У два пункта забележене су и сложенице настале од основа придева *гарав* и *гал*: *гавгáль* (7, 19), *гавгáлька* (19), *гавгáльче* (7).

Метафорички назив *гáвран* (15), потврђен у једном СЗ пункту, условила је сема „тамна боја”.¹³⁶

Метафоричким путем развили су се и називи *Цíганин* (18–19), *Цíганка* (18), *Цíганче* (6, 18), *Цíга* (10) за именовање особа тамне косе.¹³⁷

У два СЗ пункта за квалификовање особе тамне косе забележили смо придев *убав*, *-а*, *-о* (20, 22).¹³⁸

I. 2. 7. Особа с праменовима различите боје

Тематска подгрупа с доминантном семом „праменови различите боје” обухвата ЛСГ придевских лексема и ЛСГ именичких лексема, којима се описује и именује особа с праменовима који се колоритом разликују од боје остале косе. Чланови унутар ових ЛСГ образују два синонимска реда. Први синонимски ред формирају придевске лексеме: *лúсес*, *-та*, *-то* (1–2, 4, 6–7, 9–13, 16–18, 21–22, 26) / *лúсас*, *-та*, *-то* (14, 19), *лúсав*, *-а*, *-о* (3, 14); *цвётас*, *-та*, *-то* (21) / *цветёс*, *-та*, *-то* (15, 20); *шарён*, *-а*, *-о* (25); други синонимски ред састоји се од именичких лексема: *лúса* (19), *лúско* (10, 15), *лúска* (15), *лисénка* (9); *цвётко* (3, 15, 19–21, 23–24); *шáрча* (23), *шáрко*, *шáрка* (20). Оваква физичка одлика носи извесна симболичка значења која асоцирају на демонску обележеност и имају натприродну конотацију.

У говорима сврљишког краја за описивање и именовање особа с праменовима косе различите боје највећу фреквентност бележе придевске и именичке лексеме с придевском основом *лис-* (општесловенски и прасловенски придев **luszь*, који данас постоји само у изведеном облику *лисаст* (Skok 1972:

¹³⁵ Потврђене су следеће лексеме и њихова значења: *галка* „назив за црну кучку или овцу и име таквој животињи”, *гаља* „животиња црне длаке и име таквој животињи”, *гаљес*, *-та*, *-то* „који је црне длаке или косе”, *гаљил* „ован црне вуне и име таквом овну” (Динић 2008: 94).

¹³⁶ В. I. 4. 2. *Особа тамне пути*.

¹³⁷ В. I. 4. 2. *Особа тамне пути*.

¹³⁸ Влаховић (1970: 66) говори о тамном колористичком својству као омиљеној антрополошкој особини на подручју источне Србије.

307)). Према РСАНУ (1981: 470) примарно значење лексеме *лис / лиса* (настале поименичењем придева (Skok 1972: 307)) јесте „прамен длаке или косе који се издваја по боји, белуга”. Придевски деривати с основом *лис-*: *ли́сес, -та, -то* (1–2, 4, 6–7, 10, 12–13, 16–18, 21–22, 26) / *ли́сас, -та, -то* (14, 19), *ли́сав, -а, -о* (3, 14) посведочени су широм говорне зоне¹³⁹, док смо с овом основом забележили само неколико појединачних назива: *ли́са* (19), *ли́ско* (10, 15), *ли́ска* (15)¹⁴⁰, *лисѐнка* (9).¹⁴¹

Сема изгледа „који је налик на цвет” условила је развој придевске лексеме *цвѐтас, -та, -то* (21) / *цвѐтѐс, -та, -то* (15, 20). Механизмом синегдохе развија се назив *цвѐтко* (3, 15, 19–21, 23–24)¹⁴² за именовање мушких лица с белим праменом косе.¹⁴³

Семом изгледа „који је неједнаке боје” успостављен је квалитативни придев *шарѐн, -а, -о* (25). Иста сема била је доминантна и при настанку именичких деривата *шарча* (23), *шарко, шарка* (20).¹⁴⁴

Разнобојност представља битно колоритно обележје митолошких бића. На митолошку димензију шареног при карактеризацији човека указује и Љ. Раденковић (2008: 342).

I. 2. 8. Особа високих зализака

Тематска подгрупа с доминантном семом „високи залисци” обухвата ЛСГ придевских лексема и ЛСГ именичких лексема којима се описује и именује особа с високим залисцима на коси. ЛСГ придевских лексема чине: *голечѐлес, -та, -то* (7); *голочѐлес, -та, -то* (4); *ћѐлав, -а* (1, 5); *зали́сен, -а, -о* (8, 13) / *зали́иен, -а, -о*

¹³⁹ В. I. 7. 4. *Особа различитих обрва*; I. 9. 5. в) *Особа очију неједнаке боје*.

¹⁴⁰ В. I. 2. 5. *Особа зализане косе*; I. 7. 4. *Особа различитих обрва*.

¹⁴¹ Динић (2008: 383) региструје само придевску лексему *лисес, -та, -то*.

¹⁴² В. I. 6. 1. *Особа с младежом на лицу*.

¹⁴³ Иако се лексеме с основом *цвет* могу довести у везу с именицом *боја* (рус. *цвет* = боја), конституисање лексичких јединица које смо ми забележили пре је мотивисано обликом него бојом. Овакво значење лексеме *цветас, -та, -то* / *цветѐс, -та, -то* потврђују и Динић (2008: 876) и Рајковић Кожељац (2014: 602). Јовановић (2004: 667) лексему *цвета* бележи у значењу „крава или овца са пегом на челу и глави”, док Рајковић Кожељац (2014: 602) с основом *цвет* бележи називе *цветко / цветоња* „во са шаром на челу у виду цвета и име таквом волу”, *цветуља* 1. „жута крава са белим цветом на челу”, 2. „крава са белим челом”, 3. „овца са пегом на челу или глави”, *цветуша* „торба са шарама у виду цветова”.

¹⁴⁴ В. I. 6. 1. *Особа с пегам на лицу*; I. 6. 4. *Особа рошава лица*; I. 7. 4. *Особа различитих обрва*; I. 9. 5. в) *Особа очију неједнаке боје*; I. 16. 2. *Особа ретке браде / без браде*.

(20); *зализан*, -а, -о (19), а ЛСГ именичких лексема: *голочёлко* (15), *голочёлка* (15), *голочёлоња* (14); *зализанко* (10, 19); *лишко* (8, 20); *ћела* (1, 5), *ћелча* (1, 5, 16) / *келча* (14), *ћелавитина* (5). У говорима сврљишког краја у великом броју пунктова нисмо успели забележити ниједну лексему за описивање и именовање особе овакве телесне особине. С друге стране, забележене лексеме имају ограничену ареалну заступљеност, тј. највише њих посведочено је у само једном пункту те се овде може говорити само о релативној синонимији и широком спектру асоцијација које се у говорима сврљишког краја јављају у вези са семом изгледа „који је с високим залисцима”.

Високи залисци се најчешће поистовећују с ћелавошћу, што се на језичком нивоу исказује употребом придевске лексеме *ћелав*, -а, (1, 5) и именичких лексема *ћела* (1, 5), *ћелча* (1, 5, 16) / *келча* (14), *ћелавитина* (5).¹⁴⁵

Сложено-суфиксална придевска твореница *голочелес*, -та, -то (4)¹⁴⁶ састављена је од основа придева *го* и именице *чело* и деривирана суфиксом -ес (-аст), којим се остварује накнадно морфолошко уобличавање, али не и додатна спецификација у значењу. Истим синтагматским спојем мотивисани су и називи *голочёлко* (15), *голочёлка* (15), *голочёлоња* (14) за именовање особе с високим залисцима.¹⁴⁷

По истом творбеном моделу настала је и сложено-суфиксална твореница *големочелес*, -та, -то (7), успостављена семом изгледа „који је великог чела”.¹⁴⁸

Физичка сличност која постоји између особа зализане косе и оних с високим залисцима утицала је на појаву лексема *зализан*, -а, -о (19) и *зализанко* (10, 19) у оквиру оба домена.¹⁴⁹ Разлика је уочљива једино на експресивном нивоу. Док се у тематској подгрупи *Особа зализане косе* развија пејоративно значење изазвано човековим односом према сопственом телу, значење истих лексема у тематској подгрупи *Особа високих зализака* није пејоративно спецификовано јер се ради о природној (или стеченој) датости.

¹⁴⁵ В. I. 2. 2. *Особа без косе*; I. 7. 2. *Особа ретких обрва / без обрва*.

¹⁴⁶ В. I. 5. 1. *Особа висока чела*.

¹⁴⁷ Од поменутих лексема забележена је једино лексема *голочелес*, -та, -то у значењу „који је висока чела, који је ћелав” (Динић 2008: 107).

¹⁴⁸ В. I. 5. 1. *Особа висока чела*.

¹⁴⁹ В. I. 2. 5. *Особа зализане косе*.

Лексема *лиса* са значењем „прамен длаке или косе који се издваја по боји, белега” (РСАНУ 1981: 470) мотивисала је настанак бројних придевских и именичких деривата у домену *Особа високих зализака*. Иста мотивна лексема је и у називу за врсту кожне болести, у народу познате као *лиса / лиша / лишај* која се може манифестовати у виду љуспи и црвенила на лицу, а може захватити и космате делове главе и проузроковати ћелавост. Сличност која се испољава на визуелном нивоу условила је повезивање и пренос квалификације и номинације на особу с високим залисцима, што потврђују придевске лексеме *залишен, -а, -о* (20), *залисен, -а, -о* (8, 13) и синегдохом успостављена именичка лексема *лишко* (8, 20).¹⁵⁰

I. 2. 9. Лоше ошишана особа

Тематска подгрупа с доминантном семом „који је лоше ошишан” обухвата ЛСГ придевских лексема: *нарепан, -а, -о* (1, 4, 8–10, 12–26) / *нарпан, -а, -о* (2–3, 5, 7); *наслутен, -а, -о* (3, 5); *острижен, -а, -о* (1, 3, 5–6, 9, 16, 21) и ЛСГ именичких лексема: *јарџ* (7), *коза* (7); *овџ* (20), *овца* (20–21); *нарепанко* (18, 23, 25) / *нарпанко* (3, 10, 13), *нарпча* (3), *нарепџина* (16); *стрижак* (7, 11), *стрижља* (11, 23), којима се описује и именује лоше ошишана особа. Семантичкој спецификацији појединих лексема доприноси диференцијална сема „који је превише ошишан”. Међу забележеном грађом такве су придевске лексеме: *гологлав, -а, -о* (9); *огуљен, -а, -о* (1–2, 7, 10, 13, 15, 17–22, 24, 26); *олупен, -а, -о* (1, 3–6, 8, 11–12, 14, 21), и именичке: *зуљча* (23)¹⁵¹, *огуљенко* (13, 20); *компир* (18); *крџтавица* (23); *љушџимир* (23), *олупенко* (3), *солупина* (25).

За квалификовање лоше ошишане особе забележени су облици трпног глаголског придева *нарепан, -а, -о* (1, 4, 8–10, 12–26) / *нарпан, -а, -о* (2–3, 5, 7) употребљени с правом придевском функцијом. Ове изведенице мотивисане су глаголским обликом *репа* са значењем „грубо стриже маказама некога, остављајући уочљиве неравнине” (Динић 2008: 726), док су саме биле мотивне речи назива *нарепанко* (18, 23, 25), *нарпанко* (3, 10, 13), *нарпча* (3), *нарепџина* (16). Будући да се ради о квалификацији и номинацији на основу негативне

¹⁵⁰ В. I. 7. 4. *Особа различитих обрва*.

¹⁵¹ В. I. 7. 2. *Особа ретких обрва / без обрва*.

особине, семантичке структуре свих забележених назива имају и пејоративну компоненту. Пејоративност вишег степена реализује се у називима *нарпча* (3) и *нарепóтина* (16).

По истом творбеном моделу развио се придев *остри́жен*, -а, -о (1, 3, 5–6, 9, 16, 21), мотивисан глаголом *стриже* „скраћује маказама (косу, вуну), шиша” (Динић 2008: 793). Исту мотивациону основу имају и пејоративни називи *стрижáк* (7, 11), *стрижља* (11, 23). Будући да се радња глагола *стриже* везује и за шишање стоке (коза и оваца), очекивани су метафорички називи *јарбци*, *коза* (7); *овбн* (20), *овца* (20–21).

Семом изгледа подстакнут је развој творбено и семантички провидне придевске сложенице *гологлав*, -а, -о (9), посведочене у једном ТЛ пункту.

Синоними *огуљен*, -а, -о (1–2, 7, 10, 13, 15, 17–22, 24, 26) и *олу́пен*, -а, -о (1, 3–6, 8, 11–12, 14, 21) мотивисани су глаголима *огули*, *олупи* и фигуративно означавају особу ошишану до коже. За именовање особе с таквом особином забележили смо синонимне пејоративне називе добијене по различитим творбеним моделима: *гуљча* (23), *огуљенко* (13, 20), *олупенко* (3), *солупина* (25) и жаргонску сложеницу *љушті́мир* (23), насталу према антропонимском моделу, са синонимним глаголом *љуштити* у првом делу. У вези с овим лексемама су и појединачни метафорички називи *компир* (18) и *крáставица* (23), дефинисани семом изгледа „који је огуљен, ољуштен (до коже)”.

У два ТЛ пункта забележена је лексема *наслу́тен*, -а, -о (3, 5), мотивисана глаголом *слути* у значењу „чини кога ружним” (Динић 2008: 769).¹⁵² Поред семе која упућује на непријатан изглед, лексема *слути* садржи и сему која нијансира значење додатном митолошком компонентом. Митолошка димензија ове глаголске лексеме наслућује се и из значења потврђених у РМС: 1. „имати слутњу, предосећати да ће се догодити неко зло, несрећа”; 2. „инстинктивно осећати, наслућивати”; 3. „указивати на нешто (обично неповољно) у (блиској) будућности, предсказивати, наговештавати што”.¹⁵³

¹⁵² Јовановић (2004: 622) бележи облик трпног придева *слутан*, -тна, -тно у значењу „ружан, нагрђен”. Скок (1973: 289) говори о партиципу перфекта пасива *slutъ* у значењу „koji sluša”, док Вук (1818: 774) бележи лексему *слута* „који на зло слути, ominator”.

¹⁵³ В. I. 4. 5. *Бледа особа*; I. 5. 2. *Особа ниска чела*; III. 1. 2. *Ружна особа*.

I. 2. 10. Особа неуредне косе

Тематска подгрупа с доминантном семом „неуредна коса” обухвата придевске и именичке лексеме којима се описује и именује особа неуредне косе. У оквиру ЛСГ придевских лексема су: *áљав*, -а, -о (5); *раскúбен*, -а, -о (7); *чúмав*, -а, -о (6, 11); *чúнав*, -а, -о (5); *итрóкав*, -а, -о (20), а у оквиру ЛСГ именичких лексема су: *вéштица* (3, 13, 26); *скúбља* (7–8), *скúбна* (7–8); *чúма* (3, 11), *чúмља* (6, 11), *чумáра* (6); *чупáвко* (21), *ћунавац* (8), *чупља* (23), *чупна* (23); *итрóкча* (1, 3–4, 21), *итрóкна* (1–4, 9, 12–14, 16–22, 24–26), *итрóкља* (1–3, 9, 12–14, 16–20, 22, 24–26).

Будући да се ради о квалификовању и именовању човека на основу његовог немарног односа према коси и личној хигијени, семска структура свих забележених придевских и именичких лексема одликује се поседовањем пејоративне семантичке компоненте.

Најширу ареалну заступљеност имају лексеме одређене семом „који је нечист”. Сужавањем перспективе с човека као целине на косу реализује се значење „који је нечисте косе” исказано квалитативним придевским дериватом *итрóкав*, -а, -о (20) и пејоративним називима *итрóкча* (1, 3–4, 21), *итрóкна* (1–4, 9, 12–14, 16–22, 24–26), *итрóкља* (1–3, 9, 12–14, 16–20, 22, 24–26). У једном ТЛ пункту забележена је лексема *áљав*, -а, -о (5) (: *аљав*, -а, -о „немаран, неуредан (у одећи или послу), рђаво спремљен, рђаво урађен” (РМС 1990: 72)), која поред семе „који је нечист”, садржи и диференцијалне семе „који није леп, ружан”, „који је неуредан” (Жугић 1997: 137, Динић 2008: 6).

Семантички еквиваленти *чúнав*, -а, -о (5)¹⁵⁴ и *раскúбен*, -а, -о (7), мотивисани синонимним глаголским речима *чупа* и *скубе*, подстакнути су семом изгледа и означавају особу рашчупане косе. За именовање особе с таквом телесном особином забележили смо пејоративне називе *ћунавац* (8), *чупáвко* (21), *чупља*, *чупна* (23); *скúбља*, *скúбна* (7–8).¹⁵⁵

Семом изгледа „који је неочешљан, разбарушен” успостављени су придевска лексема *чúмав*, -а, -о (6, 11) и метафорички називи *чúма* (3, 11), *чúмља*

¹⁵⁴ В. I. 11. 4. *Особа длакавих ушију.*

¹⁵⁵ В. I. 2. 3. *Особа дуге косе.*

(6, 11), *чумара* (6).¹⁵⁶ Будући да је основно значење лексеме *чума* болест куга, коју је народ персонификовао и доживљавао као жену која мори људе (СМР 1970: 317), забележене лексеме развијају специфичну семантику која се одликује митолошком нијансом.¹⁵⁷

У неколико пунктова за означавање женске особе дуге и неуредне косе употребљава се лексема *вѣштица* (3, 13, 26)¹⁵⁸ с израженом митолошком димензијом, која у значењски потенцијал ове лексеме укључује и конотацију негативног, опасног, несреће (СМР 1970: 73–74).

I. 2. 11. Особа која има вашке

Тематска подгрупа с доминантном семом „који има вашке” обухвата ЛСГ придевских лексема: *вашів*, -а, -о (6, 7, 11, 14), *вѣшлів*, -а, -о (2, 7–8, 10, 26) / *вашлів*, -а, -о (1, 5, 13, 17, 20, 23) и ЛСГ именичких лексема: *вѣшља* (2–4, 6–7, 9–12, 14–15, 18, 20, 22–23) / *вѣшља* (5, 16, 19), *вѣшко* (2, 7), *вѣшна* (2–4, 6–7, 9–12, 15, 18, 20–23, 26) / *вѣшна* (13, 16, 19), *вѣшлівко* (21–22, 26) / *вашлівко* (1, 8, 13–14, 16–17, 20, 23, 25), *вѣшлівка* (9, 21, 24) / *вашлівка* (5, 8, 14, 25), *вашлівче* (25), *вѣшлівац* (24), *вѣшлівча* (9), *вашлівштина* (1).

За именовање и квалификовање особа које имају вашке употребљавају се именички и придевски деривати мотивисани именицом *ваш*. Један број деривата изведен је директно из именичке основе – *вашів*, -а, -о (6, 7, 11, 14), *вѣшлів*, -а, -о (2, 7–8, 10, 26) / *вашлів*, -а, -о (1, 5, 13, 17, 20, 23); *вѣшља* (2–4, 6–7, 9–12, 14–15, 18, 20, 22–23) / *вѣшља* (5, 16, 19), *вѣшко* (2, 7), *вѣшна* (2–4, 6–7, 9–12, 15, 18, 20–23, 26) / *вѣшна* (13, 16, 19), док други представљају другостепене деривате настале од основа изведених придева – *вѣшлівко* (21–22, 26) / *вашлівко* (1, 8, 13–14, 16–17, 20, 23, 25), *вѣшлівка* (9, 21, 24) / *вашлівка* (5, 8, 14, 25), *вашлівче* (25), *вѣшлівац* (24), *вѣшлівча* (9), *вашлівштина* (1). Вашљивост се доводи у везу с лошим хигијенским стандардом те су све лексеме у оквиру ове тематске подгрупе пејоративно спецификоване. Пејоративни суфикс *-штина* код деривата

¹⁵⁶ В. I. 4. 5. *Бледа особа*.

¹⁵⁷ Именичку лексему *чума* са значењем „женска особа рашчупане косе” и придевску *чумав*, -а, -о „неочешљан, разбарушен” бележи Јовановић (2004: 677). Динић (2008: 897) потврђује лексему *чумлав*, -а, -о у значењу „који је неочешљан, разбарушен”.

¹⁵⁸ В. I. 4. 5. *Бледа особа*.

вашљивитина (1) подстиче пејоративност вишег степена, док суфикс *-че* називу *вашљивче* (25) даје хипокористично-пејоративну стилску нијансу.

I. 3. Тематска група лице

Тематска група с доминантном семом „лице” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описују и именују особе на основу изгледа лица. У оквиру ове тематске групе издвајају се подгрупе *Особа широка лица* и *Особа уска лица*, којима су обухваћене придевске и именичке лексеме за квалификацију и номинацију особа на основу специфичне физиономије лица.

I. 3. 1. Особа широка лица

Тематска подгрупа с доминантном семом „широко лице” обухвата ЛСГ придевских лексема: *бубрењат*, *-а*, *-о* (12), *бубрењас*, *-та*, *-то* (12, 17), *бубурас*, *-та*, *-то* (4); *буљчес*, *-та*, *-то* (3); *цепљанес*, *-та*, *-то* (7–8); *црепњас*, *-та*, *-то* (1, 23, 26) / *црепњес*, *-та*, *-то* (6, 11), *црепњарес*, *-та*, *-то* (26); *широколицес*, *-та*, *-то* (16) и ЛСГ именичких лексема: *бубрењак* (17), *бубрељан*, *бубрељана* (21), *бубуран*, *бубурана* (21); *цепљан* (10), *цепљанка* (7, 10, 14); *црепњар* (1, 19, 24), *црепњарка* (1, 19).¹⁵⁹

Ширину лица у једном броју пунктова повезују с надувеношћу, бубрењем, те се особе оваквог изгледа квалификују придевским дериватима *бубрењат*, *-а*, *-о* (12), *бубрењас*, *-та*, *-то* (12, 17), *бубурас*, *-та*, *-то* (4). Истом семом изгледа подстакнути су и називи *бубрењак* (17), *бубрељан* (21), *бубрељана* (21), *бубуран* (21), *бубурана* (21).¹⁶⁰

Сема изгледа била је доминантна при метафоричком повезивању особа широка лица и разних ентитета из њиховог окружења. Тако је лексема *цепаница* „комад, расцепаног дрвета” мотивисала развој именичких деривата *цепљан* (10),

¹⁵⁹ В. I. 10. 1. *Особа дебелих образа*.

¹⁶⁰ Мотивну лексему придевских деривата *бубрењат*, *-а*, *-о* (12), *бубрењас*, *-та*, *-то* (12, 17) представља глагол *бубрее* у значењу „бубри, дује се, надима се”, док је блискозначни глагол *бубури* мотивисао настанак деривата *бубурас*, *-та*, *-то* (4), *бубуран*, *бубурана* (21).

цепља́нка (7, 10, 14) и придевског деривата *цепља́нес*, *-та*, *-то* (7–8)¹⁶¹; док је лексема *црепња* „земљани суд за печење хлеба” мотивисала именичке деривате *црепња́р* (1, 19, 24), *црепња́рка* (1, 19) и придевске *црепњас*, *-та*, *-то* (1, 23, 26) / *црепњес*, *-та*, *-то* (6, 11)¹⁶², *црепња́рес*, *-та*, *-то* (26). Исте лексеме забележене су и у домену „глава”.¹⁶³

Сема изгледа „који је широка лица” условила је развој семантички прозирне сложене придевске лексеме *широколицес*, *-та*, *-то* (16), какву смо забележили у само једном СЗ пункту.

У говорима сврљишког краја лексема *булча* се примарно употребљава као општи назив за вола. Фигуративно, користи се за именовање глупа и јака човека (Динић 2008: 51), при чему се развија пејоративно значење. Тако и придевска лексема *булчес*, *-та*, *-то* (3), забележена у једном ТЛ пункту, с метафоричком употребом за квалификовање особе широка лица има пејоративно значење.

I. 3. 2. Особа уска лица

Тематска подгрупа с доминантном семом „уско лице” обухвата ЛСГ придевских лексема: *длогобра́зес*, *-та*, *-то* (7) / *дљгообра́зес*, *-та*, *-то* (21) / *длгобра́зес*, *-та*, *-то* (2, 4–5) / *дугобра́зес*, *-та*, *-то* (3, 13, 24); *дугуља́с*, *-та*, *-то* (22, 25); *коштурља́в*, *-а*, *-о* (8); *спечен*, *-а*, *-о* (11); *шиљ*, *-а*, *-о* (15), *шиља́т*, *-а*, *-о* (15), *шиљас*, *-та*, *-то* (14), *шиљав*, *-а*, *-о* (1, 10), *шиљкав*, *-а*, *-о* (12) и ЛСГ именичких лексема: *коштѐља* (6); *шиља* (10, 18–19), *шиљко* (1, 15–16, 23, 26), *шиљка* (16, 18, 23, 26).

Различите семе изгледа условиле су повезивање оваква изгледа лица с дужином образа, неухрањеношћу, шиљатошћу и сл. те у оквиру тематске подгрупе *Особа уска лица* не постоји ниједна лексема која се употребљава само у овом домену.

У два СЗ пункта уско лице се повезује с прекомерном дужином па се особе оваква изгледа квалификују придевом *дугуља́с*, *-та*, *-то* (22, 25).

¹⁶¹ В. I. 1. 3. *Особа четвртасте главе*; I. 10. 1. *Особа дебелих образа*; I. 13. 4. *Особа са зечјом усном*.

¹⁶² В. I. 1. 3. *Особа четвртасте главе*; I. 5. 1. *Особа висока чела*; I. 10. 1. *Особа дебелих образа*.

¹⁶³ В. I. 1. 1. *Особа велике главе*, I. 1. 3. *Особа четвртасте главе*, I. 1. 4. *Особа округле главе*.

Сема изгледа била је доминантна при повезивању уска лица с дужином образа, што је на језичком плану резултирало конституисањем сложених придева *длогообразес, -та, -то* (7) / *дљгообразес, -та, -то* (21) / *длгообразес, -та, -то* (2, 4–5) / *дугобразес, -та, -то* (3, 13, 24).

У више пунктова широм говорне зоне уско лице повезује се са шиљатошћу, па се особе квалификују придевима *шиљ, -á, -ó* (15), *шиљат, -а, -о* (15), *шиљас, -та, -то* (14), *шиљав, -а, -о* (1, 10), *шиљкав, -а, -о* (12). За именовање особа овакве телесне особине у употреби су и једнако мотивисани називи: *шиља* (10, 18–19), *шиљко* (1, 15–16, 23, 26), *шиљка* (16, 18, 23, 26).¹⁶⁴

Примарно значење лексеме *коштéљћа* (6) „коштица воћа” (Рајковић Кожељац 2014: 233) настало је метафоричким повезивањем кости и љуске на основу семе која садржи информацију о тврдоћи. Исто значење реализује се и употребом придевског деривата *коштурљав, -а, -о* (8) „коштурав”, којим се примарно квалификује орах (РСАНУ 1978: 379). Употреба оваквих лексема при означавању човека уска и измршавила лица више је резултат гласовне подударности лексема *кост* и *коштељ*, него реалне значењске везе међу њима каква се остварује у домену „мала глава”.¹⁶⁵

Семом изгледа која носи информацију о претераној мршавости услед које су образи упали и кости истакнуте те лице делује издужено дефинисан је метафорички употребљен придевски дериват *спéчен, -а, -о* (11). Потенцијална сема „непријатан изглед” утиче на развој пејоративности.¹⁶⁶

I. 4. Тематска група пут

Тематска група с доминантном семом „пут” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описује и именује лице на основу боје коже на лицу и телу. Сема изгледа која се односи на боју допринела је семантичкој диференцијацији и издвајању двеју тематских подгрупа у оквиру тематске групе пут: *Особа светле пути* и *Особа тамне пути*. Када се семи изгледа која се односи на боју тена као пратећа значењска компонента придружи

¹⁶⁴ В. I. 1. 5. *Особа штицасте главе*; II. 12. 1. *Особа танка струка*.

¹⁶⁵ В. I. 1. 2. *Особа мале главе*; I. 10. 2. *Особа упалих образа*; III. 1. 7. *Изразито мршава особа*.

¹⁶⁶ В. III. 1. 7. *Изразито мршава особа*.

сема која се односи на (лоше) здравствено стање, издвајају се још три тематске подгрупе – *Особа жута тена*, *Бледа особа* и *Особа модра тена*.

I. 4. 1. Особа светле пути

Тематска подгрупа с доминантном семом „светла пут” обухвата ЛСГ придевских лексема: *бѐл*, *-á*, *-ó* (1–2, 9, 16, 19, 21, 25–26), *беломујес*, *-та*, *-то* (4–5, 7, 18, 23); *плáв*, *-а*, *-о* (25), и ЛСГ именичких лексема: *бѐлча* (3, 6–7, 9, 11–12, 14, 19–20, 23, 25–26), *бѐлка* (1, 3, 6–7, 9–13, 15–16, 19–20, 26), *бѐлче* (9, 13), *белáва* (21, 24–25), *белу́на* (14), *белáча* (6), *белíчко* (10, 24), *белíчка* (1, 10), *белуза́н* (4, 6–7), *белуза́на* (6–7, 21), *белуза́нче* (7), *бѐља* (6, 13, 16, 21), *бѐљша* (6); *беломуја* (7, 15, 18–19), *беломујча* (1–2, 7, 19), *беломујка* (18), *беломујче* (7); *плáвка* (11); *сирења́вко* (23), којима се описује и именује особа такве доминантне особине. Семантичка мотивација углавном је заснована на боји па је већина лексема посведочена и у домену „особа светле косе”.¹⁶⁷

За описивање особа светле пути широм говорног подручја употребљава се квалитативни придев *бѐл*, *-á*, *-ó* (1–2, 9, 16, 19, 21, 25–26). Веома широку заступљеност на терену имају и именички деривати њиме мотивисани: *бѐлча* (3, 6–7, 9, 11–12, 14, 19–20, 23, 25–26), *бѐлка* (1, 3, 6–7, 9–13, 15–16, 19–20, 26), *бѐлче* (9, 13), *белáва* (21, 24–25), *белу́на* (14), *белáча* (6), *белíчко* (10, 24), *белíчка* (1, 10), *белуза́н* (4, 6–7), *белуза́на* (6–7, 21), *белуза́нче* (7), *бѐља* (6, 13, 16, 21), *бѐљша* (6).¹⁶⁸

Лексичка компонента *бео* представља и први део придевске сложенице *беломујес*, *-та*, *-то* (4–5, 7, 18, 23) и именичких *беломуја* (7, 15, 18–19), *беломујча* (1–2, 7, 19), *беломујка* (18), *беломујче* (7).¹⁶⁹

Мотивација заснована на боји тена најнежнијег (беличасто-ружичастог) колорита (Ивић 1995: 24, 31) условила је развој придевске лексеме *плáв*, *-а*, *-о* (25), и именичке *плáвка* (11).¹⁷⁰

¹⁶⁷ В. I. 2. 6. а) 1. *Особа природно светле косе*.

¹⁶⁸ В. I. 2. 6. а) 1. *Особа природно светле косе*; I. 7. 3. *Особа белих обрва*; I. 8. 2. *Особа белих трепавица*; I. 16. 3. а) *Човек беле браде*; I. 16. 4. а) *Човек белих бркова*.

¹⁶⁹ В. I. 2. 6. а) 1. *Особа природно светле косе*, као и: I. 7. 3. *Особа белих обрва*; I. 4. 1. *Особа светле пути*; I. 8. 2. *Особа белих трепавица*; I. 16. 3. а) *Човек беле браде*; I. 16. 4. а) *Човек белих бркова*.

Метафорички назив *сирења̀вко* (23), посведочен у само једном СЗ пункту, подстакла је боја тена која је слична боји сира.

I. 4. 2. Особа тамне пути

Тематска подгрупа с доминантном семом „тамна пут” обухвата ЛСГ придевских лексема: *га̀рав*, -а, -о (3, 8, 14–15, 17, 24–25); *ц̀рн*, -а́, -о́ (6, 11–12, 16, 19, 22); *ц̀рномѣ̀с*, -та, -то (1–2, 7, 12, 17, 21–22) / *ц̀рномáѣ̀с*, -та, -то (1–2, 4–5, 8) / *ц̀рномѣ̀с*, -та, -то (6) и ЛСГ именичких лексема: *А̀ра̀п* (3); *га̀рча* (3, 9, 14, 17, 21), *га̀рка* (26), *га̀ра* (9), *га̀ра̀вка* (3), *га̀раву̀ша* (6, 14); *га̀рага̀н* (18–19, 23), *га̀рага̀нка* (18); *га̀рван* (18); *Цѝга* (10–11, 18), *Цѝганин* (15, 21, 23, 26), *Цѝганка* (10, 15); *ц̀рња* (6, 13, 16, 23), *ц̀рнац* (20), *ц̀рка* (6, 12–13, 16, 20), *ц̀рче* (3), којима се описују и именују особе такве доминантне особине.

За квалификовање људи тамне косе широм ареала забележен је придев *ц̀рн*, -а́, -о́ (6, 11–12, 16, 19, 22). Како у савременом језику тако и у народним говорима, овај придев се истовремено употребљава при детерминацији људи загасите боје коже и тамне косе.¹⁷¹ Широм говорног подручја забележени су и бројни називи изведени од придева са значењем „црн”: *ц̀рња* (6, 13, 16, 23), *ц̀рнац* (20), *ц̀рка* (6, 12–13, 16, 20), *ц̀рче* (3).

Придевску лексему *ц̀рн* распознајемо и у првом делу сложених квалитативних придева *ц̀рномѣ̀с*, -та, -то (1–2, 7, 12, 17, 21–22) / *ц̀рномáѣ̀с*, -та, -то (1–2, 4–5, 8) / *ц̀рномѣ̀с*, -та, -то (6). Мотивисаност бојом резултирала је појавом истих лексема посведочених у домену „особа тамне косе”.¹⁷²

Семантичка мотивација придевске лексеме *га̀рав*, -а, -о (3, 8, 14–15, 17, 24–25) и именичких *га̀рча* (3, 9, 14, 17, 21), *га̀рка* (26), *га̀ра* (9), *га̀ра̀вка* (3), *га̀раву̀ша* (6, 14), *га̀рага̀н* (18–19, 23) / *га̀рага̀нка* (18), употребљених за описивање и именовање особа тамна тена, заснована је на семи изгледа „који је црн, таман, попут гара”. Иста сема изгледа условила је развој истих лексема у домену „особа тамне косе”.¹⁷³

¹⁷⁰ В. I. 2. 6. б) *Особа жуте / плаве косе.*

¹⁷¹ В. I. 2. 6. г) *Особа црне косе.*

¹⁷² В. I. 2. 6. г) *Особа црне косе.*

¹⁷³ В. I. 2. 6. г) *Особа црне косе.*

Сема изгледа која се односи на тамну боју коже условила је развој бројних метафоричких назива.

Метафоричким путем, заснованим на уверењима говорне заједнице о одликама одређених народа, развили су се и називи *Ци́га* (10–11, 18), *Ци́ганин* (15, 21, 23, 26), *Ци́ганка* (10, 15)¹⁷⁴, потврђени на целом говорном подручју, и назив *Ара́п* (3), забележен у једном ТЛ пункту.

У једном СЗ пункту забележена је зоометафора *га́рван* (15).¹⁷⁵

I. 4. 3. Особа жута тена

Тематска подгрупа с доминантном семом „жут тен” обухвата ЛСГ придевских лексема: *жу́т, -а, -о* (1–2, 5–6, 17) / *жу́т, -а, -о* (25) и ЛСГ именичких лексема: *вошча́р* (26); *жу́ћа* (1, 6, 9–10, 15–16, 18, 21, 23, 25), *жу́ја* (6), *жлта́јћа* (6) / *жута́јка* (9, 15, 17), *жута́рџи* (14), *жу́тко* (20–21, 23), *жу́тка* (14, 16, 20, 24–25), *жу́тоња* (19), *жуи́л* (24); *ти́ква* (2).

Сема која се односи на боју коже условила је развој квалитативног придева *жу́т, -а, -о* (1–2, 5–6, 17) / *жу́т, -а, -о* (25) посведоченог на целом говорном подручју. На широком ареалу потврђен је њиме мотивисан именички дериват *жу́ћа* (1, 6, 9–10, 15–16, 18, 21, 23, 25), док се у мањем броју пунктова јављају деривати *жу́тко* (20–21, 23), *жу́тка* (14, 16, 20, 24–25), *жута́јка* (9, 15, 17). С истом мотивационом основом су и деривати с по једном потврдом: *жу́ја* (6), *жлта́јћа* (6), *жута́рџи* (14), *жу́тоња* (19), *жуи́л* (24). Да је реализацији оваква значења, поред семе изгледа која се односи на боју, допринела и сема којом се упућује на здравствено стање, потврђује и реченична конструкција „жуто́ како ду́ња – пришџл му дџн” (2, 7, 15).¹⁷⁶

Бојом тена подстакнути су и метафорички називи *вошча́р* (26) (: *восак*) и *ти́ква* (2).¹⁷⁷

¹⁷⁴ В. I. 2. 6. г) *Особа црне косе.*

¹⁷⁵ В. I. 2. 6. г) *Особа црне косе.*

¹⁷⁶ В. I. 2. 6. б) *Особа жуте / плаве косе*, I. 16. 3. б) *Човек жуте браде*; I. 16. 4. б) *Човек жутих бркова*; III. 2. 1. *Болесна особа.*

¹⁷⁷ В. I. 1. 4. *Особа округле главе.*

I. 4. 4. Бледа особа

Тематска подгрупа с доминантном семом „блед тен” обухвата ЛСГ придевских лексема: *аловит*, -а, -о (9)¹⁷⁸; *блéd*, -á, -ó (2, 5–8, 12, 14, 16–17, 22), *бледуња́в*, -а, -о (9, 13–14, 17, 19, 21); *бледоли́к*, -а, -о (6), *бледоли́кас*, -та, -то (6, 11); *вéт*, -а, -о (21, 26); *и́њав*, -а, -о (3); *исциврѝл*, -а, -о (18)¹⁷⁹; *ишчамрѝл*, -а, -о (21, 26)¹⁸⁰; *слѹтан*, -тна, -тно (25)¹⁸¹ и ЛСГ именичких лексема: *блédља* (24), *бледуња́вко* (14, 21); *вéштица* (1, 3–5, 9–10, 14–17, 20, 22–23, 26); *воденичár* (23); *мртавѝц* (1–2, 17, 22), *мртвáк* (12); *óсења* (6, 11, 21, 23–24)¹⁸², *тенѝц* (23); *чу́ма* (3). Иако је несумњиво да при конституисању ових придевских и именичких лексема кључну улогу има сема која се односи на боју, спецификацији њихових значења доприноси сема која носи информацију о лошем здравственом стању.¹⁸³

Квалитативни придев *блéd*, -á, -ó (2, 5–8, 12, 14, 16–17, 22) забележен је у више пунктова широм говорног подручја за описивање „неповољног физиолошког или психолошког стања онога о чијој кожи је реч” (Ивић 1995: 39). Велику употребу има и њиме мотивисан дериват *бледуња́в*, -а, -о (9, 13–14, 17, 19, 21), којим се доминантна телесна особина исказује у мањем степену – „који је помало блед”. Придевом *блед* мотивисан је и назив *блédља* (24), док мотивну основу назива *бледуња́вко* (14, 21) представља придев *бледуња́в*.

Придевску лексему *блед* препознајемо и у првом делу сложених придева *бледоли́к*, -а, -о (6), *бледоли́кас*, -та, -то (6, 11) с основом именице *лик* у другом делу.

Сема изгледа „који је као присут ињем” мотивисала је настанак придевске лексеме *и́њав*, -а, -о (3), потврђене у једном ТЛ пункту. Дијалекатски речници не потврђују овакво значење.¹⁸⁴

Сема изгледа која се односи на старост, истрошеност и лоше здравствено стање које се, између осталог, манифестује бледилом лица, условила је развој

¹⁷⁸ В. II. 2. 2. *Особа са шест прстију*; II. 5. 2. *Особа с крилима*; II. 6. 2. *Човек широких рамена*.

¹⁷⁹ В. I. 18. 1. *Особа танка врата*.

¹⁸⁰ В. III. 2. 1. *Болесна особа*.

¹⁸¹ В. I. 2. 9. *Лоше ошишана особа*; I. 5. 2. *Особа ниска чела*; III. 1. 2. *Ружна особа*.

¹⁸² В. I. 8. 1. *Особа без трепавица*.

¹⁸³ Потврду томе налазимо у реченичној конструкцији „погледа́л попа́ у бра́ду”, забележеној широм говорног подручја.

¹⁸⁴ Ову лексему бележи још Динић (2008: 291) са значењима „1. по коме се нахватало иње” и „који има седу косу”.

придевске лексеме *vét*, -a, -o (21, 26).¹⁸⁵ Примарно значење придева *вет*, -a, -o, потврђено у РСАНУ (1962: 549), јесте „стар, матор; давнашњи, древни”, али се секундарно развија и значење „испијен, блед”.¹⁸⁶

За описивање особе телесно ослабиле од старости и болести, што се одражава и на губитак природног руменила и свежине на лицу, употребљавају се радни глаголски придеви *исциврѝл*, -a, -o¹⁸⁷ (18) и *ишчамрѝл*, -a, -o¹⁸⁸ (21, 26). Митолошка семантичка спецификованост у вези је с потенцијалном семом у којој је садржана информација о дејству „злих сила”.

Метафорички назив *воденичѝр* (23), забележен у једном СЗ пункту, условила је сема „чије је лице бело као посуто брашном”.

Недостатак природног руменила и свежине, болест и испијеност утицали су и на развој метафоричких назива с надреалном, често демонском димензијом. Особа оваква изгледа изазива непријатан утисак, па чак и страх, те је зато повезују с покојницима – *мртавѝц* (1–2, 17, 22)¹⁸⁹, *мртвѝк* (12) и оностраним демонским бићима – *вѝштица*¹⁹⁰ (1, 3–5, 9–10, 14–17, 20, 22–23, 26); *осења* (6, 11, 21, 23–24)¹⁹¹, *тенѝц*¹⁹² (23); *чѝма* (3)¹⁹³. За метафоричко квалификовање оваквог телесног својства човека употребљавају се и придеви с митолошком димензијом *аловѝт*, -a, -o¹⁹⁴ (9) и *слѝтан*, -тна, -тно¹⁹⁵ (25). Већина забележених лексема јавља се и у домену коса.¹⁹⁶

¹⁸⁵ В. III. 2. 1. *Болесна особа*.

¹⁸⁶ Оба значења региструје и Динић (2008: 65). Јовановић (2004: 357) бележи само значење „нешто што није свеже, што је изветрело, што нема укуса”.

¹⁸⁷ Јовановић (2004: 433) глаголску лексему *исциври* дефинише као „ослаби, смрша”, док Динић (2008: 306) наводи нешто шире значење – „телесно ослаби, *постане блед* и и такорећи прозрачан” (истицање наше).

¹⁸⁸ Динић (2008: 885) глаголску лексему *чамрее* дефинише у значењу „копни, нестаје”. Слично значење потврђује и РЈАЗУ у вези с лексемом *џата* (1880–1882: 885) „u zlu biti, џамити, ишџавати”. Скок (1971: 292) лексему *џат* бележи као „bolest zadana od vještica”.

¹⁸⁹ В. I. 4. 5. *Особа модра тена*; III. 2. 1. *Болесна особа*.

¹⁹⁰ В. I. 2. 10. *Особа неуредне косе*.

¹⁹¹ *Осења* или *омаја* је биће из српског фолклора које има способност да омађија, зачара, помрачи ум (Динић 2008: 535, Рајковић Кожељац 2014: 357). У *Словенској митологији* (2001: 447–448) овим називом означава се „митолошко биће, дух који на путу страши људе”. РМС (1990: 203) лексеме *осен / осена* бележи у значењу „сен, сенка; слаб траг светлости, одсјај, одблесак”, с тим да нијансирању значења доприноси извесна мистична компонента.

¹⁹² СМР (1970: 195) региструје једино митологему *тенац* у значењу „синоним вампира (вукодлак)”. Динић (2008: 535) лексеме *осења* и *тенѝц* дефинише као синониме са значењем „вампир, вукодлак”.

¹⁹³ В. I. 2. 10. *Особа неуредне косе*

¹⁹⁴ Лексема *ала* преузета је из турског језика у изворном значењу „mitološko ђudovište srodno aždahi, zмају” (Škaljić 1966: 81). Према народном предању аловити људи су бледи, суви, беле браде и дугих ноктију, одликују се необично великом снагом и издржљивошћу (СМР 1970: 11–12).

I. 4. 5. Особа модра тена

Тематска подгрупа с доминантном семом „модар тен” обухвата ЛСГ придевских лексема: *модáр*, -*дрá*, -*дрó* (1–2, 12, 23) / *модѣр*, -*дра*, -*дро* (20, 26), *помодрél*, -*а*, -*о* (5–7, 9, 17, 19); *мóлав*, -*а*, -*о* (7) и ЛСГ именичких лексема: *модрелáн* (14, 16, 18, 21, 24) / *модрулáн* (6, 15), *модрелáна* (14, 16, 21, 24) / *модрулáна* (6, 15), *модрíчко* (12, 17), *модрíчка* (12); *мртавѣц* (5, 10); *чивíт* (2, 8, 20–21).

За означавање неповољног колористичког својства човекова тена које је последица лошег здравственог стања широм ареала употребљава се квалитативни придев *модáр*, -*дрá*, -*дрó* (1–2, 12, 23) / *модѣр*, -*дра*, -*дро* (20, 26), *помодрél*, -*а*, -*о* (5–7, 9, 17, 19). Особина исказана придевом *модар* садржана је и у именичким дериватима *модрíчко* (12, 17), *модрíчка* (12), као и дериватима *модрелáн* (14, 16, 18, 21, 24) / *модрулáн* (6, 15), *модрелáна* (14, 16, 21, 24) / *модрулáна* (6, 15), с придевом *модрелáв*, -*а*, -*о* / *модрулáв*, -*а*, -*о* у творбеној основи, у значењу „који је плавкаст” (Динић 2008: 417).¹⁹⁷ Оваква боја, сем асоцијације на болест, укључује и конотацију негативног и асоцира на мртвачку боју тена, што је у два ТЛ пункта условило настанак назива *мртавѣц* (5, 10).¹⁹⁸

С метафоричком употребом забележен је квалитативни придев *мóлав*, -*а*, -*о* (7), мотивисан бојом буђи (: *молá* „буђ, плесан” (Рајковић Кожељац 2014: 279)).

Називом за боју праха употребљаваног при бојењу пређе у загасито плаво мотивисан је метафорички назив *чивíт* (2, 8, 20–21) за именовање особе модра лица.

¹⁹⁵ В. I. 2. 10. *Особа неуредне косе*

¹⁹⁶ В. I. 2. *Тематска група коса*.

¹⁹⁷ В. I. 9. 5. б) *Особа плавих очију*.

¹⁹⁸ В. I. 4. 5. *Бледа особа*; III. 2. 1. *Болесна особа*.

I. 5. Тематска група чело

Тематска група с доминантном семом „чело” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описују и именују особе на основу специфичног изгледа чела. Сема изгледа која се односи на величину чела које је веће / мање од нормалног утицала је на издвајање двеју тематских подгрупа: *Особа висока чела* и *Особа ниска чела*, док је сема која носи информацију о избораности чела условила развој тематске подгрупе *Особа изборана / намрштена чела*.

I. 5. 1. Особа висока чела

Тематска подгрупа с доминантном семом „високо чело” обухвата ЛСГ придевских лексема: *високочелес, -та, -то* (8, 16, 21); *голечелес, -та, -то* (1, 8); *пљочас, -та, -то* (5), *челат, -а, -о* (20), *челас, -та, -то* (13); *широкочелес, -та, -то* (4, 7) и ЛСГ именичких лексема: *булча* (6, 11); *голечелко* (5), *голечелоња* (9); *голечелко, голечелка* (15, 20); *губнар* (10); *печенка* (10), *печенкар* (10); *плочајко* (3), *плочак* (3); *чрепњас, -та, -то* (26); *челба* (13), *челча* (23, 25), *челенко* (3, 14, 25), *челенка* (14, 25); *чутуран, чутурана* (22) којима се квалификује и номинује особа овакве доминантне телесне особине. Будући да се високо чело повезује с интелигенцијом, очекивано је да лексеме за квалификацију и номинацију особа оваква изгледа садрже афирмативну семантичку компоненту. Међутим, велики број забележених пејоратива сведочи о нешто другачијим естетским критеријумима у народној свести руралне средине, каква је и ова обухваћена нашим истраживањем.

Са соматизмом *чело* као мотивном речју забележени су придевски деривати *челат, -а, -о* (20), *челас, -та, -то* (13). Посредством суфикса *-ат* истиче се карактеристична појединост особе – поседовање велика чела, док се везивањем суфикса *-ас* дата особина испољава у нешто мањој мери. Овим соматизмом мотивисани су и пејоративни називи *челба* (13)¹⁹⁹, *челча* (23, 25), *челенко* (3, 14, 25), *челенка* (14, 25).

¹⁹⁹ В. I. 15. 1. *Особа истурене вилице (горње / доње)*.

Сема изгледа која носи информацију о прекомерној величини чела омогућила је успостављање сложених придевских лексема *високочелес, -та, -то* (8, 16, 21); *големочелес, -та, -то* (1, 7–8)²⁰⁰; *широкочелес, -та, -то* (4, 7) с основом именице *чело* у другом делу. Исту мотивацију имају и сложене именичке лексеме *големочелко* (5), *големочелоња* (9) за именовање мушкараца с таквом доминантном телесном особином.

У два СЗ пункта забележени су називи *голочелко* (15, 20), *голочелка* (15, 20).²⁰¹ Несумњиво је да је кључну улогу при конституисању ових назива, сем семе изгледа која се односи на величину чела, имала и сема „коме коса не покрива чело”.

Назив *булча* (6, 11), забележен у два ТЛ пункта за именовање човека велика чела, првенствено се употребљава као општи назив за вола (Динић 2008: 51), што условљава развој пејоративног значења.²⁰²

Сема изгледа (величине и облика) подстакла је развој придевске лексеме *пљочас, -та, -то* (5) и метафоричких назива *пљочајко* (3), *пљочак* (3). По истом принципу развиле су се и придевска лексема *црѣпњас, -та, -то* (26)²⁰³ и именичке *печѣнка* (10)²⁰⁴, *печенкар* (10); *чутуран, чутурана* (22).²⁰⁵ Све ове лексеме забележене су и у другим доменима при квалификовању и именовању особа на основу различитих негативних телесних карактеристика.²⁰⁶

Метафорички назив *гувнар* (10) забележен је у једном ТЛ пункту. Сема изгледа која носи информацију о прекомерној величини била је доминантна при метафоричком повезивању лексема *гувно*²⁰⁷ у значењу „заравњено, утабано земљиште на коме се врше жито” (РСАНУ 1965: 733) са значењем „велико чело”. Међутим, семантички спектар лексеме *гувно* јесте шири и задире у сферу митолошког и надреалног. „Гувно је једно од места на којима, по народном веровању, радо баве демони, посебно зли, и то најчешће вештице” (СМР 1970: 111), те ремете место које је основа човековог преживљавања. Будући да не

²⁰⁰ В. I. 2. 8. *Особа високих зализака.*

²⁰¹ В. I. 2. 8. *Особа високих зализака.*

²⁰² Исто значење потврђује и Јовановић (2004: 353).

²⁰³ В. I. 1. 3. *Особа четвртасте главе*; I. 3. 1. *Особа широка лица*; I. 10. 1. *Особа дебелих образа.*

²⁰⁴ В. I. 1. 4. *Особа округле главе*; I. 2. 2. *Особа без косе*; I. 10. 1. *Особа дебелих образа.*

²⁰⁵ В. V. I. 1. 1. *Особа велике главе*; I. 1. 3. *Особа четвртасте главе*; I. 1. 4. *Особа округле главе.*

²⁰⁶ В. I. 1. *Тематска група глава.*

²⁰⁷ У истом значењу лексему *гувно* / *гумно* бележе и: Јовановић 2004: 375; Динић 2008: 121.

располажемо тачном информацијом о прецизној семантичкој диференцијацији лексеме *губна́р* (10) у домену афирмативно / пејоративно, овакав назив можемо третирати двојачко: назив *губна́р* (10) може бити пејоратив јер се особа оваква изгледа повезује с демонима, али може бити и афирмативан уколико се оваквом метафоричком интерпретацијом означава особа која својој породици обезбеђује хлеб и преживљавање.

I. 5. 2. Особа ниска чела

Тематска подгрупа с доминантном семом „ниско чело” обухвата ЛСГ придевских лексема: *малочéлес*, *-та*, *-то* (8); *нискочéлес*, *-та*, *-то* (7, 21, 24); *слúтан*, *-тна*, *-тно* (25) и ЛСГ именичких лексема *краткочéлац*, *краткочéлка* (20); *мајмúн* (10, 26), *мајмúнка* (26), *мајмунíца* (10). У највећем броју пунктова нисмо забележили ниједну лексему за квалификовање и именовање особа с оваквом телесном особином.

Сема изгледа којом се дефинише мала величина условила је развој сложених придевских лексема *малочéлес*, *-та*, *-то* (8); *нискочéлес*, *-та*, *-то* (7, 21, 24) с основом придева *мало* / *ниско* у првом делу и основом именице *чело* у другом сложеничком делу. Све придевске лексеме деривирани су суфиксом *-ес* / *-ас*, чијим се посредством израженост особине исказује у мањем степену. По истом творбеном моделу развила се сложена именичка лексема *краткочéлац* (20) и њен женски корелатив *краткочéлка* (20).

Пејоративна зоометафора *мајмúн* (10, 26) потврђена је у једном ТЛ и једном СЗ пункту. Напоредо с њом развијају се и женски корелативи *мајмúнка* (26), *мајмунíца* (10).²⁰⁸ Будући да су исти називи посведочени и у домену „мала глава”, претпостављамо да је и подстрек за њихово настајање исти.

У једном СЗ пункту забележили смо лексему *слúтан*, *-тна*, *-тно* (25), која, осим што носи информацију о непријатном естетском изгледу (што се закључује из значења глагола *слути* „чини кога ружним” (Динић 2008: 769)), садржи и

²⁰⁸ В. I. 1. 2. *Особа мале главе*; I. 11. 4. *Особа длакавих ушију*; I. 15. 1. *Особа истурене вилице (горње / доње)*; III. 1. 8. *Маљава особа*.

додатну митолошку значењску компоненту. Иста лексема јавља се у другим доменима за квалификовање негативних особености јединке.²⁰⁹

I. 5. 3. Особа изборана / намрштена чела

Тематска подгрупа с доминантном семом „изборано / намрштено чело” садржи ЛСГ придевских лексема: *брчкав*, -а (1, 12–13), *збрчкан*, -а (4–6, 8, 11–14, 20, 22–23), *набрчкан*, -а (9, 17, 19, 21, 24–26); *мргудан*, -дна, -дно (2, 7); *нањурен*, -а, -о (16); *смрштен*, -а, -о (15); *стунтил*, -а, -о (26) и ЛСГ именичких лексема: *баксуз* (1–3, 5, 7, 13–14, 16, 20, 22–24, 26), *баксузана* (2, 7), *баксућиња* (5, 13) / *баксућиња* (16); *брчкољ* (9–10, 23), *брчкољћа* (10) / *брчкољка* (9–10); *зловремац* (6, 17); *мргуд* (2–3, 7, 9–10, 18, 20–21, 26), *мрштољак* (12); *набрчкотина* (2), *набрчкоја* (21); *опанак* (20) / *опњак* (21). Међу забележеним лексемама успоставља се извесна семантичка диференцијација јер је некима од њих својствена конотација старости, док се другима означава особа наборане коже на челу која настаје услед намрштености као последице негативног емотивног стања.

Сема изгледа која носи информацију о набораности, згужваности коже на челу, условила је развој придевске лексема – *брчкав*, -а (1, 12–13). С истим мотивним глаголом *брчка*, у значењу „прави наборе на лицу” (Динић 2004: 47), у три пункта потврђен је пејоративни назив *брчкољ*²¹⁰ (9–10, 23), који у два пункта прати и женски корелатив *брчкољћа* (10) / *брчкољка* (9–10). Основа глагола *брчка* распознаје се и код пејоративних префиксално-суфиксалних твореница *збрчкан*, -а (4–6, 8, 11–14, 20, 22–23) и *набрчкан*, -а (9, 17, 19, 21, 24–26) забележених широм говорног подручја. У по једном ТЛ и СЗ пункту потврђени су и пејоративни називи *набрчкотина* (2) и *набрчкоја* (21). Ове лексеме означавају човека или жену које карактерише изборано остарело лице.

Поред доминантне семе изгледа која се односи на набораност коже, спецификацији значења придевске лексеме *смрштен*, -а, -о (15) и именичке *мрштољак* (12) допринела је и диференцијална сема којом се изражава човеково унутрашње незадовољство, те се на тај начин из сфере физичког стања задире и у

²⁰⁹ В. I. 2. 9. *Лоше ошишана особа*; I. 4. 5. *Бледа особа* (25); III. 1. 2. *Ружна особа*.

²¹⁰ Појачавању већ присутне пејоративности код творбене основе допринноси везивање пејоративног суфикса -ољ (-ољак) (Жугић 2010: 229).

сферу психичког. Непријатан естетски утисак условљава развој пејоративне семантичке компоненте, која се код назива *мрштолџак* (12), посредством суфикса *-олџак*, реализује у већој мери.

Примарно значење придева *мргудан*, *-дна*, *-дно* (2, 7) јесте „мрк”,²¹¹ али употребљен у ономатопеизираном значењу квалификује особу чије је чело наборано услед неког унутрашњег незадовољства. Пејоративом *мргуд* (2–3, 7, 9–10, 18, 20–21, 26) номинује се особа којој је својствена особина садржана у значењу мотивног придева.

Сема изгледа „који је набораног чела, намрштен” условила је повезивање физичког изгледа с карактерном особином па се особа оваква изгледа именује турцизмом *баксџ* (1–3, 5, 7, 13–14, 16, 20, 22–24, 26), који се примарно употребљава за номинацију онога који је зле среће, који доноси несрећу себи и другима (Škaljić 1966: 117; РСАНУ 1959: 262). Уобичајено је да се исти назив углавном користи и при именовању женских особа, али смо у неколико пунктова регистровали и женске корелативе *баксуџана* (2, 7), *баксџиња* (5, 13) / *баксџиња* (16).²¹²

Трпни глаголски придев *нањурен*, *-а*, *-о*²¹³ (16) и радни глаголски придев *стунџ*, *-а*, *-о*²¹⁴ (26) функционишу као прави описни придеви при квалификовању особа изборана чела. Асоцијација на потонулоост и потиштеност условила је трансформацију конкретно–апстрактно, тј. непосредно повезивање човекова спољашња изгледа с каквим следственим унутрашњим стањем.

У говорима сврљишког краја сложенем лексемом *зловремац* (6, 17) именује се птица дрозд (*Oriolus galbula*), за коју се верује да предсказује лоше време (Динић 2008: 256; Рајковић Кожељац 2014: 169). Аналогно томе човек овако именован је намргођен, смркнут, изгледа који слуги на зло, што га додатно спецификује митолошком семантичком компонентом.

²¹¹ Експресивна именица *мргуда* није позната осталим словенским језицима (Skok 1972: 464).

²¹² В. I. 12. 5. *Особа прџаста носа*.

²¹³ Јовановић (2004: 489) глаголску лексему *њури* бележи у значењу „ћути оборене главе, смишља зло и гледа непријатељски”. Динић (2008: 485) као примарно значење наводи „ћути погнуте главе (када је љут или кад испољава осећај кривице)”.

²¹⁴ Глаголска лексема *тунти* дефинисана је као „мргоди се, гледа набраних обрва” (Динић 2008: 829), док се облик повратног глагола *тунти се* употребљава за дефинисање лошег, облачног времена (Динић 2008: 829). Јовановић (2004: 648) бележи само облик повратног глагола у значењу „облачи се”.

На метафоричкој асоцијацији према семи изгледа заснован је и метафорички назив *опáнак* (20) / *опћнак* (21).

I. 6. Тематска група кожа лица

Тематска група с доминантном семом „кожа лица” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описује и именује особа према особинама коже на лицу. У оквиру ове тематске групе издвајају се четири подгрупе: *Особа с пегамa на лицу*, *Особа с младежом на лицу*, *Особа с бубуљицама на лицу* и *Особа рохава лица*. При конституисању ових подгрупа доминантну улогу има сема изгледа која се односи на изглед нечисте коже лица, односно коже с пегамa и младежима, што представља урођену датост, или на изглед иритиране и оштећене коже лица услед појаве бубуљица и других облика запаљења површинских слојева коже.

I. 6. 1. Особа с пегамa на лицу

Тематска подгрупа с доминантном семом „пеге” садржи ЛСГ придевских лексема: *луњав*, -а, -о (1–23, 25–26); *манóсан*, -а, -о (23); *пéгав*, -а, -о (9, 23–24) и ЛСГ именичких лексема: *луња* (26), *луњавац* (20), *луња́вко* (3–4, 9, 19–21), *луњавка* (16, 19–20, 26), *луњави́тина* (2), *луњавчина* (9); *пéга* (23), *пéгавица* (9); *ша́рча*, *ша́рка* (18), којима се квалификује и номинује особа с пегамa на лицу.

С мотивном именицом *луња* „тамна флека на лицу”²¹⁵ широм говорног подручја забележен је придевски дериват *луњав*, -а, -о (1–9, 11–26), којим су мотивисани бројни именички деривати: *луња* (26), *луњавац* (20), *луња́вко* (3–4, 9, 19–21), *луњавка* (16, 19–20, 26), *луњави́тина* (2), *луњавчина* (9). Најзаступљенији су назив *луња́вко* (3–4, 9, 19–21) и његов женски корелатив *луњавка* (16, 19–20, 26), док су остали називи с по једном потврдом. Мање тачке на лицу углавном не представљају естетски проблем, али, ако су изражене, могу бити разлог негативне номинације и квалификације оног ко их поседује, што условљава развој пејоративне семантичке компоненте. Пејоративност већег степена реализује се

²¹⁵ Ово значење потврђују и Јовановић (2004: 460) и Динић (2008: 389).

код деривата *луњавашина* (2) и *луњавчина* (9) посредством пејоративних суфикса. У неколико пунктова напоредо с придевским дериватом *луњав* фигурира и синоним *пéгав*, *-а*, *-о* (9, 23–24) којим је мотивисан назив *пéгавица* (9). Из редуковане придевске основе суфиксом *-а* изводи се и назив *пéга* (23).²¹⁶

Сема изгледа „који је шарене коже, односно коже неједнаке боје” условила је развој назива *шáрча*, *шáрка* (18) за именовање мушких и женских особа с пегама на лицу.²¹⁷

У једном СЗ пункту забележили смо придевски дериват *манóсан*, *-а*, *-о* (23), мотивисан глаголском речју *маносуе* у примарном значењу „убија мана²¹⁸ (пламењача) неке пољопривредне културе” (Динић 2008: 401). Повезивање особа оваква изгледа и изгледа биљака заражених болешћу коју изазивају паразити на језичком плану се исказује својеврсном пејоративизацијом чијој интензификацији доприноси суфикс *-оса*.²¹⁹ Говорећи о суфиксу *-оса* као страном језичком елементу, П. Радић истиче: „Могуће је да су облици на *-оса* улазећи у српски и шири, балканословенски језички ареал добијали одређену социокултурну конотацију стварану у миљеу својеврсног односа према ’другом’ и ’другачијем’” (Радић 2013: 158–159).

I. 6. 2. Особа с младежом на лицу

Тематска подгрупа с доминантном семом „младеж” садржи ЛСГ придевских лексема: *заћíтен*, *-а*, *-о* (11); *мадежљíв*, *-а*, *-о* (1), *мадижáв*, *-а*, *-о* (26); *обелéжен*, *-а*, *-о* (6, 23) и ЛСГ именичких лексема: *мадежáн* (23–24), *мадежáвко*, *мадежáвка* (25); *цвётко*, *цвётка* (14). У великом броју пунктова нисмо забележили ниједну лексему за описивање и именовање особа овакве телесне особине.

²¹⁶ Називе *луња* и *пéга* тумачили смо као деривате изведене из редуковане придевске основе. Исти називи могли су бити успостављени и синегдохом из примарних значења лексема *луња* и *пéга* „тамна флека на лицу” → „особа с тамним флекама на лицу”.

²¹⁷ В. I. 2. 7. *Особа с праменовима различите боје*; I. 6. 4. *Особа рохава лица*; I. 7. 4. *Особа различитих обрва*; I. 9. 5. в) *Особа очију неједнаке боје*; I. 16. 2. *Особа ретке браде / без браде*.

²¹⁸ Примарно значење именичке лексеме *мана* јесте „болест винове лозе и других биљака, пламењача” (Динић 2008: 400).

²¹⁹ О глаголском суфиксу *-оса* в. шире у: Богдановић 1984, Радић 2013.

Као што постоје објашњења за бројне појаве на људском телу, тако, према народном веровању, младежи указују на богатство, просперитет, здравље.²²⁰ Именицом *мадеж* мотивисани су придевски дериват *мадежљив*, -а, -о (1), којим се квалификује особа склона појави младежа и *мадижав*, -а, -о (26) којим се непосредно указује на особу овакве телесне особине. У истом значењу употребљава се и именички дериват *мадежан* (23–24). У једном СЗ пункту с мотивним придевом *мадежав* забележени су именички дериват *мадежавко* (25) и његов женски корелатив *мадежавка* (25).

Глаголом *ћити се* у значењу „украшава се” мотивисана је префиксално-суфиксална твореница *заћитен*, -а, -о (11). Иста сема изгледа подстакла је успостављање назива *цветко*, *цветка* (14).²²¹

У по једном ТЛ и СЗ пункту забележили смо лексему *обележен*, -а, -о (6, 23), с мотивном речју *белег* у значењу особеног обележја на телу које је резултат деловања виших сила.

I. 6. 3. Особа с бубуљицама на лицу

Тематска подгрупа с доминантном семом „бубуљице” садржи ЛСГ придевских лексема: *бубуљичав*, -а, -о (6, 11, 21) / *бубуљичав*, -а, -о (22), *бубуљав*, -а, -о (25); *вргас*, -та, -то (16), *вргав*, -а, -о (1–2, 4–15, 17–19, 21, 26); *ушљамен*, -а, -о (3) и ЛСГ именичких лексема: *бубуљан*, *бубуљана* (16, 24), *бубуљача* (24), *бубуљанко*, *бубуљанка* (25); *врга* (16), *врга* (4, 10, 18), *вргавац* (12), *вргавка* (18), *вргла* (20), *вргна* (12, 20), *вргавитина* (5, 9).

За означавање и именовање особа с бубуљицама на лицу на целом говорном подручју употребљавају се деривати с мотивним придевом *вргав*, -а, -о (1–2, 4–15, 17–19, 21, 26) (: *врга* ’бубуљица’). Из редуковане придевске основе образовани су називи *врга*²²² (4, 10, 18), *вргла* (20), *вргна* (12, 20). Квалитативним придевом *вргав* мотивисани су и називи *вргавац* (12) и *вргавка* (18), *вргавитина* (5, 9). У једном СЗ пункту забележили смо истокорене деривате, али с

²²⁰ Афирмативно значење потврђују и дијалекатски речници (Јовановић 2004: 463; Динић 2008: 394).

²²¹ В. I. 2. 7. *Особа с праменовима различите боје.*

²²² Назив *врга* у значењу „особа с бубуљицама” могао се развити и синегдохом из основног значења „особа која има бубуљице”.

девокализованим гласом *p*²²³ *vérgas*, *-та*, *-то*, *véрга* (16). Непожељна телесна особина на језичком плану испољава се својеврсном пејоративношћу, која се посредством пејоративних суфикса *-ља*, *-итина* исказује у појачаном степену.

Деривати мотивисани синонимом *бубуљица* забележени су на ужем ареалу и употребљавају се најчешће напоредо с неким устаљенијим обликом мотивисаним синонимном именицом *врга* или придевом *вргав*. Такве су придевске лексеме: *бубуљичáв*, *-а*, *-о* (6, 11, 21) / *бубуљичав*, *-а*, *-о* (22), *бубуљáв*, *-а*, *-о* (25) и именичке *бубуљáн*, *бубуљáна* (16, 24), *бубуљáча* (24), *бубуљáнко*, *бубуљáнка* (25). Пејоративна обележеност забележених лексема остварена је пејоративношћу мотивне речи, као и непријатним естетским утиском које оставља поседовање овакве особине лица.

За квалификовање особе с бубуљицама на лицу у једном ТЛ пункту забележили смо облик трпног придева *ушља́мен*, *-а*, *-о* (3). У говорима сврљишког краја глаголска лексема *пришља́ми* / *пришља́мчи* употребљава се у пејоративном значењу „прилепи се, дође непозван”.²²⁴ Оваква употреба лексеме *ушља́мен*, *-а*, *-о* (3) развила се метафоричком трансформацијом с непожељне особе на непожељну израслину на лицу.

I. 6. 4. Особа рохава лица

Тематска подгрупа с доминантном семом „рохаво лице” садржи ЛСГ придевских лексема: *ро́шав*, *-а*, *-о* (1–26); *ша́нтав*, *-а*, *-о* (2, 12, 14), *ша́нтив*, *-а*, *-о* (13), *шантиња́в*, *-а*, *-о* (13); *шарéн*, *-а*, *-о* (8); *шкóбав*, *-а*, *-о* (7); *шо́ндрав*, *-а*, *-о* (7–8) и ЛСГ именичких лексема: *ро́ша* (2, 10, 23), *ро́шча* (20), *ро́шка* (14, 21, 23), *роша́вко* (3) / *рошавко* (4, 11, 20), *роша́вка* (3) / *рошавка* (20); *шарéнко* (3); *шкóбља* (7).

Квалитативни придев *ро́шав*, *-а*, *-о* (1–15, 17–26) за описивање особа с ожиљцима на лицу насталих од бубуљица, богиња или неких других запаљења коже забележен је широм говорног подручја. Из редуковане придевске основе

²²³ Проблемом девокализације вокалног *p* бавио се и С. Реметић у монографији *Српски призренски говор I*. Према његовим речима, оваква судбина вокалног *p* јесте „последича вишевековног континуираног суживота носилаца различитих језика” (Реметић 1996: 57), што у говорима сврљишког краја није случај.

²²⁴ Ово значење потврђују и Јовановић (2004: 576) и Рајковић Кожељац (2014: 461).

изведени су називи *роша* (2, 10, 23), *рошка* (14, 21, 23). Придевом *рошав* мотивисани су и називи *рошавко* (3) / *рошавко* (4, 11, 20), за које је у два пункта забележен и женски корелатив *рошавка* (3) / *рошавка* (20).

У неколико пунктова забележили смо придевске лексеме: *шантав*, -а, -о (2, 12, 14) / *шантив*, -а, -о (13) / *шантињав*, -а, -о (13), с фигуративном употребом за описивање особа рохава лица.²²⁵ Са синхронијског становишта посматрано, мотивисаност ових лексема није лако докучива.²²⁶ Посредством суфикса -ав / -ив изведеницама *шантав*, -а, -о (2, 12, 14), *шантив*, -а, -о (13) истиче се карактеристична особеност појединца, док се изведеницом *шантињав*, -а, -о (13), посредством деминутивног суфикса -ињав, изражава приближна особина, односно умањен степен особине у односу на мотивни придев (Драгићевић 2001: 39). Исту основу има и придев *шондрав*, -а, -о (7–8).

У једном ТЛ пункту забележене су лексеме *шкобав*, -а, -о, *шкобља* (7).²²⁷ Широм говорне зоне исте лексеме употребљавају се и са значењем, „који је упалих образа, мршав”.²²⁸

Сема изгледа „који је шарене коже, односно коже неједнаке боје” утицала је на развој придевске лексеме *шарен*, -а, -о (8) и именичке *шаренко* (3), забележене у по једном ТЛ пункту.²²⁹

I. 7. Тематска група обрве

Тематска група с доминантном семом „обрве” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описује и именује особа на

²²⁵ В. П. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; П. 3а. 1. *Особа која храмље*.

²²⁶ Примарно значење придевске лексеме *шњтџв*, -а, -о / *шантав*, -а, -о јесте „који је хром, ћопав, шепав” (РМС 1990: 925; Јовановић 2004: 680; Динић 2008: 905). Према Скоковим речима, овај облик се развио према мађарском *santa* с истим значењем (Skok 1973: 381). Сем овог значења, Динић (2008: 905) бележи и „који је неправилног облика, озлеђен природном непогодом (о плодовима воћака)”, из кога се развија секундарно метафоричко значење које се односи на човека рохава лица.

²²⁷ Рајковић Кожељац (2014: 656) лексему *шкобав*, -а, -о бележи у сасвим супротном значењу „незграпан, гломазан”. Мотивисаност није јасна.

²²⁸ В. I. 10. 2. *Особа упалих образа*; П. I. 7. *Изразито мршава особа*.

²²⁹ В. I. 2. 7. *Особа с праменовима различите боје*; I. 6. 1. *Особа с пегам на лицу*; I. 7. 4. *Особа различитих обрва*; I. 9. 5. в) *Особа очију неједнаке боје*; I. 16. 2. *Особа ретке браде / без браде*.

основу специфичног изгледа обрва.²³⁰ Сема изгледа која носи информацију о превеликој или недовољној густини обрва условила је конституисање двеју подгрупа: *Особа јаких обрва* и *Особа ретких обрва / без обрва*. Сема изгледа која се односи на специфичну боју обрва, другачију од типичне, била је доминантна при формирању тематских подгрупа *Особа белих обрва* и *Особа различитих обрва*.

I. 7. 1. Особа јаких обрва

Тематска подгрупа с доминантном семом „јаке (густе) обрве” садржи ЛСГ придевских лексема: *грівес*, *-та*, *-то* (9); *натунтен*, *-а*, *-о* (6–7, 11); *широковџас*, *-та*, *-то* (7) и ЛСГ именичких лексема: *веђоња* (20), *веђоша* (12, 20–22), *веђан* (23–24), *веђана* (23), *грівча*, *грівна* (9); *кострџи* (26), *кострџико* (15), *кострџика* (15, 26).

Широм призренско-тимочке говорне зоне за означавање обрве, односно *длаком обраслог дна чела изнад очне дупље*, готово искључиво се употребљава лексема *веђа / веца*. Њоме су мотивисани називи *веђоња* (20), *веђоша* (12, 20–22), *веђан* (23–24), *веђана* (23) за именовање особа јаких (густих) обрва. Иста лексема налази се и у другом делу сложенице *широковџас*, *-та*, *-то* (7). Према народном веровању густе и спојене обрве имају демонску димензију јер такве особености сугеришу да се иза људске форме крије демонско биће вукодлак (СМР 1970: 92–93).

Семом изгледа „који неуредно штрчи на све стране попут кострети (козје длаке)” дефинисан је глагол *кострџи* којим су мотивисани пејоративни метафорички називи *кострџи* (26), *кострџико* (15), *кострџика* (15, 26).

Неспецифичан изглед обрва, које се надвијају над очима попут коњске гриве, утицао је на конституисање придевске лексеме с метафоричком значењском интерпретацијом *грівес*, *-та*, *-то* (9) и именичких лексема *грівча*, *грівна* (9), потврђених у једном ТЛ пункту. Пејоративна обележеност

²³⁰ Под специфичним подразумевамо оно што одступа од уобичајеног, стандардног, те се као такво лако уочава, што самим тим условљава бројност и разноврсност лексичких јединица за квалификацију и номинацију. Зато, рецимо, међу лексемама којима се се описује и именује особа на основу изгледа обрва нема оних које се односе на особу тамних обрва, али су бројне лексеме којима се описују и именују особе белих обрва, неуједначених, ретких, густих.

забележених лексема остварена је њиховом метафоричком употребом, а не значењем основинске речи и суфикса.

Придевска лексема *натунтен*, -а, -о (6–7, 11) потврђена је и при семантичкој квалификацији особа наборана чела.²³¹ Поред сема изгледа која носи информацију о густини обрва, битну улогу у спецификацији значења ове лексеме има сема изгледа која се односи на сакупљеност обрва услед љутње и мрштења. Управо ова сема изгледа условила је и трансформацију из сфере физичких у сферу психичких особености, те на основу човековог физичког изгледа просуђујемо о његовом психичком стању.

I. 7. 2. Особа ретких обрва / без обрва

Тематска подгрупа с доминантном семом „слабе (ретке) обрве” садржи ЛСГ придевских лексема: *головѐмас*, -та, -то (2, 7) / *головѐмес*, -та, -то (2); *осмуден*, -а, -о (5–6, 11) / *осмуђен*, -а, -о (17); *кѐлав*, -а, -о (15); *ћосав*, -а, -о (1, 9, 12–14, 19, 23, 26) и ЛСГ именичких лексема: *безвѐмоња* (3, 10); *гѐлка*, *гѐлча* (2); *ћѐла* (16); *ћоса* (10, 12, 14, 23), *ћосан* (13), *ћосавка*, *ћосавитина* (9).

Лексичка компонента *веђа* / *веца* налази се у другом делу сложеног придевског деривата *головѐмас*, -та, -то (2, 7) / *головѐмес*, -та, -то (2) којим се описује особа без обрва, односно с голом кожом на месту изнад очне дупље које би требало да буде обрасло длаком.

У два ТЛ пункта забележена је префиксално-суфиксална твореница *безвѐмоња* (3, 10) за именовање особа без обрва. Непријатан естетски утисак, чијој интензификацији доприноси повезивање с ђаволом,²³² на језичком плану исказује се пејоративизацијом, која се посредством суфикса -оња реализује у вишем степену.

Највећу заступљеност имају лексеме мотивисане придевом *ћос* / *ћосав*.²³³ На широком ареалу забележене су придевска лексема *ћосав*, -а, -о (1, 9, 12–14, 19,

²³¹ В. I. 5. 3. *Особа изборана / намрштена чела.*

²³² Недостатак обрва само је једна од телесних специфичности које сугеришу демонски карактер и чине сложену слику о демонима каква постоји у народном веровању (СМР 127–130).

²³³ Ове придевске лексеме воде порекло од балканског турцизма персијског порекла *köse*, *kjöse* из терминологије телесних мана за именовање човека ретке браде и бркова или коме не расту брада и бркови (Škaljić 1966: 197; Skok 1971: 360–361).

23, 26) и именичка *ћоса* (10, 12, 14, 23), док су с по једном потврдом регистровани називи *ћосан* (13), *ћосавка*, *ћосавитина* (9). Несумњиво је да све ове лексеме садрже и пејоративну семантичку компоненту јер је описивање и именовање засновано на негативној телесној особини, али се посредством пејоративног суфикса *-итина* већи степен пејоративности читава у називу *ћосавитина* (9). Због специфичног физичког изгледа – голог дечачког лица и старачких бора, ћосавим људима се у народу приписују натприродне особине и везе с нечастивим силама. Људи их избегавају јер сматрају да их је Бог обележио одузимањем бркова (СМР 1970: 301), односно маљавости уопште, што је према народном схватању једна од основних одлика мушкости.²³⁴ Будући да се ћосавост првенствено повезује с мушкарцима, претпостављамо да је појава женских корелатива резултат аналогije.²³⁵

У два суседна СЗ пункта забележили смо лексеме *кѣлав*, *-а*, *-о* (15) и *ћѣла* (16). Основно значење ових лексема јесте „који је без косе” па се исте лексеме примарно јављају у том домену²³⁶, али недостатак длака изнад очне дупље успоставља аналошко повезивање и преношење назива.

У више пунктова забележен је дериват *осмуден*, *-а*, *-о* (5–6, 11) / *осмуђен*, *-а*, *-о* (17), с мотивним глаголом *осмуди* у значењу „опрљи длаку” (Динић 2008: 537), за квалификовање особа пламеном спаљених обрва. Исте лексеме се у различитим доменима јављају за означавање сивог колористичког својства различитих косматих делова човековог тела.²³⁷

Називи *гулка*, *гуљча* (2), забележени у једном ТЛ пункту, мотивисани су глаголом *гули* у фигуративном значењу „шиша до коже”. У оквиру тематске подгрупе *Лоше ошишана особа*²³⁸ лексеме исте мотивације су бројне, док је овакав назив за именовање особе без обрва резултат аналогije остварене семом изгледа. Међутим, појава лексема *гулка*, *гуљча* (2) у овом домену додатно је спецификована митолошком семантичком компонентом јер особе оваква изгледа попрамају симболичка значења с натприродном конотацијом.

²³⁴ Потврду оваквој констатацији налазимо и у народној књижевности, где се између осталих издваја лик Марка Краљевића као прототип српског јунака.

²³⁵ В. I. 8. 1. *Особа без трепавица*; I. 16. 2. *Човек ретке браде / без браде*; I. 17. 3. *Човек без бркова*.

²³⁶ В. I. 2. 2. *Особа без косе*; I. 2. 8. *Особа високих зализака*.

²³⁷ В. I. 2. 6. а) 2. *Особа седе косе*; I. 16. 4. а) *Човек белих бркова*.

²³⁸ В. I. 2. 9. *Лоше ошишана особа*.

I. 7. 3. Особа белих обрва

Тематска подгрупа с доминантном семом „беле обрве” садржи ЛСГ придевских лексема: *беловећас, -та, -то* (16, 22); *беломујес, -та, -то* (3–7, 9, 15, 21, 26) и ЛСГ именичких лексема: *беловећа* (10, 18, 20, 22–25), *беловећоња* (17, 20), *беловећка* (10, 16–18, 24–25), *беловећоша* (12, 20); *беломуја* (5, 7, 19, 26), *беломујча* (7, 21), *беломујка* (15, 26), *беломујче* (7); *бѣља* (13, 16), *бѣлча* (1–3, 7, 15, 18–19, 23), *бѣлка* (2–3, 7, 13, 18–19). Све забележене лексеме дефинисане су семом изгледа у којој је садржана информација о боји обрва.

Придевом *бео* мотивисани су називи *бѣља* (13, 16), *бѣлча* (1–3, 7, 15, 18–19, 23), *бѣлка* (2–3, 7, 13, 18–19), којима се широм говорног подручја примарно именују особе које се издвајају белином (светлином) свог тена и косматих површина.²³⁹ Сужавањем перспективе исти називи употребљавају се и за номинацију особа белих обрва.

С лексичком компонентом *бео* у првом делу и соматизмом *већа / веца* у другом забележене су придевска сложеница *беловећас, -та, -то* (16, 22) и именичке *беловећа* (10, 18, 20, 22–25) за именовање оба пола, *беловећоња* (17, 20), *беловећоша* (12, 20) за номинацију мушкараца и *беловећка* (10, 16–18, 24–25) за номинацију жена.

Широм говорног подручја се за квалификацију и номинацију особа белих обрва употребљавају се придевска лексема *беломујес, -та, -то* (3–7, 9, 15, 21, 26) и именичке лексеме *беломуја* (5, 7, 19, 26) / *беломујча* (7, 21) / *беломујка* (15, 26) / *беломујче* (7), које смо забележили и за описивање и именовање особа светле косе и светле пути.²⁴⁰

²³⁹ В. I. 2. 6. а) *Особа светле косе*, као и: I. 4. 1. *Особа светле пути*; I. 7. 3. *Особа белих обрва*; I. 8. 2. *Особа белих трепавица*; I. 16. 3. а) *Човек беле браде*; I. 16. 4. а) *Човек белих бркова*.

²⁴⁰ В. I. 2. 6. а) 1. *Особа природно светле косе*; I. 4. 1. *Особа светле пути*; I. 8. 2. *Особа белих трепавица*; I. 16. 3. а) *Човек беле браде*; I. 16. 4. а) *Човек белих бркова*.

I. 7. 4. Особа различитих обрва

Тематска подгрупа с доминантном семом „различите обрве” садржи ЛСГ придевских лексема: *лісес, -та, -то* (1, 7, 10, 14–15, 21–22, 24, 26) / *лісас, -та, -то* (1, 13, 21, 23, 25–26); *лішав, -а, -о* (25); *шарѐн, -а, -о* (25) и ЛСГ именичких лексема: *ліско* (10), *ліска* (26), *лисáвко, лісавка* (3); *лішко* (10, 25), *лішавка* (25).

Придевска лексема *лісес, -та, -то* (1, 7, 10, 14–15, 21–22, 24, 26) / *лісас, -та, -то* (1, 13, 21, 23, 25–26) у говорима сврљишког краја примарно се употребљава са значењем „особа с праменовима косе различите боје”²⁴¹, али се померањем перспективе развија и значење „особа различитих обрва”. У истом значењу посведочени су називи *ліско* (10), *ліска* (26), *лисáвко, лісавка* (3).²⁴²

У једном СЗ пункту напоредо с придевском лексемом *лісас, -та, -то*, у значењу „који има белег, прамен длаке или косе који се издваја по боји”, забележили смо и *лішав, -а, -о* (25) с примарним значењем „који има лишу, лишај (болест коже)” (Динић 2008: 385). С именичком основом *лиша* забележен је и назив *лішко* (10, 25)²⁴³, док је придевом *лишав, -а, -о* мотивисан назив *лішавка* (25).

Иста сема изгледа која се односи на неједнаку боју условила је развој квалитативног придева *шарѐн, -а, -о* (25).²⁴⁴

I. 8. Тематска група трепавице

Тематска група с доминантном семом „трепавице” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описује и именује особа на основу специфичног изгледа трепавица. Сема изгледа у којој је садржана информација о одсуству трепавица утицала је на конституисање тематске подгрупе *Особа без трепавица*. Сема изгледа која се односи на специфичну боју трепавица, другачију од типичне, била је доминантна при формирању тематске подгрупе *Особа белих трепавица*.

²⁴¹ В. I. 2. 7. *Особа с праменовима различите боје*; I. 9. 5. в) *Особа очију неједнаке боје*.

²⁴² В. I. 2. 7. *Особа с праменовима различите боје*.

²⁴³ В. I. 2. 8. *Особа високих зализака*.

²⁴⁴ В. I. 2. 7. *Особа с праменовима различите боје*; I. 6. 1. *Особа с пегам на лицу*; I. 6. 4. *Особа рохава лица*; I. 9. 5. в) *Особа очију неједнаке боје*; I. 16. 2. *Особа ретке браде / без браде*.

I. 8. 1. Особа без трепавица

Тематска подгрупа с доминантном семом „одсуство трепавица” садржи ЛСГ придевских лексема: *голоокас, -та, -то* (9); *осмуден, -а, -о* (6); *ћосав, -а, -о* (1, 9, 12–13); и ЛСГ именичких лексема: *бестрепоња* (2), *бестрепља* (23), *бестрепка* (2); *осиња* (26). У великом броју пунктова нисмо забележили ниједну лексему за означавање особа овакве доминантне телесне особине.

Одсуство трепавица обично прати и одсуство обрва, што се на језичком плану исказује лексемама *осмуден, -а, -о* (6) и *ћосав, -а, -о* (1, 9, 12–13) у оквиру оба домена.²⁴⁵

Семом изгледа „који је голог, непокривеног ока” дефинисана је придевска лексема *голоокас, -та, -то* (9), забележена у једном ТЛ пункту.

Сема изгледа „који је без трепавица” условила је конституисање префиксално-суфиксалних твореница *бестрепоња* (2), *бестрепља* (23), *бестрепка* (2). По истом творбеном моделу развили су се и називи за именовање особа без обрва.²⁴⁶

Негативан естетски утисак и асоцирање на онострана бића имају кључну улогу при повезивању особа оваква изгледа с демонским бићем *осиња* (26)²⁴⁷, чији је назив мотивисан глаголском речју *осењи* у значењу „омађија, зачара, помрачи ум” (Динић 2008: 535, Рајковић Кожељац 2014: 357).

I. 8. 2. Особа белих трепавица

Тематска подгрупа с доминантном семом „беле трепавице” садржи ЛСГ придевских лексема: *беломујес, -та, -то* (5, 7–8); *белоклепав, -а, -о* (1–7, 9, 11); *белотрепав, -а, -о* (6); *белужњаџав, -а, -о* (17) и ЛСГ именичких лексема: *беломуја* (5, 7, 19), *беломујча* (5, 7, 19), *беломујка* (5), *беломујче* (5, 7); *белча* (4, 15), *белка* (4); *белотрепоња* (2, 9, 15–16, 18, 20–21, 24–26), *белотрепча* (15), *белотрепац*

²⁴⁵ В. I. 7. 2. *Особа ретких обрва / без обрва*; I. 16. 2. *Човек ретке браде / без браде*; I. 17. 3. *Човек без бркова*.

²⁴⁶ В. I. 7. 2. *Особа с ретким обрвама / без обрва*.

²⁴⁷ В. I. 4. 5. *Бледа особа*.

(16), *белотрѣпко* (10, 12, 23, 25), *белотрѣпка* (2, 9–10, 12, 16, 18, 20–21, 23–26), *белотрѣпче* (2, 25).

Придев *бео* преставља мотивну реч свих забележених деривата за квалификовање и именовање особа белих трепавица. Исте карактеристике својствене су различитим деловима тела, што се на језичком плану исказује истоветним називима за именовање особа различитих телесних карактеристика, које на визуелном плану остављају утисак белине / светлине.²⁴⁸ Тако су понављањем истог творбеног модела настали деривати *белужња́в*, *-а*, *-о* (17) и *бѣ́лча* (4, 15), *бѣ́лка* (4).²⁴⁹

Исто примарно значење имају и деривати *белому́јес*, *-та*, *-то* (5, 7–8), *белому́ја*, *белому́јча* (5, 7, 19), *белому́јка* (5), *белому́јче* (5, 7), али се употребљавају и за описивање и именовање особа белих трепавица.²⁵⁰

Једино се истозначне придевске сложенице *белотрѣ́нав*, *-а*, *-о* (6) и *белоклѣ́нав*, *-а*, *-о* (1–7, 9, 11), састављене од основа придева *бео* и именице *трепка* / *клепка*,²⁵¹ директно односе на особе белих трепавица. Исто значење исказује се и исконструисаним сложено-суфиксалним твореницама *белотрѣ́поња* (2, 9, 15–16, 18, 20–21, 24–26), *белотрѣ́пча* (15), *белотрѣ́пац* (16), *белотрѣ́пко* (10, 12, 23, 25), *белотрѣ́пка* (2, 9–10, 12, 16, 18, 20–21, 23–26), *белотрѣ́пче* (2, 25).

I. 9. Тематска група очи

Тематска група с доминантном семом „очи” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описују и именују особе на основу изгледа очију. Појмовна вредност лексеме *очи* садржи много потенцијалних сема које носе информацију о различитим особинама очију: величини, боји, буљавости, или информацију о различитим дефектима као што су одсуство вида, слабовидост, разроност и сл. У оквиру ове тематске групе налазе се и тематске

²⁴⁸ В. I. 2. 6. а) *Особа светле косе*; I. 4. 1. *Особа светле пути*; I. 7. 3. *Особа белих обрва*.

²⁴⁹ В. I. 2. 6. а) 1. *Особа природно светле косе*; I. 4. 1. *Особа светле пути*; I. 7. 3. *Особа белих обрва*; I. 16. 3. а) *Човек беле браде*; I. 16. 4. а) *Човек белих бркова*.

²⁵⁰ В. I. 2. 6. а) 1. *Особа природно светле косе*; I. 4. 1. *Особа светле пути*; I. 7. 3. *Особа белих обрва*; I. 16. 3. а) *Човек беле браде*; I. 16. 4. а) *Човек белих бркова*.

²⁵¹ У неким бугарским говорима лексемом *клепка* означава се трепавица, а с истом основом је и лексема *клепач* за именовање очних капака (Skok 1972: 95–97). Лексему *белокле́нав*, *-а*, *-о* бележи једино Рајковић Кожељац (2014: 30), али у значењу „белопут, светлокос”.

подгрупе које обједињују лексеме за описивање и именовање особа крмељивих очију као и оних које имају подочњаке, што може бити природна датост, али и резултат неуредног начина живота. Бројност сема на којима се заснива означавање и именовање јединки на основу очију условила је постојање чак осам подгрупа у оквиру тематске групе „очи”: *Особа крупних очију*, *Особа ситних очију*, *Особа буљавих очију*, *Разрока особа*, *Особа према боји очију*, *Особа крмељивих очију*, *Особа с дефектом вида (делимичним / потпуним)*, *Особа која има подочњаке*, међу којима неке обухватају и већи број микрогрупа.

I. 9. 1. Особа крупних очију

Тематска подгрупа с доминантном семом „крупне очи” обухвата ЛСГ придевских лексема: *коколáт*, *-а*, *-о* (1, 6, 8, 11–12, 18); *окáт*, *-а*, *-о* (3, 8, 14, 23) и ЛСГ именичких лексема: *коколáн* (1–26), *коколáна* (1–2, 4–9, 11–12, 14, 16, 18, 20, 23–25), *коколáнка* (3, 8, 10, 13, 17, 19, 21, 26), *коколáнче* (2–3, 5–7, 13, 16, 18, 22, 25), *кокóлче* (25).

Сема изгледа која се односи на величину очију као доминантну црту човековог лица условила је развој придевске лексеме *окáт*, *-а*, *-о* (3, 8, 14, 23), забележене у више пунктова широм говорне зоне.

Ширу заступљеност бележе лексеме мотивисане глаголом *коколи* (*се*) с примарним значењем „широм отвара очи, колачи очи, буљи” (Динић 2008: 343). Придевском лексемом *коколáт*, *-а*, *-о* (1, 6, 8, 11–12, 18) изражава се карактеристична особеност јединке „поседовање крупних очију”, док се именичким лексемама *коколáн* (1–26), *коколáна* (1–2, 4–9, 11–12, 14, 16, 18, 20, 23–25), *коколáнка* (3, 8, 10, 13, 17, 19, 21, 26), *коколáнче* (2–3, 5–7, 13, 16, 18, 22, 25), *кокóлче* (25) такве особе именују. У зависности од семантичких обележја која се у конкретној ситуацији испољавају као доминантна, ови називи могу испољити своју афирмативну вредност, али и пејоративну уколико спецификацији њиховог значења доприноси сема „који је буљав”.²⁵² Посредством суфикса *-че* код

²⁵² В. I. 9. 3. *Особа буљавих очију*.

деривата *коколáнче* (2–3, 5–7, 13, 16, 18, 22, 25), *коколче* (25) реализује се хипокористичко значење.²⁵³

I. 9. 2. Особа ситних очију

Тематска подгрупа с доминантном семом „ситне очи” обухвата ЛСГ придевских лексема: *жмúрав*, -а, -о (1–3, 6–7, 12, 14, 17); *сúљав*, -а, -о (21); *ситноóк*, -а, -о (16, 23); *шиљоóк*, -а, -о (16) и ЛСГ именичких лексема: *жмíкља* (5), *жмíрко* (23), *жмíрча* (10, 21), *жмíрна* (21); *жмúра* (6, 11), *жмúрча* (1, 3–4, 6–22, 24–26), *жмúрна* (1–4, 6, 8–10, 12–22, 24–26), *жмúрче* (7, 25); *сúља* (21, 26), *сúљча*, *сúљна*, *сúљче* (25); *кокошка* (19); *погáнац* (5); *слепáк* (7).

Са соматизмом *око* забележили смо две творбено и семантички прозирне придевске сложенице: *ситноóк*, -а, -о (16, 23) и *шиљоóк*, -а, -о (16), дефинисане семама у којима је садржана информација о величини и облику ока.

Сема изгледа која се односи на недовољну отвореност очију, жмирење и повезивање таквог изгледа очију с малом величином утицала је на конституисање назива *жмíрко* (23), *жмíрча* (10, 21), *жмíрна* (21), мотивисаних глаголом *жми* / *жмири* с основним значењем „жмури” (Јовановић 2004: 398; Динић 2008: 188). Исто значење имају и деривати мотивисани синонимним глаголом *жмури*: *жмúрав*, -а, -о (1–3, 6–7, 12, 14, 17); *жмúра* (6, 11), *жмúрча* (1, 3–4, 6–22, 24–26), *жмúрна* (1–4, 6, 8–10, 12–22, 24–26), *жмúрче* (7, 25). У једном ТЛ пункту потврђен је назив *жмíкља* (5), у чијој творбеној основи распознајемо глагол *жмика* у основном значењу „намигује”.

У једном СЗ пункту забележен је придевски дериват *сúљав*, -а, -о (21), у чијој је основи глагол *сиљи* у значењу „гледа с напором, чкиљи” (Динић 2008: 263). С особином исказаном мотивним придевом *сúљав*, -а, -о забележени су називи *сúља* (21, 26), *сúљча*, *сúљна*, *сúљче* (25). Семи изгледа „који је ситних очију” придружује се и потенцијална сема „који гледа с напором, чкиљи”, што оставља негативан визуелни утисак те доприноси модификацији примарног значења и развоју пејоративности.

²⁵³ Скок забележене облике доводи у везу с глаголом ономатопејског порекла *gogoljati* у значењу „vreti ispuštajući klobuke” из кога се развио поствербал *gogoljak* „klobuk, mjehur na vodi” (Skok 1971: 585).

Преносом назива са животиње на човека развијају се зоометафоре *кокóшка* (19), *поганац*²⁵⁴ (5), *слепак*²⁵⁵ (7). Мотивација за оваква именовања подстакнута је семом изгледа у којој је садржана информација о величини очију, којој се често као пратећа компонента придружује слабовидост.

I. 9. 3. Особа буљавих очију

Тематска подгрупа с доминантном семом „буљаве очи” обухвата ЛСГ придевских лексема: *буљав*, -а, -о (1, 3, 5–7, 11–12, 14, 17); *цџклав*, -а, -о (1, 4) / *цџклив*, -а (3) и ЛСГ именичких лексема: *буљко* (7, 20), *буљча* (1, 3–10, 12–14, 16–19, 21–26), *буљна* (1, 3–4, 7, 9–10, 12–14, 17, 19–22, 24–26), *буљина* (4–5, 7–8, 10, 12, 15–18, 23), *буљче* (7, 13, 25), *буљинче* (18); *коколán* (4, 9–10, 13–14, 18, 20, 22–24, 26), *коколána* (4, 9, 14, 18, 20, 22–24), *коколánка* (10, 13, 26); *цџклич* (3), *цџкличко* (9, 24), *цџкља* (11), *цџкна* (9), *цџкливка* (3), *цџкловán* (3) / *цџкловán* (2), *цџкловánка* (3) / *цџкловánка* (2), *цџкловánче* (2), *цџкленíк* (14, 17), *цџкленíца* (12, 14, 17).

Будући да је мотивација за квалификацију и номинацију подстакнута негативном телесном особином која се доводи у везу с ликом ђавола, значења свих забележених лексема спецификована су пејоративном семантичком компонентом.

Придев *буљав*, -а, -о (1, 3, 5–7, 11–12, 14, 17), којим се описује онај који има избуљене очи, забележен је широм говорног подручја. Исту мотивациону глаголску основу имају и називи *буљча* (1, 3–10, 12–14, 16–19, 21–26), *буљна* (1, 3–4, 7, 9–10, 12–14, 17, 19–22, 24–26), *буљина* (4–5, 7–8, 10, 12, 15–18, 23), заступљени на широком ареалу, и *буљко* (7, 20), *буљче* (7, 13, 25) и *буљинче* (18), забележени у мањем броју пунктова.

Деривати *коколán* (4, 9–10, 13–14, 18, 20, 22–24, 26), *коколána* (4, 9, 14, 18, 20, 22–24), *коколánка* (10, 13, 26) заступљени су на целом говорном подручју. Њима се истовремено именују и особе крупних очију.²⁵⁶

²⁵⁴ У призренско-тимочком дијалекту лексемом *поганац* именује се миш (Динић 2008: 585).

²⁵⁵ У призренско-тимочком дијалекту лексемом *слепак* именује се животиња слепо куче (Динић 2008: 254).

²⁵⁶ В. I. 9. 1. *Особа крупних очију*.

Глаголом *цџкли*²⁵⁷ у значењу „гледа нетремице, широм отворених очију, буљи” (Јовановић 2004: 666; Динић 2008: 874; Рајковић Кожељац 2014: 617) мотивисани су придевски деривати *цџклав*, -а, -о (1, 4) / *цџклив*, -а (3) и именички *цџклич* (3), *цџкличко* (9, 24), *цџкља* (11), *цџкна* (9). Иста основа распознаје се и код именичког деривата *цџклован* (2) / *цџклован* (3) из кога је изведен женски корелатив *цџклованка* (3) / *цџклованка* (2), а у једном пункту и облик средњег рода *цџклованче* (2). Именички деривати *цџкливка* (3), *цџкленик* (14, 17), *цџкленица* (12, 14, 17) изведени су из придева *цџклив* / *цџклен*.

I. 9. 4. Разрока особа

Тематска подгрупа с доминантном семом „разроке очи” обухвата ЛСГ придевских лексема: *зри́кав*, -а, -о (23); *разо́к*, -а, о (8), *разо́кав*, -а, -о (1–8, 10–15, 17–23), *разо́кљав*, -а, -о (6) / *разо́кљив*, -а, -о (24–25); *чакара́с*, -та, -то (11, 25–26) / *чџкџрес*, -та, -то (7) / *чџкџрес*, -та, -то (2) и ЛСГ именичких лексема: *зри́кан* (23); *разо́канко*, *разо́канка* (20), *разо́кавштина* (4, 6, 8–9, 11–12); *чакара́н* (25) / *чџкеран* (19), *чакара́на* (25), *чџкеранка* (19), *чџкерлија* (19) / *чакарлија* (26), *чакарли́ка* (26).

Лексемама из ове тематске подгрупе квалификују се и именују особе с поремећајем вида или изгледа очију, односно особе којима су очи управљене у различитим правцима. На целом говорном подручју употребљава се придев *разрок*, -а, -о²⁵⁸, који се јавља у формама: *разо́к*, -а, о (8), *разо́кав*, -а, -о (1–8, 10–15, 17–23), *разо́кљав*, -а, -о (6) / *разо́кљив*, -а, -о (24–25).²⁵⁹ Придевом *разок*, -а, -о мотивисан је и пејоративни назив *разоканко* (20), кога у истом пункту прати женски корелатив *разоканка* (20). Широм ТЛ ареала потврђен је пејоратив вишег степена *разо́кавштина* (4, 6, 8–9, 11–12), мотивисан придевом *разо́кав*, -а, -о. Исто значење исказује се и употребом придевског деривата *зри́кав*, -а, -о (23) и именичког *зри́кан* (23) с глаголом *зрика* у творбеној основи, у значењу ’разроко, врљаво гледа’ (РСАНУ 1971: 164).

²⁵⁷ Деноминал *цџкли* настао је од именице *цџкло* добијене метатезом *st>ts>c* од именице *staklo*, прасл. *stьklo* (Skok 1973: 325).

²⁵⁸ У савременом српском језику придевом *разрок* „није мотивисана ниједна именица с атрибутивним значењем и човеком као денотатом” (Штасни 2013: 120).

²⁵⁹ В. I. 9. 5. в) *Особа очију неједнаке боје*.

На ширем ареалу забележени су и придевски деривати *чакара́с, -та, -то* (11, 25–26) / *чџкџрес, -та, -то* (7) / *чекрџес, -та, -то* (2) с балканским турцизмом *чакар* (тур. *çakır*) у функцији мотивне речи, у изворном значењу „шарених очију” (Škaljić 1966: 160; Skok 1971: 289–290; Петровић 2012: 302),²⁶⁰ који се на српском говорном подручју реализује и као „разрок, зрикав” (РМС 1990: 836).²⁶¹ Исту мотивацију имају и именички деривати изведени помоћу домаћих суфикса: *чакара́н* (25) / *чекера́н* (19), *чакара́на* (25), *чекера́нка* (19) или конкурентних суфикса турског порекла: *чекерлија* (19) / *чакарлија* (26), *чакарлика* (26). Б. Ћорић (2008: 194–195) указује на продуктивност турског суфикса *-лија* у стилски маркираним образовањима, који у комбинацији с генетски сродном основом формирају изведенице с изразито експресивном семантиком. На стилску сферу употребе суфикса *-лија* упућује и П. Радић, истичући да код већег броја примера суфикс *-лија* има функцију стилско-семантичког интензификатора (Радић 2001: 40).

I. 9. 5. Особа према боји очију

Тематска подгрупа с доминантном семом „боја очију” садржи три микрогрупе, чији су чланови – именичке и придевске лексеме мотивисани доминантним семама у којима је садржана информација о боји очију: „црне очи”, „плаве очи” и „очи неједнаке боје”.

а) Особа црних очију

За квалификовање особа црних очију широм говорног подручја забележени су само творбено и значењски прозирни сложени придевски деривати неутралног значења: *црноо́к, -а, -о* (1–2, 4, 6–12, 15–17, 20, 24–26), *црноо́кас, -та, -то* (4) / *црноо́кес, -та, -то* (16). Суфикс *-ас / -ес* врши функцију накнадног морфолошког уобличавања и не утиче на семантичку спецификацију.

²⁶⁰ В. I. 9. 5. в) *Особа очију неједнаке боје*.

²⁶¹ Исто значење бележе Јовановић (2004: 671) и Динић (2008: 884).

б) Особа плавих очију

За квалификовање особа плавих очију у три пункта посведочена је творбено и семантички прозирна сложеница *модроók*, *-а*, *-о* (6, 10, 23). Сема изгледа у којој је садржана информација о плавој боји очију била је доминантна при настанку назива *модрељán* (1–5, 7–10, 12–14, 16–26), *модрељána* (1–2, 4–5, 7–9, 13–14, 16–20, 22–26), *модрељánко* (16), *модрељánка* (3, 21, 26), *модрељánче* (1–2, 5, 7, 13, 25), *модруљán* (6, 11, 15), *модруљána* (6, 10, 15), *модруља* (11), *модрíчка* (7, 13, 19), *модрíчка* (19), *модруша* (18).²⁶² Исту семантичку мотивацију има и сложено-суфиксална твореница *модрокóц* (6, 11) (<*модроокаи*). Лексемама у нашем материјалу означава се особа на основу визуелног доживљавања боје очију, при чему се примат даје њеној светлини, а не конкретној хроматској вредности. У вези с лексемом *модар* М. Ивић (1996: 5) износи нешто другачија запажања, на основу којих се употреба придева *модар* налази у опозицији с придевом *плав* те се везује за оне боје „које се желе исказати као затворене”. Деривати мотивисани придевом *модар* пејоративно су нијансирани, на шта се често непосредно указује и у речницима (Динић 2008: 417; Рајковић Кожељац 2014: 278). Модра боја очију представља обележје на основу кога се особе овакве телесне особине издвајају из круга реално постојећег света. У руралним срединама повезују се са злим силама те их се људи клоне (*Од модроокасти љуђе да се вардиш*, Динић 2008: 417).²⁶³

в) Особа очију неједнаке боје

За квалификовање особа очију неједнаке боје у четири ТЛ пункта забележили смо турцизам (тур. *çakır*) *чекáрес*, *-та*, *-то* (5) / *чакарáс*, *-та*, *-то* (6, 11) / *чакарес*, *-та*, *-то* (8), какав се јавља и у домену „разроке очи”.²⁶⁴

Да се изглед очију неједнаке боје поистовећује с разрокошћу, потврђују још и придевске лексеме *разóк*, *-а*, *-о* (24), *разóкав*, *-а*, *-о* (10, 21).²⁶⁵

²⁶² В. I. 4. 5. *Особа модра тена*.

²⁶³ Плава боја као обележје митолошких бића највише је присутна у култури и веровањима Источних Словена (Раденковић 2008: 341).

²⁶⁴ В. I. 9. 4. *Разрока особа*.

²⁶⁵ В. I. 9. 4. *Разрока особа*.

Сема изгледа условила је конституисање творбено и семантички прозирне сложенице *разноо́к*, -а, -о (23), а по истом моделу настала је и сложеница *разноли́кес*, -та, -то (16).

Различита боја очију представља доминантну сему за настанак блискозначних придевских лексема *шарѐн*, -а, -о (25), *ли́сес*, -та, -то (2), *пѐрес*, -та, -то²⁶⁶ (3), какве су забележене и при квалификовању особа шарене косе.²⁶⁷

Различита боја очију у народу се често повезује с дејством виших сила. Особама оваква изгледа приписују се натприродне моћи да погледом могу некога опсени и нанети му зло (СМР 1970: 302). Управо таквом семантиком успостављена је и лексема *уро̀кљѐв*, -а, -о (23), забележена у једном СЗ пункту.

I. 9. 6. Особа крмељивих очију

Тематска подгрупа с доминантном семом „крмељиве очи” обухвата ЛСГ придевских лексема: *горељѐв*, -а, -о (2) / *гурљав*, -а, -о (1) / *гурљѐв*, -а, -о (1) / *гурѐљѐв*, -а, -о (3, 5–6, 11) / *гурѐљѐв*, -а, -о (4) / *гурњѐв*, -а, -о (3); *дрљав*, -а, -о (7, 11, 14, 20), *ждрљав*, -а, -о (6) и ЛСГ именичких лексема: *горељѐвка* (2), *гурча* (1), *гурна* (3), *гурѐљѐвко*, *гурѐљѐвка* (3, 5); *дрљча*, *дрљна* (7–10, 12–26), *дрљавитина* (11), *ждрља*, *ждрљча* (6); *крмељѐн*, *крмељѐна* (23).

Сви забележени придевски и именички деривати настали су према синонимним именицама *гурѐљ*, *дрља* / *ждрља*, *крмељ*, у значењу „згуснута слузна жућкаста излучевина из очију” (РСАНУ 1978: 613). Будући да се ради о непожељном изгледу који је последица болести или нехигијене (човековог немарног односа према сопственом телу), свим дериватима исказује се пејоративно значење, већ садржано у мотивним речима. Употребом пејоративних суфикса (-ча, -итина) код једног броја назива исказан је појачан степен пејоративности.

²⁶⁶ Придевску лексему *пѐрес*, -та, -то бележи још и Динић (2008: 565) у значењу „који је шарен, прошаран”. Исту основу има и лексема *пѐрашка* у значењу „шарено ускршње јаје” (Јовановић 2004: 531; Динић 2008: 564). У основи ове лексеме јесте општесловенски и прасловенски придев *рѝstrъ* који је потиснут придевом *шарен* (Skok 1972: 616–617).

²⁶⁷ В. I. 2. 7. Особа с праменовима различите боје; I. 7. 4. Особа различитих обрва.

I. 9. 7. Особа с дефектом вида (делимичним / потпуним)

Тематска подгрупа с доминантном семом „дефект вида” обухвата ЛСГ придевских лексема: *једноокав*, -а, -о (6); *краткови́д*, -а, -о (1–2, 5, 7, 12, 14, 16–18, 20–22), *краткови́дес*, -та, -то (24); *наћорáвичав*, -а, -о (6); *слабови́д*, -а, -о (9, 11–12, 16, 21), *слéп*, -á, -ó (1–2, 4–8, 10–13, 15–16, 21–22) / *слéп*, -а, -о (25); *ћóрав*, -а, -о (1–2, 5–9, 11–12, 15, 17, 19, 21, 24–26) и ЛСГ именичких лексема: *слепáц* (7, 23) / *слепáц* (7, 11–12) / *слéпац* (3, 22–24), *слéпча* (3–8, 11–14, 18, 21, 24), *слéпна* (24), *слéпћиња* (3–5, 7–8, 10–11, 13) / *слéпкиња* (14, 16, 22); *ћóра* (15, 23), *ћóрша* (6), *ћóрча* (1–5, 7–10, 12–26), *ћóрна* (2–14, 16–26), *ћорлéја* (6).

Сложеним придевима *краткови́д*, -а, -о (1–2, 5, 7, 12, 14, 16–18, 20–22) и *краткови́дес*, -та, -то (24) квалификује се особа оштећена вида, а не врста поремећаја вида, те зато ступају у синонимски однос са сложеницом *слабови́д*, -а, -о (9, 11–12, 16, 21). Називи којима се означава особа као носилац ове особине нису забележени.

Вишезначним придевом *ћóрав*, -а, -о (1–2, 5–9, 11–12, 15, 17, 19, 21, 24–26) означава се особа која је делимично или потпуно лишена вида. Префиксално-суфиксалном твореницом *наћорáвичав*, -а, -о (6) исказује се особина испољена у мањем степену. Пејоративним значењем мотивне лексема *ћóрав* обележени су и називи: *ћóра* (15, 23), *ћóрша* (6), *ћóрча* (1–5, 7–10, 12–26), *ћóрна* (2–14, 16–26), *ћорлéја* (6).

У однос релативне синонимије с пејоративним придевом *ћóрав*, односно једним његовим значењем „који је без способности вида”, ступа експресивно неутралан придев *слéп*, -á, -ó (1–2, 4–8, 10–13, 15–16, 21–22) / *слéп*, -а, -о (25). С особином исказаном мотивним придевом *слеп* су и називи: *слепáц* (7, 23) / *слепáц* (7, 11–12) / *слéпац* (3, 22–24), *слéпча* (3–8, 11–14, 18, 21, 24), *слéпна* (24), *слéпћиња* (3–5, 7–8, 10–11, 13) / *слéпкиња* (14, 16, 22). Пејоративна вредност назива *слéпча* (3–8, 11–14, 18, 21, 24) реализује се посредством суфикса -ча, и додатно је остварена његовим секундарним значењем „који је приглуп”.²⁶⁸

²⁶⁸ Исто значење потврђују Јовановић (2004: 621) и Динић (2008: 766).

Међу лексемама за означавање особа с дефектом очију (и вида) јесте и сложена придевска лексема *једноокав*, *-а*, *-о*²⁶⁹ (6), која се примарно односи на квалификовање особе без једног ока, док се значење свих осталих забележених придевских и именичких лексема првенствено односи на особе с дефектом вида.

I. 9. 8. Особа која има подочњаке

Тематска подгрупа с доминантном семом „подочњаци” обухвата ЛСГ придевских лексема: *мејунђав*, *-а*, *-о* (7); *подбул*, *-а*, *-о* (1–4, 6, 11–14, 21, 26) и ЛСГ именичких лексема: *кесуљан* (10); *мељунко*, *мељунка* (14); *подбулча* (13), *подбулштина* (1).

Сема изгледа која се односи на изглед подочњака често асоцира на надувеност и подбулост, којом је дефинисана лексема *подбул*, *-а*, *-о* (1–4, 6, 11–14, 21, 26), забележена широм говорног подручја за означавање особа с израженим подочњацима. Пејоративност садржана у значењу мотивне речи преноси се и на називе *подбулча* (13), *подбулштина* (1), а њеној интензификацији доприносе пејоративни суфикси.

У вези с надувеношћу су и придевски дериват *мејунђав*, *-а*, *-о*²⁷⁰ (7) (: мех) и метафорички називи *мељунко*, *мељунка* (14).

Метафоричка асоцијација заснована на семи изгледа утицала је на успостављање пејоративног назива *кесуљан*²⁷¹ (10).

I. 10. Тематска група образи

Тематска група с доминантном семом „образи” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описују и именују особе на основу специфичног изгледа образа. У оквиру ове тематске групе издвајају се три подгрупе: *Особа дебелих образа*, *Особа упалих образа* и *Особа црвених образа*.

²⁶⁹ Г. Штасни бележи лексему *једноокац*. У вези с њом она каже: „Једноокост је такође амбивалентног карактера, или је симбол зла (Киклоп) или симбол ока просветљења (Бог, Буда)” (Штасни 2013: 120, према Лампић 1999: 99).

²⁷⁰ Јовановић (2004: 466) бележи лексеме *меј* у значењу „мех” и *мејунка* у значењу „махуна”. Исто значење лексеме *меј* потврђује и Динић (2008: 406).

²⁷¹ Исту мотивацију има и дериват *ћесуљна* „брадица, необријани део браде код човека” (Динић 2008: 834).

I. 10. 1. Особа дебелих образа

Тематска подгрупа с доминантном семом „дебели образи” обухвата ЛСГ придевских лексема: *бубрењас, -та, -то* (2, 12, 14, 17); *бунцав, -а, -о* (23); *буцкас, -та, -то* (5, 13, 22); *буцмас, -та, -то* (4–5); *големобраз, -а, -о* (1), *големобразес, -та, -то* (1); *дебел, -а, -о* (14); *дебелобразес, -та, -то* (5) / *дебелобразас, -та, -то* (24); *надуван, -а, -о* (17); *подбул, -а, -о* (22); *пупурат, -а, -о* (7, 9); *цепљанес, -та, -то* (3, 7, 9, 20); *црепњас, -та, -то* (5) / *црепњес, -та, -то* (6, 11) и ЛСГ именичких лексема: *бубрељан, бубрељана* (21); *бубулџа* (6, 18), *бубулџка* (18); *бумбар* (3, 18), *бумбарка* (18), *бумбарче* (18), *бумбарача* (3); *буцко* (4–5, 10, 15), *буцка* (10, 15); *дебелјан, дебелјана* (4, 26), *дебелјко* (12); *дебелобразац* (24); *дурма* (7); *надувенко* (19); *образан, образана* (24); *печенка* (20); *пупњавко, пупњавка* (25); *пупуран* (7, 9), *пупурана* (7), *пупуранче* (7); *свиња* (26)²⁷²; *цепљанка* (3, 9, 12); *црепуљан, црепуљана* (19).

Дебљина образа се на широком ареалу поистовећује с прекомерном телесном тежином, што на језичком плану потврђују придевске деривати: *буцкас, -та, -то* (5, 13, 22), *буцмас, -та, -то* (4–5); *дебел, -а, -о* (14) и именички: *буцко* (4–5, 10, 15), *буцка* (10, 15); *дебелјан, дебелјана* (4, 26), *дебелјко* (12).²⁷³

Особа оваква изгледа квалификује се творбено и семантички прозирним сложеним придевима *големобраз, -а, -о, големобразес, -та, -то* (1); *дебелобразес, -та, -то* (5) / *дебелобразас, -та, -то* (24). У једном СЗ пункту забележили смо истозначне називе *образан, образана, дебелобразац* (24).

Сема изгледа која се односи на прекомерну дебљину образа условљава повезивање с надувеношћу, подбулошћу, која се на језичком плану исказује придевским лексемама *надуван, -а, -о* (17); *подбул, -а, -о* (22) као и именичком *надувенко* (19).

Иста сема изгледа условила је и синонимне лексеме *бубрењас, -та, -то* (2, 12, 14, 17); *бубрељан, бубрељана* (21); *бубулџа* (6, 18), *бубулџка* (18). Величина образа поистовећује се са ширином лица те се исте лексеме употребљавају и при квалификацији и номинацији особа широка лица.²⁷⁴

²⁷² В. I. 12. 6. *Особа широких ноздрва*; III. 1. 6. *Изразито дебела особа*.

²⁷³ В. III. 1. 6. *Изразито дебела особа*.

²⁷⁴ В. I. 3. 1. *Особа широка лица*.

Једнаке семантике су и деривати с основинском глаголском речју *пути* / *пупеје*, у значењу „надиже се, клобучи” (Динић 2008: 695): *пупурат*, -а, -о, *пупуран* (7, 9), *пупурана* (7), *пупуранче* (7)²⁷⁵, као и корелативи *пупња̀вко*, *пупња̀вка* (25), изведени из истокореног придева *пупња̀в*.

Метафоричким повезивањем на основу семе изгледа „који је велики и округло” с различитим ентитетима из човековог окружења настало је више придевских и именичких лексема пејоративног значења. Придевски дериват *бу̀нџав*, -а, -о (23) мотивисан је именицом *бу̀нџула* у значењу „корпа полулоптастог облика исплетена од прућа или павити омазана говеђом балегом” (Динић 2008: 52). Иста мотивација забележена је и у домену „бујна коса”.²⁷⁶ Лексеме *цепља̀нес*, -та, -то (3, 7, 9, 20) и *цепља̀нка* (3, 9, 12) јављају се у више различитих домена при квалификацији и номинацији особа чији се одређени делови тела (најчешће главе) због пренаглашене величине повезују са цепаницом, комадом расцепаног дрвета.²⁷⁷ Предимензионирани делови главе често се повезују и са црепњом, округлим земљаним судом за печење хлеба, те се метафоричким преносом у више различитих домена развијају и придевске лексеме *црепња̀с*, -та, -то (5) / *црепња̀с*, -та, -то (6, 11) и именичке *црепуља̀н*, *црепуља̀на* (19).²⁷⁸ Једнаке семантичке мотивације је и пејоративни метафорички назив *печѐнка* (20)²⁷⁹, забележен у једном СЗ пункту.

У по једном ТЛ и СЗ пункту забележене су пејоративне зоометафоре *бумба̀р* (3, 18), *бумба̀рка*, *бумба̀рче* (18), *бумбарача* (3).²⁸⁰

Назив *ду̀рма*²⁸¹ (7), забележен у једном ТЛ пункту, примарно се употребљава за именовање кудравог пса (Динић 2008: 164), али се метафорички користи и за пејоративно именовање онога „који је космат, кудрав, чу̀пав” (Динић 2008: 164). Значење „који је дебелих образа” на другом месту није потврђено.

²⁷⁵ В. I. 13. 2. *Особа пуних, избачених уста.*

²⁷⁶ В. I. 2. 1. *Особа бујне косе.*

²⁷⁷ В. I. 1. 3. *Особа четвртасте главе*; I. 3. 1. *Особа широка лица*; I. 13. 4. *Особа са зечјом усном.*

²⁷⁸ В. I. 1. 1. *Особа велике главе*; I. 1. 3. *Особа четвртасте главе*; I. 1. 4. *Особа округле главе*; I. 3. 1. *Особа широка лица*; I. 5. 1. *Особа висока чела.*

²⁷⁹ В. I. 1. 4. *Особа округле главе*; I. 2. 2. *Особа без косе*; I. 5. 1. *Особа висока чела.*

²⁸⁰ В. III. 1. 6. *Изразито дебела особа.*

²⁸¹ *Дурма* је турцизам који се као прилог у значењу „непрекидно, без престанка” употребљава једино у српском језику (Петровић 2012: 123). У РСАНУ (1968: 37), поред овог, забележено је још и значење „име петлу”.

I. 10. 2. Особа упалих образа

Тематска подгрупа с доминантном семом „упали образи“ обухвата ЛСГ придевских лексема: *жгóљав*, -а, -о (5); *коштељíв*, -а, -о (8, 15); *оплзал*, -зла, -зло (1) / *опу́зал*, -зла, -зло (16); *пропáл*, -а, -о (23); *скáпан*, -а, -о (23); *углóбен*, -а, -о (2–3); *игóљав*, -а, -о (25); *шкóбав*, -а, -о (1–3, 6–7, 11–14, 18–22, 24, 26), *шкóбљав*, -а, -о (13, 17, 25) и ЛСГ именичких лексема: *жгољáвко* (25); *коштéљко*, *коштéљка* (15); *мриљáк* (7), *мриáвко* (25); *скáпља* (21, 23); *шкóбља* (4, 6–7, 9, 13–14, 17–21, 26), *шкóбна* (4, 6, 9, 14, 17–21, 24, 26).

Упали уобрази се поистовећују с недовољном ухрањеношћу па се већина забележених лексема примарно односи на квалификацију и номинацију мршавих особа.²⁸² Међутим, иако се ради о непожељној телесној особини, не реализује се увек и негативно значење. Код једног броја лексема семи изгледа која се односи на неповољан визуелни утисак прикључује се и сема која носи информацију о лошем здравственом и / или материјалном стању, што изазива сажаљење, а не осуду и презир.

У једном ТЛ и једном СЗ пункту забележили смо значењски прозирне називе *мриљáк* (7), *мриáвко* (25). Док лексема *мриáвко* (25) има хипокористично значење, лексемом *мриљáк* (7) изражава се висок степен пејоративности јер се примарно везује за животињски леш, стрвину.

Широм говорног подручја забележили смо придевске лексеме *шкóбав*, -а, -о (1–3, 6–7, 11–14, 18–22, 24, 26), *шкóбљав*, -а, -о (13, 17, 25) и називе *шкóбља* (4, 6–7, 9, 13–14, 17–21, 26), *шкóбна* (4, 6, 9, 14, 17–21, 24, 26).²⁸³ Исту семантику имају и придевска лексема *жгóљав*, -а, -о (5, 25) и именичка *жгољáвко* (25)²⁸⁴, које се примарно јављају при квалификацији изразито мршавих особа.²⁸⁵

Мушки и женски корелативи *коштéљко*, *коштéљка* (15) и придев *коштељíв*, -а, -о (8, 15) настали су успостављањем метафоричке везе између

²⁸² В. П. 12. 1. *Особа танка струка*; Ш. 1. 7. *Изразито мршава особа*.

²⁸³ В. I. 6. 4. *Особа рохава лица*; Ш. 1. 7. *Изразито мршава особа*.

²⁸⁴ В. Ш. 1. 4. б) *Мршава особа ниска раста*; Ш. 1. 7. *Изразито мршава особа*.

²⁸⁵ У РСАНУ (1968: 316) лексема *жгољав*, -а, -о је дефинисана као „телесно неразвијен, мршав, кржљав“, а исто значење потврђује и Јовановић (2004: 396).

кости човека и љуске ораха. О разлозима њиховог појављивања при карактеризацији мршава човека већ је било речи.²⁸⁶

Особа изразито упалих образа, тако да се виде рупе, квалификује се придевом *углобен*, -а, -о²⁸⁷ (2–3). Дијалекатски речници не потврђују ово значење.

При конституисању значења придевских лексема *пропáл*, -а, -о (23) и *скáпан*, -а, -о (23) мотивациону функцију поред семе изгледа „који је упалих образа” има и сема која носи информацију о лошем физичком стању, изнемоглости и/или болести.²⁸⁸ Негативно значење садржано у семантичкој структури придева *скапан* преноси се на значење именичког деривата *скáпља* (21, 23).²⁸⁹ Исто својство исказује се и придевом *опу́зал*, -зла, -зло (1) / *опу́зал*, -зла, -зло²⁹⁰ (16).

I. 10. 3. Особа црвених образа

Тематска подгрупа с доминантном семом „црвени образи” обухвата ЛСГ придевских лексема: *áлен*, -а, -о (24), *румéн*, -á, -ó (1–4, 6–8, 11–13, 17, 21) / *румéн*, -а, -о (19); *убав*, -а, -о (2, 7)²⁹¹; *црвén*, -á, -ó (2, 4–5, 7, 11) и ЛСГ именичких лексема: *румéнко* (3, 8–9, 13, 25), *румéнка* (3, 8–9, 12–14, 18–19, 22, 25–26), *румéнче* (25), *румења́к* (4, 26); *цвекло́* (21, 23).

Црвена / румена боја образа представља важну сему у семантичкој структури многих придевских и именичких лексема. Уколико је дата особина изражена у мањој мери, особе оваква изгледа остављају пријатан визуелни утисак и позитивно су квалификоване. Међутим, пренаглашеност овакве особине условљава негативно значење лексема којима се она исказује.

Веома широку заступљеност на терену имају деривати мотивисани придевима *црвен* и *румен*, који се налазе у односу релативне синонимије. Придевом *црвén*, -á, -ó (2, 4–5, 7, 11) и дериватима њиме мотивисаним: *црвења́к*

²⁸⁶ В. I. 3. 2. *Особа уска лица*; III. 1. 7. *Изразито мршава особа*.

²⁸⁷ Скок говори о глаголу *globati/glabati* с примарним значењем „дупсти”, који се није одржао у нашем језику. У бугарском језику *глоб* је „очна шупљина” (Skok 1971: 563).

²⁸⁸ В. III. 2. 1. *Болесна особа*.

²⁸⁹ В. III. 1. 7. *Изразито мршава особа*; III. 2. 1. *Болесна особа*.

²⁹⁰ У РМС *опузнуо*, -ула, -уло је „отромбољен, млитав, млохав” (РМС 1990: 530), док Јовановић (2004: 511) лексему *опузне* дефинише као „омршави, ослаби, попусти”.

²⁹¹ В. I. 1. 4. *Особа округле главе*; I. 2. 6. г) *Особа црне косе*; III. 1. 1. *Лена особа*; III. 1. 3. *Особа стамена стаса*.

(4–5, 7, 12–19, 22, 24), *црвења́ча* (16), *црвѐнко* (1, 5, 7–8, 16, 19–21), *црвѐнка* (8, 13, 15, 20), *црвењу́ша* (5, 24) исказује се висок степен поседовања особине, што утиче на појаву пејоративне семантичке компоненте. С друге стране, дериватима с мотивним придевом *румѐн*, *-á*, *-ó* (1–4, 6–8, 11–13, 17, 21) / *румѐн*, *-а*, *-о* (19): *румѐнко* (3, 8–9, 13, 25), *румѐнка* (3, 8–9, 12–14, 18–19, 22, 25–26), *румѐнче* (25) исказује се поседовање особине у пожељном обиму те су они афирмативно спецификовани. Изузетак чини једино дериват *румења́к* (4, 26) код кога се посредством пејоративног суфикса реализује пејоративно значење. Иста особина исказује се и турцизмом *áлен*, *-а*, *-о* (24), забележеним у једном СЗ пункту.

Семантичка мотивација заснована на семи боје условила је метафорички назив *цвекло́* (21, 23), забележен у два СЗ пункта.

I. 11. Тематска група уши

Тематска група с доминантном семом „уши” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описују и именују особе на основу специфичног изгледа ушију или дефекта слуха. Семе изгледа које се односе на величину ушију, на оштећење или недостатак ува, на длакавост ушију, као и оне у којима је садржана информација о делимичној или потпуној лишености слуха, утицале су на издвајање четири тематске подгрупе – *Особа великих / клемпавих ушију*, *Особа без једног ува (с окрњеним увом)*, *Особа длакавих ушију* и *Особа с дефектом слуха (делимичним / потпуним)*.

I. 11. 1. Особа великих / клемпавих ушију

Тематска подгрупа с доминантном семом „велике / клемпаве уши” обухвата ЛСГ придевских лексема: *клѐмпав*, *-а*, *-о* (1, 4–7, 11–12, 14, 17, 21, 23); *клѐпав*, *-а*, *-о* (2, 6); *клѐпес*, *-та*, *-то* (6, 11) и ЛСГ именичких лексема: *клѐмпа* (4–5, 8, 10, 12–15, 17–19, 21, 23, 26), *клѐмпавка* (26), *клѐмпоња* (16), *клемпу́р* (10), *клѐмшиа*, *клѐмна* (24); *клѐпшиа* (2–4, 6–7, 16, 19–20, 22, 25), *клѐпна* (2–3, 7, 20, 22, 25); *мага́ре* (9, 12).

Придев *клѣмпав*, -а, -о (1, 4–7, 11–12, 14, 17, 21, 23) описује особу чије су уши повијене, спуштене надоле. Творбену основу овог придева представља ономатопеја прасловенског порекла **klǣp*, којом се опонаша бука услед удараца нечим тврдим. Значење се потом пренело на клатно, а асоцијативним путем и на уши (Skok 1972: 95). С мотивним придевом *клемпав* забележени су и многи именички деривати, од којих се *клѣмна* (4–5, 8, 10, 12–15, 17–19, 21, 23, 26) широм говорног подручја употребљава за именовање припадника оба пола, док су називи *клѣмпавка* (26), *клѣмпоња* (16), *клемпур* (10), *клѣмша*, *клѣмна* (24) посведочени с по једном потврдом. Семантички садржај свих назива спецификован је пејоративном семантичком компонентом, али се посредством суфикса -оња, -ур, -ша виши степен пејоративности читава у називима *клѣмпоња* (16), *клемпур* (10), *клѣмша* (24).

Придеви *клѣпав*, -а, -о (2, 6), *клѣпес*, -та, -то (6, 11) примарно описују особу која се тешко креће и притом клати, али и особу клемпавих ушију. Њихову творбену основу представља ономатопеја за радњу хода, која се у другом значењу („обесити, оборити“) може односити и на уши (Skok 1972: 89). За именовање особа оваква физичка изгледа забележени су именички деривати с пејоративним значењем *клѣпша* (2–4, 6–7, 16, 19–20, 22, 25), *клѣпна* (2–3, 7, 20, 22, 25).

Сема изгледа у којој је садржана информација о величини ушију као доминантној телесној особини у два ТЛ пункта подстакла је пејоративни метафорички назив *магáре* (9, 12).²⁹²

I. 11. 2. Особа без једног ува (с окрњеним увом)

Тематска подгрупа с доминантном семом „недостатак ува“ обухвата ЛСГ придева: *чуљ*, -á, -ó (3–4, 6, 8–9, 11–12) / *чуљ*, -а, -о (21, 25), *чуљав*, -а, -о (1–3, 5, 7, 9, 14, 17, 19, 23, 26) и ЛСГ именица: *чуља* (2, 5, 8–14, 17, 21), *чуљко* (1, 4, 8, 12, 15–16, 18, 20–26), *чуљка* (5, 12, 14–15, 21), *чуљна* (2–5, 8–9, 12–13, 16, 18, 20, 22, 24–25), *чуљча*, *чуљан* (23), *чуљче* (25).

Придев *чуљ*, -á, -ó²⁹³ (3–4, 6, 8–9, 11–12) / *чуљ*, -а, -о (21, 25) забележен је широм говорног подручја. Напореда с њим јавља се и семантички еквивалент

²⁹² В. III. 2. 4. Особа која кашље.

проширен суфиксом *-ав* – *чуљав*, *-а*, *-о* (1–3, 5, 7, 9, 14, 17, 19, 23, 26). С особиним исказаном мотивним придевом *чуљ* забележени су и пејоративни називи *чуља* (2, 5, 8–14, 17, 21), *чуљко* (1, 4, 8, 12, 15–16, 18, 20–26), *чуљка* (5, 12, 14–15, 21), *чуљна* (2–5, 8–9, 12–13, 16, 18, 20, 22, 24–25), *чуљча*, *чуљан* (23), *чуљче* (25). Пејоративност вишег степена читава се у деривату *чуљча* (23), који је забележен у једном СЗ пункту напоредо с дериватима *чуљан* и *чуљко*. Делимичној неутрализацији пејоративног значења и развоју пејоративно-деминутивног значења деривата *чуљче* (25) доприноси сема која упућује на дете такве физичке особине, што је на језичком плану представљено суфиксом *-че*.

I. 11. 3. Особа длакавих ушију

Тематска подгрупа с доминантном семом „длакаве уши” обухвата ЛСГ придевских лексема: *длакав*, *-а*, *-о* (1); *маљав*, *-а*, *-о* (14); *рутав*, *-а*, *-о* (1–2, 7, 12, 19, 25); *чунав*, *-а*, *-о* (25) и ЛСГ именичких лексема: *мајмун* (10, 18); *рута* (1–2, 7, 12, 19, 25), *рутавко* (25).

При квалификацији и номинацији особа длакавих ушију нисмо забележили ниједну лексему која је својствена само овом домену. Придевски синоними *длакав*, *-а*, *-о* (1), *маљав*, *-а*, *-о* (14), *рутав*, *-а*, *-о* (1–2, 7, 12, 19, 25) примарно се употребљавају за означавање особа изражене маљавости на телу, а у оквиру истог домена јављају се и именички деривати с мотивним придевом *рутав*: *рута* (1–2, 7, 12, 19, 25), *рутавко* (25).²⁹⁴ Придев *чунав*, *-а*, *-о* (25) првенствено се односи на квалификовање особа неуредне косе.²⁹⁵ Поред изражене пејоративности све забележене лексеме су додатно митолошки спецификоване, чему доприноси потенцијална сема „који је налик вукодлаку”.²⁹⁶

²⁹³ Придев *чул* представља балканизам румунског порекла који се примарно везује за пастирску терминологију за означавање оваца малих ушију (Skok 1971: 339). Значење се са животиње пренело и на човека који има мале или осакаћене уши.

²⁹⁴ В. III. 1. 8. *Маљава особа*.

²⁹⁵ В. I. 2. 10. *Особа неуредне косе*.

²⁹⁶ Иако нисмо регистровали ниједну специфичну лексему, у више пунктова забележили смо реченичну конструкцију „Да бежиш од њег!”, што нас наводи на претпоставку да се особе оваква изгледа повезују с нечим натприродним и демонским. У српском фолклору човек који је по целом телу обрастао густим длакама представља демонско биће, познатије као вукодлак (СМР 1970: 94).

Сема изгледа условила је развој пејоративног метафоричког назива *мајмун* (10, 18)²⁹⁷, забележеног у једном ТЛ и једном СЗ пункту.

I. 11. 4. Особа с дефектом слуха (делимичним / потпуним)

Тематска подгрупа с доминантном семом „дефект слуха” обухвата ЛСГ придевских лексема: *глу́в*, *-á*, *-ó* (1–2, 7, 11, 16, 19, 21–22); *наглу́вичав*, *-а*, *-о* (6, 9, 11, 17) и ЛСГ именичких лексема: *глува́ћ* (7, 18, 26), *глу́виша* (1–10, 12, 14–15, 18–21, 24–26), *глу́вча* (2, 6–7, 13, 17–18, 22–23), *глу́вна* (1–10, 12–18, 20–26), *глува́ја* (7, 12).

Придевом *глув*, којим се означава својство делимичне или потпуне лишености слуха, мотивисани су бројни пејоративни називи: *глува́ћ* (7, 18, 26), *глу́виша* (1–10, 12, 14–15, 18–21, 24–26), *глу́вча* (2, 6–7, 13, 17–18, 22–23), *глу́вна* (1–10, 12–18, 20–26), *глува́ја* (7, 12). Префиксално-суфиксалном твореницом *наглу́вичав*, *-а*, *-о* (6, 9, 11, 17) изражава се својство које се остварује у мањој мери.

I. 12. Тематска група нос

Тематска група с доминантном семом „нос” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описује и именује особа на основу специфичног изгледа носа. Све лексичке јединице у оквиру ове тематске групе имају пејоративно значење јер квалификовање и именовање јединке произилази из одабира дела тела који својом величином, обликом или целокупним изгледом нарушава склад човекова лица. У зависности од димензије која је доминантна издваја се седам подгрупа: *Особа велика носа*, *Особа крива носа*, *Особа кљунаста носа*, *Особа кратка затупаста носа*, *Особа прћаста носа*, *Особа широких ноздрва*, *Особа без носа*.

²⁹⁷ I. 1. 2. *Особа мале главе*; I. 5. 2. *Особа ниска чела*; I. 15. 1. *Особа истурене вилице (горње / доње)*; III. 1. 8. *Маљава особа*.

I. 12. 1. Особа велика носа

Тематска подгрупа с доминантном семом „велики нос” обухвата ЛСГ придевских лексема: *бабурес, -та, -то* (11); *длгонóсас, -та, -то* (2); *носáт, -а, -о* (3, 6–7, 16–17, 24), *носурáт, -а, -о* (1, 4, 22), *носурáв, -а, -о* (1) и ЛСГ именичких лексема: *бабурáн* (21–22); *дугонóсоња* (8); *нóсоња* (1, 4–7, 10–14, 16–24, 26), *носáр* (6, 11), *носурáн* (4, 7, 9, 12, 15, 17), *носурáна* (4, 7, 9–10, 19–20, 26), *носурáнка* (15), *носурáча* (10, 16, 26); *носурóг* (4, 7), *носурóга* (7).

Сви придевски деривати којима се карактерише особа велика носа садрже соматизам *нос*. Основни семантички садржај „истурени део лица између очију и уста” у целости се преноси у придевске деривате *носáт, -а, -о* (3, 6–7, 16–17, 24), *носурáт, -а, -о* (1, 4, 22), *носурáв, -а, -о* (1), којима се негативно квалификује особа велика носа. У вези с овим Г. Штасни (2013: 122) истиче да стилска маркираност ових јединица, између осталог, произилази из тога што се „цео концепт човека своди на једну димензију, али и из суфикса с којима се основа соматизма комбинује”. Исто негативно значење реализује се и при конституисању именичких деривата: *нóсоња* (1, 4–7, 10–14, 16–24, 26), *носáр* (6, 11), *носурáн* (4, 7, 9, 12, 15, 17), *носурáна* (4, 7, 9–10, 19–20, 26), *носурáнка* (15), *носурáча* (10, 16, 26).

Творбено и значењски прозирна сложеница *длгонóсас, -та, -то* представља семантички еквивалент наведених придевских деривата с мотивном именицом *нос*. Негативно значење садржано у мотивном придеву *дугонос* у целости се преноси у значење назива *дугонóсоња* (8).

Сема изгледа у којој је садржана информација о величини носа била је доминантна и при развоју пејоративног метафоричког назива *носурóг* (4, 7), који се у једном ТЛ пункту јавља напореда са женским корелативом *носурóга* (7).

Сема изгледа која се односи на карактеристично својство носа „који је велики и црвен” условила је развој пејоративног метафоричког назива *бабура* (у примарном значењу врста паприке). У процесу номинације ова телесна особина приписује се особи као доминантна те се синегдохом развијају придевски дериват *бабурес, -та, -то* (11) и именички дериват с метафоричким значењем *бабурáн* (21–22).

I. 12. 2. Особа крива носа

Тематска подгрупа с доминантном семом „крив нос” обухвата ЛСГ придевских лексема: *кривонос*, -а, -о (2–3, 11, 13, 16, 23, 25–26), *кривоносес*, -та, -то (2, 9) и ЛСГ именичких лексема: *кривоносоња* (1, 5, 7, 10, 12, 15–18, 24–25), *кривоноска* (6, 12, 16–17, 26).

На целом говорном подручју у вези са семом „који је крива носа” забележене су само творбено и семантички провидне придевске сложенице: *кривонос*, -а, -о (2–3, 11, 13, 16, 23, 25–26), *кривоносес*, -та, -то (2, 9). С особином исказаном мотивним придевом *кривонос* широм говорне зоне забележени су и називи *кривоносоња* (1, 5, 7, 10, 12, 15–18, 24–25), *кривоноска* (6, 12, 16–17, 26).

I. 12. 3. Особа кукаста носа

Тематска подгрупа с доминантном семом „кукаст нос” обухвата ЛСГ придевских лексема: *кљунат*, -а, -о (4), *кљунав*, -а, -о (1), *кљунас*, -та, -то (25) / *кљунес*, -та, -то (2, 12) и ЛСГ именичких лексема: *кљунча* (1–5, 7–10, 12–26), *кљунка* (2, 4–5, 7–8, 10, 12–16, 18–22, 24–26), *кљунáва* (5), *кљунíца* (3, 17), *орџл* (23).

Сема изгледа „који је повијен надоле налик кљуну” утицала је на повезивање носа и кљуна. Квалификација особе овакве телесне особине извршена је метафоричким преносом, што се на језичком нивоу изражава придевским лексемама *кљунат*, -а, -о (4), *кљунав*, -а, -о (1), код којих се дата особина читава у апсолутној мери, односно *кљунас*, -та, -то (25), *кљунес*, -та, -то (2, 12), којима се поседовање овакве особине исказује у умањеном степену (Драгићевић 2001: 111). Исто значење („који има нос налик кљуну”) реализује се и у називима *кљунча* (1–5, 7–10, 12–26), *кљунка* (2, 4–5, 7–8, 10, 12, 14–16, 18–22, 25–26), *кљунáва* (5), *кљунíца* (3, 17).

Истом семом изгледа успостављена је зоометафора *орџл* (23).

I. 12. 4. Особа кратка затупаста носа

Тематска подгрупа с доминантном семом „кратак затупаст нос” обухвата ЛСГ придевских лексема: *затупес*, -та, -то (5); *крњ*, -á, -ó (12, 19); *ћупав*, -а, -о (5), *ћупес*, -та, -то (2) / *чупес*, -та, -то (7); *чмрљав*, -а, -о (1–2, 7, 13), *чмрљес*, -та, -то (9, 24) и ЛСГ именичких лексема: *крња* (14–15, 19, 21), *крњча* (12, 14–16, 18, 25), *крњка* (12, 14, 18–19), *крњча*, *крнка* (6, 16), *крњава* (25); *патлицан* (9) / *петлицан* (10); *тупча* (3, 23), *тупља* (23); *ћупко*, *ћупка* (5); *чмрља* (13), *чмрљко* (20, 22), *чмрљча* (1–3, 77, 22, 24), *чмрљша* (4), *чмрљна* (2–4, 13, 20, 22, 24), *чмрљан*, *чмрљана* (9).

Префиксално-суфиксална твореница *затупес*, -та, -то (5) забележена је у само једном ТЛ пункту. Посредством префикса *за-* и суфикса *-ес* (*-аст*) присуство назначене телесне карактеристике исказује се у мањем обиму. Исту мотивациону основу имају и пејоративни називи *тупча* (3, 23), *тупља* (23). Иако нам семантика није сасвим јасна, чини нам се да су једнаке мотивације и придевски деривати *ћупав*, -а, -о (5), *ћупес*, -та, -то (2), *чупес*, -та, -то (7), као и из њих изведени називи *ћупко*, *ћупка* (5).

Основно значење придева *крн*, -а, -о / *крњ*, -а, -о јесте „којему је одломљен, одбијен или на други начин откинут један део” (РСАНУ 1978: 621). На основу семе изгледа „који је оштећен, непотпун” назив се с предмета асоцијативно преноси на део тела те се развија значење „који нема нос или има затупаст нос” (Динић 2008: 363). У таквом значењу забележили смо га и на терену – *крњ*, -á, -ó (12, 19), као и велики број пејоративних назива њиме мотивисаних: *крња* (14–15, 19, 21), *крњча* (12, 14–16, 18, 25), *крњка* (12, 14, 18–19), *крњча*, *крнка* (6, 16), *крњава* (25).²⁹⁸

На широком ареалу особа затупаста носа квалификује се придевима чија нам мотивисаност није препознатљива – *чмрљав*, -а, -о²⁹⁹ (1–2, 7, 13), *чмрљес*, -та, -то (9, 24). Деривацијом су настали називи једнаке семантике: *чмрља* (13), *чмрљко* (20, 22), *чмрљча* (1–3, 77, 22, 24), *чмрљша* (4), *чмрљна* (2–4, 13, 20, 22, 24), *чмрљан*, *чмрљана* (9). Поседовање непожељне телесне особине условљава развој

²⁹⁸ В. I. 12. 7. *Особа без носа*; I. 13. 4. *Особа са зечјом усном*.

²⁹⁹ Примарно значење лексеме *чмрљав*, -а, -о јесте „који је затупљен, спљоштен” (Динић 2008: 893).

пејоративног значења, чијем наглашавању у називима *чмрљча* (1–3, 77, 22, 24), *чмрљша* (4) доприносе пејоративни суфикси.

Придруживањем семе изгледа „који је црвен” доминантној семи „који је затупаст”, створили су се услови за развој пејоративног метафоричког назива *патлициán* (9) / *петлициáњ* (10).

I. 12. 5. Особа прћаста носа

Тематска подгрупа с доминантном семом „прћаст нос” обухвата ЛСГ придевских лексема: *злójчав*, -а, -о (7); *прљкас*, -та, -то (22); *прћес*, -та, -то (1, 9) / *прћес*, -та, -то (13, 17) / *прћас*, -та, -то (17, 21); *учопрћен*, -а, -о (11) и ЛСГ именичких лексема: *баксуз* (1, 4–5, 9, 12, 14, 22, 26), *баксузана* (26); *злójча*, *злójна* (7); *прљко* (5); *прча* (1, 22) / *прћа* (18–21, 23), *пркна*, *пркча* (3), *прћко* (10, 20), *прћка* (10, 21).

Сема изгледа „који је кратак и на крају уздигнут” основна је компонента значења придевских и именичких лексема *прћес*, -та, -то (1, 9) / *прћес*, -та, -то (13, 17) / *прћас*, -та, -то (17, 21); *прча* (1, 22), *прћа* (18–21, 23), *пркна*, *пркча* (3), *прћко* (10, 20), *прћка* (10, 21), мотивисаних глаголом *прћи* / *прчи*. Исту мотивациону основу има и префиксално-суфиксална твореница *учопрћен*, -а, -о (11), с тим да се код ње развија израженије пејоративно значење, чему доприноси повезивање са семом која носи информацију о карактерној особини „који је кочоперан, уображен”, у вези с којом постоји и израз „који је подигао нос”.

Сема изгледа подстакла је и повезивање носа оваква изгледа с лексемом *прљица* / *прњица* у значењу „њушка неких домаћих и дивљих животиња” (Јовановић 2004: 576; Динић 2008: 679), што се изражава употребом квалитативног придева *прљкас*, -та, -то (22) и назива *прљко* (5).

Поседовање овакве телесне особине често се доводи у везу с негативном карактерном особином, што је на широком ареалу условило успостављање назива *баксуз* (1, 4–5, 9, 12, 14, 22, 26), кога у једном СЗ пункту прати женски корелатив *баксузана* (26).³⁰⁰ Блискозначни назив *злójча*, *злójна* (7) посведочен је у једном ТЛ пункту.

³⁰⁰ В. I. 5. 3. Особа изборана / намрштена чела.

I. 12. 6. Особа широких ноздрва

Тематска подгрупа с доминантном семом „широке ноздрве” обухвата ЛСГ придевских лексема: *рњав*, -а, -о (6); *ширококрњес*, -та, -то (2, 7, 24, 26) и ЛСГ именичких лексема: *во́л* (9–10); *рња* (23), *рњча* (1, 3, 7, 13, 16–18, 21, 25), *рњка* (18, 21) / *рнка* (16), *рљча* (20–21), *рљна* (2–3, 7, 13, 16–17, 20), *рњан*, *рњана* (12), *рњава* (25); *свиња́* (5).

Именица *рња* у примарном значењу „свињска њушка”³⁰¹ представља мотивну реч свих забележених придевских и именичких деривата за описивање и именовање особа широких ноздрва. У једном ТЛ пункту забележен је придевски дериват *рњав*, -а, -о (6), којим се особа квалификује као носилац карактеристичне телесне особине. Учесталију употребу има сложено-суфиксална придевска твореница *ширококрњес*, -та, -то (2, 7, 24, 26). Синегдохом се из значења које се односи на именовање носа развија значење које се односи на именовање особа које имају такав нос – *рња* (23), *рњка* (18, 21), *рнка* (16). На најширем ареалу употребљава се пејоративни назив *рњча* (1, 3, 7, 13, 16–18, 21, 25) / *рљча* (20–21), и његов моцијски парњак *рљна* (2–3, 7, 13, 16–17, 20). У по једном пункту забележили смо називе *рњан*, *рњана* (12), *рњава* (25).

Сема изгледа подстакла је и пејоративне метафоричке називе *во́л* (9–10)³⁰² и *свиња́* (5).³⁰³

I. 12. 7. Особа без носа

Тематска подгрупа с доминантном семом „без носа” обухвата ЛСГ придевских лексема: *крн*, -а́, -о́ (2, 9) / *крњ*, -а́, -о́ (1–3, 10, 14, 19, 25), *крњав*, -а, -о (1, 7, 17) и ЛСГ именичких лексема: *крња* (5–7, 9–12, 16–17, 19, 21, 23–24), *крнча* (1–2, 8) / *крњча* (3–4, 8–12, 14–18, 21–22, 24–26), *крнка* (2, 7–8) / *крњка* (4–5, 14–19, 21–22, 24, 26) / *крљна* (3, 17, 24–25), *крњче* (18, 25).

³⁰¹ Постојање лесема *рња*, односно деривата *рња* у значењу „ноздрва” потврђују и Јовановић (2004: 604); Динић (2008: 729); Рајковић Кожељац 2014: 490.

³⁰² В. I. 1. 4. *Особа округле главе*; I. 18. 2. *Особа дебела врата*.

³⁰³ В. I. 10. 1. *Особа дебелих образа*; III. 1. 6. *Изразито дебела особа*.

На целом говорном подручју забележени су придевски и именички деривати мотивисани придевом *крн*, *-а*, *-о* / *крњ*, *-а*, *-о* у значењу „који нема нос”. Исти деривати употребљавају се и за квалификацију и номинацију особа кратка затупаста носа.³⁰⁴ Поред фонетских варијанти *крн*, *-á*, *-ó* (2, 9) / *крњ*, *-á*, *-ó* (1–3, 10, 14, 19, 25), у истом значењу забележен је и придевски облик формиран суфиксом *-ав* *крњав*, *-а*, *-о* (1, 7, 17). За именовање носилаца особине садржане у мотивном придеву употребљавају се називи *крња* (5–7, 9–12, 16–17, 19, 21, 23–24), *крња* (3–4, 8–12, 14–18, 21–22, 24–26) / *крнча* (1–2, 8), односно женски корелативи *крњака* (4–5, 14–19, 21–22, 24, 26), *крњна* (3, 17, 24–25), *крнка* (2, 7–8).³⁰⁵ У два СЗ пункта забележен је и назив за дете оваква изгледа – *крњче* (18, 25), где је сема „дете” условила неутрализацију пејоративног значења.

I. 13. Тематска група уста

Тематска група с доминантном семом „уста” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описују и именују особе на основу специфичног изгледа уста. Различите семе изгледа које се односе на величину уста која су већа од нормалног, на пуноћу / избаченост уста, као и на различите дефекте, условиле су формирање четири тематске подгрупе – *Особа великих уста*, *Особа пуних избачених уста*, *Особа кривих уста*, *Особа са зечјом усном*.

I. 13. 1. Особа великих уста

Тематска подгрупа с доминантном семом „велика уста” обухвата ЛСГ придевских лексема: *жљебав*, *-а*, *-о* (1, 5), *жљебурат*, *-а*, *-о* (4); *лабрњас*, *-та*, *-то* (16) и ЛСГ именичких лексема: *жљепча* (1, 21), *жљебна* (21), *жљебуран*, *жљебурана* (1, 4); *карча* (12, 21), *карлица* (12, 17, 23–24); *плевња* (23), *плевњар* (20); *провалија* (9).

³⁰⁴ В. I. 12. 4. *Особа кратка затупаста носа*.

³⁰⁵ В. I. 13. 4. *Особа са зечјом усном*.

На пејоративну спецификацију лексема којима се квалификују и номинују особе великих уста, сем негативног визуелног утиска, утицало је и повезивање са значењском компонентом „који превише говори”.

Једно од значења именице *жлеб* јесте „удубљење на неком делу тела или на неком органу” (РСАНУ 1968: 422). На основу семе изгледа развија се пејоративно метафоричко значење „велика уста”. Мотивна именица *жлеб* у секундарном значењу условила је развој глаголског деривата *жљеби* у пејоративном значењу „говори кривећи и растежући уста” (Динић 2008: 187), који распознајемо у творбеној основи придевских деривата *жљебав*, *-а*, *-о* (1, 5), *жљебурат*, *-а*, *-о* (4), и именичких *жљепча* (1, 21), *жљебна* (21), *жљебуран*, *жљебурана* (1, 4).

У једном СЗ пункту забележили смо придев *лабрњас*, *-та*, *-то* (16) с мотивном именицом *лабрња*³⁰⁶ у пејоративном значењу „њушка, губица; усна, уста” (РСАНУ 1981: 147). Значење садржано у мотивној речи се целином преноси у значење квалитативног придевског деривата *лабрњас*, *-та*, *-то* – „који је великих, дебелих, меснатих усана”.

У већем броју пунктова забележени су метафорички називи *карлица* (12, 17, 23–24) и *карча* (12, 21) дефинисани семом изгледа „који је раширен”. Основно значење лексеме *карлица* јесте „овећи, обично плићи, дугуљасте дрвени суд, који се најчешће употребљава за разливање млека ради скупљања кајмака” (РСАНУ 1975: 297).³⁰⁷

Метафоричким путем развили су се и називи *плевња* (23), *плевњар* (20). Основно значење лексеме *плевња* јесте „зграда сеоског домаћинства у којој се чува плева, сено, слама и остала кабаста сточна храна”, али се фигуративно употребљава и са значењем „уста” (Динић 2008: 575). Механизмом синегдохе се из фигуративног значења лексеме *плевња* (23) „велика уста”, развило значење „особа великих уста”, које се реализује и у називу *плевњар* (20).

Семом изгледа подстакнут је и метафорички назив *провалија* (9) забележен у једном ТЛ пункту.

³⁰⁶ Лексему *лабрња* у истом значењу бележи и Јовановић (2004: 455). Према Скоковим налазима лексема *лабрда* / *лабрња* настала је од латинског *labrum* унакрштањем с *брња* (Skok 1972: 256).

³⁰⁷ Јовановић (2004: 440) лексему *карлица* дефинише као „издубљени дрвени суд у који се замешује тесто”. Динић (2008: 326) бележи придевску лексему *карлес*, *-та*, *-то* у значењу „који је раширен, широк, карличаст”.

I. 13. 2. Особа пуних избачених уста

Тематска подгрупа с доминантном семом „пуна избачена уста” обухвата ЛСГ придевских лексема: *бамбурат*, -а, -о (6), *бумбурес*, -та, -то (6, 11), *бубурес*, -та, -то (1, 11); *дебелоус*, -та, -то (26), *дебелоустас*, -та, -то (26); *напупуљен*, -а, -о (6); *пуљав*, -а, -о (14, 20); *пупњав*, -а, -о (25); *пупурат*, -а, -о (1, 9), *пупурас*, -та, -то (10, 13, 17) / *пупурес*, -та, -то (15), *пунпурас*, -та, -то (3); *уљав*, -а, -о (5) и ЛСГ именичких лексема: *пуљ* (14), *пуљча* (3, 9, 20), *пуљна* (3, 9, 14, 20), *пуљавко* (3); *пупуран* (1–2, 4, 7, 9–10, 12–13, 15–17), *пупурана* (1–2, 4, 7, 9, 12, 15–17), *пупуранче* (1–2, 7), *пунпуран*, *пунпуранка* (3), *пупурко*, *пупурка* (20); *ћeba* (16), *ћeбуран*, *ћeбурана*, *ћeбуранче* (7), *кебуљан*, *кебуљана* (18).

Поседовање овакве телесне особине код околине изазива негативан естетски утисак, што се на језичком нивоу изражава пејоративном лексичком спецификацијом.

Широм говорног подручја забележени су различити фонетски и морфолошки ликови с основом глагола *пуни* / *пупеје* / *пупури* / *пунпури*³⁰⁸ у значењу „надиже се, клобучи” (Динић 2008: 695). Такви су придевски деривати: *пупњав*, -а, -о (25); *пупурат*, -а, -о (1, 9), *пупурас*, -та, -то (10, 13, 17) / *пупурес*, -та, -то (15), *пунпурас*, -та, -то (3); *напупуљен*, -а, -о (6) и именички: *пупуран* (1–2, 4, 7, 9–10, 12–13, 15–17), *пупурана* (1–2, 4, 7, 9, 12, 15–17), *пупуранче* (1–2, 7), *пунпуран*, *пунпуранка* (3), *пупурко*, *пупурка* (20). Једнако мотивисани деривати јављају се и при квалификацији и номинацији особа дебелих образа.³⁰⁹

Истом семом изгледа дефинисани су и синонимни придевски деривати *бамбурат*, -а, -о (6), *бумбурес*, -та, -то (6, 11), *бубурес*, -та, -то (1, 11), мотивисани глаголом *бубрее* / *бубури* у значењу „бубри, дује се, надима се”. Деривати исте творбене основе заступљени су и у другим доменима.³¹⁰

³⁰⁸ У основи ове глаголске лексеме налази се лексичка компонента *пуп* из које се додавањем суфикса -љк (-ак) развио деминутивни облик *пупак* (Skok 1973: 78–79).

³⁰⁹ В. I. 10. 1. *Особа дебелих образа*.

³¹⁰ В. I. 10. 1. *Особа дебелих образа*.

У више пунктова забележени су деривати *пуљав*, -а, -о (14, 20); *пуљ* (14), *пуљча* (3, 9, 20), *пуљна* (3, 9, 14, 20), с мотивним глаголом *пуљи* у значењу „истура, пружа, помаља” и именички дериват *пуљавко* (3) изведен из придева *пуљав*.³¹¹

Глаголом *оћебури* / *оћебуљи* / *оћебуси* у значењу „опусти се, повиси, оклембеси” (Динић 2008: 547) мотивисани су пејоративни називи *ћеба* (16), *ћебурán*, *ћебурána* (7), *кебуљán*, *кебуљána* (18).

У једном ГЛ пункту забележена је придевска лексема *џуљав*, -а, -о (5) с мотивном именицом *џука* у значењу „дебела усна”.³¹²

Синтагматским спојем „дебела уста” мотивисане су придевске сложенице *дебелоус*, -та, -то, *дебелоустас*, -та, -то (26), забележене у једном СЗ пункту.

I. 13. 3. Особа кривих уста

Тематска подгрупа с доминантном семом „крива уста” обухвата ЛСГ придевских лексема: *ишчепен*, -а, -о (3–4, 12); *једнострáнес*, -та, -то (1); *кривоус*, -та, -то (23), *кривоустес*, -та, -то (24) / *кривоустас*, -та, -то (26); *почепен*, -а, о (10, 12, 17); *челав*, -а, -о (25); *чепав*, -а, -о (2, 25) и ЛСГ именичких лексема: *ишчепóтина* (3–4); *кривојéда*, *кривојéтка* (7); *кривоустачка* (26); *крíвша*, *крíвна* (11), *кривán*, *кривánка* (15); *почепенитина* (10), *почепóтина* (6, 9); *челавко*, *челна* (25); *чепча* (2, 21), *чепља* (21). Семом изгледа у којој је садржана информација о поремећају изгледа органа остварује се пејоративно значење.

Сложени придевски деривати, засновани на синтагми „крива уста” – *кривоус*, -та, -то (23), *кривоустес*, -та, -то (24) / *кривоустас*, -та, -то (26) забележени су у три суседна СЗ пункта. У вези с њима је и пејоративни назив *кривоустачка* (26).

Основно значење лексеме *крив* јесте „који није прав, који је савијен, свинут” (РСАНУ 1978: 522). Из овакве примарне семантике сужавањем перспективе развило се секундарно значење које се односи на особу кривих уста,

³¹¹ Глагол *пуљити* представља фонетску варијанту експресивног глагола *буљити* (Skok 1973: 73–74).

³¹² Постојање овог облика у западном бугарском дијалекту с истим значењем потврђује Хитов (1979: 245), а исти назив бележи и Динић (2008: 903), као и именице *џуља* „особа која има изразито дебеле усне” и придев *џуљат*, -а, -о „који је изразито дебелих усана”.

што је условило настанак пејоративних назив *крíвшиа*, *крíвна* (11), *кривáн*, *кривáнка* (15).³¹³

У једном од секундарних значења придевска лексема *чéпав*, -а, -о (2, 25) представља синоним лексеме *крив*, такође, у секундарном значењу „који је кривих уста”.³¹⁴ Једнаке семантике су и префиксално-суфиксалне творенице *ишчéпен*, -а, -о (3–4, 12)³¹⁵ и *почéпен*, -а, о (10, 12, 17).³¹⁶ Придевом *чéпав*, -а, -о мотивисани су именички деривати *чéпча* (2, 21), *чéпља* (21), као и префиксално-суфиксалне творенице *ишчепóтина* (3–4); *почéпенитина* (10), *почепóтина* (6, 9), код којих се посредством пејоративних суфикса читава висок степен пејоративности.

Функционалном семом „коме су уста крива па криво једе” дефинисани су називи *кривојéда*, *кривојéтка* (7), забележени у једном ТЛ пункту.

Придевска лексема *чéљав*, -а, -о (25) користи се у многим доменима за квалификовање особа различитих физичких и психичких недостатака³¹⁷, али нам њена мотивисаност и значење нису сасвим докучиви. За означавање особе кривих уста забележена је у једном СЗ пункту, где су посведочени и њоме мотивисани називи *чéљавко*, *чéљна* (25).

I. 13. 4. Особа са зечјом усном

Тематска подгрупа с доминантном семом „зечја усна” обухвата ЛСГ придевских лексема: *рацéпен*, -а, -о (12); *цепоу́с*, -та, -то (6, 11) и ЛСГ именичких лексема: *зéкоња* (4), *зéка*, *зајац* (23), *зајко* (19); *крња*, *крњака* (5); *наказа* (13); *расцéпко*, *расцéпка* (20); *цепља́нка* (16).

Зечја усна представља урођени поремећај који се огледа у делимичном или потпуном срастању тврдог и меког непца те је горња усна расцепљена. Иако се ради о урођеном телесном недостатку, непријатан утисак који оставља на околину

³¹³ В. II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; II. 3а. 1. *Особа која храмље*; II. 6. 1. *Особа с избаченим раменом*.

³¹⁴ В. II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*.

³¹⁵ В. II. 6. 1. *Особа с избаченим раменом*.

³¹⁶ В. I. 15. 1. *Особа истурене вилице (горње / доње)*; II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; II. 6. 1. *Особа с избаченим раменом*.

³¹⁷ В. I. 5. 1. *Особа висока чела*; I. 15. 1. *Особа истурене вилице (горње / доње)*; II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; II. 6. 1. *Особа с избаченим раменом*.

утиче на развој негативне семантике придевских и именичких лексема којима се особа оваква изгледа квалификује и номинује.

Семом изгледа „који је расцепаних уста” дефинисана је придевска лексема *раце́пен*, -а, -о (12), којом су мотивисани називи *расце́пко*, *расце́пка* (20), *цепа́нка* (16).³¹⁸ Исту семантичку мотивацију има и сложена придевска лексема *цепоу́с*, -та, -то (6, 11).

Из основног значења придева *крн*, -а, -о / *крњ*, -а, -о у значењу „којему је одломљен, одбијен или на други начин откинут један део” (РСАНУ 1978: 621), на основу семе изгледа „који је оштећен, непотпун”, долази до асоцијативног преношења назива с предмета на део тела те се развија значење „који има оштећену усну”. Исто значење реализује се и називима с мотивним придевом *крњ* – *крња*, *крњка* (5).³¹⁹

Називом овог телесног поремећаја успостављена су пејоративна именована *зэкоња* (4), *зэка*³²⁰, *зјац* (23), *зјко* (19).³²¹

У једном СЗ пункту забележили смо назив *наказа* (13). Будући да се њиме именује особа с физичким недостацима, веома ружна, нагрђена особа, може се срести у различитим доменима.³²² Физички недостатак може бити последица дејства „виших сила”, што овој лексеми даје митолошку димензију.

I. 14. Тематска група зуби

Тематска група с доминантном семом „зуби” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описује и именује особа на основу специфичног изгледа зуба. Квалификовање и именовање јединки мотивисано је различитим негативним својствима дела тела (зуба), што условљава развој пејоративног значења свих забележених лексичких јединица.³²³ У оквиру ове тематске групе издваја се шест подгрупа: *Особа великих зуба*, *Особа ретких*

³¹⁸ В. I. 1. 3. *Особа четвртасте главе*; I. 3. 1. *Особа широка лица*; I. 10. 1. *Особа дебелих образа*.

³¹⁹ В. I. 12. 7. *Особа без носа*.

³²⁰ I. 2. 6. а) 2. *Особа седе косе*; I. 16. 4. а) *Човек белих бркова*.

³²¹ В. I. 14. 1. *Особа великих зуба*; I. 14. 5. *Особа истурених предњих зуба*.

³²² В. I. 1. 2. *Особа мале главе*; II. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*; II. 2. 2. *Особа са шест прстију*; II. 5. 2. *Особа с крилима*; III. 1. 2. *Ружна особа*; III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*.

³²³ „Деривати мотивисани примарним значењем лексеме зуб с човеком као денотатом имају наглашену негативну конотацију” (Штасни 2013: 122).

зуба, Особа кривих зуба, Особа без зуба, Особа истурених предњих зуба и Особа којој се виде десни изнад зуба.

I. 14. 1. Особа великих зуба

Тематска подгрупа с доминантном семом „велики зуби” обухвата ЛСГ придевских лексема: *зубáт*, -а, -о (7, 13, 19, 23, 26) и ЛСГ именичких лексема: *зáјац* (23); *зúба* (23), *зúбоња* (1, 5–8, 10–17, 19–20, 22, 26) / *зубóња* (21), *зúбоњћа* (7) / *зúбоњка* (15), *зúбоњче* (7); *зубáн* (7, 23), *зúбна* (5, 12, 14, 20, 23), *зúбља* (23); *кóњ* (23).

Именицом *зуб* мотивисани су придевски дериват *зубáт*, -а, -о (7, 13, 19, 23, 26) и бројни именички деривати забележени широм говорног подручја: *зúба* (23), *зúбоња* (1, 5–8, 10–17, 19–20, 22, 26) / *зубóња* (21), *зúбоњћа* (7) / *зúбоњка* (15), *зúбоњче* (7); *зубáн* (7, 23), *зúбна* (5, 12, 14, 20, 23), *зúбља* (23)³²⁴ којим се квалификује и номинује особа великих зуба.

Величина зуба условила је и развој зоометафора *зáјац*³²⁵ и *кóњ* (23).

I. 14. 2. Особа ретких зуба

Тематска подгрупа с доминантном семом „ретки зуби” обухвата ЛСГ придевских лексема: *реткозúбес*, -та, -то (14, 26) / *реткозúбас*, -та, -то (24); *цéрес*, -та, -то (5, 7); *цeрозúбас*, -та, -то (4) / *цeрозúбес*, -та, -то (6, 11) и ЛСГ именичких лексема: *реткозúбоња* (2, 8, 12, 25), *реткозúбна* (2, 24–25), *реткозубáн*, *реткозубáна* (9), *реткозúбац*, *реткозúпка* (16); *тарабáн*, *тарабáнка* (23); *цéрча*, *цéрна* (19); *цeрозúбоња* (1, 3–4, 6–7, 15, 19, 25), *цeрозúбоњћа* (7), *цeрозúбна* (11, 25), *цeрозúпка* (3).

У већем броју пунктова забележене су сложено-суфиксалне придевске и именичке творенице чија су значења заснована на синтагми „ретки зуби”: *реткозúбес*, -та, -то (14, 26) / *реткозúбас*, -та, -то (24); *реткозúбоња* (2, 8, 12, 25), *реткозúбна* (2, 24–25), *реткозубáн*, *реткозубáна* (9), *реткозúбац*, *реткозúпка* (16).

³²⁴ В. I. 14. 5. Особа истурених предњих зуба.

³²⁵ В. I. 13. 4. Особа са зечјом усном; I. 14. 5. Особа истурених предњих зуба.

Придевски дериват *цѐрес*, *-та*, *-то* (5, 7) мотивисан је глаголом *цери* у значењу „провиди се кроз неку пукотину, кроз тканину која тек што се није процепала и сл.” (Динић 2008: 878). Особина исказана придевом *цѐрес*, *-та*, *-то* (5, 7) читава се и у корелативним називима *цѐрча*, *цѐрна* (19). Исто својство исказује се и придевским и именичким сложеницама с лексичком компонентом *цери* у првом делу: *цѐрозубас*, *-та*, *-то* (4) / *цѐрозубес*, *-та*, *-то* (6, 11); *цѐрозубоња* (1, 3–4, 6–7, 15, 19, 25), *цѐрозубоња* (7), *цѐрозубна* (11, 25), *цѐрозупка* (3).³²⁶

Сема изгледа која се односи на изглед зуба условила је развој метафоричких назива *тарабан*, *тарабанка* (23) (према турцизму *тараба* „ograda od dasaka” (Škaljić 1966: 600)).

I. 14. 3. Особа без зуба

Тематска подгрупа с доминантном семом „без зуба” обухвата ЛСГ придевских лексема: *крѐзав*, *-а*, *-о* (26), *крѐзуб*, *-а*, *-о* (16, 21); *штѐрб*, *-а*, *-о* (1, 3, 6–7, 10–11, 15, 19–21) / *штѐрб*, *-а*, *-о* (25) и ЛСГ именичких лексема: *штѐрбља* (1–10, 12–24, 26), *штѐрбна* (2–22, 24–26).

Придев *штѐрб* у основном значењу означава окрњен зуб, али се доминантно својство зуба преноси на човека као целину. На сврљишком говорном подручју забележена су два акценатска лика *штѐрб*, *-а*, *-о* (1, 3, 6–7, 10–11, 15, 19–21) / *штѐрб*, *-а*, *-о* (25), којима су мотивисани пејоративни називи *штѐрбља* (1–10, 12–24, 26), *штѐрбна* (2–22, 24–26), забележени широм говорне зоне. Једнаке семантике су и придевски дериват *крѐзав*, *-а*, *-о* (26) и сложени придевски дериват *крѐзуб*, *-а*, *-о* (16, 21).

I. 14. 4. Особа кривих зуба

Тематска подгрупа с доминантном семом „криви зуби” обухвата ЛСГ придевских лексема: *кривозуб*, *-а*, *-о* (23), *кривозубес*, *-та*, *-то* (26) и ЛСГ именичких лексема: *кривозубоња* (1–5, 7–9, 12–13, 15–18, 20, 25), *кривозубоња*

³²⁶ В. I. 14. 5. *Особа истурених предњих зуба*; I. 14. 6. *Особа којој се виде десни изнад зуба*.

(15) / *кривозубоња* (7), *кривозубља* (24), *кривозубна* (2, 4–5, 9, 13, 16, 18, 24–25), *кривозупка* (3, 8, 16, 20).

Све забележене лексеме представљају творбено и семантички прозирне сложенице, успостављене семом изгледа „који је кривих зуба”. Придевским сложеницама *кривозуб*, *-а*, *-о* (23), *кривозубес*, *-та*, *-то* (26) изражава се поседовање карактеристичне појединости. С особином исказаном мотивним придевом су и пејоративни називи *кривозубоња* (1–5, 7–9, 12–13, 15–18, 20, 25), *кривозубоњака* (15) / *кривозубоња* (7), *кривозубља* (24), *кривозубна* (2, 4–5, 9, 13, 16, 18, 24–25), *кривозупка* (3, 8, 16, 20).

I. 14. 5. Особа истурених предњих зуба

Тематска подгрупа с доминантном семом „истурени зуби” обухвата ЛСГ придевских лексема: *искалѝл*, *-а*, *-о* (7) и ЛСГ именичких лексема: *зајац* (3, 19, 21); *зубоња* (20), *зубан* (23), *зубна* (20); *кѝлча*, *кѝлна* (18); *крѝт* (16); *надгрѝзач* (4); *цѝрна* (16); *цѝрозубоња* (1), *цѝрозупка* (16).

Соматизмом *зуб* мотивисани су називи *зубоња* (20), *зубан* (23), *зубна* (20), на чије је конституисање поред семе изгледа „који је великих зуба” утицала и сема изгледа која носи информацију о њиховој истурености и додатној упадљивости.³²⁷

Префиксално-суфиксалну твореницу *искалѝл*, *-а*, *-о* (7) забележили смо у једном ТЛ пункту. Једнаке основе су и називи *кѝлча*, *кѝлна* (18), забележени у једном СЗ пункту. Дијалекатски речници не бележе ове лексеме.³²⁸

Из основног значења глагола *цѝри* „провиди се кроз неку пукотину, кроз тканину која тек што се није процепала и сл.” (Динић 2008: 878) издваја се сема изгледа која носи информацију о пренаглашеној истурености (зуба) која условљава модификацију значења „извирава из неке пукотине (уста)”, што даље представља семантичку мотивацију назива *цѝрна* (16), *цѝрозубоња* (1), *цѝрозупка* (16).³²⁹

³²⁷ В. I. 14. 1. *Особа великих зуба*.

³²⁸ Претпостављамо да су забележени деривати настали према глаголу *клатити* (**kolt-*) (Skok 1972: 2), што додатно спецификује њихово значење „који је истурених и расклиманих зуба”.

³²⁹ В. I. 14. 2. *Особа ретких зуба*; I. 14. 6. *Особа којој се виде десни изнад зуба*.

Семом изгледа „коме горњи зуби прекривају доњу усну” дефинисан је сложени назив *надгризач* (4).

Истом семом изгледа подстакнуте су зоометафоре *зјац* (3, 19, 21)³³⁰ и *крт* (16).

I. 14. 6. Особа којој се виде десни изнад зуба

Тематска подгрупа с доминантном семом „истурене десни” обухвата ЛСГ придевских лексема: *брњас*, *-та*, *-то* (26); *цѐрозубас*, *-та*, *-то* (5) и ЛСГ именичких лексема: *брљоња* (25), *брњча* (16); *кѐжоња* (22); *цѐрозубоња* (1, 5, 14).

Придевске и именичке лексеме којима се квалификује и именује особа којој се виде десни изнад зуба забележене су у малом броју пунктова и имају наглашено пејоративно значење.

Именицом *брна* у значењу „зубне десни” (Динић 2008: 46) мотивисан је придевски дериват *брњас*, *-та*, *-то* (26) и именички деривати *брљоња* (25), *брњча* (16).³³¹

Глаголом *цѐри* у секундарном пејоративном значењу „бесциљно, без разлога, будаласто се смеје” тако да му се виде зуби и десни (Јовановић 2004: 668) мотивисани су сложени квалитативни придев *цѐрозубас*, *-та*, *-то* (5) и назив *цѐрозубоња* (1, 5, 14).³³² Једнаке семантике је и назив *кѐжоња* (22) мотивисан синонимним глаголом *кези*.

I. 15. Тематска група вилица

Тематска група с доминантном семом „вилица” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описују и именују особе на основу специфичног изгледа вилице. У оквиру ове тематске групе нема лексичких јединица својствених само овом домену. Доминантне семе изгледа условиле су

³³⁰ В. I. 13. 4. *Особа са зечјом усном*; I. 14. 1. *Особа великих зуба*.

³³¹ Исту основу има и лексема *прљица* / *прњица*, чије је примарно значење „њушка, губица код неких домаћих и дивљих животиња”, али се фигуративно употребљава и као погрдни назив за „нос и уста код човека” (Јовановић 2004: 576; Динић 2008: 679).

³³² В. I. 14. 2. *Особа ретких зуба*; I. 14. 5. *Особа истурених предњих зуба*.

конституисање двеју тематских подгрупа: *Особа истурене вилице (горње / доње)* и *Особа четвртасте вилице*.

I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње)

Тематска подгрупа с доминантном семом „истурена вилица” обухвата ЛСГ придевских лексема: *кђнес, -та, -то* (9); *почѐпен, -а, -о* (6, 11); *ћесерáт, -а, -о* (4); *чѐљав, -а, -о* (25–26); *шиљобрáд, -а, -о* (12)³³³, *шиљобрáдес, -та, -то* (12) и ЛСГ именичких лексема: *кђрјак* (23); *мајмђн* (6); *почепóтина* (6); *ћесѐр* (7) / *кесѐр* (14–16, 19–20), *кесѐрко* (20), *кесерáна* (16); *чѐља* (21, 26), *чѐљча* (24), *чѐљна* (24–26), *чѐљавишина* (25); *шиљобрáдоња* (12) / *шилобрáдоња* (2), *шилобрáдка* (2); *шипáнза* (1).

Изглед доње вилице најчешће се поистовећује с изгледом браде. У једном ТЛ пункту забележене су сложено-суфиксалне придевске творенице *шиљобрáд, -а, -о, шиљобрáдес, -та, -то* (12) засноване на значењу синтагме „шиљаста брада”. Из основе сложеног придева изведени су називи *шиљобрáдоња* (12) / *шилобрáдоња* (2), *шилобрáдка* (2).

У говорима сврљишког краја брада се на основу семе изгледа повезује с врстом дрводељске алатке *кесер*, што потврђује и Динић (2008: 838), који бележи фонетску варијанту *ћесер* и секундарно фигуративно значење „брада”. Аналогичном се исти назив употребљава и за истурену доњу вилицу. Механизмом синегдохе назив *ћесер* се с вилице / браде преноси на именовање човека на основу доминантне телесне особине, што резултира називима *ћесѐр* (7) / *кесѐр* (14–16, 19–20), *кесѐрко* (20), *кесерáна* (16). Придевом *ћесерáт, -а, -о* (4) квалификује се онај чија је вилица налик на кесер. Исте метафоричке интерпретације јављају се и у другим доменима.³³⁴

Особа истурене вилице (обично горње) квалификује се придевом *почѐпен, -а, -о* (6, 11) у значењу „који је искривљен”.³³⁵ Овим придевом мотивисан је назив с израженим пејоративним значењем *почепóтина* (6). Једнаку мотивацију и

³³³ В. I. 1. 5. *Особа штицасте главе*.

³³⁴ В. I. 1. 5. *Особа штицасте главе*.

³³⁵ В. I. 13. 3. *Особа кривих уста*; II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; II. 6. 1. *Особа с избаченим раменом*.

блиско значење има и придев *клес*, *-та*, *-то* (9), какав се јавља и при квалификацији особа истурених зуба.³³⁶

Придевска лексема нејасне мотивације и значења *чѣлав*, *-а*, *-о* (25–26) и њоме мотивисани називи *чѣла* (21, 26), *чѣлча* (24), *чѣлна* (24–26), *чѣлавишина* (25) забележени су у неколико СЗ пунктова. Истокорени деривати посведочени су у више различитих домена.³³⁷

Сема изгледа условила је развој зоометафора *кѣрјак* (23)³³⁸, *мајмун* (6)³³⁹, *шипанза* (1).

I. 15. 2. Особа четвртасте вилице

Тематска подгрупа с доминантном семом „четвртаста вилица” обухвата ЛСГ придевских лексема: *прерубен*, *-а*, *-о* (9); *четвртан*, *-тна*, *-тно* (12); *широкобрадес*, *-та*, *-то* (16) и ЛСГ именичких лексема: *четвртко* (14, 19, 26), *четвртка* (26).

Семом изгледа „који је четвртаст” дефинисане су придевска лексема *четвртан*, *-тна*, *-тно* (12) и именичке *четвртко* (14, 19, 26), *четвртка* (26).³⁴⁰

Изглед вилице која делује као да је пресечена утицала је на развој лексеме *прерубен*, *-а*, *-о* (9) у основном значењу „пресечен”.

Повезивањем изгледа вилице с изгледом браде настала је творбено и семантички прозирна придевска сложеница *широкобрадес*, *-та*, *-то* (16).

I. 16. Тематска група брада

Тематска група с доминантном семом „брада” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описују и именују особе на основу специфичног изгледа браде као дела лица испод уста обраслог длаком. Различите семе изгледа које носе информацију о њеној густини и специфичној

³³⁶ В. I. 14. 5. *Особа истурених предњих зуба.*

³³⁷ В. I. 5. 1. *Особа висока чела*; I. 13. 3. *Особа кривих уста*; II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; II. 6. 1. *Особа с избаченим раменом.*

³³⁸ В. II. 7. 1. *Особа широких груди*; III. 1. 8. *Маљава особа.*

³³⁹ I. 1. 2. *Особа мале главе*; I. 5. 2. *Особа ниска чела*; I. 11. 4. *Особа длакавих ушију*; III. 1. 8. *Маљава особа.*

³⁴⁰ В. I. 1. 3. *Особа четвртасте главе*; III. 1. 4. а) *Дебела особа ниска раста.*

боји условиле су формирање више тематских подгрупа. Лексемама у оквиру подгрупа *Човек јаке браде* и *Човек ретке браде / без браде* описују се и именују особе на основу особине која је испољена у већој или мањој мери у односу на прототип с којим се пореде. Подгрупа *Човек према боји браде* обухвата три микрогрупе у оквиру којих су лексеме којима се означава и именује особа у зависности од боје браде која одудара од уобичајене, што би у овом случају била тамна / црна брада. Посебну подгрупу, *Жена с брадом*, чине лексичке јединице којима се квалификују и описују женска лица с косматомшћу мушког типа. У патријархалној средини бркови и брада јесу симбол зрелости и мужевности те лексеме којима се описује и именује мушкарац оваква изгледа, најчешће имају афирмативно / неутрално значење.³⁴¹ У ситуацијама када овакав физички изглед представља одраз нехигијене и опште неуредности и запуштености, лексичке јединице којима се квалификују и именују лица овакве телесне особине садрже висок степен пејоративности. Изражена пејоративизација развија се и при квалификацији и номинацији женских особа.

I. 16. 1. Човек јаке браде

Тематска подгрупа с доминантном семом „јака брада” обухвата ЛСГ придевске лексеме *брадат* (2–3, 6–9, 25) и ЛСГ именичких лексема: *брадоња* (1–7, 10, 12–13, 15–17, 19–20, 22–23, 26) / *брадоња* (11, 14, 18, 21, 25), *ноп* (15, 24).

Мушка особа чије је лице обрасло длаком квалификује се придевом *брадат* (2–3, 6–9, 25). За именовање мушкараца оваква изгледа широм говорног подручја забележили смо акценатске варијанте *брадоња* (1–7, 10, 12–13, 15–17, 19–20, 22–23, 26) / *брадоња* (11, 14, 18, 21, 25).

Сема изгледа „који је дуге браде” омогућила је да се на основу једне истакнуте телесне особине реализује метафорички назив *ноп* (15, 24).

³⁴¹ В. I. 2. 6. г) *Особа црне косе*, I. 17. *Тематска група бркови*.

I. 16. 2. Човек ретке браде / без браде

Тематска подгрупа с доминантном семом „ретка брада / без браде” обухвата ЛСГ придевских лексема: *голобра́д* (11), *голобра́дес* (15); *реткобра́д* (23), *реткобра́дес* (2–3, 21); *ћос* (5), *ћосав* (2, 4, 7, 9–10, 12–19, 21, 23, 25–26) и ЛСГ именичких лексема: *голобра́да* (15); *женá* (23); *ћоса* (1–5, 7–10, 12–18, 20–26), *ћосáк* (6, 7, 11, 21), *ћосоња* (13).

На целом говорном подручју мушкарац без браде (и бркова) негативно се квалификује придевом *ћос* (5) / *ћосав* (2, 4, 7, 9–10, 12–19, 21, 23, 25–26), који је мотивисао пејоративни назив *ћоса* (1–5, 7–10, 12–18, 20–26), као и пејоративе вишег степена *ћосáк* (6, 7, 11, 21), *ћосоња* (13). Све лексеме садрже и митолошку значењску нит.³⁴²

Из синтагматских спојева „гола брада” и „ретка брада” развиле су се придевске сложенице *голобра́д* (11), *голобра́дес* (15)³⁴³ и *реткобра́д* (23), *реткобра́дес* (2–3, 21), којима се изражава различит степен испољености дате телесне особине – код сложеница с лексичком компонентом *го* у првом делу изражава се апсолутно одсуство особине. У једном СЗ пункту забележен је и сложени пејоративни назив *голобра́да* (15).

Висок степен пејоративности читава се у фигуративном пејоративном називу *женá* (23).

I. 16. 3. Човек према боји браде

Тематска подгрупа с доминантном семом „боја браде” садржи три микрогрупе, чији су чланови – именичке и придевске лексеме концентрисани око доминантних сема: „бела / седа брада”, „жута брада” и „риђа брада”.

³⁴² В. I. 7. 2. *Особа ретких обрва / без обрва*; I. 8. 1. *Особа без трепавица*; I. 17. 3. *Човек без бркова*.

³⁴³ Дериватима с лексичком компонентом *го* у првом делу поред физичког изгледа истиче се и психичка особина која се односи на недораслог незрелог мушкараца (Штасни 2013: 124).

а) Човек беле браде

Микрогрупа с доминантном семом „бела брада” представља хипероним лексичким јединицама којима се описују и именују особе природно светле браде и оним које се употребљавају за квалификовање и именовање мушкараца код којих је бела, односно седа брада резултат старења. Међутим, најчешће међу примерима није могуће повући јасну црту.

Придевом *бѣл* (25) мотивисани су називи *бѣлча* (8, 15, 19, 23) и *бѣља* (21) и они се могу употребљавати како за означавање природно светлих мушкараца тако и за оседеле мушкарце. Једнаку мотивациону основу имају бројни деривати за квалификовање и именовање особа светле косе и тена.³⁴⁴

Исто значење исказује се и сложеницама састављеним од лексичких компоненти *бео* и *брада* – *белобра́дес* (26), *белобра́доња* (2–3, 9–10, 12, 17, 24–25).

Сложена придевска лексема *беломујес* (4, 11, 23) и њоме мотивисан назив *беломујча* (19) забележени су у свим доменима у којима се као доминантна јавља светлина човекових косматих површина или коже.³⁴⁵

Зеленкастосива нијанса седе длаке подстакла је назив *зелѣнко* (19, 21)³⁴⁶ забележен у два СЗ пункта. Исти назив посведочен је широм говорне зоне за именовање особа седе косе.

Придевска лексема *сѣд*, *-а* (25) у значењу „који је изгубио своју боју, бео” забележена је у једном пункту. Нешто ширу употребу има дериват *седиња́в* (5–6, 16), којим се истакнуто својство исказује у мањој мери. Деминутивну семантичку нијансу има и именички дериват *седиња́вко* (16).³⁴⁷

Из основног значења придева *сур* у значењу „који је боје олова или пепела, пепељастосив, сив” (Динић 2008: 800) изводи се назив *су́рча* (3) за именовање мушкараца седе браде.³⁴⁸

У једном СЗ пункту забележили смо придевски дериват *му́сес* (18) и у вези с њим назив *му́са* (18). У дијалекатским речницима пронашли смо само примарно

³⁴⁴ В. I. 2. 6. а) 1. *Особа природно светле косе*; I. 4. 1. *Особа светле пути*; I. 7. 3. *Особа белих обрва*; I. 8. 2. *Особа белих трепавица*; I. 16. 4. а) *Човек белих бркова*.

³⁴⁵ В. шире у I. 2. 6. а) 1. *Особа светле косе*, као и: I. 4. 1. *Особа светле пути*; I. 7. 3. *Особа белих обрва*; I. 8. 2. *Особа белих трепавица*; I. 16. 4. а) *Човек белих бркова*.

³⁴⁶ В. I. 2. 6. а) 2. *Особа седе косе*; I. 16. 4. а) *Човек белих бркова*.

³⁴⁷ В. I. 2. 6. а) 2. *Особа седе косе*.

³⁴⁸ В. I. 2. 6. а) 2. *Особа седе косе*; I. 16. 4. а) *Човек белих бркова*.

значење „који је слинав, нечист, умазан слином” (Јовановић 2004: 474; Динић 2008: 427). Секундарно значење које се односи на белину косматих делова испод доње усне потврђује једино Д. Златковић (2014: 467–468).³⁴⁹

б) Човек жуте браде

Сви забележени именички деривати за номинацију човека жуте браде мотивисане су придевом *жут* (5, 8, 14, 25): *жућа* (1, 5, 7, 10–11, 13–14, 21–23), *жућко* (23), *жутарџи* (14).

Исту семантичку мотивацију има и сложени назив *жутобрадоња* (9) с лексичком компонентом *жут* у првом делу и *брада* у другом.

в) Човек риђе браде

Једним од фонетских ликова придева *риђ* (12) / *риџ* (1, 7, 14) мотивисани су сви забележени придевски и именички деривати за квалификацију и номинацију мушкараца риђе браде. Исто значење исказује се и дериватом *риџав* (4) / *риђав* (17, 21). Придев *риђ* / *риџ* представља мотивну реч именичких деривата: *риђа* (12, 15–16, 21, 26) / *риџа* (4, 6, 8, 10–11, 13–14), *риђко* (21, 23), *риђоња* (25), *риђан* (23) / *риџан* (9), *риђоша* (12), док је само именички дериват *риђавко* (20) мотивисан придевом *риђав*.³⁵⁰

Из синтагматског споја „риђа брада” развила се придевска сложеница *риџобрад* (9, 17) / *риђобрад* (26) и њоме мотивисан назив *риђобрадоња* (24).

I. 16. 4. Жена с брадом

Тематска подгрупа с доминантном семом „жена с брадом” обухвата ЛСГ придевских лексема: *брадата* (1, 12); *мусава* (19), *мусеста* (15); *мустаката* (5) и ЛСГ именичких лексема: *мустакана* (5, 7, 10, 20) / *мустаћана* (18); *мушка жена*

³⁴⁹ Придевска лексема *мусес*, *-та*, *-то* дефинисана је као „овца или коза с белом губицом на јаче или слабије обојеном лицу”, док се именичка лексема *муса* односи на оног „који има светлу губицу и лице (коза, овца)” (Златковић).

³⁵⁰ В. I. 2. б. в) *Особа риђе косе*; I. 16. 4. в) *Човек риђих бркова*.

(7, 23), *муж-женá* (21, 23); *мужарáга* (6, 11–12, 14, 16–17), *мушкарáча* (26); *мушкокóз* (2–3, 9); *сметења́к* (15); *сому́жица* (6).

Сема изгледа „која има браду” подстакла је развој квалитативног придева *брада́та* (1, 12).

Придевом *мустакáта* (5) примарно се квалификује женска особа која има длаке изнад горње усне – бркове, мустаће, али се секундарно односи на квалификацију женских особа с маљавошћу мушког типа. Пејоративним називима *мустакáна* (5, 7, 10, 20), *мустаћа́на* (18) исказује се иста особина садржана у мотивном придеву.³⁵¹

Примарно значење лексема *му́шка женá* (7, 23), *муж-женá* (21, 23); *мужарáга* (6, 11–12, 14, 16–17), *мушкарáча* (26) везује се за мушкобањасту жену уопште, али се секундарно, сужавањем перспективе, ове лексеме употребљавају за именовање жена с косматошћу својственом мушкарцима.³⁵² Исто значење има и префиксално-суфиксална твореница *сому́жица* (6). Семантички садржај свих забележених деривата одликује се високим степеном пејоративности.

У неколико ТЛ пунктова забележена је сложена именичка лексема изражене пејоративности *мушкокóз* (2–3, 9) с метафорички употребљеном лексичком компонентом *коза* у другом делу. У српској митологији коза представља митско биће и доводи се у непосредну везу с ђаволом (СМР 1970: 178), што упућује и на додатно митолошко значење сложених назива с лексичком компонентом *коза*.

У два СЗ пункта забележили смо придевске деривате *му́сава* (19), *му́сеста* (15).³⁵³ У пункту 18 дериватима *му́сес*, *му́са* карактерише се мушкарац белих бркова, док дијалекатски речници бележе значење „који је слинав, нечист, умазан слином” (Јовановић 2004: 474; Динић 2008: 427).

Лексема *сметења́к* (15), какву смо забележили у једном СЗ пункту, обично се везује за двополну стоку (Јовановић 2004: 623; Динић 2008: 771), али и за лица с особинама супротног пола. Мотивну реч ове префиксално-суфиксалне творенице представља глагол *мете* (*се*) који се јавља *uvek s prefiksima i „sa refleksivom se i ima psihološko značenje”* (Skok 1972: 413) – „збуни се”. Међутим,

³⁵¹ В. I. 16. 6. *Жена с брковима*.

³⁵² В. I. 16. 6. *Жена с брковима*.

³⁵³ В. I. 16. 6. *Жена с брковима*.

назив *метењак* у домену физичких особина пре је мотивисан глаголом *мете* (од прасловенске основе **met-*) у првобитном значењу „меша” (Исто: 411, 413). Изражен телесни недостатак у народу се приписује дејству виших сила што утиче на митолошку спецификацију лексеме *метењаќ* (Словенска митологија 2001: 447–448).

I. 17. Тематска група бркови

Тематска група с доминантном семом „бркови” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описују и именују особе на основу специфичног изгледа бркова. Сема изгледа која носи информацију о дужини бркова условила је формирање тематских подгрупа *Човек великих бркова* и *Човек малих бркова*. Семом изгледа у којој је садржана информација о одсуству бркова успостављена је подгрупа *Човек без бркова*. Специфичном бојом бркова подстакнут је настанак подгрупе *Човек према боји бркова*, која обухвата три микрогрупе у оквиру којих су лексеме којима се означава и именује човек у зависности од боје бркова која одудара од уобичајене (тамне / црне).³⁵⁴ Посебну подгрупу *Жена с брковима* чине лексичке јединице наглашеног пејоративног значења, којима се квалификују и описују женска лица с косматошћу мушког типа.

I. 17. 1. Човек великих бркова

Тематска подгрупа с доминантном семом „велики бркови” обухвата ЛСГ придевске лексеме *мустакáт* (4–6, 11) и ЛСГ именичких лексема: *брка* (1, 5, 7–11, 13–16, 18–23), *бркоња* (2, 6, 16, 25) / *бркоња* (3, 11), *бркајлија* (7–8, 17, 21, 26) / *бркајлија* (13), *бркајло* (12); *мустачи́на* (2), *мустакáн* (2, 9) / *мустаћа́н* (20, 24–25), *муста́чко* (3, 6).

Широм говорног подручја за квалификовање и именовање мушкараца великих бркова употребљавају се деривати синонимних лексема *брк* и *мустаћ*.

³⁵⁴ О тамнопутости као омиљеној антрополошкој особини у раду је већ било речи. В. I. 2. 6. г) *Особа црне косе*, I. 16. *Тематска група брада*.

Квалитативни придев *мустакáт* (4–6, 11) забележен је у неколико ТЛ пунктова, док се именичке лексеме исте основе јављају широм говорног подручја: *мустачíна* (2), *мустакáн* (2, 9) / *мустаћáн* (20, 24–25), *мустáчко* (3, 6). Примарно значење аугментативног облика *мустачíна* (2) јесте „велики брк”, из кога се синегдохом развија значење „особа великих бркова”. Спецификацији значења доприноси сема која упућује на крупног и снажног човека. Ширу употребу имају лексеме с мотивном синонимном именицом *брк*. На широком ареалу забележен је хипокористични назив *брка* (1, 5, 7–11, 13–16, 18–23)³⁵⁵, као и истокорени назив *бркоња* (2, 6, 16, 25) / *бркóња* (3, 11). У више пунктова забележена је и хибридна лексема *бркајлија* (7–8, 17, 21, 26) / *бркајлија* (13), изведена помоћу адаптираног турског суфикса *-лија*, односно његовог деривата *-ајлија*.³⁵⁶ У једном ТЛ пункту забележили смо назив *бркајло* (12) настао према антропонимском моделу (нпр. Михајло).

I. 17. 2. Човек малих бркова

Тематска подгрупа с доминантном семом „мали бркови” обухвата само ЛСГ именичких лексема: *брка* (4, 10, 12, 17, 21, 25), *бркица* (15, 17, 21, 25–26), *мустаћ* (16); *ћицош* (1, 6, 11, 13) / *кицош* (3, 5, 19, 23–24).

Хипокористички назив *брка* (4, 10, 12, 17, 21, 25) употребљава се како при номинацији мушкараца великих бркова тако и при номинацији мушкараца малих бркова.³⁵⁷ У више СЗ пунктова забележен је и деминутивни облик *бркица* (15, 17, 21, 25–26).

Примарно значење лексеме *мустаћ* јесте *брк*, али се синегдохом развија секундарно значење „мушкарац малих бркова”, какво смо потврдили у једном СЗ пункту – *мустаћ* (16).

³⁵⁵ В. I. 17. 2. Човек малих бркова.

³⁵⁶ У српском језику суфикс *-лија* заступљен је у великом броју изведеница и јавља се у различитим семантичким категоријама. Између осталих „обухвата изведенице у значењу особе која се карактерише каквим спољним квалитетом, тј. особином која се манифестује у спољашњем виду: *мријајлија* / *мријајлија* (‘мршав, сув мушкарац’), исп. *бркајлија* / *бркајлија...*” (Радић 2001: 34, 37).

³⁵⁷ В. I. 17. 1. Човек великих бркова.

Примарно значење лексеме *кицош* јесте „мушкарац који се много дотерује, кити”.³⁵⁸ Иста лексема *ћицош* (1, 6, 11, 13) / *кицош* (3, 5, 19, 23–24) употребљава се широм говорног подручја за именовање градских момака који мале бркове носе као украс. Пејоративна спецификованост ове лексеме подстакнута је потенцијалном семом „који се размеће” и довођењем у везу с глаголом *кичити се* у значењу „поносити се, разметати се” (RJAZU 1892–1897: 943). Разлике између појединих друштвених средина (сеоске и градске) у оквирима једне говорне заједнице одсликавају општа схватања и норме руралног становништва о физичкој лепоти, што указује на социјално раслојавање језика.³⁵⁹

I. 17. 3. Човек без бркова

Тематска подгрупа с доминантном семом „без бркова” обухвата ЛСГ придевских лексема: *ћосав* (2–3, 7, 9, 11, 14, 17–19, 24, 26) и ЛСГ именичких лексема: *ћоса* (1–2, 4–5, 7–8, 10, 12–14, 18–23, 25–26), *ћосак* (6, 11), *ћосалија* (6).

На целом говорном подручју мушкарац без бркова (и браде) негативно се карактерише придевом *ћосав* (2–3, 7, 9, 11, 14, 17–19, 24, 26) који је мотивисао пејоративни назив *ћоса* (1–2, 4–5, 7–8, 10, 12–14, 18–23, 25–26). Виши степен пејоративности читава се у називима *ћосак* (6, 11) и *ћосалија* (6).³⁶⁰

I. 17. 4. Човек према боји бркова

Тематска подгрупа с доминантном семом „боја бркова” садржи три микрогрупе, чији су чланови – именичке и придевске лексеме концентрисани око доминантних сема: „бели бркови”, „жути бркови” и „риђи бркови”.

³⁵⁸ В. III. 1. 3. *Особа стамена стаса*.

³⁵⁹ Социјалним раслојавањем језика настају социолекти чије се разлике најочигледније испољавају у лексици, али могу захватити и друге језичке нивое (Radovanović 1979: 175).

³⁶⁰ В. I. 7. 2. *Особа ретких обрва / без обрва*; I. 8. 1. *Особа без трепавица*; I. 16. 2. *Особа ретке браде / без браде*.

а) Човек белих бркова

Микрогрупа с доминантном семом „бели бркови” представља хипероним лексичким јединицама којима се описују и именују особе природно светлих бркова и оним које се употребљавају за квалификовање и именовање мушкараца код којих су бели, односно седи бркови резултат старења. Најчешће међу примерима није могуће подвући јасну црту.

Придевом *бео* мотивисани су називи *беља* (2, 5, 13, 21), *белча* (3, 7–9, 13, 19, 24). Исту мотивацију и провидно значење има сложени придев *белобрк* (6, 9–10, 16–17, 22–23, 25–26), којим је мотивисан назив *белобркоња* (1, 10, 15, 17, 20, 25). Све лексеме могу се употребљавати како при квалификацији и номинацији мушкараца светле длаке тако и оних који су остарели и оседели.³⁶¹

У неколико пунктова забележили смо лексеме *беломујес* (1, 4, 8, 11) и *беломујча* (19), које су посведочене у свим доменима у којима се као доминантна јавља светлина човекове коже и косматих површина.³⁶²

У једном СЗ пункту за квалификацију мушкараца седих бркова забележили смо лексему *осмуђен* (23), мотивисану глаголом *осмуди* у значењу „опрљи длаку” (Динић 2008: 537). Лексеме исте мотивације јављају се у различитим доменима за означавање и именовање особа риђе косе, ретких обрва, без трепавица.³⁶³

Сема изгледа у којој је садржана информација о седој боји бркова условила је развој пејоративне лексеме *сурча* (3, 12), мотивисане придевом *сур*, *-а*, *-о* у значењу „који је боје олова или пепела, пепељастосив, сив” (Јовановић 2004: 635; Динић 2008: 800).³⁶⁴

Зеленкастосива нијанса делимично оседеле длаке утицала је на конституисање назива *зеленко* (21).³⁶⁵ Иста сема изгледа условила је и метафорички назив *зэка* (3).³⁶⁶

³⁶¹ В. I. 2. 6. а) 1. *Особа природно светле косе*; I. 4. 1. *Особа светле пути*; I. 7. 3. *Особа белих обрва*; I. 8. 2. *Особа белих трепавица*; I. 16. 3. а) *Особа беле браде*.

³⁶² В. шире у: I. 2. 6. а) 1. *Особа природно светле косе*; I. 4. 1. *Особа светле пути*; I. 7. 3. *Особа белих обрва*; I. 8. 2. *Особа белих трепавица*; I. 16. 3. а) *Особа беле браде*.

³⁶³ В. I. 7. 2. *Особа ретких обрва / без обрва*; I. 8. 1. *Особа без трепавица*.

³⁶⁴ В. I. 2. 6. а) 2. *Особа седе косе*; I. 16. 3. а) *Особа беле браде*.

³⁶⁵ В. I. 2. 6. а) 2. *Особа седе косе*; I. 16. 3. а) *Особа беле браде*.

³⁶⁶ В. I. 2. 6. а) 2. *Особа седе косе*; I. 13. 4. *Особа са зечјом усном*.

б) Човек жутих бркова

Сви деривати у оквиру микрогрупе „жути бркови” мотивисани су придевом *жут*, односно фонетским ликом *жлт* (1). Међу њима је на најширем ареалу забележена лексема *жућа* (3–5, 10–11, 13, 17, 21). Иста лексема јавља се у свим доменима у којима се жута боја коже или косматих површина манифестује као доминантна.³⁶⁷ Поред ње у употреби су још и сложенице засноване на синтагми „жути бркови” – *жутобрк* (16, 26), *жутобркоња* (25).

в) Човек риђих бркова

Све забележене лексеме у оквиру микрогрупе „риђи бркови” успостављене су семом изгледа у којој је садржана информација о боји као доминантној особини дела тела. Риђом бојом бркова успостављена је придевска лексема *рици* (1, 4, 11, 14) / *рић* (20) и њен семантички еквивалент *рићав* (17, 21), проширен суфиксом *-ав*. Особина исказана мотивним придевом *рици* читава се и у називима *рица* (2–6, 8, 10, 13–14) / *рића* (12, 15–16, 21), *рићко* (21), *рићан* (23), *рићош* (24).³⁶⁸

Исту семантичку мотивацију и једнако значење има и сложеница *рицобрк* (9) / *рићобрк* (23, 26).

У једном ТЛ пункту забележен је синонимни назив *рујча* (10) мотивисан придевом *рујев*, *-а*, *-о* (: руј 'црвенкастонаранцаста боја'), у значењу „који је црвенкастонаранцаст” (Јовановић 2004: 605; Динић 2008: 733).

I. 17. 5. Жена с брковима

Тематска подгрупа с доминантном семом „жена с брковима” обухвата ЛСГ придевских лексема: *брката* (1, 3, 8, 12–13, 15, 20–21, 24); *мусава* (19); *мустаката* (4–6, 8) и ЛСГ именичких лексема: *бркајла* (12), *бркана* (23, 26), *бркна* (25); *мујж-женá* (23), *мујжарáга* (6, 11, 14, 16–17), *мушкарáча* (6); *мустакáна* (2–7, 9–10, 26) / *мустаћáна* (18, 20, 26), *мустакáча*, *мустакáло* (2). Будући да се ради о

³⁶⁷ В. I. 2. 6. б) *Особа жуте / плаве косе*, I. 4. 3. *Особа жута тена*; I. 16. 3. б) *Особа жуте браде*; III. 2. 1. *Болесна особа*.

³⁶⁸ В. I. 2. 6. в) *Особа риђе косе*; I. 16. 3. в) *Особа риђе браде*.

естетски непожељној особини, свим забележеним лексемама изражава се високи степен пејоративности.

Широм говорне зоне забележен је квалитативни придев *брка́та* (1, 3, 8, 12–13, 15, 20–21, 24), док је синонимни облик *мустакáта* (4–6, 8) потврђен на ограниченом ареалу. С друге стране, придевом *брката* мотивисани су само појединачни називи *бркајла* (12), *брка́на* (23, 26), *бркна* (25), док су на целој територији потврђени називи с мотивним придевом *мустакáта*: *мустакáна* (2–7, 9–10, 26), *мустаћа́на* (18, 20, 26), *мустакáча*, *мустакáло* (2).³⁶⁹

Лексеме *му́ж-женá* (23), *му́жара́га* (6, 11, 14, 16–17), *мушкара́ча* (6) потврђене су и при квалификацији жене с брадом.³⁷⁰ Њихово примарно значење односи се на мушкобањасту жену, али се секундарно, сужавањем перспективе, употребљавају за именовање жена с косматашћу мушког типа.

У једном СЗ пункту забележили смо лексему *му́сава* (19), којом се истовремено квалификује жена која има и браду и бркове.³⁷¹

I. 18. Тематска група врат

Тематска група с доминантном семом „врат” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описују и именују особе на основу специфичног изгледа врата. Семе изгледа у којима су садржане различите информације о изгледу врата условиле су настаanak пет тематских подгрупа: *Особа танка врата*, *Особа дебела врата*, *Особа дуга врата*, *Особа кратка врата*, *Особа крива врата*.

I. 18. 1. Особа танка врата

Тематска подгрупа с доминантном семом „танак врат” обухвата ЛСГ придевских лексема: *исциврíл*, *-а*, *-о* (18); *тњкошијес*, *-та*, *-то* (1–9, 12, 26) / *тњкошијас*, *-та*, *-то* (13, 17, 20, 22) / *танкошијас*, *-та*, *-то* (14–15, 24–25) и ЛСГ

³⁶⁹ В. I. 16. 4. *Жена с брадом*.

³⁷⁰ В. I. 16. 4. *Жена с брадом*.

³⁷¹ В. I. 16. 4. *Жена с брадом*.

именичких лексема: *тњкошија* (1, 3–5, 7, 11, 13, 17, 20–22, 26) / *танкошија* (8, 10, 15–16, 19, 24–25), *тњкошика* (20–22, 26) / *танкоши(ј)ка* (10, 16, 25); *цивра* (18).

Сема изгледа којом се исказује значење „који је танке шије / врата” била је доминантна при развоју сложених придева *тњкошијес*, *-та*, *-то* (1–9, 12, 26) *тњкошијас*, *-та*, *-то* (13, 17, 20, 22) / *танкошијас*, *-та*, *-то* (14–15, 24–25), насталих према синтагматском споју „танка шија”. Једнаку мотивацију распознајемо и у називима *тњкошија* (1, 3–5, 7, 11, 13, 17, 20–22, 26) / *танкошија* (8, 10, 15–16, 19, 24–25), *тњкошика* (20–22, 26) / *танкоши(ј)ка* (10, 16, 25).

За квалификацију и номинацију особа танка врата у једном СЗ пункту забележили смо још и лексеме *исциврџ*, *-а*, *-о*, *цивра* (18), које се у истом пункту употребљавају и при карактеризацији бледе, услед старости и болести телесно ослабиле особе.³⁷² Дакле, спецификацији значења осим семе изгледа доприноси и потенцијална сема која носи информацију о лошем здравственом стању.

I. 18. 2. Особа дебела врата

Тематска подгрупа с доминантном семом „дебео врат” обухвата ЛСГ придевских лексема: *дебелошијес*, *-та*, *-то* (7–8, 12) / *дебелошијас*, *-та*, *-то* (13) и ЛСГ именичких лексема: *биќ* (5, 7, 19, 24) / *вољ* (10, 23); *вратоња* (1, 3–5, 14–15, 22, 26) / *вратоња* (4, 6, 16, 18, 25), *вратоњка* (16, 18, 25) / *вратоњка* (26); *дебелошија* (21, 24), *дебелоши(ј)ка* (21, 24) *дебелошијан* (17), *дебелошијанка* (17); *шијан* (9, 23).

Широм говорног подручја забележене су творбено и семантички прозирне сложенице мотивисане синонимним именицама *шија* и *врат*.

Сложени придеви *дебелошијес*, *-та*, *-то* (7–8, 12) / *дебелошијас*, *-та*, *-то* (13) и њима мотивисани називи *дебелошија* (21, 24), *дебелоши(ј)ка* (21, 24) *дебелошијан*, *дебелошијанка* (17) у првом делу сложенице садрже основу лексеме *дебео* којом се исказује значење садржано у семи изгледа.

Извесна диференцијација у семантичком садржају јавља се код именичке лексеме *шијан* (9, 23). Спецификацији значења поред семе изгледа „који је дебео” доприноси још једна сема квалитативног типа „који је снажан” (Штасни 2013:

³⁷² В. I. 4. 5. *Бледа особа*.

126). Једнаке семантике су и именички деривати с мотивном именицом *врат* – *вратиња* (1, 3–5, 14–15, 22, 26) / *вратиња* (4, 6, 16, 18, 25), *вратиња* (16, 18, 25) / *вратиња* (26).

Сема изгледа „који је дебео и снажан” условила је развој метафоричких назива *бијк* (5, 7, 19, 24) / *вол* (10, 23) забележених у више пунктова широм говорне области.³⁷³

I. 18. 3. Особа дуга врата

Тематска подгрупа с доминантном семом „дуг врат” обухвата ЛСГ придевских лексема: *длогоијес*, *-та*, *-то* (1, 3–5, 7–8) / *длогоијас*, *-та*, *-то* (2, 13) / *длагоијес*, *-та*, *-то* (12, 26) / *длагоијас*, *-та*, *-то* (14, 16–17) / *дугоијес*, *-та*, *-то* (22, 24); *змијоглт*, *-а*, *-о* (6) и ЛСГ именичких лексема: *голоијја*, *голоијка* (21); *гусан* (18); *длогоијја* (3, 6–7, 9–11, 13) / *дљгоијја* (21) / *длагоијја* (14–15, 17–18, 20, 26) / *дугоијја* (15, 19, 23, 25), *длогоијка* (9–10) / *дљгоијка* (21) / *длогоијја* (7) / *длагоиј(ј)ка* (17–18, 20, 26) / *дугоиј(ј)ка* (15, 19, 25), *длогоијче* (7) / *дугоијче* (25); *жирџа* (18); *ћурџ* (10); *итрџ* (7).

На целом говорном подручју за означавање и именовање особа дуга врата употребљавају се различити фонетски облици придевских и именичких сложеница, састављени од основа придева *дуг* и именице *шија*: *длогоијес*, *-та*, *-то* (1, 3–5, 7–8) / *длогоијас*, *-та*, *-то* (2, 13) / *длагоијес*, *-та*, *-то* (12, 26) / *длагоијас*, *-та*, *-то* (14, 16–17) / *дугоијес*, *-та*, *-то* (22, 24); *длогоијја* (3, 6–7, 9–11, 13) / *дљгоијја* (21) / *длагоијја* (14–15, 17–18, 20, 26) / *дугоијја* (15, 19, 23, 25), *длогоијка* (9–10) / *дљгоијка* (21) / *длогоијја* (7) / *длагоиј(ј)ка* (17–18, 20, 26) / *дугоиј(ј)ка* (15, 19, 25), *длогоијче* (7) / *дугоијче* (25).

У једном СЗ пункту забележили смо лексеме *голоијја*, *голоијка* (21). Примарно значење ових лексема јесте „кокошка или овца голе шије и име таквој кокоши или овци” (Динић 2008: 107). Семом изгледа „који је дуга гола врата” успостављено је секундарно значење које се односи на особу таква изгледа.

³⁷³ В. I. 1. 4. *Особа округле главе*; I. 12. 6. *Особа широких ноздрва*; I. 18. 2. *Особа дебела врата*; III. 1. 5. а) *Дебела особа висока раста*.

Семом изгледа „који је дуга врата” подстакнути су метафорички називи *гусан* (18); *жирáфа* (18); *ћурán* (10); *штрк*³⁷⁴ (7), као и сложени назив *змијоглт*, -а, -о (6).³⁷⁵

I. 18. 4. Особа кратка врата

Тематска подгрупа с доминантном семом „кратак врат” обухвата ЛСГ придевских лексема: *грчав*, -а, -о (1)³⁷⁶; *гурав*, -а, -о (14)³⁷⁷, *згурен*, -а, -о (4, 9, 15, 26), *згурав*, -а, -о (13); *гуртав*, -а, -о (10), *згурцав*, -а, -о (3), *згурцан*, -а, -о (5); *збурцан*, -а, -о (4); *згмечен*, -а, -о (4, 9); *згуржвен*, -а, -о (15); *краткошијес*, -та, -то (1, 5, 7–8, 12, 22, 24) / *краткошијас*, -та, -то (2, 16, 20); *скучен*, -а, -о (1) и ЛСГ именичких лексема: *краткошија* (2, 4, 6–7, 13, 16–21, 23–25), *краткошијћа* (7) / *краткошика* (8, 16–22, 24–25), *краткошиче* (25).

У највећем боју пунктова забележена је творбено и семантички прозирна придевска сложеница *краткошијес*, -та, -то (1, 5, 7–8, 12, 22, 24) / *краткошијас*, -та, -то (2, 16, 20). Исказано значење преноси се и на значење из ње изведених именичких сложеница *краткошија* (2, 4, 6–7, 13, 16–21, 23–25), *краткошијћа* (7) / *краткошика* (8, 16–22, 24–25), *краткошиче* (25).

Придевски деривати *гурав*, -а, -о³⁷⁸ (14), *згурен*, -а, -о (4, 9, 15, 26), *згурав*, -а, -о (13) мотивисани су именицом *гура* у значењу „грба” (RJAZU 1887–1891: 502). Поред семе изгледа „који је кратка врата” битну семантичку мотивациону функцију има и потенцијална сема прекомерне дебљине која на визуелном плану ствара утисак сабијености и погрбљености. Исто својство исказује се префиксално-суфиксалном твореницом *збурцан*, -а, -о (4) с мотивним глаголом *бута* у значењу „сабија”. И у значењској структури придевског деривата *скучен*, -а, -о (1), у значењу „који је кратка дебела врата”, сабијеност и стиснутост представљају главне семантичке компоненте.

Исте семе изгледа подстакле су развој синонимних лексема *згмечен*, -а, -о (4, 9) и *згуржвен*, -а, -о (15) у значењу „згњечен”.

³⁷⁴ *Штрк* јесте рода (Јовановић 2004: 687).

³⁷⁵ В. П. 3. 2. *Особа дугих ногу*; Ш. 1. 5. б) *Мршава особа висока раста*.

³⁷⁶ В. I. 2. 4. *Особа гргураве косе*.

³⁷⁷ В. П. 5. 1. *Особа с грбом*

³⁷⁸ Примарно значење лексеме *гурав*, -а, -о јесте „грбав, погрбљен, погурен” (РСАНУ 1965: 760).

Придевски деривати *гута*, -а, -о (10), *згучав*, -а, -о (3), *згучан*, -а, -о (5) настали су према мотивној речи *гута*, романског порекла (од латинског *gotta*), у значењу „болест од које отичу зглобови” (RJAZU 1887–1891: 516). У RJAZU (1887–1891: 496–497) синонимна именица *гука* дефинише се као оток или израслина на људском телу. Семом изгледа „који је кратка и дебела врата као да су на њему израслине и отеклине” успостављене су забележене лексеме.

I. 18. 5. Особа крива врата

Тематска подгрупа с доминантном семом „крив врат” обухвата ЛСГ придевских лексема и ЛСГ именичких лексема. ЛСГ придевских лексема садржи само фонетске варијанте *кривошијес*, -та, -то (1, 5, 7–8) / *кривошијас*, -та, -то (2, 13). У оквиру ЛСГ именичких лексема су: *кривошија* (1–26), *кривошиј(ј)ка* (3, 5, 8–10, 12, 14–22, 24–26) / *кривошијћа* (7), *кривошиче* (7, 18, 25); *кука* (23).

У већем броју пунктова забележена је сложено-суфиксална придевска твореница састављена од основа квалитативног придева *крив* и именице *шија*: *кривошијес*, -та, -то (1, 5, 7–8) / *кривошијас*, -та, -то (2, 13). Исто значење исказује се и називима *кривошија* (1–26), *кривошиј(ј)ка* (3, 5, 8–10, 12, 14–22, 24–26) / *кривошијћа* (7), *кривошиче* (7, 18, 25), забележеним на целом говорном подручју.

Семом изгледа „који је крив, савијен” успостављен је метафорички назив *кука* (23).

II тематска целина: труп и удови

Друга тематска целина: *труп и удови* обухвата једанаест тематских група с различитим бројем подгрупа и лексичких јединица унутар њих.

II. 1. Тематска група руке

Тематска група с доминантном семом „руке” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описује и именује особа на

основу изгледа горњих екстремитета.³⁷⁹ У оквиру ове тематске групе посведочен је већи број подгрупа у оквиру којих је различит број лексичких јединица обједињених на основу специфичних особености руку: дужине, спретности, махнитости или пак недостатка руке / руку. Тако је сема изгледа у којој је садржана информација о специфичној дужини горњих екстремитета условила конституисање тематских подгрупа *Особа кратких руку* и *Особа дугих руку*. Различити деформитети руку мотивисали су настанак лексичких јединица концентрисаних око тематске подгрупе *Особа с деформитетом руке / руку*. Као посебна издвојена је подгрупа *Особа без руке*. Квалификација и номинација десноруких и леворуких особа представљена је у оквиру тематских подгрупа *Особа вештије десне руке* и *Особа вештије леве руке*.

II. 1. 1. Особа кратких руку

Тематска подгрупа с доминантном семом „кратке руке” обухвата само ЛСГ придевских лексема: *краткорúk, -а, -о* (1, 15, 20–21, 24–26), *краткорúћес, -та, -то* (1, 3–5, 7–9) / *краткорúkес, -та, -то* (12, 26) / *краткорúкас, -та, -то* (2, 7, 17, 22, 25).

Широм СЗ ареала и у једном ТЛ пункту забележен је сложени квалитативни придевски дериват прозирне семантике *краткорúk, -а, -о* (1, 15, 20–21, 24–26) и његови семантички еквиваленти проширени суфиксом *-ес / -ас* – *краткорúћес, -та, -то* (1, 3–5, 7–9) / *краткорúkес, -та, -то* (12, 26) / *краткорúкас, -та, -то* (2, 7, 17, 22, 25) којима се квалификује особа кратких руку.

II. 1. 2. Особа дугих руку

Тематска подгрупа с доминантном семом „дуге руке” обухвата ЛСГ придевских лексема: *дугорúk, -а, -о* (15, 24–25) / *длагорúk, -а, -о* (14, 21), *длагорукáт, -а, -о* (20), *дугорúкас, -та, -то* (22) / *длгорúкас, -та, -то* (2, 7, 8, 13) / *длгорúћес, -та, -то* (1, 3–8, 11) / *длагорúкас, -та, -то* (14, 17) / *длагорúkес, -та,*

³⁷⁹ „Номинација мотивисана називима људских удова није продуктивна у творби персоналних *nomina attributiva*” (Штасни 2013: 130).

-то (26); *рукáт*, -а, -о (23) и ЛСГ именичких лексема *дугорукоња* (25) / *длагорукоња* (15, 20, 25); *лемéз* (23); *мотовíло* (23).

Фонетске варијанте сложено-суфиксалних придевских твореница *дугорúk*, -а, -о (15, 24–25) / *длагорúk*, -а, -о (14, 21), *длагорукáт*, -а, -о (20), *дугорукас*, -та, -то (22) / *длгорúкас*, -та, -то (2, 7, 8, 13) / *длгорúћес*, -та, -то (1, 3–8, 11) / *длагорукас*, -та, -то (14, 17) / *длагоруќес*, -та, -то (26) забележене су на целом говорном подручју. Исто значење, означавање особа дугих руку, исказује се и именичким лексемама *дугорукоња* (25) / *длагорукоња* (15, 20, 25). Поседовање телесне особине која нарушава склад човекова тела и ствара визуелну непријатност на језичком нивоу условљава развој пејоративности, чија се интензификација остварује посредством суфикса -оња.

Квалитативни придевски дериват *рукáт*, -а, -о (23) представља семантички еквивалент наведеним сложеним придевским твореницама у значењу „који има дуге руке”. Међутим, сем овог значења придев *рукáт*, -а, -о забележен је и у значењу „који има велике шаке”.

У једном СЗ пункту потврђени су метафорички називи *лемéз*³⁸⁰ и *мотовíло*³⁸¹ (23). Секундарно метафоричко значење „који је дугих руку” засновано је на продуктивности семе „који је дугачак”.³⁸²

II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку

Тематска подгрупа с доминантном семом „деформисана рука / руке” обухвата ЛСГ придевских лексема: *манíт*, -а, -о (1, 3–8, 11–14, 17–18, 21, 26), *манљíв*, -а, -о (24); *сакáт*, -а, -о (1–7, 9–10, 12–13, 15–17, 19, 21–22, 24–26); *ћóпав*, -а, -о (12, 18, 23, 25–26); *убит*, -а, -о (6, 14); *унакáжен* -а, -о (9); *велéричан*, -чна, -чно (22); *чóлтав*, -а, -о (1); *чóљав*, -а, -о (15); *чуљес*, -та, -то (3) и ЛСГ именичких лексема: *богáљ* (10, 16, 21–23, 26), *богáљка* (16, 26), *бугáљ* (10); *наказ* (10); *сакатлија* (7, 18), *сакатлиќа* (18), *сакатóја*, *сакатóјла* (6), *сакатљíвко*,

³⁸⁰ *Лемез* је грана која се ставља преко пласта да ветар не однесе сено (Јовановић 2004: 457; Динић 2008: 379).

³⁸¹ *Мотовило* / *мотавило* је део ткачког прибора, штап који служи за намотавање пређе (Јовановић 2004: 471; Динић 2008: 420).

³⁸² В. III. 1. 5. б) *Мршава особа висока раста*.

сакатљивка (25); *ћона* (23, 25), *ћопча* (23), *ћопица* (20, 26), *ћопна* (20, 25); *чолта* (1).

У оквиру ове тематске подгрупе могу се уочити две лексичке скупине у оквиру којих су лексичке јединице обједињене диференцијалном семом „трајни урођени или стечени деформитет руке / руку” и „тренутни деформитет настао услед повреде руке / руку”. Код извесног броја лексема није могуће одредити којој скупини припадају те смо све лексеме сагледали у оквиру исте тематске подгрупе, истичући прецизније одређење тамо где је било могуће.

Широм говорног подручја за квалификацију и номинацију особа с урођеним или стеченим трајним деформитетом руке / руку употребљава се придев *сакат*, *-а*, *-о* (1–7, 9–10, 12–13, 15–17, 19, 21–22, 24–26), преузет из турске терминологије телесних мана (Škaljić 1966: 544; Skok 1973: 190). Придевом *сакат* мотивисани су називи мушких и женских особа *сакатлија* (7, 18), *сакатлика* (18), *сакатоја*, *сакатојла* (6), док су његовим семантичким еквивалентом, проширеним суфиксом *-љив* – *сакатљив*, мотивисани мушки и женски корелатив *сакатљивко*, *сакатљивка* (25).³⁸³ Пејоративност забележених лексема остварена је основинско-суфиксалном семантичком компатибилношћу (Ђорић 2008: 194–195; Радић 2001: 40).

На широком ареалу потврђен је дериват *манит*, *-а*, *-о* (1, 3–8, 11–14, 17–18, 21, 26), с мотивном именицом *мана*, такође преузетом из турског језика (тур. *manana*), у значењу „умни или физички недостатак” (Škaljić 1966: 440).³⁸⁴ Без видљиве разлике у значењу у једном СЗ пункту забележен је творбени синоним *манљив*, *-а*, *-о* (24).³⁸⁵

Синонимија је остварена и употребом именице *богаљ* (10, 16, 21–23, 26) / *бугаљ* (10) и женског корелатива *богаљка* (16, 26).³⁸⁶

Све наведене лексеме јесу опште лексеме за означавање особа с урођеним или стеченим деформитетом и забележене су у многим доменима.³⁸⁷ Њима је

³⁸³ П. 1. 4. *Особа без руке*; П. 2. 1. *Особа којој недостају прсти*; П. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; П. 3. 4. *Особа без ноге*; III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*.

³⁸⁴ В. II. 2. 1. *Особа којој недостају прсти*; П. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; П. 3. 4. *Особа без ноге*; III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*; III. 3. 2. *Особа с говорном маном*.

³⁸⁵ В. II. 2. 1. *Особа којој недостају прсти*; П. 2. 2. *Особа са шест прстију*; П. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*; III. 3. 2. *Особа с говорном маном*.

³⁸⁶ В. II. 1. 4. *Особа без руке*; П. 2. 1. *Особа којој недостају прсти*; П. 3. 4. *Особа без ноге*; III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*.

значањски паралелна и изведеница *велѣричан*, *-чна*, *-чно* (22), с германизмом *фелер* (нем. *fehler*) у основи, у значењу „недостатак, мана, погрешка, омашка” (РМС 1990: 662).

У једном ТЛ пункту и у више пунктова СЗ ареала за квалификацију и номинацију особа с деформитетом руке / руку забележили смо придевски дериват *ћо̀нав*, *-а*, *-о* (12, 18, 23, 25–26) и именичке деривате *ћо̀на* (23, 25), *ћо̀нча* (23), *ћо̀пша* (20, 26), *ћо̀пна* (20, 25), којима се примарно означава особа с деформисаном ногом.³⁸⁸ Мотивациона основа ових деривата налази се у турској речи *çolpa / çulpa* у значењу „крива нога” (од перс. *çīl* „крив” + перс. *pā* „нога”) (Škaljić 1966: 180). Иста основа распознаје се и у придевском деривату *чо̀лтав*, *-а*, *-о*³⁸⁹ (1) и именичком *чо̀лта* (1) једнаке семантике. Истокорене фонетске варијанте *чо̀љав*, *-а*, *-о*³⁹⁰ (15) и *чу̀љес*, *-та*, *-то*³⁹¹ (3) потврђене су у по једном ТЛ и СЗ пункту.³⁹²

Придевом *у̀бит*, *-а*, *-о* (6, 14) квалификује се онај код кога је деформитет руке / руку последица повреде.³⁹³

Префиксално-суфиксалном твореницом *унака̀жен* *-а*, *-о* (9)³⁹⁴ и именицом *на̀каз* (10)³⁹⁵, између осталог, означава се осакаћена, обогаљена особа с трајним видљивим естетским променама на појединим деловима тела, насталим услед повреде или болести, које код околине изазивају непријатне утиске.

II. 1. 4. Особа без руке

Тематска подгрупа с доминантном семом „недостатак руке” обухвата ЛСГ придевских лексема: *сакáт*, *-а*, *-о* (1–11, 13–14, 16, 18–24); *ћо̀нав*, *-а*, *-о* (23, 25) и

³⁸⁷ В. II. 1. 4. *Особа без руке*, II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*, II. 3. 4. *Особа без ноге*, III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*.

³⁸⁸ В. II. 1. 4. *Особа без руке*; II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; II. 3а. 1. *Особа која храмље*; II. 3. 4. *Особа без ноге*.

³⁸⁹ Динић (2008: 894) бележи глаголску лексему *чолта*, чије је једно од значења „тешко хода вукући ноге”.

³⁹⁰ Јовановић (2004: 676) придевску лексему *чо̀љав*, *-а*, *-о* бележи у значењу „крив, искривљен”.

³⁹¹ Фонетске варијанте *чо̀љав*, *-а*, *-о* и *чу̀љес*, *-та*, *-то* којима се квалификује особа с деформитетима удова представљају хомонимне облике лексемама истог гласовног склопа, али с основном другачијег порекла, које су употребљене за означавање особа с деформитетима ушију и носа.

³⁹² В. II. 2. 1. *Особа којој недостају прсти*.

³⁹³ В. II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*.

³⁹⁴ В. III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*.

³⁹⁵ В. I. 1. 2. *Особа мале главе*; I. 13. 4. *Особа са зечјом усном*; II. 2. 2. *Особа са шест прстију*; II. 5. 2. *Особа с крилима*; III. 1. 2. *Ружна особа*; III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*.

ЛСГ именичких лексема: *богѡь* (12) / *богаљ* (12, 16–17, 22, 26), *богаљка* (26); *сакатлија* (8, 10, 15, 18), *сакатли(ј)ка* (15, 18), *сакатуљина* (4).

Исте лексеме које се употребљавају при квалификацији и номинацији особа с трајним деформитетом руке / руку³⁹⁶ потврђене су и у подгрупи *Особа без руке*.

На целом говорном подручју у употреби су квалитативни придевски дериват *сакат*, *-а*, *-о* (1–11, 13–14, 16, 18–24) и именички деривати *сакатлија* (8, 10, 15, 18), *сакатлика* (15, 18), *сакатуљина* (4).³⁹⁷

Исто пејоративно значење остварује се и употребом назива *богаљ* (12, 16–17, 22, 26) / *богѡь* (12), *богаљка* (26).³⁹⁸

У неколико СЗ пунктова за квалификацију особе без руке / руку употребљава се придев *ћопав*, *-а*, *-о* (23, 25).³⁹⁹

II. 1. 5. Особа вештије десне руке

Тематска подгрупа с доминантном семом „деснорука особа” обухвата ЛСГ придевских лексема: *деснорук*, *-а*, *-о* (13) и ЛСГ именичких лексема: *деснак* (1–2, 7) / *десњак* (7) / *дешњак* (3–6, 8–26), *деснакиња* (2) / *деснаћиња* (7) / *дешнакиња* (5, 19, 23–24) / *дешњакиња* (14, 17–18, 21, 25–26), *дешњака* (13), *дешњача* (16).

На целом говорном подручју „особа која се спретније служи десном руком него левом” (РСАНУ 1966: 265) именује се једним од неколико фонетски другачијих ликова од исте основе: *деснак* (1–2, 7) / *десњак* (7) / *дешњак* (3–6, 8–26). Исти називи најчешће се употребљавају при номинацији особа оба пола, али су у већем броју пунктова на СЗ ареалу забележени и женски корелативи: *деснакиња* (2) / *деснаћиња* (7) / *дешнакиња* (5, 19, 23–24) / *дешњакиња* (14, 17–18, 21, 25–26), *дешњака* (13), *дешњача* (16).

³⁹⁶ В. II. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*.

³⁹⁷ В. II. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*; II. 2. 1. *Особа којој недостају прсти*; II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; II. 3. 4. *Особа без ноге*; III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*.

³⁹⁸ В. II. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*; II. 2. 1. *Особа којој недостају прсти*; II. 3. 4. *Особа без ноге*; III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*.

³⁹⁹ В. В. II. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*; II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; II. 3а. 1. *Особа која храмље*; II. 3. 4. *Особа без ноге*.

У само једном ТЛ пункту поред именичких корелативних назива *дешња́к* и *дешња́ча* забележен је и сложени назив *десно́рук* (13) једнаке семантике.

II. 1. 6. Особа вештије леве руке

Тематска подгрупа с доминантном семом „леворука особа” обухвата само ЛСГ именичких лексема: *лева́к* (1–26), *леваки́ња* (2, 5, 19, 23–24) / *лева́киња* (14, 17–18, 21, 25–26).

У свим пунктовима је за именовање „особе која се спретније служи левом руком него десном” (РСАНУ 1981: 273) забележен назив *лева́к* (1–26). У два ТЛ пункта и широм СЗ ареала забележен је и женски корелатив *леваки́ња* (2, 5, 19, 23–24) / *лева́киња* (14, 17–18, 21, 25–26).

II. 2. Тематска група прсти

Тематска група с доминантном семом „прсти” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описују и именују особе на основу специфичног изгледа прстију, који се огледа у недостатку једног или више прстију или у урођеној аномалији, у какве спадају поседовање шест прстију или кожице међу прстима. Овакви дефекти прстију условили су формирање трију тематских подгрупа: *Особа којој недостају прсти*, *Особа са шест прстију*, *Особа с кожицом међу прстима*.

II. 2. 1. Особа којој недостају прсти

Тематска подгрупа с доминантном семом „недостатак прстију” обухвата ЛСГ придевских лексема: *мані́т*, *-а*, *-о* (1, 3–4), *манљи́в*, *-а*, *-о* (15, 24); *сакáт*, *-а*, *-о* (2–5, 8, 12, 19–21, 23–25); *чо́лав*, *-а*, *-о* (1, 3, 6–7, 9–14, 17, 21–22, 26), *чу́лес*, *-та*, *-то* (3) и ЛСГ именичких лексема: *бога́љ* (16), *бога́љка* (16); *сакатли́ја* (15, 18), *сакатли́ка* (18), *сакатљи́вко* (25), *сакатљи́вка* (25), *сакату́љина* (4); *чо́ља* (1, 6–7, 26), *чо́љавка* (26), *чу́љша* (3).

У оквиру ове тематске подгрупе не постоји ниједна специфична лексема којом се примарно означава особа без прстију. Све забележене лексеме представљају опште лексеме у терминологији телесних недостатака и потврђене су у свим доменима при квалификацији и номинацији особа с деформитетом одређеног дела тела.⁴⁰⁰

II. 2. 2. Особа са шест прстију

Тематска подгрупа с доминантном семом „шест прстију” обухвата ЛСГ придевских лексема: *аловѝт, -а, -о* (2, 5, 7); *манљѝв, -а, -о* (20) и ЛСГ именичких лексема: *наказ* (11) / *наказа* (13); *шестáк* (9, 17, 21); *шестопѝрац* (18); *шестопрстоња* (1, 3, 8, 12, 14, 16, 22, 26).

Бројем прстију условљен је назив *шестáк*⁴⁰¹ (9, 17, 21), као и сложени називи прозирне семантике: *шестопѝрац* (18); *шестопрстоња* (1, 3, 8, 12, 14, 16, 22, 26). Митолошка димензија ових назива огледа се у народном веровању да само људи који имају на шакама по шест прстију могу видети але, зооморфна бића сродна аждаји и змају која се претварају у људе и животиње и пакосте људима (СМР 1970: 10).

Будући да се ради о аномалији, очекивана је појава квалитативног придева *манљѝв, -а, -о* (20), забележеног и у многим другим доменима.⁴⁰²

У више пунктова ТЛ краја забележени су придевски дериват *аловѝт, -а, -о* (2, 5, 7)⁴⁰³ и назив *наказ* (11) / *наказа* (13) с митолошком семантичком компонентом. Поседовање шест прстију повезује се с надљудским особинама те отуд појава лексеме *аловѝт, -а, -о* у примарном значењу „који је попут змаја, који има својства змаја” (Динић 2008: 256). Лексема *наказ* забележена је у многим

⁴⁰⁰ В. II. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*; II. 1. 4. *Особа без руке*; II. 3. 4. *Особа без ноге*; III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*.

⁴⁰¹ „У народу је постојало веровање да су људи рођени са шест прстију постали од ала које прождиру месец... Од њих се народ прибојавао, а сматрали су их и проклетим од Бога. Услед тога веровало се да не могу ништа стећи, макар били вреднији од осталих људи” (СМР 1970: 318–319).

⁴⁰² В. II. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*; II. 2. 1. *Особа којој недостају прсти*; II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*; III. 3. 2. *Особа с говорном маном*.

⁴⁰³ В. I. 4. 5. *Бледа особа*; II. 5. 2. *Особа с крилима*; II. 6. 2. *Човек широких рамена*.

доменима за именовање особе с различитим физичким недостацима, веома ружне, нагрђене особе, која је таква услед дејства виших сила.⁴⁰⁴

II. 2. 3. Особа с кожицом међу прстима

Тематска подгрупа с доминантном семом „кожица међу прстима” обухвата ЛСГ придевских лексема: *плóвчес, -та, -то* (5), *плóвес, -та, -то* (26), *слéпен, -а, -о* (22); *шапáт, -а, -о* (2, 8) и ЛСГ именичких лексема: *зúшче* (18); *пловáн* (12, 18, 26), *плóвка* (1–2, 5, 9, 13, 24, 26), *плóвче* (3, 9, 13, 18, 21–22); *шотáн* (12, 26), *шóтка* (5, 12, 19, 26). Аномалија изгледа прстију која се манифестује у виду кожице међу њима условила је метафоричко повезивање особа оваква изгледа с пернатом живином којој су прсти спојени пловним кожицама. Резултат такве везе су придевски деривати с метафоричком значењском интерпретацијом: *плóвчес, -та, -то* (5), *плóвес, -та, -то* (26), као и зоометафоре: *зúшче* (18); *пловáн* (12, 18, 26), *плóвка* (1–2, 5, 9, 13, 24, 26), *плóвче* (3, 9, 13, 18, 21–22); *шотáн* (12, 26), *шóтка* (5, 12, 19, 26).⁴⁰⁵

Сема изгледа условила је метафоричко повезивање изгледа оваквих прстију са животињском шапом, што на језичком плану резултира придевском лексемом *шапáт, -а, -о* (2, 8).⁴⁰⁶

Семом изгледа успостављен је и облик *слéпен, -а, -о* (22).

II. 3. Тематска група ноге

Тематска група с доминантном семом „ноге” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описује и именује особа на основу специфичног изгледа ноге / ногу. Појмовна вредност лексеме *нога* обухвата бројне потенцијалне семе у којима је садржана информација о разним специфичностима доњих екстремитета које се реализују на визуелном плану и као такве представљају подстрек за квалификацију и номинацију. Управо бројност

⁴⁰⁴ В. I. 1. 2. *Особа мале главе*, I. 13. 4. *Особа са зечјом усном*, II. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*, II. 5. 2. *Особа с крилима*, III. 1. 2. *Ружна особа*, III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*.

⁴⁰⁵ В. II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; II. 3а. 2. *Особа која се гега у ходу*; II. 3а. 10. *Жена која њише куковима док хода*.

⁴⁰⁶ В. II. 4. 1. *Особа великих стопала*.

сема условила је постојање четири подгрупе с различитим бројем лексичких јединица којима се карактерише особа на основу карактеристичног изгледа ноге / ногу (*Особа кратких ногу, Особа дугих ногу, Особа с деформитетом ноге / ногу, Особа без ноге*) и још три тематске подгрупе у оквиру којих су лексичке јединице мотивисане начином на који се јединка креће, а који одступа од нормалног хода (*Особа која храмље, Особа која се гега у ходу, Жена која њише куковима док хода*).⁴⁰⁷

II. 3. 1. Особа кратких ногу

Тематска подгрупа с доминантном семом „кратке ноге” обухвата ЛСГ придевских лексема: *здéнас, -та, -то* (5, 12); *кратконóг, -а, -о* (16, 23–25), *кратконóђес, -та, -то* (5) / *кратконóгес, -та, -то* (14, 21) / *кратконóгас, -та, -то* (16, 25); *патúљас, -та, -то* (15); *трупелáс, -та, -то* (4)⁴⁰⁸; *тупáнес, -та, -то* (7, 17)⁴⁰⁹ и ЛСГ именичких лексема: *кепéц* (23); *кратконóгоња* (8, 20); *кúбе* (26)⁴¹⁰; *маљíца* (19); *пампúр* (12); *пíкља* (23); *трупелáн* (4); *тупáн* (7, 12–13, 17), *тупáнче* (7).

Широм СЗ ареала и у једном ТЛ пункту забележене су фонетске варијанте творбено и семантички прозирних сложеница *кратконóг, -а, -о* (16, 23–25), *кратконóђес, -та, -то* (5) / *кратконóгес, -та, -то* (14, 21) / *кратконóгас, -та, -то* (16, 25). У по једном СЗ и ТЛ пункту посведочен је и назив *кратконóгоња* (8, 20). Ово су уједно и једине лексеме чије се значење примарно односи на особе кратких ногу, док се значење свих осталих лексема тек секундарно реализује у овом домену.

Придевски дериват *патúљас, -та, -то* (15) и називи *кепéц* (23); *маљíца* (19); *пíкља*⁴¹¹ (23) примарно се употребљавају за квалификацију особа ниска

⁴⁰⁷ О именичким дериватима који су мотивисани начином на који се човек креће писала је и Г. Штасни (2013: 131) на основу материјала из савременог српског језика. Она закључује да се ради о именичким дериватима „са глаголом у творбеној основи, и то глаголом чија се концептуална вредност може схватити као особина или својство. У овим се дериватима укршта агентивност и атрибутивност”.

⁴⁰⁸ В. III. 1. 4. а) *Дебела особа ниска раста*.

⁴⁰⁹ В. III. 1. 4. а) *Дебела особа ниска раста*.

⁴¹⁰ В. III. 1. 4. а) *Дебела особа ниска раста*.

⁴¹¹ Основинску реч именичког деривата *пíкља* представља придев *пíкљав, -а, -о*, у вези с којим су забележена унеколико опречна значења. Јовановић (2004: 534) лексему *пíкљав, -а, -о* бележи у

раста, телесно неразвијених и слабашних.⁴¹² Сужавањем перспективе, исте лексеме употребљене су и за означавање и именовање особа кратких ногу. Блиско значење реализује се и употребом придевског деривата *здéнас*, *-та*, *-то* (5, 12), чијој семантичкој спецификацији поред семе изгледа „који је низак растом” доприноси сема интензитета у којој је садржана информација о ухрањености „који је дебео, дежмекаст”. Перспективизацијом се и ова лексема употребљава при квалификацији особа кратких ногу.

Сема изгледа условила је метафоричко повезивање придевских лексема *трупeљáс*, *-та*, *-то*⁴¹³ (4); *тупáнес*, *-та*, *-то*⁴¹⁴ (7, 17) и именичких *трупeљáн* (4); *тупáн* (7, 12–13, 17), *тупáнче* (7) са значењем „који је кратких ногу”. Примарно се овакви метафорички називи користе у номинацији здепастих особа⁴¹⁵, али се секундарно сужавањем перспективе реализује значење „који је кратких ногу”.

Семом изгледа успостављени су и метафорички називи *ку́бе*⁴¹⁶ (26) и *пампур* (12)⁴¹⁷; забележени у по једном СЗ и ТЛ пункту.

II. 3. 2. Особа дугих ногу

Тематска подгрупа с доминантном семом „дуге ноге” обухвата ЛСГ придевских лексема: *длгокрáћес*, *-та*, *-то* (6); *дљгонóг*, *-а*, *-о* (16) / *длагонóг*, *-а*, *-о* (17) / *дугонóг*, *-а*, *-о* (24–25), *длгонóгес*, *-та*, *-та* (12) / *длгонóћес*, *-та*, *-то* (5) / *длгонóгас*, *-та*, *-то* (8, 13) / *длагонóгес*, *-та*, *-то* (14, 21); *кондилáт*, *-а*, *-о* (6); *кракáт*, *-а*, *-о* (5–7, 11, 13, 16, 19, 21–24, 26); *каракáт*, *-а*, *-о* (19–21); *ногáт*, *-а*, *-о* (23); *штр́кљас*, *-та*, *-то* (7), *штр́кљав*, *-а*, *-о* (4–5) и ЛСГ именичких лексема: *длгокрáкоња* (10); *длгонóгоња* (12–13) / *длагонóгоња* (15); *дл́гша* (18), *дл́гња* (20), *дл́гна* (18, 20) / *длáгна* (21); *кондилáча* (6); *каракáча* (7, 13), *крáкоња* (3), *крáка* (3), *кракáн* (23); *расовача* (10), *расóмача* (7); *штр́к* (7, 17–18).

значењу „онај који је мршав, слабачак”, док је Динић (2008: 569) дефинише као „који је кракат и мршав, жгољав”.

⁴¹² В. III. 1. 4. *Особа ниска раста*.

⁴¹³ Динић (2008: 825) мотивну именицу *труп* бележи у основном значењу „балван, пањ” и фигуративном „онај који је дебео”.

⁴¹⁴ Динић (2008: 829) придевску лексему *тупáнас*, *-та*, *-то* дефинише као „који је дежмекаст, дебео”, а именичку *тупан* бележи у примарном значењу „бубањ” и секундарном „онај који је умно ограничен, глупак”, али не и у значењу које се односи на неку физичку карактеризацију човека.

⁴¹⁵ В. III. 1. 4. а) *Дебела особа ниска раста*

⁴¹⁶ *Кубе* је врста плехане пећи ваљкастог облика (Јовановић 2004: 451).

⁴¹⁷ В. III. 1. 4. а) *Дебела особа ниска раста*.

Соматизмом *нога* мотивисан је придевски дериват *нога́т, -а, -о* (23) којим се у једном од значења квалификује особа дугих ногу. Семантички еквивалент *крака́т, -а, -о* (5–7, 11, 13, 16, 19, 21–24, 26) с мотивном именицом *крак* посведочен је на целом говорном подручју, а у по једном ТЛ и СЗ пункту забележени су и истозначни називи *кра́коња, кра́ка* (3), *крака́н* (23). У два СЗ пункта забележена је и фонетска варијанта *карака́т, -а, -о*⁴¹⁸ (19–21) и истокорени назив *карака́ча* (7, 13). У истом значењу у једном ТЛ пункту посведочени су придевски дериват *кондила́т, -а, -о*⁴¹⁹ (6) и именички *кондила́ча* (6), мотивисани именицом *кундура*, балканским турцизмом грчког порекла, у примарном значењу „ципела” (Škaljić 1966: 425; Skok 1972: 234).

У више пунктова широм говорне зоне забележене су сложене придевске и именичке сложенице прозирне семантике *дљгоно́г, -а, -о* (16) / *длагоно́г, -а, -о* (17) / *дугоно́г, -а, -о* (24–25), *длгоно́гес, -та, -то* (12) / *длгоно́ђес, -та, -то* (5) / *длгоно́гас, -та, -то* (8, 13) / *длагоно́гес, -та, -то* (14, 21); *длгоно́гоња* (12–13) / *длагоно́гоња* (15). Блиско значење реализује се и употребом лексема *длгокра́ћес, -та, -то* (6), *длгокра́коња* (10), код којих је извесна значењска спецификација успостављена пејоративношћу другог сложеничког дела, именице *крак* у примарном значењу „нога у животиње” (РСАНУ 1978: 411).

У неколико СЗ пунктова забележени су називи *длџша* (18), *длџња* (20), *длџна* (18, 20) / *дла́гна* (21), успостављени семом „који је дугачак”. Ови и слични називи примарно се употребљавају при именовању особа висока раста⁴²⁰, али се сужавањем перспективе могу употребити и у овом домену.

Преносом имена са животиње на човека на основу физичке сличности реализује се метафорички назив *штрк* (7, 17–18). Иста особина исказује се и

⁴¹⁸ Наша претпоставка је да је облик *каракат* настао укрштањем облика *кракат* с турцизмом *караконџула* у значењу „црни демон, утвара, вампир, вукодлак” (Škaljić 1966: 395–396), што у значење лексеме *каракат* уноси извесну митолошку значењску компоненту. С истом основном забележене су још и лексеме *каракандула* „нога, крак у загонетки”, *каракатица* „она која је краката”, *каракаца* „она која је с оштрим ноктима”, *каракача* у основном значењу „инсект с више ногу”, *каракачес, -та, -то* „који има много високих ногу или кракова (о инсектима)”, *каракачи се* „пење се, пентра се”, *караконџа / караконџул / караконџула* „вампир, тенац” (Динић 2008: 325–326).

⁴¹⁹ Исто значење потврђује и Динић (2008: 348).

⁴²⁰ В. III. 1. 5. *Особа висока раста*.

квалитативним придевима с метафоричком значењском интерпретацијом *штрќљас*, -та, -то (7), *штрќљав*, -а, -о (4–5).⁴²¹

За именовање женске особе дугих и кривих ногу забележени су пејоративни метафорички називи *расовача*⁴²² (10), *расómача* (7), с мотивним придевом *расовас*, -та, -то / *расоват*, -а, -о у значењу „који је рачваст, ракљаст” (Динић 2008: 715).⁴²³

II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу

Тематска подгрупа с доминантном семом „деформисана нога / ноге” обухвата ЛСГ придевских лексема: *бокáт*, -а, -о (2–3, 7); *бóћес*, -та, -то (4); *б́нґав*, -а, -о (21); *искривоклчен*, -а, -о, (6, 11), *кривоклк*, -а, -о (2, 9), *кривоклкас*, -та, -то (2); *кљáкав*, -а, -о (6); *крíв*, -á, -ó (1, 6, 14, 20, 23, 25); *кривонóг*, -а, -о (16, 24–26), *кривонóгас*, -та, -то (13) / *кривонóгес*, -та, -то (21) / *кривонóћес*, -та, -то (5); *крóшњес*, -та, -то (16); *кúтлас*, -та, -то (12); *лúлес*, -та, -то (8, 9); *манíт*, -а, -о (1, 3–5, 7, 13–14, 20, 22), *манљíв*, -а, -о (25); *пáтрав*, -а, -о (3–9, 11–12, 14–15, 17–19, 21, 26); *растúпен*, -а, -о (5); *сакáт*, -а, -о (6, 9–10, 12–13, 15–17, 21–23, 26); *ћóпав*, -а, -о (1, 4–5, 8–10, 12–14, 16, 18–19, 21–23); *ýбит*, -а, -о (6, 9, 14); *чéљав*, -а, -о (25); *чeљодúп*, -а, -о (25); *чéпав*, -а, -о (1, 3, 7, 12, 15), *пochéпен*, -а, -о (15); *шáјес*, -та, -то (1, 3); *шáнтрав*, -а, -о (6, 23), *шáтрав*, -а, -о (4); *шéпав*, -а, -о (5, 15, 21) и ЛСГ именичких лексема: *бóкоша* (2–3, 7); *кљáкавштина* (6); *крíвча* (6, 11, 13, 15, 17, 23), *крíвша* (6, 11–12, 15–16, 20, 24, 26), *кривáк* (17, 23), *крíвка* (12, 14–17, 24–25), *крíвна* (13–14, 17, 20, 26), *кривуљáн* (6) / *кривељáн* (11); *кривоклкна* (2, 9), *кривокклоња* (10), *кривокклоша* (10); *кривонóгоња* (25); *кpoшњáра* (19); *пáтравштина* (9, 26), *пáтра* (8, 18, 22); *сакатúља* (6), *сакатлија* (15), *сакатлика* (15); *ћóпа* (4, 10, 14, 16, 18, 23, 26), *ћóпша* (2–3, 5, 7–10, 12, 17–21, 26), *ћóпча* (13, 18, 22–24), *ћóпна* (3, 8–10, 12–13, 18–20, 22–24, 26), *ћóпка* (16); *пochéпеништина* (12); *шáтроња* (5); *шéпа* (23); *шóтка* (10), *шотáн* (10).

Слично тематској подгрупи у оквиру које су лексеме за квалификацију и номинацију особа с деформитетом руку, и овде се може говорити о односу

⁴²¹ В. В. I. 18. 3. *Особа дуга врата*; III. 1. 5. б) *Мршава особа висока раста*.

⁴²² *Расовача* је рачвасто дрво, ракља (Динић 2008: 715).

⁴²³ В. III. 1. 5. б) *Мршава особа висока раста*.

„трајни урођени или стечени деформитет” – „тренутни деформитет настао услед повреде”. Још један проблем који се намеће јесте прецизно разлучити подстакнутост квалификације и номинације, тј. да ли је она условљена деформитетом ноге / ногу, или је пак у вези с начином на који се човек креће услед тог деформитета. Тамо где је било могуће дата су прецизнија објашњења.

Широм говорне зоне за квалификацију и номинацију особа с деформитетом ногу посведочени су придевски и именички деривати с мотивним придевима *манит*, -а, -о (1, 3–5, 7, 13–14, 20, 22)⁴²⁴ и *сакат*, -а, -о (6, 9–10, 12–13, 15–17, 21–23, 26) као општим лексемама за означавање особа с урођеним или стеченим физичким недостацима: *манљив*, -а, -о (25)⁴²⁵; *сакатуља* (6), *сакатлија* (15), *сакатлика* (15).⁴²⁶

Искривљеност представља један од најчешћих деформитета доњих екстремитета, што носиоца овакве телесне особине маркира, а на језичком плану омогућава развој негативне квалификације и номинације. Бројне придевске и именичке изведенице исказују истоветно значење оном које је садржано у семантичкој структури мотивног придева *крив*, -а, -о⁴²⁷ (1, 6, 14, 20, 23, 25), у секундарном значењу „који је кривих ногу”, забележеног широм говорне зоне. Везивањем различитих именичких суфикса за основу придева *крив* означава се особа као носилац карактеристичне негативне телесне особине: *кривча* (6, 11, 13, 15, 17, 23), *кривша* (6, 11–12, 15–16, 20, 24, 26), *кривак* (17, 23), *кривка* (12, 14–17, 24–25), *кривна* (13–14, 17, 20, 26).⁴²⁸ У називима *кривуљан* (6) / *кривељан* (11), изведеним из основе пејоративне именице *кривуљ* / *кривељ* у истом значењу (РСАНУ 1978: 545), читава се виши степен пејоративности јер се доводе у везу са сакатим хромим вуком (РСАНУ 1978: 530), панданом „шантавог врага”, према

⁴²⁴ В. II. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*; II. 2. 1. *Особа којој недостају прсти*; II. 3. 4. *Особа без ноге*; III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*; III. 3. 2. *Особа с говорном маном*.

⁴²⁵ В. II. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*; II. 2. 1. *Особа којој недостају прсти*; II. 2. 2. *Особа са шест прстију*; III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*; III. 3. 2. *Особа с говорном маном*.

⁴²⁶ В. II. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*; II. 1. 4. *Особа без руке*; II. 2. 1. *Особа којој недостају прсти*; II. 3. 4. *Особа без ноге*; III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*.

⁴²⁷ Из примарног значења придевске лексеме *крив*, -а, -о „који се не пружа у правој линији, савијен, свинут, искривљен” (РСАНУ 1978: 522) асоцијативним путем развило се значење којим се квалификује особа кривих удова. На сврљишком говорном подручју глагол *криви* дефинисан је у значењу „храмље” (Јовановић 2004: 449, Динић 2008: 361).

⁴²⁸ В. I. 13. 3. *Особа кривих уста*; II. 3а. 1. *Особа која храмље*; II. 6. 1. *Особа с избаченим раменом*.

веровању нашег народа, најопаснијег међу ђаволима (Чајкановић 1994: 209).⁴²⁹ Једнако значење исказује се и придевским сложеницама : *кривонóг*, -а, -о (16, 24–26), *кривонóгас*, -та, -то (13) / *кривонóгес*, -та, -то (21) / *кривонóђес*, -та, -то (5), састављеним од основа придева *крив* и именице *нога*. У једном СЗ пункту забележен је и сложени пејоративни назив *кривонóгоња* (25). Као синоними придева *крíв*, -á, -ó, у секундарном значењу „који је кривих ногу”, у више пунктова забележени су деривати *чéпав*, -а, -о (1, 3, 7, 12, 15), *почéпен*, -а, -о (15), *почéпенитина* (12). Исти однос забележен је и при квалификацији особа кривих уста.⁴³⁰ На широком ареалу особа кривих ногу квалификује се придевом *пáтрав*, -а, -о (3–9, 11–12, 14–15, 17–19, 21, 26), сличне семантике, који је у овом значењу посведочен и у бугарском језику.⁴³¹ Једнако значење реализује се и употребом пејоративних назива *пáтра* (8, 18, 22), *пáтравитина* (9, 26), с тим да основинско-суфиксална семантичка компатибилност условљава пејоративност вишег степена код изведенице *пáтравитина* (9, 26).

Особа с деформитетом ноге / ногу која се специфично креће на целом говорном подручју квалификује се и номинује придевским и именичким дериватима изведеним из основе глагола *ћопа*: *ћóпав*, -а, -о (1, 4–5, 8–10, 12–14, 16, 18–19, 21–23), *ћóпа* (4, 10, 14, 16, 18, 23, 26), *ћóпша* (2–3, 5, 7–10, 12, 17–21, 26), *ћóпча* (13, 18, 22–24), *ћóпна* (3, 8–10, 12–13, 18–20, 22–24, 26), *ћóпка* (16).⁴³² Блиско значење реализује се употребом придевског деривата *шéпав*, -а, -о (5, 15, 21) и именичког *шéпа* (23), насталих према глаголу *шeпa* у значењу „храмље, ћопа”.⁴³³ Семом „који се отежано креће услед деформитета ноге / ногу” успостављени су и деривати *шáнтрав*, -а, -о (6, 23), *шáтрав*, -а, -о (4); *шáтроња* (5)⁴³⁴, настали према мађарској речи *sánta* у значењу „хром, сакат у руку или

⁴²⁹ Како се не би изговарањем правог назива, тј. ђавола, призвале „зле силе”, често се употребљавају различите еуфемистичке замене (СМР 1970: 127; Radenković 2012: 145), настале према телесним или карактерним особинама, месту боравка или каквој другој специфичности (Чајкановић 1994а).

⁴³⁰ В. I. 13. 3. *Особа кривих уста*; I. 15. 1. *Особа истурене вилице (горње / доње)*; II. 6. 1. *Особа с избаченим раменом*.

⁴³¹ Придев *патрав* употребљава се у бугарском језику у значењу „кривоног, крив, искривљен” (Български етимологичен речник V 1999: 95). Његово основно значење на сврљишком говорном подручју јесте „шепав, кљакав” (Јовановић 2004: 529, Динић 2008: 560).

⁴³² В. II. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*; II. 1. 4. *Особа без руке*; II. 3а. 1. *Особа која храмље*; II. 3. 4. *Особа без ноге*.

⁴³³ В. II. 3а. 1. *Особа која храмље*.

⁴³⁴ В. I. 6. 4. *Особа рохава лица*; II. 3а. 1. *Особа која храмље*.

ногу” (Skok 1973: 381), као и придевски дериват *бѣнѣав*, -а, -о (21), који води порекло од придева *рапго* преузетог из циганског језика (sanskrit *рапгѣу* у значењу „хром”), првобитно коришћеног у коњској терминологији (Skok 1971: 89).

У једном ТЛ пункту потврђен је придевски дериват *кѣакав*, -а, -о⁴³⁵ (6), чијој семантичкој спецификацији и интензивнијој пејоративизацији доприноси сема „који је изнемогао”. У истом пункту забележен је и пејоративни назив *кѣакавштина* (6).

Семи изгледа у којој је садржана информација о деформитету доњих удова прикључује се диференцијална сема која носи информацију о болести кукова као узроку насталог деформитета, те се особа оваква изгледа квалификује придевском сложеницом *искривоклчен*, -а, -о, (6, 11), *кривоклк*, -а, -о (2, 9), *кривоклкас*, -та, -то (2), а у неколико ТЛ пунктова потврђени су и називи *кривоклкна* (2, 9), *кривоклкоња* (10), *кривоклкоша* (10).

У неколико ТЛ пунктова забележени су придевски деривати *бокѣт*, -а, -о (2–3, 7), *бѣћес*, -та, -то (4) и истокорени именички дериват *бѣкоша* (2–3, 7), којима се примарно означавају и именују особе широких бокова (Динић 2008: 37)⁴³⁶, али се у једном од секундарних значења могу употребити и при квалификацији и номинацији особа чији су доњи екстремитети искривљени у облику слова „О”.

Примарно значење придевске лексеме *шѣјес*, -та, -то (1, 3) јесте „који је елипсаст, елипсоидан” (Динић 2008: 904). На основу сличности по изгледу иста лексема се у два ТЛ пункта употребљава и за квалификацију особа „О” ногу.

Придевска лексема нејасне етимологије *чѣљав*, -а, -о (25) забележена је у једном СЗ пункту. Исту основу препознајемо и у првом делу сложенице *чѣљодѣп*, -а, -о (25)⁴³⁷ с лексичком компонентом опсценог значења у другом делу.

Функционалном семом „коме су ноге превише размакнуте те се отежано креће” мотивисан је трпни глаголски придев *растѣпен*, -а, -о⁴³⁸ (5).

⁴³⁵ Јовановић (2004: 443) бележи фонетску варијанту *кѣекав*, -а, -о у пејоративном значењу „онај који је слаб и изнемогао”, док Динић (2008: 337) региструје значење „онај који је мало ћопав, шепав”. Деривати с основом *кѣа*- забележени су широм словенског говорног подручја за означавање особа с различитим деформитетима, пре свега с деформитетима удова (Skok 1972: 104).

⁴³⁶ В. П. 11. 1. *Особа широких кукова*.

⁴³⁷ В. I. 5. 1. *Особа висока чела*; I. 13. 3. *Особа кривих уста*; I. 15. 1. *Особа истурене вилице (горње / доње)*; П. 6. 1. *Особа с избаченим раменом*.

Лексемом *убит*, -а, -о (6, 9, 14) карактерише се онај код кога је деформитет ноге / ногу последица повреде.⁴³⁹

Семом изгледа подстакнута је метафоричка употреба квалитативних придева *крошњес*, -та, -то⁴⁴⁰ (16), *кутлас*, -та, -то⁴⁴¹ (12) и *лулес*, -та, -то (8, 9) (: лула), као и пејоративног метафоричког назива *крошња́ра* (19).

На развој зоометафора *шотка* (10), *шотан* (10) поред семе изгледа утицала је и функционална сема која носи информацију о специфичном начину кретања.⁴⁴²

П. 3. 4. Особа без ноге

Тематска подгрупа с доминантном семом „недостатак ноге” обухвата ЛСГ придевских лексема: *манит*, -а, -о (14); *непокретан*, -тна, -тно (24); *сакат*, -а, -о (1–5, 8–9, 11, 13, 19, 21–24); *уједен*, -а, -о (1–3, 5, 7, 20–21, 25), *ујет*, -а, -о (3, 6, 8, 11–12, 15, 26) и ЛСГ именичких лексема: *богаљ* (7, 9–10, 12, 15, 17, 20–22, 26), *богаљка* (26) / *богаљћа* (7); *дубар* (18); *инвалид* (9, 14, 26); *трупина* (8).

За квалификовање особа без ногу на целом говорном подручју забележена је општа придевска лексема из терминологије телесних мана *сакат*, -а, -о (1–3, 5, 8–9, 11, 13, 19, 21–24)⁴⁴³, док је семантички напоредна лексема *манит*, -а, -о (14)⁴⁴⁴ потврђена у само једном пункту. Синонимија је остварена и употребом назива *богаљ* (7, 9–10, 12, 15, 17, 20–22, 26), кога у два пункта прати женски корелатив *богаљка* (26) / *богаљћа* (7). Исте лексеме потврђене су у многим другим

⁴³⁸ Глаголска лексема *растуни се* забележена је у значењу „размакне се, разиђе се” (Динић 2008: 719).

⁴³⁹ В. П. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*.

⁴⁴⁰ Јовановић (2004: 450) придевску лексему *крошњарас*, -та, -то бележи у значењу „који има ноге у облику слова „О”.

⁴⁴¹ Придевска лексема *кутлес*, -та, -то потврђена је једино у основном значењу „који је попут кутлаче” (Динић 2008: 371).

⁴⁴² В. П. 2. 3. *Особа с кожицом међу прстима*; П. 3а. 2. *Особа која се гега у ходу*; П. 3а. 10. *Жена која њише куковима док хода*.

⁴⁴³ В. П. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*; П. 1. 4. *Особа без руке*; П. 2. 1. *Особа којој недостају прсти*; П. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; П. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*.

⁴⁴⁴ В. П. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*; П. 2. 1. *Особа којој недостају прсти*; П. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; П. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*; П. 3. 2. *Особа с говорном маном*.

доменима.⁴⁴⁵ У неколико пунктова у истом значењу потврђена је лексема *инвалид* (9, 14, 26), доспела посредством књижевног језика.

У једном СЗ пункту забележен је назив *чурук* (14), адаптациони облик турског индеклинабилног придева *çürük* у значењу „покварен, нездрав, неисправан, сагњео” (Škaljić 1966: 182), који се на српском говорном подручју употребљава у значењу „телесни недостатак, мана” (RJAZU 1884–1886: 103). Исти облик забележен је и при именовању особа другачијих телесних недостатака.⁴⁴⁶

За квалификовање особа без ноге на широком ареалу посведочени су трпни глаголски придеви *уједен*, *-а*, *-о* (1–3, 5, 7, 20–21, 25), *ујет*, *-а*, *-о* (3, 6, 8, 11–12, 15, 26) настали од глагола *у(ј)еде се*, у значењу „одузме се” (Јовановић 2004: 656). Спецификацији значења доприноси функционална сема у којој је садржана информација о потпуној немогућности кретања те ове лексеме ступају у однос синонимије с лексемом *непокретан*, *-тна*, *-тно* (24).

Семом изгледа подстакнути су синонимни пејоративни метафорички називи *дубар*⁴⁴⁷ (18) (: *дуб*) и *трупина* (8) (: *трун*), чије се основно значење односи на пањ.

II. За. називи према начину кретања

II. За. 1. Особа која храмље

Тематска подгрупа с доминантном семом „који храмље” обухвата ЛСГ придевских лексема: *крив*, *-а*, *-о* (5); *ћопав*, *-а*, *-о* (10, 13–15, 19); *шепав*, *-а*, *-о* (1, 5, 14–15) и ЛСГ именичких лексема: *кривша* (6, 11–12, 15–16, 20, 24–26), *кривча* (6, 11, 17), *кривља* (23), *кривка* (6, 16–17), *кривна* (12, 20, 24–26); *ћопша* (5, 8–10, 12, 15, 18, 21–22), *ћопча* (18), *ћопна* (5, 8–10, 12, 14–15, 18, 21–22).

⁴⁴⁵ В. II. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*; II. 1. 4. *Особа без руке*; II. 2. 1. *Особа којој недостају прсти*; III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*.

⁴⁴⁶ В. III. 1. 5. а) *Дебела особа висока раста*, III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*.

⁴⁴⁷ Динић (2008: 161) поред основног бележи и фигуративно значење „онај који својим изгледом подсећа на пањ, стар и онемоћао човек”.

Тематска подгрупа *Особа која храмље* не садржи ниједну лексему својствену само овом домену, већ су све регистроване лексеме већ обрађене у оквиру других тематских подгрупа.⁴⁴⁸

II. 3a. 2. Особа која се гега у ходу

Тематска подгрупа с доминантном семом „који се гега у ходу” обухвата ЛСГ придева: *гѣгав*, -а, -о (12, 17) / *ђѣгав*, -а, -о (3, 7); и ЛСГ именица: *гѣга* (10, 16), *гѣгша* (18) / *ђѣгша* (7), *гѣгалија* (26); *гѣма* (6, 9, 13, 20, 24), *гѣмна* (9, 13, 20); *клѣмша* (25), *клѣмка* (25); *пловѣн* (13, 21), *пловка* (13, 21); *шавелѣн* (8, 11) / *шевелѣн* (6, 13), *шавелѣна* (8, 11); *шотѣн* (23).

У већем броју пунктова за означавање особа које се клате у ходу забележени су придевски деривати *гѣгав*, -а, -о (12, 17) / *ђѣгав*, -а, -о (3, 7) и именички *гѣга* (10, 16), *гѣгша* (18) / *ђѣгша* (7), *гѣгалија* (26) с мотивном глаголом речи *гѣга* у значењу „љуља се”. Семантички блиска лексема *клѣмша*, *клѣмка* (25) забележена је у једном СЗ пункту.

Велику заступљеност на терену бележи и лексема *гѣма* (6, 9, 13, 20, 24) и њен женски корелатив *гѣмна* (9, 13, 20). Примарно значење овог турцизма везује се за проста човека и физички слабо развијена, закржљала човека (РСАНУ 1965: 251). Појава ових лексема при квалификацији и номинацији особа које се клате у ходу више је резултат гласовне подударности с дериватима мотивисаним глаголом *гѣга*.

С мотивним глаголом *шавелѣ* / *шевели* / *шовели* у значењу „не иде право, врлуда, тетура се” (Јовановић 2004: 680, Динић 2008: 908) посведочени су пејоративни називи *шавелѣн* (8, 11) / *шевелѣн* (6, 13), *шавелѣна* (8, 11).⁴⁴⁹

Специфичан начин кретања условио је појаву зоометафора *пловѣн* (13, 21), *пловка* (13, 21); *шотѣн* (23).⁴⁵⁰

⁴⁴⁸ В. I. 13. 3. *Особа кривих уста*; II. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*; II. 1. 4. *Особа без руке*; II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; II. 3. 4. *Особа без ноге*; II. 6. 1. *Особа с избаченим раменом*.

⁴⁴⁹ В. II. 3a. 10. *Жена која њише куковима док хода*.

⁴⁵⁰ В. II. 2. 3. *Особа с кожицом међу прстима*; II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; II. 3a. 10. *Жена која њише куковима док хода*.

II. За. 3. Жена која њише куковима док хода

Тематска подгрупа с доминантном семом „која њише куковима” обухвата ЛСГ придевских лексема: *врџкава* (12, 17), *врџкаста* (24); *шишкава* (19) и ЛСГ именичких лексема: *бедевија* (18); *вртодупка* (5, 7, 25); *врпуљана* (7); *вторепка* (5, 9, 23); *врџало* (1), *врџојла* (23), *врџка* (24); *гузна* (15); *друсна* (11); *дупна* (20); *заводница* (10); *јеребица* (4); *кицошлика* (2–3); *лађа* (18); *мрдаљка* (22), *мрдна* (26); *њишаљка* (21); *плџвка* (16); *подеваљка* (17); *умрђојла* (12); *шевелјана* (14); *шџтка* (16).

Карактеристичан ход који се огледа у извијању струка и израженом њихању куковима обележје је женских лица. Оваква манифестативна особина женског тела може бити намерно изазвана, што у патријархалној средини представља морално недопустив поступак и на језичком плану успоставља развој бројних придевских и именичких лексема с пејоративним значењем.

Глаголом *врџка се* у значењу „прави живе покрете у ходу, извија се у струку” (Јовановић 2004: 363) мотивисани су деривати *врџкава* (12, 17), *врџкаста* (24); *врџало* (1), *врџојла* (23), *врџка* (24).

Глаголског порекла су и именички деривати *врпуљана* (7), *мрдаљка* (22), *мрдна* (26), *умрђојла* (12), *њишаљка* (21), с основама глагола *врпољи се*, *мрда се*, *њише се*. Блиско значење реализује се и употребом назива *заводница* (10), мотивисаног глаголом *заводи се* у значењу „заноси се у ходу, њише задњицом у ходу” (Динић 2008: 198).

С глаголом *врти* у првом сложеничком делу и именичком основном дуп-опсценог значења у другом забележена је сложеница *вртодупка* (5, 7, 25). По истом творбеном моделу добијене су и сложенице *вторепка* (5, 9, 23).

Пејоративни називи *гузна* (15) и *дупна* (20) мотивисани су називом стражњег дела (женског) тела који се оваквим ходањем непримерно истиче. Примарно значење ових лексема везује се за женску особу велике задњице⁴⁵¹, али се секундарно развија и значење „која њише куковима (задњицом) док хода”.

Придевска лексема *шишкава* (19) и именичка *друсна* (11) употребљавају се с блиским значењима за означавање дебељушкасте, гојазне жене (Јовановић 2004:

⁴⁵¹ В. П. 10. 1. *Особа велике задњице*.

683, Динић 2008: 911), односно снажне, крупне и једре жене (Јовановић 2004: 389; Динић 2008: 160). Сужавањем перспективе исте лексеме употребљене су за квалификовање и именовање жене велике стражњице која се додатно истиче специфичним ходом.⁴⁵²

У једном СЗ пункту за жену оваква изгледа забележили смо пејоративни назив *бедевија* (18), који дијалекатски речници не бележе. У РСАНУ (1959: 373–374). дефинисан је као турцизам „кобила арапске пасмине” из кога се развија фигуративно пејоративно значење „здрава а лења жена”

Лексема *подеваљка* (17) забележена је у значењу „изазивачица, женска особа која изазива свађу” (Јовановић 2004: 543). Из значења „изазивачица” развило се значење „женска особа која неприличним кретањем подстиче пажњу мушкараца”, које смо забележили на терену.

У два ТЛ пункта посведочен је назив *кицошлика* (2–3) у примарном значењу „жена којој је стало до спољног изгледа” (Јовановић 2004: 442)⁴⁵³ из кога се развија секундарно значење „жена која својим непримерним кретањем скреће пажњу на свој физички изглед”.⁴⁵⁴

Назив *шевелјана* (14) мотивисан је глаголом *шевели* у значењу „не иде право, врлуда, тетура се” (Јовановић 2004: 680, Динић 2008: 908). Лексеме исте основе забележене су и при номинацији особа које се гегају у ходу.⁴⁵⁵ Семантичкој спецификацији у овом случају доприноси сема „женска особа”.

Начином кретања подстакнути су и метафорички називи *лађа* (18); *јеребица* (4); *плóвка* (16); *шóтка* (16).⁴⁵⁶

II. 4. Тематска група стопала

Тематска група с доминантном семом „стопала” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описују и именују особе на основу специфичног изгледа доњег дела ноге који служи као ослонац при стајању

⁴⁵² В. П. 11. 1. *Особа широких кукова.*

⁴⁵³ В. III. 1. 3. *Особа стамена таса.*

⁴⁵⁴ В. I. 17. 2. *Човек малих бркова.*

⁴⁵⁵ В. П. 3а. 2. *Особа која се гега у ходу.*

⁴⁵⁶ В. П. 2. 3. *Особа с кожицом међу прстима*; II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; II. 3а. 2. *Особа која се гега у ходу.*

и кретању. Сема изгледа која се односи на величину стопала која су већа од нормалних утицала је на конституисање тематске подгрупе *Особа великих стопала*, док је сема у којој је садржана информација о равним табанима као специфичном деформитету стопала условила развој тематске подгрупе *Особа равних табана*.

II. 4. 1. Особа великих стопала

Тематска подгрупа с доминантном семом „велика стопала” обухвата ЛСГ придевских лексема: *голeмонóгас, -та, -то* (25); *ногáт, -а, -о* (6), *ноћес, -та, -то* (13); *санчáт, -а, -о* (24); *чалапáт, -а, -о* (4); *џапалáт, -а, -о* (6, 11); *шaпáт, -а, -о* (5) и ЛСГ именичких лексема: *голeмонóгоња* (25); *карапáн* (21); *ступáлко* (20), *ступáлка* (20); *чалапáн* (4); *шáпоња* (5, 19).

Соматизмом *стопало*, односно фонетским ликом *ступáло* мотивисани су именички деривати *ступáлко, ступáлка* (20). Исто значење исказује се придевским дериватима *ногáт, -а, -о* (6), *ноћес, -та, -то* (13) мотивисаним соматизмом *нога* у спецификованом значењу „доњи део ноге човека којим се тело у ходу и стајању ослања о тло” (СДР1: 305). Апсолутна синонимија остварена је са сложено-суфиксалном придевском твореницом *голeмонóгас, -та, -то* (25), састављеном од основа придева *голем* и именице *нога*, као и једнако мотивисаним називом *голeмонóгоња* (25).

У неколико ТЛ пунктова за квалификацију и номинацију особа великих стопала употребљавају се лексеме *чалапáт, -а, -о* (4) / *џапалáт, -а, -о* (6, 11); *чалапáн* (4).⁴⁵⁷

Лексемом *шапа* примарно се именује доњи, завршни део ноге код животиња, али се фигуративно може употребити и у пејоративном значењу за означавање људске руке или ноге те се особа таква изгледа квалификује придевским дериватом *шaпáт, -а, -о* (5).⁴⁵⁸ Механизмом синегдохе се на основу доминантне телесне особине развија назив *шáпоња* (5, 19). По истом принципу

⁴⁵⁷ Ове лексеме у истом значењу бележи и Динић (2008: 885, 900, 901). Према Скоковим налазима, основу *чaп-* распознајемо у многим изведеницама, а између осталог, и у изведеницама *чарак* „пoкaт и птiца i зверинја, и маџке” и *чарати* „hvatati, grabiti” (Skok 1971: 294) које би се могле довести у везу с лексемама које смо ми забележили.

⁴⁵⁸ В. II. 2. 3. *Особа с кожицом међу прстима*.

успостављен је и квалитативни придевски дериват *санча́т*, -а, -о (24) у значењу „који има стопала као саонице”.

Лексема *карапа́н* (21), нејасне етимологије, забележена је у једном СЗ пункту.

II. 4. 2. Особа равних табана

Тематска подгрупа с доминантном семом „равни табани” обухвата ЛСГ придевских лексема: *табанáт*, -а, -о (19) и ЛСГ именичких лексема: *табанли́ја* (3, 5–7, 10, 22, 24, 26), *табанли́ка* (5, 7, 22, 24, 26), *равнотабанáш* (19); *дузтаба́н* (6, 11), *дуस्ताбанли́ја* (21); *беспéтоња* (14).

За квалификовање и именовање особа равних табана у великом броју пунктова употребљава се неки од истокорених ликова мотивисаних соматизмом *табан*: *табанáт*, -а, -о (19); *табанли́ја* (3, 5–7, 10, 22, 24, 26), *табанли́ка* (5, 7, 22, 24, 26).

У једном СЗ пункту забележена је сложеница *равнотабанáш* (19). Апсолутна синонимија остварена је с именичким дериватима *дузтаба́н* (6, 11) и *дуस्ताбанли́ја* (21), преузетим из турског језика (тур. *düztaban*) у истом значењу.

Семом изгледа „коме су стопала равна тако да се пета не издваја” успостављен је назив *беспéтоња* (14).

II. 5. Тематска група кичма / леђа

Тематска група с доминантном семом „кичма / леђа” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описују и именују особе на основу специфичног изгледа задњег дела трупа. Сема изгледа у којој је садржана информација о деформитету кичме манифестованом као избочина на леђима условила је конституисање тематске подгрупе *Особа с грбом*. У оквиру ове тематске групе налази се и тематска подгрупа *Особа с крилима*, чије су лексичке јединице значењски спецификоване јер се односе на квалификацију и номинацију особа с крилима, специфичним органом који по народном веровању обично могу имати змајеви и друга натприродна бића.

II. 5. 1. Особа с грбом

Тематска подгрупа с доминантном семом „грба” обухвата ЛСГ придевских лексема: *грбав*, -а, о (1–6, 8, 10–13, 17, 19, 21–23), *гурав* (13); *искривен*, -а, -о (11); *потутен*, -а, -о (6) и ЛСГ именичких лексема: *грбља* (5–7, 9, 14, 16, 18–19, 22–23, 26), *грпиша* (7, 10, 15, 19–21, 24–25), *грпча* (3, 13), *грбавац* (6, 17), *грбна* (2–3, 5, 7–10, 12–16, 18–22, 24–26), *грбавитина* (6); *кукљџ* (6).

Именицом *грба* којом се означава избочина на леђима мотивисан је придевски дериват *грбав*, -а, о (1–6, 8, 10–13, 17, 19, 21–23) и бројни именички деривати изведени помоћу више различитих суфикса: *грбља* (5–7, 9, 14, 16, 18–19, 22–23, 26), *грпиша* (7, 10, 15, 19–21, 24–25), *грпча* (3, 13), *грбавац* (6, 17), *грбна* (2–3, 5, 7–10, 12–16, 18–22, 24–26), *грбавитина* (6).⁴⁵⁹ Будући да се ради о квалификацији и номинацији на основу непожељне телесне особине, све лексичке јединице су значењски спецификоване пејоративном компонентом. Израженијој пејоративности деривата *грбавитина* (6) доприноси пејоративни суфикс -итина. Апсолутна синонимија остварује се употребом придевског деривата *гурав* (13)⁴⁶⁰ с мотивном именицом *гура* у значењу „грба”.

За квалификацију особа с деформитетом кичме у два ТЛ пункта забележени су придевски деривати *искривен*, -а, -о (11) и *потутен*, -а, -о (6), изведени из глаголских речи *искриви* и *потути*, у значењу „погури се, нагне се напред док хода” (Динић 2008: 635).

У једном ТЛ пункту посведочен је и назив *кукљџ*⁴⁶¹ (6) мотивисан глаголом *сукљџи се* у значењу „згрчи се, склупча се” (Динић 2008: 763).

II. 5. 2. Особа с крилима

Тематска подгрупа с доминантном семом „крила” обухвата ЛСГ придевских лексема: *аловит*, -а, -о (2, 7); *змеовит*, -а, -о (6, 11); *крилат*, -а, -о (23)

⁴⁵⁹ В. II. 6. 1. *Особа с избаченим раменом.*

⁴⁶⁰ В. I. 18. 4. *Особа кратка врата.*

⁴⁶¹ Лексема *кукљџ* је забележена с више различитих значења, од којих се већина односи на врсту петље у плетиву, док је као последње наведено и „онај који је мршав и згурен” (Динић 2008: 368).

и ЛСГ именичких лексема: *ánђел* (9) / *ánђео* (18, 21), *змéј* (2, 7, 26); *крила́ш* (3), *кри́лча* (16); *на́каза* (5).

Све забележене лексеме спецификоване су митолошком значењском компонентом.

Именицом *крило* мотивисани су придевски дериват *крила́т*, *-а*, *-о* (23) и именички деривати *крила́ш* (3), *кри́лча* (16).

Лексемом *змéј* (2, 7, 26) именује се човек „који је попут змаја, који има својства змаја” (Динић 2008: 256), а иста особина означава се и придевским дериватима *алови́т*, *-а*, *-о* (2, 7) и *змеови́т*, *-а*, *-о* (6, 11). Придевски дериват *алови́т*, *-а*, *-о* потврђен је у многим доменима⁴⁶², а његово значење увек је пејоративно спецификовано. С друге стране, афирмативност деривата *змеови́т*, *-а*, *-о* остварена је продуктивношћу семе која носи информацију о народним веровањима у вези са змајевима.⁴⁶³

У једном ТЛ пункту забележена је пејоративна лексема *на́каза* (5), каква је посведочена у многим доменима за именовање особе с различитим физичким особеностима које се приписују дејству виших сила.⁴⁶⁴

Лексема *ánђел* (9) / *ánђео* (18, 21) употребљена је у максимално позитивном значењу јер развија метафоризовану семантику којом се из сфере физичких особина задире у сферу моралне чистоте и духовне уздигнутости.

II. 6. Тематска група рамена

Тематска група с доминантном семом „рамена” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме за описивање и именовање особа на основу специфичног изгледа рамена, који се односи на деформитет раменог појаса или на

⁴⁶² В. I. 4. 5. *Бледа особа*, II. 2. 2. *Особа са шест прстију*, II. 6. 2. *Човек широких рамена*, III. 1. 5. а) *Дебела особа висока раста*.

⁴⁶³ Змај српске митологије представља у великој мери нашу изузетност јер га таквог не познају митологије осталих словенских народа. Он је антропоморфизовано биће, понаша се као човек. Он мисли и ради као обичан човек, само се одликује одређеним натприродним особинама, може да лети, има огромну снагу, има способност да се претвара из једног облика у други. У источној Србији веровало се за поједине људе да су змајеви који бране своје село и крај од непогоде (СМР 1970: 153–154).

⁴⁶⁴ В. I. 1. 2. *Особа мале главе*; I. 13. 4. *Особа са зечјом усном*; II. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*; II. 2. 2. *Особа са шест прстију*; III. 1. 2. *Ружна особа*; III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*.

плећатост, што условљава конституисање двеју тематских подгрупа: *Особа с избаченим раменом* и *Човек широких рамена*.

II. 6. 1. Особа с избаченим раменом

Тематска подгрупа с доминантном семом „избачено раме” обухвата ЛСГ придевских лексема: *грбав*, -а, -о (15, 17); *ишчавуљен*, -а, -о (14); *ишчепен*, -а, -о (4, 14); *једнорамес*, -та, -то (26); *једнострáнес*, -та, -то (1, 7, 18–19, 21) / *једнострáњес*, -та, -то (12); *криворамес*, -та, -то (3); *нискорамес*, -та, -то (16); *почепен*, -а, -о (6); *чѣлав*, -а, -о (24) и ЛСГ именичких лексема: *грѣша* (15, 20, 25), *грбна* (15, 20, 25); *клѣчка* (7); *крѣвша* (10); *кривоклѣчка* (9); *чѣлча*, *чѣлна* (24).

У већем броју пунктова широм говорне зоне за квалификацију и номинацију особа с деформитетом раменог појаса, при чему је једно раме истуреније у односу на друго, употребљавају се фонетске варијанте сложено-суфиксалне придевске творенице *једнострáнес*, -та, -то (1, 7, 18–19, 21) / *једнострáњес*, -та, -то (12).⁴⁶⁵ Исто значење исказује се и сложено-суфиксалном твореницом *једнорамес*, -та, -то (26).

Семом изгледа „који је крив” подстакнут је сложени придевски дериват *криворамес*, -та, -то (3), као и назив *крѣвша* (10) какав је потврђен у многим доменима за номинацију особа с различитим деформитетима.⁴⁶⁶ Блиско значење исказује се дериватима *ишчепен*, -а, -о (4, 14)⁴⁶⁷, *почепен*, -а, -о (6)⁴⁶⁸; *ишчавуљен*, -а, -о⁴⁶⁹ (14) којима се на експресивном нивоу изражава висок степен пејоративности.

Особа чија рамена нису у истом нивоу означава се сложеном придевском твореницом *нискорамес*, -та, -то (16).

Искривљеност раменог појаса последица је деформитета кичме па су и при квалификацији и номинацији особа с деформисаним раменом забележене лексеме

⁴⁶⁵ В. I. 13. 3. *Особа кривих уста*.

⁴⁶⁶ В. I. 13. 3. *Особа кривих уста*; II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; II. 3а. 1. *Особа која храмље*.

⁴⁶⁷ В. I. 13. 3. *Особа кривих уста*.

⁴⁶⁸ В. I. 13. 3. *Особа кривих уста*; I. 15. 1. *Особа истурене вилице (горње / доње)*; II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*.

⁴⁶⁹ Фонетске варијанте *ишчивиљен* / *ишчовиљен* бележи једино Рајковић Кожељац (2014: 205) у пејоративном значењу „искривљен, изобличен”.

зрбав, -а, -о (15, 17); *зрпша* (15, 20, 25), *зрбна* (15, 20, 25), којима се примарно означавају особе с избочином на леђима услед болести кичме.⁴⁷⁰

Искривљеност раменог појаса често је и у вези с искривљеношћу трупа и удова, што утиче на специфичан ход, па се особе оваква изгледа означавају лексемама *кљчка* (7); *кривокљчка* (9) мотивисаним глаголом *клеца* у значењу „скакуће на једној нози” (Динић 2008: 332).

При квалификацији и номинацији особа с деформитетом рамена употребљавају се лексеме нејасне етимологије *чѣлав*, -а, -о, *чѣлча*, *чѣлна* (24), које су забележене у многим доменима за означавање особа с различитим физичким недостацима.⁴⁷¹

II. 6. 2. Човек широких рамена

Тематска подгрупа с доминантном семом „широка рамена” обухвата ЛСГ придевских лексема: *аловит* (7)⁴⁷²; *крупан* (18, 25)⁴⁷³; *плечас* (3, 10); *развијен* (22); *широкорамес* (8, 16, 24) и ЛСГ именичких лексема: *аждаја* (7); *грдосија* (18); *кабадахија* (9); *муж* (22), *мужиња* (7, 17); *раванлија* (6, 11); *рамоња* (20); *рмбалија* (21); *тѣнак* (24); *широклија* (6).

Широка рамена углавном су одлика физички развијених и снажних мушкараца те представљају пожељну телесну особину, што се на језичком нивоу изражава лексемама с афирмативним значењем. Међутим, уколико се за овакав физички изглед везује и насилничко понашање, значења лексема којима се таква особа карактерише спецификована су пејоративном семантичком компонентом.

Семом изгледа која носи информацију о ширини рамена као доминантној телесној особини успостављена је сложеница *широкорамес* (8, 16, 24). С особином исказаном мотивним придевом *широк* је и именички дериват *широклија* (6), хибридног постања, изведен помоћу турског суфикса *-лија* за именовање особе

⁴⁷⁰ В. II. 5. 1. *Особа с грбом*.

⁴⁷¹ В. I. 5. 1. *Особа висока чеља*; I. 13. 3. *Особа кривих уста*; I. 15. 1. *Особа истурене вилице (горње / доње)*; II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*.

⁴⁷² В. I. 4. 5. *Бледа особа*, II. 2. 2. *Особа са шест прстију*, II. 5. 2. *Особа с крилима*, III. 1. 5. а) *Дебела особа висока раста*.

⁴⁷³ В. III. 1. 5. а) *Дебела особа висока раста*.

„која се карактерише каквим спољним квалитетом” (Радић 2001: 37). Исто значење исказује се и именичким дериватом *рамоња* (20).

На визуелном плану широка рамена повезују се са широким плећима, што резултира употребом придевског деривата *плечас* (3, 10) за квалификацију особе с оваквим телесним квалитетом.

У једном броју пунктова ширина рамена поистовећује се с општом физичком развијеношћу мушкараца, што се на језичком плану исказује дериватима *крупан* (18, 25); *развијен* (22).

У секундарном значењу именичким лексемама *мујж* (22), *мујжина* (7, 17) карактерише се „јак, здрав, храбар човек” (Динић 2008: 425).⁴⁷⁴ Блиска семантика остварује се употребом лексеме *рмбалија* (21) (: рмба „физички напорно ради”) „стасит, крупан, јак човек” (Јовановић 2004: 604; Динић 2008: 729).⁴⁷⁵

Дериват *раванлија* (6, 11) мотивисан је балканским турцизмом *раван* (од тур. *rahvan*) који се у секундарном значењу употребљава за именовање коња специфичног равномерног хода тако да не трупца јахача (Škaljić 1966: 530; Skok 1973: 133, Петровић 2012: 243). Метафоричким преносом исти назив се у два ТЛ пункта употребљава за именовање крупних, снажних мушкараца, односно мушкараца широких рамена.⁴⁷⁶

За именовање крупног, снажног и грубог мушкараца употребљава се турцизам *кабадахија* (9) у секундарном пејоративном значењу „осион, груб човек, насилник, напасник, силеција” (РСАНУ 1975: 20).

Семантичке компоненте које се односе на ширину, али и јачину подстакле су метафорички назив *тэнак* (24) (: *тенк* „борбено, оклопно, превозно средство”).

Превелика снага и физичка развијеност често се доводе у везу с нечим надљудским и демонским. У више домена је особа која се неком својом особином што се манифестује у спољашњем виду, а разликује од околине и одступа од прототипа, повезивана с оностраним бићима. Тако се и за квалификацију мушкараца широких рамена употребљавају придевска лексема *аловит* (7) и именичке *аждаја* (7); *грдосија*⁴⁷⁷ (18). Повезивање с натприродним бићима, која

⁴⁷⁴ В. II. 7. 1. *Особа широких груди.*

⁴⁷⁵ В. III. 1. 3. *Особа стамена стаса.*

⁴⁷⁶ В. III. 1. 3. *Особа стамена стаса.*

⁴⁷⁷ Дијалекатски речници не бележе ову лексему, али је она у РСАНУ (1965: 598–599) дефинисана у примарном значењу „оно што је врло велико; оно што је ружно или страшно због величине (о

су у народу оквалификована као зла, успоставља развој пејоративне семантичке компоненте.

II. 7. Тематска група груди⁴⁷⁸

Тематска група с доминантном семом „груди ” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описују и именују мушке особе јако развијена грудна коша (подгрупа *Човек широких груди*) и женске особе великих дојки (подгрупа *Жена великих дојки*).

II. 7. 1. Човек широких груди

Тематска подгрупа с доминантном семом „широке груди” обухвата ЛСГ придевских лексема: *грудат* (3, 6, 14, 19); *прсат* (23); *широкогруд* (8–10, 24), *широкогрудас* (2, 4, 7–8, 13) / *широкогрудес* (16) и ЛСГ именичких лексема: *грудоња* (1, 5–6, 9, 12, 15, 17, 20–22, 24, 26) / *грудоња* (11, 18, 25); *курјак* (10); *мужина* (7), *муж* (23); *широкогрудоња* (3, 16).

Сема изгледа у којој је садржана информација о димензији (и јачини) грудног коша као битној телесној особености мушкараца била је пресудна при конституисању лексема за њихову квалификацију и номинацију. Човек с развијеним и јаким грудима углавном оставља позитиван естетски утисак, асоцира на снагу и моћ те већина забележених лексема има позитивно значење, често митолошки спецификовано.

Соматизмом *груди* мотивисан је квалитативни придевски дериват *грудат* (3, 6, 14, 19), који се налази у односу синонимије с придевом *прсат* (23). Исту творбену основу има и именички дериват *грудоња*⁴⁷⁹ (1, 5–6, 9, 12, 15, 17, 20–22, 24, 26) / *грудоња* (11, 18, 25), забележен широм говорног подручја. Једнако

човеку, животињи, предмету)”, али и у једном од секундарних као „оно што је ружно, ругоба, наказа”, што је сагласно значењу које смо забележили у вези с човеком широких рамена.

⁴⁷⁸ Лексемом *груди* обједињена су значења „предњи део човечјег трупа од врата до трбуха” и „дојке у жене”.

⁴⁷⁹ „Иако се основа комбинује са суфиксом *-оња*, дериват *грудоња* има другачију конотацију у односу на деривате истог типа, на пример *носоња*. Негативна конотација произилази из дела тела чији се назив налази у творбеној основи атрибутивне именице. Човек са развијеним и јаким грудима не изазива подсмех, за разлику од човека са великим носем” (Штасни 2013: 126).

значење исказује се и придевсиом сложеницама *широкогруд* (8–10, 24), *широкогрудас* (2, 4, 7–8, 13) / *широкогрудес* (16), које у првом сложеничком делу садрже основу придева *широк* у коме је садржана информација о величини груди. Називом *широкогрудоња* (3, 16) човек се именује на основу особине исказане мотивним придевом *широкогруд*.

Именичке лексеме *му́ж* (23), *му́жина* (7) јављају се у различитим доменима у којима је номинација мушкараца заснована на неком квалитету који се манифестује у спољашњем виду.⁴⁸⁰

У једном ТЛ пункту забележен је метафорички назив *ку́рјак* (10).⁴⁸¹

II. 7. 2. Жена великих дојки

Тематска подгрупа с доминантном семом „велике дојке” обухвата ЛСГ придевских лексема: *вимáта* (7–8); *грудáта* (5, 18, 20); *масуљéста* (7), *масура́ста* (7) / *масуре́ста* (6, 15); *сисáта* (1, 3–5, 7, 9–10, 13–14, 16, 18–26) и ЛСГ именичких лексема: *му́зна* (21); *сисáра* (12).

Највећи број деривата за квалификацију и номинацију жена великих дојки мотивисан је синонимним именицама *груди* и *сисе* у значењу „женска недра, дојка” (РСАНУ 1965: 700). С мотивном именицом *груди* забележили смо придевски дериват *грудáта* (5, 18, 20). Ширу употребу имају деривати мотивисани именицом *сиса*: *сисáта* (1, 3–5, 7, 9–10, 13–14, 16, 18–26), *сисáра* (12). У односу релативне синонимије с дериватима мотивисаним именицама *груди* и *сисе* налазе се деривати *вимáта* (7–8), с мотивном именицом *виме*, и *масуљéста*, *масура́ста* (7) / *масуре́ста* (6, 15), мотивисани турцизмом *масуљ* (тур. *mahsul*, балкански турцизам арапског порекла из пастирске терминологије (Skok 1972: 385)), чије се примарно значење везује за млечне жлезде на грудима неке животиње. При квалификовању и именовању жена остварује се пејоративно значење.

Повезивање дојки са животињским вименом утицало је и на успостављање метафоричког назива *му́зна* (21) (: музе „цеди млеко из вимена животиња”), такође, пејоративно спецификованог.

⁴⁸⁰ В. II. 6. 2. *Особа широких рамена*.

⁴⁸¹ В. I. 15. 1. *Особа истурене вилице (горње / доње)*; III. 1. 8. *Маљава особа*.

II. 8. Тематска група стомак

Тематска група с доминантном семом „стомак” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описују и именују особе на основу изгледа стомака. Семантичка компонента у којој је садржана информација о прекомерној величини условила је конституисање свих забележених лексема концентрисаних у оквиру тематске подгрупе – *Особа велика стомака*. Поседовање особине која се испољава у спољашњем виду и оставља непријатан естетски утисак на језичком плану се манифестује у виду пејоративне семантичке компоненте којом су значења забележених именичких и придевских лексема спецификована.

II. 8. 1. Особа велика стомака

Тематска подгрупа с доминантном семом „велики стомак” обухвата ЛСГ придевских лексема: *запунавѐл*, -а, -о (7); *мешинáт*, -а, -о (5–6, 11, 14); *паишњакáт*, -а, -о (3–5, 7, 13); *ишћембáт*, -а, -о (3, 5) / *ишембáт*, -а, -о (18), *ишћембав*, -а, -о (6, 8, 11) / *ишкémбав*, -а, -о (17) и ЛСГ именичких лексема: *мешинко* (2, 6, 11, 20); *паишњакáн* (1–5, 7, 9, 11–13, 17), *паишњакáна* (1–2, 4–5, 7, 9, 11–13, 17); *трбоња* (6, 11–12, 16, 23), *трбáн* (23), *трбна* (16); *скémба* (12) / *ишкémба* (12, 17–18, 21–24, 26) / *ишћémба* (5, 8), *ишкéбна* (19, 24), *ишћémбоња* (2, 5) / *ишкémбоња* (15, 19, 21, 26) / *ишембóња* (20, 24–25), *ишембáр* (12, 20).

На сврљишком говорном подручју особа упадљиво велика стомака квалификује се придевским дериватима *мешинáт*, -а, -о (5–6, 11, 14); *паишњакáт*, -а, -о (3–5, 7, 13); *ишћембáт*, -а, -о (3, 5) / *ишембáт*, -а, -о (18), *ишћембав*, -а, -о (6, 8, 11) / *ишкémбав*, -а, -о (17) насталим према именицама *мешина*, *паишњак*, *ишембе* у значењу „стомак”. Именице *мешина*, *паишњак*, *ишембе* (и њима мотивисани деривати) налазе се у односу релативне синонимије јер је *мешина* општи назив за стомак, док *паишњак*, *ишембе* имају пејоративно значење и означавају дебео стомак те се и дериватима њима мотивисаним исказује виши степен пејоративности. Исту мотивациону основу и значење имају и именички деривати *мешинко* (2, 6, 11, 20); *паишњакáн* (1–5, 7, 9, 11–13, 17), *паишњакáна* (1–2, 4–5, 7, 9, 11–13, 17); *скémба* (12) / *ишкémба* (12, 17–18, 21–24, 26) / *ишћémба* (5, 8), *ишкéбна* (19,

24), *шћэмбоња* (2, 5) / *шкémбоња* (15, 19, 21, 26) / *шкeмбóња* (20, 24–25), *шкeмбáр* (12, 20). У односу апсолутне синонимије с називом *мешинко* (2, 11, 20) налазе се називи *трбоња* (6, 11–12, 16, 23), *трбáн* (23), *трбна* (16) мотивисани именицом *трбух*.

Лексемом *запунавéл*, *-а*, *-о* (7) означава се особа која је закржљала у развоју, а има велики стомак (Динић 2008: 232, 695). Ова префиксално-суфиксална твореница мотивисана је именицом *пуп*, *пупак*, која у једном од значења представља синоним именице *стомак* (Skok 1973: 78). Једнако мотивисани деривати забележени су и при означавању дебела ниска човека.⁴⁸²

II. 9. Тематска група задњица

Тематска група с доминантном семом „задњица” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описују и именују особе на основу изгледа стражњег дела тела на коме се седи. Семом изгледа која носи информацију о прекомерној величини успостављене су бројне придевске и именичке лексеме пејоративног значења концентрисане у оквиру тематске подгрупе *Особа велике задњице*. Све забележене лексеме поред пејоративног имају и вулгарно значење.

II. 9. 1. Особа велике задњице

Тематска подгрупа с доминантном семом „велика задњица” обухвата ЛСГ придевских лексема: *големоду́пас*, *-та*, *-то* (8); *гузáт*, *-а*, *-о* (3, 6, 9, 12–13, 19, 23), *гузичáт*, *-а*, *-о* (5); *ду́пас*, *-та*, *-то* (13, 23), *дупáт*, *-а*, *-о* (3, 5–7, 18, 21–22, 25); *за́држна* (23); *широкодупас*, *-та*, *-то* (2) и ЛСГ именичких лексема: *гу́зоња* (1, 5, 7, 10–13, 15–19, 23), *гузичáр* (4), *гузичáра* (4, 17), *гузичáн* (17), *гузичáна* (5, 17), *гузáра* (1, 5–6, 10–12, 15), *гузáн* (9), *гу́зна* (16, 18, 21, 26), *гузáна* (3, 9, 23), *гузи́ца* (23, 25); *ду́поња* (1, 6, 17, 20–22, 24) / *дупо́ња* (11, 25), *дупáн* (6, 14), *ду́пна* (6–8, 11, 14, 16, 19–21, 24, 26), *ду́пша* (6), *ду́пља* (21, 26), *ду́пко* (14); *тртља* (16), *тртна* (16); *широкодупна* (2).

⁴⁸² В. III. 1. 4. а) *Дебела особа ниска раста*.

Синонимима *гуз* / *гузица*⁴⁸³ и *дупе* у значењу „стражњи део тела на коме се седи” мотивисана је већина забележених придевских и именичких деривата: *гузát*, -а, -о (3, 6, 9, 12–13, 19, 23), *гузичát*, -а, -о (5); *дúпас*, -та, -то (13, 23), *дупát*, -а, -о (3, 5–7, 18, 21–22, 25); *гúзоња* (1, 5, 7, 10–13, 15–19, 23), *гузичár* (4), *гузичára* (4, 17), *гузичán* (17), *гузичána* (5, 17), *гузára* (1, 5–6, 10–12, 15), *гузán* (9), *гúзна* (16, 18, 21, 26)⁴⁸⁴, *гузána* (3, 9, 23), *гузица* (23, 25); *дúпоња* (1, 6, 17, 20–22, 24) / *дупоња* (11, 25), *дупán* (6, 14), *дúпна* (6–8, 11, 14, 16, 19–21, 24, 26)⁴⁸⁵, *дúпша* (6), *дúпља* (21, 26), *дúпко* (14).⁴⁸⁶ У једном СЗ пункту забележени су називи *тртља*, *тртна* (16), мотивисани блискозначном именицом *тртица*, којом се примарно именује задњи део тела перади и птица, а секундарно и задњи, доњи део кичме код човека.

Синтагматским спојем „големо дупе” / „широко дупе” мотивисане су придевске и именичка сложеница: *големодúпас*, -та, -то (8); *широкодúпас*, -та, -то (2), *широкодúпна* (2).⁴⁸⁷

Из примарног значења придевске лексеме *зáдржна* (23) „здрава, једра, zgodна и крупна жена” (Динић 2008: 207) сужавањем перспективе развија се значење које се односи на квалификовање жене велике задњице. Иста лексема забележена је и при квалификацији жене широких кукова.⁴⁸⁸

II. 10. Тематска група кукови

Тематска група с доминантном семом „кукови” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описују и именују особе на основу изгледа кукова, схваћених у једном од значења – „избочен део човечјег тела између бокова и бедрене кости” или „део ноге од карличне кости до прегипа у колелу” (РСАНУ 1978: 774). Сема изгледа која носи информацију о ширини / раширености кукова која је већа од прототипичне била је доминантна при

⁴⁸³ Вулгарна именица *гузица* јесте дериват именице *гуз* у значењу „једна половина стражњице”.

⁴⁸⁴ В. П. 3а. 10. *Жена која њише куковима док хода.*

⁴⁸⁵ В. П. 3а. 10. *Жена која њише куковима док хода.*

⁴⁸⁶ В. П. 11. 1. *Особа широких кукова.*

⁴⁸⁷ В. П. 11. 1. *Особа широких кукова.*

⁴⁸⁸ В. П. 11. 1. *Особа широких кукова.*

настанку свих забележених лексема, обједињених у оквиру тематске подгрупе *Особа широких кукова*.

II. 10. 1. Особа широких кукова

Тематска подгрупа с доминантном семом „широки кукови” обухвата ЛСГ придевских лексема: *бокáт, -а, -о* (6); *врчвес, -та, -то* (1); *гузичáт, -а* (4); *зáдржна* (11); *кукáт, -а, -о* (20); *разведén, -а, -о* (3); *рачéпен, -а, -о* (12); *широкодúнес, -та, -то* (7); *ширококукас, -та, -то* (2) и ЛСГ именичких лексема: *гузичáр* (4), *гузичáра* (4); *дрúсна* (18); *кобилáча* (21); *слáмњача* (9).

За квалификацију особа широких кукова с мотивном именицом *кук* забележене су изведеница *кукáт, -а, -о* (20) и сложено-суфиксална твореница *ширококукас, -та, -то* (2). Везивањем суфикса *-ат* за основу именице *кук* развија се аугментативно значење које је код сложеног деривата *ширококукас, -та, -то* (2) садржано у значењу првог сложеничког дела. У једном од секундарних значења именица *бок* представља синоним именице *кук* те се аналогно том односу развио и синоним *бокáт, -а, -о* (6) у значењу „који је широких кукова”.⁴⁸⁹

Често је ширина кукова повезана с величином задњице, што на језичком плану резултира употребом истих придевских и именичких деривата: *гузичáт, -а* (4), *гузичáр* (4), *гузичáра* (4); *широкодúнес, -та, -то*.⁴⁹⁰

Сема изгледа која се односи на ширину кукова схваћених у значењу „део ноге од карличне кости до прегибача у колелу” (РСАНУ 1978: 774) условила је настап лексема *рачéпен, -а, -о*⁴⁹¹ (12) у значењу „који је раскречен, с раширеним ногама”. Иста семантика реализује се и употребом квалитативног придева *разведén, -а, -о* (3), који бележи једино још Рајковић Кожељац (2014: 481) у основном значењу „с мало искривљеним зупцима (лист тестере) лево и десно (наизменично), ради тога да би рез био довољно широк”, из кога се развија фигуративно значење „који је раскречен, с раширеним ногама”.

⁴⁸⁹ В. П. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*.

⁴⁹⁰ В. П. 10. 1. *Особа велике задњице*.

⁴⁹¹ Јовановић (2004: 600) бележи лексему *рачепен, -а, -о* у истом значењу „раскречен, с раширеним ногама”.

Семом изгледа у којој је садржана информација о здравој, једрој и крупној жени успостављена је придевска лексема *зáдржна* (11), која се употребљава и при квалификацији жене велике задњице.⁴⁹² У блиском значењу „снажна, крупна и једра жена” забележен је и назив *дрúсна* (18).⁴⁹³

За карактеризацију особа широких кукова у једном ТЛ пункту забележен је придевски дериват *врчвес*, *-та*, *-то* (1) с мотивном именицом *врчва* у значењу „повећи земљани суд, ћуп” (Јовановић 2004: 364, Динић 2008: 87). Сема изгледа условила је развој фигуративног значења којим се квалификује особа која изгледом кукова наликује врчви.

Метафорички називи *кобилáча* (21) (: *кобила*), *слáмњача* (9) (: *сламарица* „велика навлака напуњена сламом на којој се лежи”) могу се срести у различитим доменима при номинацији жена чији изглед оставља непријатан естетски утисак, што се на језичком плану исказује семом негативног колективног вредновања и на којој се заснива развој пејоративности.

II. 11. Тематска група струк

Тематска група с доминантном семом „струк” и истоименим називом садржи само једну тематску подгрупу *Особа танка струка* којом су обједињене придевске и именичке лексеме којима се описују и именују особе танка струка као карактеристичне телесне особине.

II. 11. 1. Особа танка струка

Тематска подгрупа с доминантном семом „танак струк” обухвата ЛСГ придевских лексема: *брéмес*, *-та*, *-то* (12); *вiлтрес*, *-та*, *-то* (9); *вiтак*, *-тка*, *-тко* (2–3, 6–7, 10, 14–16, 21), *вiткас*, *-та*, *-то* (1–2, 7); *вiцкес*, *-та*, *-то* (26); *згóдан*, *-дна*, *-дно* (18); *iзмичан*, *-чна*, *-чно* (1); *мршав*, *-а*, *-о* (13); *овурáт*, *-а*, *-о* (1); *тáнак*, *-нка*, *-нко* (6, 21, 23); *тáнкострúкес*, *-та*, *-то* (26); *устрúкас*, *-та*, *-то* (5, 18); *цiгљав*, *-а*, *-о* (25) и ЛСГ именичких лексема: *врлина* (9); *јелá* (10, 23); *мóтка*

⁴⁹² В. П. 10. 1. *Особа велике задњице*.

⁴⁹³ В. П. 3а. 10. *Жена која њише куковима док хода*.

(17); *овицир* (24), *овицирка* (24); *снопљача* (14); *цвелика* (21); *цигљавко*, *цигљавка* (25); *шиљко*, *шиљка* (19); *шило* (22).

При квалификацији и номинацији особа танка струка мало је лексема својствених само овом домену. Са соматизмом *струк* као композитом синтагми „танак струк” и „узак струк” су само сложене придевске творенице *тънкострукес*, *-та*, *-то* (26); *уструкас*, *-та*, *-то* (5, 18).

У највећем броју примера сема изгледа утицала је на повезивање изгледа струка с општим физичким изгледом. На широком ареалу узак струк се поистовећује с виткошћу, што је на језичком нивоу исказано употребом лексема *вѝтак*, *-тка*, *-тко* (2–3, 6–7, 10, 14–16, 21), *вѝткас*, *-та*, *-то* (1–2, 7); *вѝцкес*, *-та*, *-то* (26).⁴⁹⁴ Придевске лексеме *тънак*, *-нка*, *-нко* (6, 21, 23) и *мршав*, *-а*, *-о* (13) у једном од секундарних значења могу се употребити као синоними лексеме *вѝтак*.⁴⁹⁵ Блиско значење исказује се и употребом лексема *згѝдан*, *-дна*, *-дно* (18)⁴⁹⁶ и *ѝзмичан*, *-чна*, *-чно*⁴⁹⁷ (1).

Семом изгледа „који је танак и дугачак” дефинисане су лексеме *цигљав*, *-а*, *-о*⁴⁹⁸, *цигљавко*, *цигљавка* (25).

С друге стране, велики број појединачних метафоричких назива говори о личној асоцијацији испитаника, а не о колективној експресији говорне заједнице. Повезивањем особа танка струка с изгледом висока танка дрвета или биља које може имати различиту намену настали су метафорички називи *врлина* (9)⁴⁹⁹, *јелá* (10, 23); *мотка* (17)⁵⁰⁰; *снопљача* (14)⁵⁰¹, *цвелика* (21)⁵⁰². Према синониму *брема*, *бременица* у примарном значењу „обрамица, мотка која служи за ношење терета о рамену” настао је квалитативни придев *брѝмес*, *-та*, *-то* (12), који је у једном ТЛ пункту употребљен с истом метафоричком интерпретацијом.

⁴⁹⁴ В. III. 1. 3. *Особа стамена таса*.

⁴⁹⁵ III. 1. 7. *Изразито мршава особа*.

⁴⁹⁶ В. III. 1. 3. *Особа стамена таса*

⁴⁹⁷ Динић (2008: 283) бележи лексему *измичес*, *-та*, *-то* у значењу „који је вѝтак, вѝжласт”.

⁴⁹⁸ Ово значење потврђује и Динић (2008: 879), док исту лексему Јовановић (2004: 669) бележи у значењу „мршав, кржљав”.

⁴⁹⁹ *Врлина* је пречага, водоравно постављена мотка преко које се стављају поњаве, одећа, јастуци (Динић 2008: 84). В. III. 1. 5. б) *Мршава особа висока раста*.

⁵⁰⁰ В. III. 1. 5. б) *Мршава особа висока раста*.

⁵⁰¹ *Снопљача* је „мотка с обе стране зашиљена, служи за преношење снопова (жита) на њиви (Јовановић 2004: 625). В. III. 1. 5. б) *Мршава особа висока раста*.

⁵⁰² *Цвелика* / *цврлика* је биљка *кукута* *Copium maculatum* L, од које су се правиле цевке и штрцаљке (Јовановић 2004: 667; Динић 2008: 875). В. III. 1. 5. б) *Мршава особа висока раста*.

Повезивањем витка стаса и танка струка са шиљатошћу настали су називи *шиљко*, *шиљка* (19), као и метафорички назив *шило* (22).⁵⁰³

Семантичком компонентом заснованом на представама језичке заједнице о изгледу носилаца војничког чина успостављен је назив *овицир* (24) и његов женски корелатив *овицирка* (24).

У вези с квалификацијом особа танка струка забележили смо и придеве *вилтрес*, *-та*, *-то* (9); *овурат*, *-а*, *-о* (1) нејасне семантике.

III тематска целина: општи физички изглед и здравствено стање

Трећа тематска целина: *општи физички изглед и здравствено стање* обухвата три тематске групе с различитим бројем подгрупа и лексичких јединица унутар њих.

III. 1. Тематска група општи физички изглед

Тематска група с доминантном семом „општи физички изглед” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описују и именују особе на основу општих телесних својстава која својом чулном појавом привлаче пажњу и подлежу општем позитивном или негативном колективном вредновању. Поред потенцијалне семе субјективне оцене, чије присуство условљава развој експресивности (Драгићевић 2007: 74), сема интензитета представља најважнији елемент на коме се заснива значење ових лексичких јединица. Њихова бројност и велики семантички потенцијал утицали су на формирање чак осам тематских подгрупа (*Лепа особа*, *Ружна особа*, *Особа стамена стаса*, *Особа ниска раста*, *Особа висока раста*, *Изразито дебела особа*, *Изразито мршава особа*, *Маљава особа*), заснованих на интензивној испољености неке опште телесне особине. Афирмативно обојене лексеме означавају особе на основу склада и визуелне пријатности која се читава на њиховом лицу и телу. Оваквих лексичких јединица којима се карактеризација јединке своди на

⁵⁰³ В. I. 1. 5. *Особа иштицасте главе*; I. 3. 2. *Особа уска лица*.

доминантну позитивну телесну особину релативно је мало и обједињене су два тематским подгрупама *Лепа особа* и *Особа стамена стаса*. С друге стране, одсуство склада, симетрије, пропорције, свега онога што се у идеалу јединства и целовитости природног лика доживљава као одступање, показује да је далеко већи број деривата различите мотивације и различитог значења којима се јединка оваква изгледа означава. Без обзира на то да ли се ради о урођеним или стеченим карактеристикама, на плану телесног то се сматра недостацима, што се на језичком плану најчешће исказује пејоративно спецификованим лексемама.

III. 1. 1. Лепа особа

Тематска подгрупа с доминантном семом „леп” обухвата ЛСГ придевских лексема: *личан*, -чна, -чно (23); *убав*, -а, -о (1–12, 15, 17–18, 20–26); *уљудан*, -дна, -дно (7) и ЛСГ именичких лексема: *лепотан* (7, 13, 16, 24), *лепотанка* (7, 24), *лепотница* (24), *лепотанче* (7); *убавко* (21), *убавка* (3, 14, 19, 21), *убавенко* (3, 6–7, 10–11, 13–14, 16, 19, 23, 26), *убавенка* (7), *убавница* (3, 6, 11, 13, 26).

Особа пријатна физичка изгледа, пре свега складних црта лица, широм говорног подручја квалификује се придевом *убав*, -а, -о (1–12, 15, 17–18, 20–26). С особиним исказаном мотивним придевом *убав* су и именички деривати: *убавко* (21), *убавка* (3, 14, 19, 21), *убавенко* (3, 6–7, 10–11, 13–14, 16, 19, 23, 26), *убавенка* (7), *убавница* (3, 6, 11, 13, 26).⁵⁰⁴ Синонимни придев *леп* није потврђен, али јесу именички деривати с њим у мотивационој функцији: *лепотан* (7, 13, 16, 24), *лепотанка* (7, 24), *лепотница* (24), *лепотанче* (7).⁵⁰⁵ Блискозначне придевске лексеме *личан*, -чна, -чно (23) и *уљудан*, -дна, -дно (7) забележене су у по једном СЗ и ТЛ пункту, али не и називи њима мотивисани. Све забележене лексеме афирмативно су обојене.

⁵⁰⁴ В. I. 1. 4. *Особа округле главе*; I. 2. б. г) *Особа црне косе*; I. 10. 3. *Особа црвених образа*; III. 1. 3. *Особа стамена стаса*.

⁵⁰⁵ В. III. 1. 3. *Особа стамена стаса*.

III. 1. 2. Ружна особа

Тематска подгрупа с доминантном семом „ружан“ обухвата ЛСГ придевских лексема: *гáлатан*, -тна, -тно (4, 7, 11); *гло́тан*, -тна, -тно (7–8, 14); *грóзан*, -зна, -зно (1–6, 9–10, 12–14, 17–19, 21, 23–24, 26); *гру́б*, -á, -ó (1–2, 7, 15, 16, 20, 25); *на́казан*, -зна, -зно (14); *слу́тан*, -тна, -тно (13, 15, 20, 22–23, 25) и ЛСГ именичких лексема: *áвет* (6); *áкреп* (6, 8, 14, 23, 26); *галатни́к* (7); *грозни́к* (3, 8, 10, 12), *грозóта* (7), *грозоти́ја* (1, 5, 7, 22, 26); *каракóнциула* (5, 13); *на́каз* (2, 7, 18, 23), *на́каза* (9, 14, 23); *пла́шило* (11, 17, 22, 24); *ругóба* (20–21, 24); *у́твара* (10).

Иако придев *ружан* није забележен, у више СЗ пунктова регистрован је истокорени назив *ругóба* (20–21, 24) (од балтосл. и прасл. *rog-* (Skok 1973: 166)). Пејоративност која се читава у овом називу интензивирана је и повезивањем с дејством виших сила које су условиле телесно изобличавање човека до мере која изазива страх.

Особа која својим изгледом, пре свега изгледом лица, оставља непријатан утисак, широм ареала квалификује се придевом *грóзан*, -зна, -зно (1–6, 9–10, 12–14, 17–19, 21, 23–24, 26), мотивисаним именицом *гроза* у основном значењу „јакó осећање непријатности, страха; језа, гађење, одвратност“ (РСАНУ 1965: 660). Спецификацији значења придева *грóзан* у односу на блискозначни придев *ружан* доприноси сема „који је наказан, гадан“ (Динић 2008: 117), која и једнако мотивисане називе *грозни́к* (3, 8, 10, 12), *грозóта* (7), *грозоти́ја* (1, 5, 7, 22, 26) сврстава у ред пејоратива вишег степена и даје им извесну митолошку семантичку нијансу.

Примарно етимолошко значење придева *гру́б*, -á, -ó (1–2, 7, 15, 16, 20, 25), какво се чува у дијалекту, јесте „дебео, неотесан, ружан“ (Skok 1971: 626; РСАНУ 1965: 692; Рајковић Кожељац 2014: 83).⁵⁰⁶

Придевски дериват *гáлатан*, -тна, -тно (4, 7, 11) мотивисан је глаголом *галати*, балканским турцизмом арапског порекла из области друштвеног живота, у примарном значењу „псује, говори непристојне речи“ (РСАНУ 1965: 1971; Skok 1971: 546). Семантичка трансформација утицала је на ширење значења и употребу

⁵⁰⁶ Јовановић (2004: 374) бележи сложеницу *грубогледан*, -дна, -дно, у значењу „није леп, ружан“, а Динић (2008: 119) прилог *грубо* „срамотно, непристојно“.

истог придева и при квалификацији нечистих и ружних особа, као и на развој назива *галатник* (7) за именовање човека с таквим својством.⁵⁰⁷ У истом значењу употребљава се и придевски дериват *гло́тан*, *-тна*, *-тно* (7–8, 14), мотивисан именицом *глота* у значењу „прљавштина, нечистоћа” (РСАНУ 1965: 362; Skok 1971: 572).⁵⁰⁸

Широм говорног подручја за именовање изразито ружне особе употребљава се турцизам *акреп*⁵⁰⁹ (6, 8, 14, 23, 26). Овакав метафорички назив изражене пејоративности остварен је на основу негативне колективне представе о шкорпији, зглавару сродног пауку. Секундарно метафоричко значење које се односи на човека остварено је продуктивношћу сема „ружан” и „мршав”. Доводећи акрепе у везу са змијама⁵¹⁰, указује се и на њихову митолошку димензију и повезивање са оностраним бићима.

Митолошку семантичку нијансу распознајемо и у семантичкој структури многих других лексема. Турцизмом *áвет* (6) примарно се означава „приказа, утвара, страшило” (Škaljić 1966: 106; Јовановић 2004: 22), али је у једном ТЛ пункту употребљена и при именовању болешћу или патњом испијене и унакажене особе. Једнака семантика и висок степен пејоративности распознаје се и у називима *плашило*⁵¹¹ (11, 17, 22, 24) и *утвара* (10). Придевска лексема *наказан*, *-зна*, *-зно* (14) и именичке *наказ* (2, 7, 18, 23) / *наказа* (9, 14, 23) јављају се у различитим доменима при означавању особа које својом спољашњошћу остављају неугодан утисак и могу изазвати непријатно осећање повезано с веровањима о демонским бићима.⁵¹² Блиска семантика реализује се и употребом придева *слутан*, *-тна*, *-тно* (13, 15, 20, 22–23, 25). Деривати мотивисани глаголом *слути* у

⁵⁰⁷ Шкалајић овај турцизам не региструје. Динић (2008: 94) придевску лексему *галатан*, *-тна*, *-тно* бележи у значењу „који је нечист, упогањен”, а Рајковић Кожељац (2014: 68) лексему *галатљк* у значењу „нечистоћа, прљавштина”.

⁵⁰⁸ Исто значење потврђује и Рајковић Кожељац (2014: 71), док Динић (2008: 100) региструје само значења „коров, уродица у жити” и „доњи друштвени слој, сиротиња”.

⁵⁰⁹ Шкалајић (1966: 79) бележи значења: 1. „škorpion, štiravac” и 2. „kazaljka na satu koja pokazuje sate”. Дијалекатски речници поред значења „шкорпија” бележе и фигуративно „мршава и ружна особа” (Јовановић 2004: 336; Динић 2008: 4).

⁵¹⁰ О повезаности змија и акрепа сведочи и значајна епска формула: *У тамницу вода до кољена, У води су гује и јакрепи, Гује кољу, јакрепи га итпљу* (Вук VII, 55, 66–68).

⁵¹¹ Назив *плашило* употребљен је у значењу „онај који својим изгледом подсећа на страшило” (Динић 2008: 575).

⁵¹² В. I. 1. 2. *Особа мале главе*; I. 13. 4. *Особа са зечјом усном*; II. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*; II. 2. 2. *Особа са шест прстију*; II. 5. 2. *Особа с крилима*; III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*.

значењу „чини кога ружним” (Динић 2008: 769) забележени су у различитим доменима и спецификовани пејоративном митолошком семантичком нијансом.⁵¹³ Балканским турцизмом *карако́нцула* (5, 13)⁵¹⁴, у примарном значењу „srni demon, zao duh” (Škaljić 1966: 396, Skok 1971: 46), широм говорног подручја означава се неко демонско биће – вештица, вампир, ала (Јовановић 2004: 440; Динић 2008: 326; Рајковић Кожељац 2014: 214), али се користи и у пејоративном фигуративном значењу „жентурача” (Рајковић Кожељац 2014: 214).⁵¹⁵

III. 1. 3. Особа стамена стаса

Тематска подгрупа с доминантном семом „стамен” обухвата ЛСГ придевских лексема: *вѝтак*, *-тка*, *-тко* (9); *згóдан*, *-дна*, *-дно* (1, 9, 12, 22); *ѝземчес*, *-та*, *-то* (6, 11) / *изѝмчес*, *-та*, *-то* (26); *стасѝт*, *-а*, *-о* (17, 23); *ѝбав*, *-а*, *-о* (2–4, 7, 12–13, 17, 20, 25) и ЛСГ именичких лексема: *вѝла* (15); *гѝзда* (21), *гиздáвко* (21); *гóростас* (10); *гору́н* (15); *делѝја* (5, 23, 26); *ки́цош* (7, 14), *кицошлѝка* (7, 14); *лепотáн* (16, 18, 24), *лепотѝца* (18, 24, 26); *раванлиѝја* (6, 11); *рѝмбалиѝја* (17, 21, 23–24), *рѝмбалика* (17, 24); *трѝсак* (15); *ѝбавко* (21), *убавѝнко* (3, 20–21), *убавѝца* (3, 13, 20).

Квалитативни придев *ѝбав*, *-а*, *-о* (2–4, 7, 12–13, 17, 20, 25) јавља се у различитим доменима при означавању особа које својим физичким изгледом задовољавају естетске критеријуме говорне заједнице, што успоставља развој семе позитивног колективног вредновања.⁵¹⁶ Задржавајући семантику основинског придева, настали су називи *ѝбавко* (21), *убавѝнко* (3, 20–21), *убавѝца*

⁵¹³ В. I. 2. 9. *Лоше ошишана особа*; I. 4. 5. *Бледа особа*; I. 5. 2. *Особа ниска чела*.

⁵¹⁴ В. III. 1. 5. а) *Дебела особа висока раста*.

⁵¹⁵ Већином назива забележених у овом домену означава се „митолошко биће, дух који на путу страши људе” (Словенска митологија 2001: 447–448). То демонско биће може се јавити у различитим облицима, а најчешће као животиња или човек с израженим телесним недостатком (Исто). У нашој грађи у вези са семом „зли дух” потврђени су многи синонимни називи: *авет*, *караконцула*, *наказ(а)*, *осења*, *приказ*, *сметењак*, *теньци*, *утвара*, а њихово постојање у говорима источне и јужне Србије потврђује и Ћупић (1999).

⁵¹⁶ Р. Драгићевић (2001: 77) закључује да су сема позитивног или негативног колективног вредновања и сема интензитета најважније семе на којима се заснива развој значења придева за означавање људских особина.

(3, 13, 20)⁵¹⁷, који остварују апсолутну синонимију с називима *лепотán* (16, 18, 24), *лепотíца* (18, 24, 26).⁵¹⁸

Придевске лексеме *вítак*, *-тка*, *-тко* (9)⁵¹⁹; *згóдан*, *-дна*, *-дно* (1, 9, 12, 22)⁵²⁰; *стасíт*, *-а*, *-о* (17, 23) дефинисане су семом „који је складног, пријатног физичког изгледа, наочит”, што интензивира сему позитивне оцене. Једнака семантика реализује се и фигуративном употребом деривата *íземчес*, *-та*, *-то* (6, 11) / *изémчес*, *-та*, *-то* (26), насталог у процесу метафоричке трансформације мотивног појма *иземак* у значењу „танко дрвце изникло из жила великог дрвета, изданак” (Динић 2008: 279).

За означавање телесно лепо развијеног и наочитог мушкарца употребљава се турцизам *делија* (5, 23, 26) чије је примарно значење „junak, junačina; silovit čovjek” (Škaljić 1966: 210).

Афирмативна семантичка нијанса присутна је и у сложеном називу *гóростас* (10), којим се осим високог, означава и крупан, снажан човек (РСАНУ 1965: 496). Натприродна снага најчешће је митолошки обојена па се као пандан оваквом називу за мушкарце за именовање женских лица успоставља назив *вíла* (15).

Особа складна физичка изгледа именује се називима мотивисаним глаголским речима *кити* и *гизда*: *кицош* (7, 14)⁵²¹, *кицошлика* (7, 14)⁵²²; *гизда*, *гизда́вко* (21). Пријатан визуелни утисак који употпуњује правилно држање и лепо одевање нарушава сема негативне оцене патријархалне заједнице у којој је садржана информација о разметљивости и накинђурености, што није у складу с нормама руралне средине.⁵²³

Метафоричким преносом, оствареним на основу семе сличности, за именовање крупних, снажних мушкараца успостављени су називи *горун* (15) и *раванлија* (6, 11).⁵²⁴ Насупрот називу *горун*⁵²⁵ (15) који је увек афирмативно

⁵¹⁷ В. I. 1. 4. *Особа округле главе*; I. 2. 6. г) *Особа црне косе*; I. 10. 3. *Особа црвених образа*; III. 1. 1. *Лена особа*.

⁵¹⁸ В. III. 1. 1. *Лена особа*.

⁵¹⁹ В. II. 12. 1. *Особа танка струка*.

⁵²⁰ В. II. 12. 1. *Особа танка струка*.

⁵²¹ В. I. 17. 2. *Човек малих бркова*.

⁵²² В. II. 3а. 10. *Жена која њише куковима док хода*.

⁵²³ В. I. 17. 2. *Човек малих бркова*.

⁵²⁴ В. II. 6. 2. *Особа широких рамена*.

обојен, дериват *раванлија* (6, 11), мотивисан балканским турцизмом *раван* (од тур. *rahvan*), који се у секундарном значењу употребљава за именовање коња специфична равномерна хода тако да не трупца јахача (Škaljić 1966: 530; Skok 1973: 133, Петровић 2012: 243), може бити додатно пејоративно спецификован. Пејоративну семантичку нијансу условљава успостављање синонимије с лексемом *ђилкош* (од мађ. *gyrkos*, убица), у пејоративном значењу „нерадни, разметљиви сеоски или маловарошки гиздавац, кицош, наметљивац” (РСАНУ 1968: 95).⁵²⁶

У неколико СЗ пунктова за именовање стасита, крупна, јака човека забележени су хибридни деривати *рмбалија* (17, 21, 23–24), *рмбалика* (17, 24), мотивисани глаголом *рмба* у значењу „ради тешке послове, без одмора и за малу плату” (Јовановић 2004: 604; Динић 2008: 729; Рајковић Кожељац 2014: 490).⁵²⁷

Метафоричким преносом оствареним на основу продуктивности семе у којој је садржана информација о снази успостављен је назив *трѐсак* (15), у значењу „гром” (Динић 2008: 820). Будући да гром заузима значајно место у српској митологији (СМР 1970: 110), овакав метафорички назив при именовању особе поприма додатну симболичку и митолошку димензију.

III. 1. 4. Особа ниска раста

Тематска подгрупа с доминантном семом „низак” обухвата ЛСГ придевских лексема: *мблечак*, *-чка*, *-чко* (6, 8–9, 14, 17) / *малечак*, *-чка*, *-чко* (25) / *малецак*, *-цака*, *-цко* (12), *мбнецак*, *-цака*, *-цко* (1, 3, 7); *нисак*, *-ска*, *-ско* (11); *патуљас*, *-та*, *-то* (15) и ЛСГ именичких лексема: *кѐпа* (10, 18), *кѐпѐц* (1, 5, 9, 21–22) / *ћѐпѐц* (6–7); *кинѐз* (24); *мáља* (2–3, 6, 11), *малиша*, *малишко* (5), *маљузán* (20), *маљузána* (20); *патуљак* (7, 15); *петличко* (23).

При квалификацији особе ниска раста у само једном ТЛ пункту забележена је фонетска варијанта *нисак*, *-ска*, *-ско* (11). Широм говорног подручја особа оваква телесна изгледа означава се придевским и именичким дериватима

⁵²⁵ Горун је врста храста. У култури и митологији старих Словена, а и у митологији других индоевропских народа, храст је заузимао значајно место. То је свето дрво, симбол постојаности и чврстине око кога су се обављали црквени обреди (СМР 1970: 308).

⁵²⁶ Динић (2008: 699) бележи једино овакво значење.

⁵²⁷ В. II. 6. 2. *Особа широких рамена*.

мотивисаним општесловенским и прасловенским придевом *мали* (Skok 1972: 374–375) у значењу „који је низак растом”: *мблечак*, *-чка*, *-чко* (6, 8–9, 14, 17) / *мáлечак*, *-чка*, *-чко* (25) / *мáлецак*, *-цка*, *-цко* (12), *мбнецак*, *-цка*, *-цко* (1, 3, 7); *мáља* (2–3, 6, 11), *малиша* (5), *малишко* (5), *маљузан* (20), *маљузана* (20). Насупрот придевима који имају неутрално значење, значење забележених назива експресивно је обојено тако да *мáља* (2–3, 6, 11), *малиша*, *малишко* (5) садрже афирмативну семантичку нијансу, док су назив *маљузан* (20) и његов женски корелатив *маљузана* (20) пејоративно спецификовани.⁵²⁸

Придевска лексема *патуљас*, *-та*, *-то* (15) и именичка *патуљак* (7, 15), као и синоними *кéпа* (10, 18), *кепéц* (1, 5, 9, 21–22) / *ћепéц* (6–7) примарно се употребљавају за означавање особа ниска раста, телесно неразвијених и слабашних, али су исте лексеме забележене и у другим доменима.⁵²⁹ Поседовање непожељне особине на језичком нивоу се реализује развојем пејоративне семантичке компоненте, чијој интензификацији доприноси митолошка семантичка нијанса.⁵³⁰

За именовање човека ниска раста, који се испољава као доминантна телесна особина, у једном СЗ пункту употребљава се назив *кинéz* (20), настао на основу представе о Кинезима као људима ниска раста. Исти назив забележен је и при именовању особе мале главе.⁵³¹

У једном СЗ пункту забележен је метафорички назив *петличко* (23). На конституисање назива је, поред семе изгледа „који је ситан, мали”, утицала и диференцијална сема у којој је садржана информација о карактерном својству „који је кочоперан”, што је условило развој пејоративног значења.⁵³²

У оквиру тематске подгрупе *Особа ниска раста* издвајају се лексеме чије је значење додатно спецификовано семом која носи информацију о степену ухрањености те се у оквиру ње издвајају две микрогрупе: *Дебела особа ниска раста* и *Мршава особа ниска раста*.

⁵²⁸ В. I. 1. 2. *Особа мале главе*.

⁵²⁹ В. II. 3. 1. *Особа кратких ногу*.

⁵³⁰ Патуљак је веома мали човек, домишљат и препреден. По једној народној причи, патуљци се поистовећују с воденим духовима, живе у језерима, претварају се у жабе и имају магичну снагу (СМР 1970: 242).

⁵³¹ В. I. 1. 2. *Особа мале главе*.

⁵³² Исто значење потврђују Јовановић (2004: 532) и Динић (2008: 567).

III. 1. 4. а) Дебела особа ниска раста

Ова микрогрупа обухвата ЛСГ придевских лексема: *гмѣчав*, -а, -о (21), *гмѣчес*, -та, -то (17); *здѣнас*, -та, -то (12, 24); *пупав*, -а, -о (6, 16, 21, 25); *тупанес*, -та, -то (15); *трупелјас*, -та, -то (4); *четвртан*, -тна, -тно (7) и ЛСГ именичких лексема: *бѣчва* (21); *врѣчва* (21); *кубе* (26); *пампур* (4, 9, 23–24, 26); *пупе* (22); *труп* (23, 25); *тупан* (2–4, 7, 13–15, 20–21, 24), *тупанка* (15, 24), *тупанче* (2–4, 7, 13); *шубан* (23, 26).

Лексемом *тупан* (2–4, 7, 13–15, 20–21, 24) у говорима сврљишког краја означава се „бубањ” (Динић 2008: 829), а у већем броју пунктова овакав метафорички назив, подстакнут семом изгледа, употребљава се и при именовању ниска дебела човека. У два СЗ пункта потврђен је и посебан облик за женска лица *тупанка* (15, 24). Поседовање непожељне телесне особине на језичком плану изражава се пејоративном семантичком нијансом, која се код назива граматички средњег рода *тупанче* (2–4, 7, 13)⁵³³, посредством суфикса -че, читава у мањем степену. Иста метафоричка значењска интерпретација садржана је и у значењу придева *тупанес*, -та, -то (15).

Сема изгледа која носи информацију о изгледу који је налик трупу, у значењу „балван, пањ” (Динић 2008: 825), условила је развој пејоративног метафоричког назива *труп* (23, 25) и њиме мотивисаног придевског деривата *трупелјас*, -та, -то (4).⁵³⁴

Именицом *пуп*, *пупак* у значењу „стомак” (Skok 1973: 78) мотивисани су придевски дериват *пупав*, -а, -о (6, 16, 21, 25) и именички *пупе* (22). У испитиваним говорима лексемом *пупав* примарно се квалификује онај који је закржљао у физичком развоју, а великог трбуха.⁵³⁵

Придевским дериватима *гмѣчав*, -а, -о (21), *гмѣчес*, -та, -то (17), мотивисаним глаголом *гмечи* у значењу „гњечи”, означава се онај „који је пуначак и онизак” (Динић 2008: 102). Исто значење исказује се и придевским дериватом *здѣнас*, -та, -то (12, 24).⁵³⁶

⁵³³ В. П. 3. 1. *Особа кратких ногу.*

⁵³⁴ В. П. 3. 1. *Особа кратких ногу.*

⁵³⁵ В. П. 8. 1. *Особа велика стомака.*

⁵³⁶ В. П. 3. 1. *Особа кратких ногу.*

У једном ТЛ пункту забележен је придевски дериват *чѐвртан*, *-тна*, *-тно* (7), подстакнут семом изгледа. Иста лексема употребљава се и у домену „глава”.⁵³⁷

Семом изгледа успостављени су и бројни метафорички називи, од којих се једино назив *пампур* (4, 9, 23–24, 26)⁵³⁸, у примарном значењу „чеп од плуте, запушач” (Динић 2008: 556), јавља у већем броју пунктова, док је употреба осталих назива ограничена: *бѣчва* (21)⁵³⁹; *врџва* (21); *џибан*⁵⁴⁰ (23, 26); *кѹбе* (26)⁵⁴¹.

III. 1. 4. б) Мршава особа ниска раста

Ова микрогрупа обухвата ЛСГ придевских лексема: *жгѹљав*, *-а*, *-о* (15, 17); *сѹтан*, *-тна*, *-тно* (6); *субѹњкав*, *-а*, *-о* (4) и ЛСГ именичких лексема: *врапчѹ* (23); *жгѹљна* (17); *калимѹро* (9, 21); *комѹрџ* (7); *прѹко* (6, 23); *џврле* (6), *џврѹко* (23); *џрѹѹљак* (6, 23); *џтиглицѹ* (4).

Особа мале физичке снаге и слаба телесна састава у само једном ТЛ пункту квалификује се придевом *сѹтан*, *-тна*, *-тно* (6).

У једном ТЛ пункту особа оваква изгледа квалификује се придевом *субѹњкав*, *-а*, *-о* (4), којим се, посредством суфикса *-ѹњкав*, дата особина исказује у мањем степену.

За означавање телесно неразвијене, кржљаве особе употребљавају се придевски дериват *жгѹљав*, *-а*, *-о* (15, 17) и именички *жгѹљна* (17). Исте лексеме посведочене су и у другим доменима.⁵⁴² Непожељан физички изглед на језичком плану условљава развој пејоративизације.

Физички недовољно развијена особа именује се називом *прѹко* (6, 23). Сема изгледа у којој је садржана информација о кочоперности условљава развој пејоративне семантичке компоненте.

⁵³⁷ В. I. 1. 3. *Особа четвртасте главе*; I. 14. 2. *Особа четвртасте вилице*.

⁵³⁸ Ловановић (2004: 526) поред примарног значења бележи и фигуративно пејоративно значење „мали човек, човек ниског раста”. В. II. 3. 1. *Особа кратких ногу*.

⁵³⁹ В. III. 1. 6. *Изразито дебела особа*.

⁵⁴⁰ Лексеме *бѣчва*, *врџва* и *џибан* налазе се у односу релативне синонимије јер се односе на именовање дрвених судова великих димензија различитих намена. *Бѣчва* се користи за смуљано грожђе, *врџва* за туршију, а *џибан* за ракију.

⁵⁴¹ В. II. 3. 1. *Особа кратких ногу*.

⁵⁴² В. I. 10. 2. *Особа упалих образа*; III. 1. 7. *Изразито мршава особа*.

Називима *цврле* (6), *цврџко* (23); *црџољак* (6, 23) примарно се именује нешто што је мало, ситно, безначајно, али се фигуративно употребљавају и за именовање човека, при чему се развија пејоративна семантичка нијанса, која се везивањем суфикса *-ољак* у већој мери испољава у називу *црџољак* (6, 23).

Сема изгледа која садржи информацију о величини подстакла је зоометафоре *врапче* (23); *комърџ* (7); *штиглица* (4), *калимѐро*⁵⁴³ (9, 21).

III. 1. 5. Особа висока раста

Тематска подгрупа с доминантном семом „висок” обухвата ЛСГ придевских лексема: *голѐм, -а, -о* (1, 4, 8–9, 12–15, 17, 19, 23–24); *дџѐ, -а, -о* (13) / *длѐѐ, -а, -о* (18, 26), *дугачак, -чка, -чко* (13, 25) и ЛСГ именичких лексема: *дџџша* (10) / *длѐџша* (18, 22), *длѐџна* (18, 22, 26); *људи́на* (23); *човечи́на* (6).

Особа висока раста, код које се сема у којој је садржана информација о ухрањености не успоставља као доминантна, широм говорног подручја квалификује се придевом *голѐм, -а, -о* (1, 4, 8–9, 12–15, 17, 19, 23–24), који се у једном од секундарних значења подударом с примарним значењем придева *висок*. У истом значењу употребљавају се и придеви *дџѐ, -а, -о* (13) / *длѐѐ, -а, -о* (18, 26), *дугачак, -чка, -чко* (13, 25), као и једнако мотивисани називи *дџџша* (10) / *длѐџша* (18, 22), *длѐџна* (18, 22, 26).⁵⁴⁴ Код већине забележених лексема не долази до семантичког нијансирања. Афирмативно значење се читава онда када сема „који је висок” подстиче диференцијалну сему „који је наочит”. С друге стране, висок степен изражености особине утиче на модификовање семе у „који је превисок, несразмерно висок” и развој пејоративности.

Када се именички деривати попут синонима *човечи́на* (6) и *људи́на* (23) употребљавају за означавање човека високих моралних особина, онда изведеница добија аугментативно значење с позитивним допунским семантичким нијансама. Међутим, при именовању човека на основу изражености телесних својстава, као у овом случају, може се развити аугментативно значење с допунским негативним семантичким нијансама.

⁵⁴³ *Калимѐро* је мало црно пиле, главни јунак јапанске цртане серије која се приказивала широм света, а код нас је била популарна седамдесетих година прошлог века.

⁵⁴⁴ В. П. 3. 2. *Особа дугих ногу*.

Додатној спецификацији лексема којима се означава особа висока раста доприноси сема изгледа у којој је садржана информација о степену ухрањености, што утиче на успостављање двеју микрогрупа *Дебела особа висока раста* и *Мршава особа висока раста*.

III. 1. 5. а) Дебела особа висока раста

Тематска микрогрупа с доминантном семом „висок и дебео” обухвата ЛСГ придевских лексема: *гломазан*, -зна, -зно (20); *гломуран*, -рна, -рно (20); *крупан*, -нна, -пно (4, 12); *незграпан*, -нна, -пно (15) и ЛСГ именичких лексема: *ála* (6, 9, 11); *áрвалија* (15), *áрвало* (6, 11); *бiк* (20); *каракóнцула* (1, 5, 7, 12, 14, 17, 21); *медвéд* (26), *мéчка* (26); *чуручи́на* (9).

Квалитативним придевом *крупан*, -нна, -пно (4, 12) примарно се означава изразито физички развијена особа⁵⁴⁵ те се као пратећа компонента реализује сема позитивне оцене. Семантичком нијансирању и развоју пејоративности доприноси сема која указује на претерану гојазност и незграпност.

Гломазна, телесно нескладна особа квалификује се блискозначним придевима *незграпан*, -нна, -пно (15), *гломазан*, -зна, -зно (20); *гломуран*, -рна, -рно (20).

На развој већине именовања дебеле особе висока раста кључну улогу имала је метафоричка семантичка компонента. Тако је широм говорне зоне забележен назив *каракóнцула* (1, 5, 7, 12, 14, 17, 21), какав се јавља и при означавању ружне особе.⁵⁴⁶

У РСАНУ (1959: 157) лексема *арвар* забележена је у значењима „желудац, стомак” и „надимак за трбушастог човека, шкембоња”. Пејоративне метафоре *áрвалија* (15), *áрвало* (6, 11) могу се довести у везу с овим називом.

Пејоративна метафора *ála* (6, 9, 11), у примарном значењу „mitološko čudovište srodno aždah i zmaju” (Škaljić 1966: 81; СМР 1970: 11–12), овде је употребљена за означавање халапљиве, незасите особе (Јовановић 2004: 336), а у једном од секундарних реализација семантички је изједначена с основним

⁵⁴⁵ В. II. 6. 2. *Особа широких рамена*.

⁵⁴⁶ В. III. 1. 2. *Ружна особа*.

значењем лексеме *грдосија*⁵⁴⁷ (Динић 2008: 4). Метафоричке значењске интерпретације с мотивном именицом *ала* забележене су и у другим доменима.⁵⁴⁸

Скупини лексема којима се номинује телесно незграпна особа придружују се својим фигуративним пејоративним значењима и зоометафоре *биќ* (20)⁵⁴⁹; *медвѐд*, *мѐчка* (26).⁵⁵⁰ Овакво секундарно метафоричко значење развијено је на продуктивности сема „крупан” и „незграпан”.

Аугментативни и пејоративни назив *чуручиња* (9) мотивисан је турцизмом *чурук* у основном значењу „покварен, неисправан, с маном” (Škaljić 1966: 182; Skok 1971: 344). Рајковић Кожељац (2014: 625) бележи значење „трула пањина”, из кога се на основу семе изгледа развило пејоративно метафоричко именовање човека.

III. 1. 5. б) Мршава особа висока раста

Тематска микрогрупа с доминантном семом „висок и мршав” обухвата ЛСГ придевских лексема: *џиљав*, *-а*, *-о* (1, 3), *џиљес*, *-та*, *-то* (21); *штрќлес*, *-та*, *-то* (19) и ЛСГ именичких лексема: *бандѐра* (3); *врлиња* (5, 9); *грања* (23); *колџ* (3); *лабадиња* (23); *мотка* (9, 17–18, 21, 23); *мотовило* (4, 12, 15, 24, 26); *острога* (25); *потпиралка* (23); *праќљача* (21, 23); *притка* (3, 4, 7, 12, 17, 24); *расомача* (2); *снопљача* (7, 14, 16); *штрќ* (22).

Семом изгледа „који је танак и дугачак” дефинисане су придевске лексеме *џиљав*, *-а*, *-о* (1, 3, 9), *џиљес*, *-та*, *-то* (21). Мотивну основу ових деривата представља глагол *ћикати*, ономатопејског порекла, у значењу „расти у висину” (Skok 1971: 480). Семантичком нијансирању доприноси сема о недовољној ухрањености. Лексеме исте основе забележене су и у другим доменима.⁵⁵¹

Сва остала именовања резултат су метафоричког повезивања на основу семе изгледа с различитим ентитетима сличне намене из човековог окружења, а које обједињује заједничка семантичка компонента „висок и танак”. У већем броју

⁵⁴⁷ „Оно што је велико, огромно; оно што је ружно или страшно због величине (о човеку, животињи, предмету)” (РСАНУ 1965: 598–599).

⁵⁴⁸ В. I. 4. 5. *Бледа особа*, II. 2. 2. *Особа са шест прстију*, II. 5. 2. *Особа с крилима*, II. 6. 2. *Особа широких рамена*.

⁵⁴⁹ В. I. 18. 2. *Особа дебела врата*.

⁵⁵⁰ В. I. 2. 1. *Особа бујне косе*; III. 1. 6. *Изразито дебела особа*; III. 1. 8. *Маљава особа*.

⁵⁵¹ В. II. 12. 1. *Особа танка струка*.

пунктова забележени су метафорички називи *мотка* (9, 17–18, 21, 23), *мотовило* (4, 12, 15, 24, 26)⁵⁵²; *притка* (3, 4, 7, 12, 17, 24)⁵⁵³, *снопљача* (7, 14, 16)⁵⁵⁴, *врлина* (5, 9)⁵⁵⁵, *пракљача* (21, 23)⁵⁵⁶, док су сви остали називи забележени само једном и резултат су асоцијације испитаника у вези с постављеним питањем, а не колективне представе говорне заједнице: *бандера* (3)⁵⁵⁷; *грања* (23); *колџ* (3); *лабадина* (23)⁵⁵⁸; *острога* (25)⁵⁵⁹; *потпиралка* (23)⁵⁶⁰; *расомача* (2)⁵⁶¹.

Квалитативни придевски дериват *штркљес*, *-та*, *-то* (19) и зоометафора *штрк* (22) забележени су у по једном СЗ пункту. Деривати исте мотивације потврђени су и у другим доменима.⁵⁶²

III. 1. 6. Изразито дебела особа

Тематска подгрупа с доминантном семом „изразито дебео” обухвата ЛСГ придевских лексема: *дебел*, *-а*, *-о* (1) и ЛСГ именичких лексема: *булуван* (6); *бумбар* (23); *буре* (2, 7); *бѣва* (7); *вепѣр* (7), *свиња* (7, 10); *вреча* (2); *дебелан* (2–4, 8–10, 12, 14–19, 21, 23–24, 26), *дебелана* (3–4, 8–9, 15–17, 20–21, 26), *дебелко* (5, 9, 13, 16, 18, 20), *дебелуша* (20); *камара* (23); *мечка* (11), *медвед* (18); *сламарица* (3); *трунџ* (3, 23).

Широм говорног подручја забележени су деривати мотивисани придевом *дебел*, *-а*, *-о* (1): *дебелан* (2–4, 8–10, 12, 14–19, 21, 23–24, 26), *дебелана* (3–4, 8–9,

⁵⁵² *Мотовило* / *мотавило* је део ткачког прибора. То је штап који на једном крају има ракљу, а на другом попречну летвицу, служи да се на њега намота пређа (Динић 2008: 420). В. II. 1. 2. *Особа дугих руку*.

⁵⁵³ *Притка* је колац за подупирање усева (Јовановић 2004: 575).

⁵⁵⁴ *Снопљача* / *снопјача* (синоним *набодња*, *лобадина*) јесте мотка која служи за преношење снопова (жита) на њиви. (Јовановић 2004: 625; Рајковић Кожељац 2014: 255). Иста метафоричка употреба забележена је и у II. 12. 1. *Особа танка струка*.

⁵⁵⁵ Лексема *врлина* у значењу „пречага, водоравно постављена мотка преко које се стављају поњаве, одећа, јастуци” (Динић 2008: 84) забележена је и у тематској подгрупи II. 12. 1. *Особа танка струка*.

⁵⁵⁶ Основно значење лексема *пракљача* / *пратљача* јесте „пљоснат комад дрвета с дршком којим се рубље удара, лупа кад се пере” (РМС IV 1971: 852). Динић (2008: 639) бележи само метафоричко значење „висока, сува жена”.

⁵⁵⁷ В. II. 12. 1. *Особа танка струка*.

⁵⁵⁸ *Лабадина* јесте синоним *снопљача*, у значењу „мотка која служи за преношење снопова (жита) на њиви” (Рајковић Кожељац 2014: 255).

⁵⁵⁹ *Острога* је раклисто дрво које служи као мердевине (Рајковић Кожељац 2014: 359).

⁵⁶⁰ *Потпиралка* / *потпиралка* јесте штап, тојага (Рајковић Кожељац 2014: 416).

⁵⁶¹ Лексемом *расомача* означава се рачвасто дрво, ракља (Динић 2008: 715), а употребљава се и у домену „ноге”. В. II. 3. 2. *Особа дугих ногу*.

⁵⁶² В. I. 18. 3. *Особа дуга врата*; II. 3. 2. *Особа дугих ногу*.

15–17, 20–21, 26), *дебéљко* (5, 9, 13, 16, 18, 20), *дебелуша* (20).⁵⁶³ Сема изгледа у којој је садржана информација о претераној ухрањености условила је развој пејоративне семантичке нијансе, која је, посредством суфикса *-ко*, у називу *дебéљко* (5, 9, 13, 16, 18, 20) изражена у мањем степену.

Сви остали називи: *булуван* (6)⁵⁶⁴; *бумбар* (23)⁵⁶⁵; *бу̀ре* (2, 7); *бѣ́чва* (7)⁵⁶⁶; *вепѝр* (7), *свиња* (7, 10)⁵⁶⁷; *врѣча* (2); *кама̀ра* (23)⁵⁶⁸; *ме́чка* (11), *медвѣд* (18)⁵⁶⁹; *сла̀марица* (3); *трунто̀в* (3, 23)⁵⁷⁰ метафоричке су природе и најчешће резултат субјективне оцене појединаца. Номинација је остварена метафоричким преносом значења, при чему су физичке карактеристике животиња и различитих ентитета из човековог окружења пренете на човека. На развој високог степена пејоративности, поред семе прекомерне тежине, утиче сема сликовитости, којом се остварује визуелно повезивање и ствара негативна субјективна оцена.

III. 1. 7. Изразито мршава особа

Тематска подгрупа с доминантном семом „изразито мршав” обухвата ЛСГ придевских лексема: *жго̀љав*, *-а*, *-о* (3, 5, 7, 12, 15, 17, 22) / *џго̀љав*, *-а*, *-о* (1, 25); *ко̀сти́т*, *-а*, *-о* (11), *ко̀штуња̀в*, *-а*, *-о* (10, 13, 22) / *ко̀штуља̀в*, *-а*, *-о* (10) / *ко̀штуљи́в*, *-а*, *-о* (10) / *ко̀штељи́в*, *-а*, *-о* (8) / *ко̀штурљи́в*, *-а*, *-о* (12); *мр̀шав*, *-а*, *-о* (5, 13); *спѣ́чен*, *-а*, *-о* (1, 4, 6–7, 12, 14, 19, 21, 23–24); *шкóбав*, *-а*, *-о* (1, 3, 9, 12–14, 16, 18, 21), *шкóбљав*, *-а*, *-о* (26) и ЛСГ именичких лексема: *глиста* (2); *жго̀ља* (2, 7, 21), *жго̀љна* (8), *жго̀ља̀вко* (19); *ко̀штељко* (15), *ко̀штељња* (2, 7–8, 11) / *ко̀штељка* (15); *липсо̀тина* (18); *мрѝ̀на* (21); *мр̀ша* (10), *мр̀шља* (4, 6), *мр̀ша̀вка* (12, 20), *мр̀ша̀вка* (4), *мр̀шо̀тина* (13, 20–21, 24, 26), *мр̀шља̀к* (6); *ска̀пља* (23), *ска̀по̀тина* (3, 15, 24); *шкóбља* (9, 14, 16, 18, 26), *шкóбна* (9, 14, 16, 18, 26).

Квалитативним придевом *мр̀шав*, *-а*, *-о* (5, 13) мотивисани су бројни пејоративни називи за именовање неухрањене, телесно потпуно исцрпљене особе:

⁵⁶³ В. I. 10. 1. *Особа дебелих образа.*

⁵⁶⁴ В. I. 1. 4. *Особа округле главе.*

⁵⁶⁵ В. I. 10. 1. *Особа дебелих образа.*

⁵⁶⁶ В. III. 1. 3. а) *Дебела особа ниска раста.*

⁵⁶⁷ В. I. 10. 1. *Особа дебелих образа*; I. 12. 6. *Особа широких ноздрва.*

⁵⁶⁸ *Камара* је велика гомила саденутог сена или сламе (Динић 2008: 322).

⁵⁶⁹ В. I. 2. 1. *Особа бујне косе*; III. 1. 5. а) *Дебела особа висока раста*; III. 1. 8. *Маљава особа.*

⁵⁷⁰ Лексема *трунто̀в* дефинисана је једино у пејоративном значењу „готован, нерадник, паразит, ленштина” (Рајковић Кожељац 2014: 560).

мрша (10), *мршља* (4, 6), *мршавко* (12, 20), *мршавка* (4), *мршотина* (13, 20–21, 24, 26), *мршљак* (6). Висок степен пејоративности читава се у називима *мршотина* (13, 20–21, 24, 26), *мршљак* (6), чему доприносе пејоративни суфикси, али и диференцијална сема којом се успоставља повезивање са стрвином, животињским лешом⁵⁷¹. У однос синонимије с лексемама *мршотина* (13, 20–21, 24, 26) и *мршљак* (6) ступају лексеме *липсотина* (18) и *мрцина* (21). Блиско пејоративно значење „који је потпуно физички ороноу” исказује се и метафоричким називима изражене пејоративности *скапља* (23), *скапотина* (3, 15, 24).⁵⁷²

Придевска лексема *жгóљав*, -а, -о (3, 5, 7, 12, 15, 17, 22) / *жгóљав*, -а, -о (1, 25), у значењу „телесно неразвијен, мршав, кржљав” (РСАНУ 1968: 316; Јовановић 2004: 396), забележена је широм говорне зоне. У односу синонимије с придевском лексемом *жгóљав*, -а, -о налазе се лексеме *шкóбав*, -а, -о (1, 3, 9, 12–14, 16, 18, 21), *шкóбљав*, -а, -о (26).⁵⁷³ Иста особина исказује се и називима *жгóља* (2, 7, 21), *жгóљна* (8), *жгóљавко* (19), односно *шкóбља* (9, 14, 16, 18, 26), *шкóбна* (9, 14, 16, 18, 26). Сема изгледа којом се означава физичка закржљалост условљава развој пејоративног значењског обележја. Лексеме исте мотивације забележене су и при означавању особа упалих образа, као и мршавих ниских особа.⁵⁷⁴

Врло измршавило људско тело, тако да му се назире кости, у једном броју пунктова означава се придевским дериватом с мотивном именицом *кост*: *костит*, -а, -о (11). Из основе именице *кост* добијени су и придевски деривати *коштуња́в*, -а, -о (10, 13, 22) / *коштуља́в*, -а, -о (10) / *коштуљи́в*, -а, -о (10) / *коштељи́в*, -а, -о (8) / *коштурљи́в*, -а, -о (12); *коштељко* (15), *коштељћа* (2, 7–8, 11) / *коштељка* (15), који се примарно употребљавају за означавање ораха или каква друга коштуњава воћа.⁵⁷⁵

Широм ареала за квалификацију јако мршавих особа забележена је метафорички употребљена префиксално-суфиксална твореница *спéчен*, -а, -о (1, 4, 6–7, 12, 14, 19, 21, 23–24).⁵⁷⁶

⁵⁷¹ В. I. 10. 2. *Особа упалих образа*.

⁵⁷² В. I. 10. 2. *Особа упалих образа*; III. 2. 1. *Болесна особа*.

⁵⁷³ В. I. 6. 4. *Особа рохава лица*; I. 10. 2. *Особа упалих образа*.

⁵⁷⁴ В. I. 10. 2. *Особа упалих образа*; III. 1. 4. б) *Мршава особа ниска раста*.

⁵⁷⁵ В. I. 3. 2. *Особа уска лица*; I. 10. 2. *Особа упалих образа*.

⁵⁷⁶ В. I. 3. 2. *Особа уска лица*.

Сема изгледа условила је успостављање зоометафоре *глиста* (2).

III. 1. 8. Маљава особа

Тематска подгрупа с доминантном семом „длакав” обухвата ЛСГ придевских лексема: *бичевит*, -а (26); *длакав*, -а (1, 5–7, 13–14, 16–17, 20–23, 25); *маљав*, -а (1, 7, 12, 14–16, 21); *рутав*, -а (1–14, 18–26) и ЛСГ именичких лексема: *курјак* (10); *маљавка* (16); *мајмун* (1–5, 9–10, 12–13, 15–18, 20–21, 24, 26), *мајмуница* (18), *мајмунка* (18); *медвѐд* (9–11, 15, 26), *мечка* (2, 3, 5–7, 9, 11–12, 15, 21, 26), *мечѝк* (6, 11); *рута* (3–4, 22), *рутља* (21, 23, 26), *рута̀вко* (4, 16, 20, 25), *рута̀вка* (20), *рутуша* (2), *рута̀вина* (5), *рутоња* (5, 10, 20, 22, 24), *рута̀витина* (9).

За означавање особа којима су поједини делови тела (врат, груди, леђа, руке, ноге) обрасли длаком у мери у којој им та телесна особеност постаје доминантно обележје употребљавају се блискозначни придеврски деривати *длакав*, -а (1, 5–7, 13–14, 16–17, 20–23, 25); *маљав*, -а (1, 7, 12, 14–16, 21); *рутав*, -а (1–14, 18–26).⁵⁷⁷ С особином исказаном мотивном речју су и називи *маљавка* (16); *рута* (3–4, 22), *рутља* (21, 23, 26), *рута̀вко* (4, 16, 20, 25), *рута̀вка* (20), *рутуша* (2), *рута̀вина* (5), *рутоња* (5, 10, 20, 22, 24), *рута̀витина* (9). Непријатан визуелни утисак на језичком плану исказује се пејоративношћу, која се код једног броја примера појачава пејоративним суфиксима. Поред допунске семантичке нијансе пејоративности, све забележене лексеме су додатно спецификоване митолошком семантичком нијансом. Иако се особа оваква изгледа најпре доводи у везу с вуком – *курјак* (10)⁵⁷⁸, односно вукодлаком, по народном веровању изразито демонском животињом (СМР 1970: 93), у народу постоји веровање да вука из заштитних разлога не треба помињати (Исто), због чега се прибегава другачијим метафоричким називима: *мајмун* (1–5, 9–10, 12–13, 15–18, 20–21, 24, 26), *мајмуница* (18), *мајмунка* (18)⁵⁷⁹; *медвѐд* (9–11, 15, 26), *мечка* (2, 3, 5–7, 9, 11–12,

⁵⁷⁷ В. I. 11. 4. *Особа длакавих ушију*.

⁵⁷⁸ В. I. 15. 1. *Особа истурене вилице (горње / доње)*; II. 7. 1. *Особа широких груди*.

⁵⁷⁹ В. I. 1. 2. *Особа мале главе*; I. 5. 2. *Особа ниска чела*; I. 11. 4. *Особа длакавих ушију*; I. 15. 1. *Особа истурене вилице (горње / доње)*.

15, 21, 26), *мечѣк* (6, 11)⁵⁸⁰, условљеним карактеристичним телесним особинама ових животињских врста (длакавост) и везом по сличности пренесеним на људско биће. Овакве метафоричке номинације садрже семе негативне оцене, али не и митолошку спецификацију.

III. 2. Тематска група здравствено стање

Тематска група с доминантном семом „здравствено стање” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описује и именује особа која је обележена неким телесним недостатком и/или лошим здравственим стањем. Карактеризација онога који пати од неке болести, а што се одражава на његово опште физичко стање, изражава се лексемама у оквиру тематских подгрупа *Болесна особа* и *Особа с телесним недостатком*. Особа с телесним недостатком који се испољава као деформитет конкретног дела тела означава се лексемама обједињеним тематским подгрупама: *Особа која се стално тресе*, *Особа која кашље*, *Особа која кија*, *Особа са секрецијом у носу*, *Особа с богињама*, *Особа са шугом*, *Особа с килом*, *Особа која балави (док прича)*.

Лексеме којима се на лингвистичком плану означавају представе припадника једне заједнице о болестима неодвојиве су од социокултурног контекста у коме настају, тј. повезане су с концептом културе који обухвата све компоненте културног окружења (Павловић 1999: 95). Будући да се ради о руралној средини, појава многих болести приписује се магијско-религијским факторима, односно деловању натприродних сила.

III. 2. 1. Болесна особа

Тематска подгрупа с доминантном семом „болестан” обухвата ЛСГ придевских лексема: *балдисáл*, -а, -о (6–7, 11); *бóлан*, -лна, -лно (23), *болешљíв*, -а, -о (5, 12, 24); *вéт*, -á, -ó (8)⁵⁸¹; *готóв*, -а, -о (24); *дотрајáл*, -а, -о (23); *изнемóгал*, -гла, -гло (6); *ишчамрél*, -а, -о (6, 9) / *ичамрél*, -а, -о (23); *клапнóл*, -а, -о (6);

⁵⁸⁰ В. I. 2. 1. *Особа бујне косе*; III. 1. 5. а) *Дебела особа висока раста*; III. 1. 6. *Изразито дебела особа*.

⁵⁸¹ В. I. 4. 4. *Бледа особа*.

мли́тав, -а, -о (15, 25); *мр̀ледан*, -дна, -дно (3, 6, 14); *пропáл*, -а, -о (4); *скапóсан*, -а, -о (26); *скр̀кан*, -а, -о (17) и ЛСГ именичких лексема: *болешљíвко* (20); *жу̀тко* (19), *жу̀тља* (24); *мртавѝц* (2); *ска̀пља* (23, 26), *ска̀пна* (26), *скапóтина* (21).

Квалитативни придев *бóлан*, -лна, -лно (23) забележен је у само једном СЗ пункту. Придевским дериватом *болешљíв*, -а, -о (5, 12, 24) квалификује се особа склона болести. Значење придева у основи задржава и именички дериват *болешљíвко* (20).

Услед болести нерасположена и мрзовољна особа квалификује се придевским дериватом *мр̀ледан*, -дна, -дно (3, 6, 14), чија семантика и веза са именицом *мрледи́на* са синхронијеског становишта није јасна.⁵⁸²

Интензивнији степен испољености особине на језичком нивоу исказује се синонимним лексемама *изнемо́гал*, -гла, -гло (6), *балдисáл*, -а, -о (6–7, 11), у значењу „изнемогао, без снаге” (Јовановић 2004: 343; Динић 2008: 16), и *клапнóул*, -а, -о (6), у секундарном значењу „малаксао од умора (и болести)” (Динић 2008: 333). Блиска семантика реализује се и употребом придевске лексеме *мли́тав*, -а, -о (15, 25).

Апсолутни степен испољености особине исказује се придевским дериватима *готóв*, -а, -о (24); *дотраја́л*, -а, -о (23); *ишчамрéл*, -а, -о (6, 9) / *ичамрéл*, -а, -о (23) (у значењу „ископнио, нестало”)⁵⁸³; *пропáл*, -а, -о (4).⁵⁸⁴ Блиско значење интензивније пејоративности исказује се дериватом *скапóсан*, -а, -о (26), као и једнако мотивисаним метафоричким називима *ска̀пља* (23, 26), *ска̀пна* (26), *скапóтина* (21).⁵⁸⁵

Називи *жу̀тко* (19), *жу̀тља* (24) мотивисани су семом изгледа која се односи на боју тена, која је последица лошег здравственог стања⁵⁸⁶.

Метафорички назив *мртавѝц* (2) резултат је преноса значења по сличности спољашњег изгледа и поред пејоративне садржи и митолошку семантичку нијансу.⁵⁸⁷

⁵⁸² Исто значење потврђују Јовановић (2004: 472) и Рајковић Кожељац (2014: 282), док Динић (2008: 422) бележи „слаботелесан, слабуњав”. Скок (1972: 465–466) изведеницу *мрледи́на* изводи из основе *мрл-*, настале превојем од индоевропске, општесловенске и прасловенске основе **mer-ti*.

⁵⁸³ В. I. 4. 5. *Бледа особа*.

⁵⁸⁴ В. I. 10. 2. *Особа упалих образа*.

⁵⁸⁵ В. I. 10. 2. *Особа упалих образа*; III. 1. 7. *Изразито мршава особа*.

⁵⁸⁶ В. I. 4. 3. *Особа жу́та тена*; додатна значења: I. 2. 6. б) *Особа жу́те / плаве косе*; I. 16. 3. б) *Човек жу́те браде*.

III. 2. 2. Особа с телесним недостатком

Тематска подгрупа с доминантном семом „телесни недостатак” обухвата ЛСГ придевских лексема: *манџит*, -а, -о (1–3, 5–18, 21–22, 26), *манљџив*, -а, -о (18, 20, 24–25); *неспособан*, -бна, -бно (1, 4); *сакџит*, -а, -о (11, 19); *унакаџен*, -а, -о (6); *фаљичан*, -чна, -чно (23); *чурукљџив*, -а, -о (6, 7, 14) и ЛСГ именичких лексема: *богаљ* (2, 7, 14), *богаљћа* (2, 7); *манљџивко* (20); *наказа* (14).

Лексичке јединице у оквиру ове тематске подгрупе осим доминантном семом „телесни недостатак” обједињене су и диференцијалном семом „трајни деформитет”, у којој је садржана информација о трајним видљивим естетским променама на појединим деловима тела, урођеним или насталим као последица повреде или болести, које код околине изазивају непријатне утиске.

Блискозначне лексеме *манџит*, -а, -о (1–3, 5–18, 21–22, 26), *манљџив*, -а, -о (18, 20, 24–25), *манљџивко* (20); *сакџит*, -а, -о (11, 19); *богаљ* (2, 7, 14), *богаљћа* (2, 7) представљају опште лексеме за означавање особа с урођеним или стеченим деформитетом и већ су обрађене у оквиру других домена.⁵⁸⁸ Особа која има какав телесни недостатак у једном СЗ пункту квалификује се и истозначним придевом *фаљичан*, -чна, -чно (23). У два ТЛ пункта забележен је синонимни квалитативни придевски дериват *чурукљџив*, -а, -о (6, 7, 14), настао према индеклинабилном придеву *чурук* (тур. *çürük*), у значењу „pokvaren, nezdrav, neispravan, sagnjio” (Škaljić 1966: 182).⁵⁸⁹ У истом значењу употребљене су и префиксално-суфиксална твореница *унакаџен* -а, -о (9) и изведеница *наказа* (14), с тим да спецификацији њиховог значења доприноси митолошка семантичка компонента.⁵⁹⁰

На конституисање лексеме *неспособан*, -бна, -бно (1, 4) поред доминантне семе „телесни недостатак” утицала је потенцијална сема функционалности.

⁵⁸⁷ В. I. 4. 5. *Бледа особа*; I. 4. 5. *Особа модра тена*.

⁵⁸⁸ В. II. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*; II. 1. 4. *Особа без руке*; II. 2. 1. *Особа којој недостају прсти*; II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; II. 3. 4. *Особа без ноге*.

⁵⁸⁹ Придевску лексему *чурукљџив*, -а, -о бележи једино Рајковић Кожељац (2014: 625), у значењу „болешљив (о стоци)”. В. II. 3. 4. *Особа без ноге*.

⁵⁹⁰ В. I. 1. 2. *Особа мале главе*; I. 13. 4. *Особа са зечјом усном*; II. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*; II. 2. 2. *Особа са шест прстију*; II. 5. 2. *Особа с крилима*; III. 1. 2. *Ружна особа*.

III. 2. 3. Особа која се стално тресе

Тематска подгрупа с доминантном семом „који се тресе” обухвата ЛСГ придевских лексема: *грозни́чав*, -а, -о (2, 5–7, 9, 11–12, 14–16, 20, 23, 26) / *грозничáв*, -а, -о (4, 21) / *грозњи́чав*, -а, -о (6, 13) / *грожњи́чав*, -а, -о (1, 3); *огњи́чав*, -а, -о (6); *тресогла́в*, -а, -о (13, 18) и ЛСГ именичких лексема: *грозни́чавка* (6, 11); *пити́је* (21, 23, 25–26); *потрэско* (9, 20), *потресóјла* (5), *потрисóјла* (11), *потреси́ја* (10), *потресу́ља* (11, 20); *трэскавац* (18), *тресу́љак* (14), *тресу́љка* (14, 16), *тресóјка* (2, 7); *тресогла́вац* (4, 12–13, 15, 17, 21, 26), *тресогла́вка* (4, 12, 15, 17).

Два су кључна мотивациона подстицаја за квалификацију и номинацију особа које се стално тресу. Будући да се ради о непожељној телесној особини која оставља непријатан визуелни утисак, у семантичкој структури свих забележених лексема присутна је сема негативне оцене.

Глаголом *тресе се* мотивисана је већина забележених именичких деривата, добијених по различитим творбеним моделима: *потрэско* (9, 20), *потресóјла* (5), *потрисóјла* (11), *потреси́ја* (10), *потресу́ља* (11, 20); *трэскавац* (18), *тресу́љак* (14), *тресу́љка* (14, 16), *тресóјка* (2, 7). Сложено-суфиксална придевска твореница *тресогла́в*, -а, -о (13, 18), састављена од основа глагола *тресе* и именице *глава*, као и именичка сложеница *тресогла́вац* (4, 12–13, 15, 17, 21, 26) и њен женски корелатив *тресогла́вка* (4, 12, 15, 17) имају спецификовано значење и односе се на квалификацију и номинацију подстакнуту подрхтавањем конкретног дела тела – главе. Једнаку семантичку мотивацију има и пејоративни метафорички назив *пити́је* (21, 23, 25–26) (: пихтије ’врста јела, бистри месни желе’).

Именицом *грозница* у значењу „повишена телесна температура с дрхтавицом, као симбол разних болести” (РСАНУ 1965: 664) мотивисан је придевски дериват *грозни́чав*, -а, -о (2, 5–7, 9, 11–12, 14–16, 20, 23, 26) / *грозничáв*, -а, -о (4, 21) / *грозњи́чав*, -а, -о (6, 13) / *грожњи́чав*, -а, -о (1, 3). Значење исказано придевом *грозничав* преноси се и на именички дериват *грозни́чавка* (6, 11).

У једном ТЛ пункту забележен је придевски дериват *огњи́чав, -а, -о* (6)⁵⁹¹ мотивисан именицом *огањ* у фигуративном значењу „температура”.

III. 2. 4. Особа која кашље

Тематска подгрупа с доминантном семом „који кашље” обухвата ЛСГ придевских лексема: *бркулóзан, -зна, -зно* (6); *задúшљив, -а, -о* (10); *(ј)евтíкав, -а, -о* (1–2, 6–7, 10–12, 14, 17, 21), *јевтíкљав, -а, -о* (2–4, 6–8, 13, 15, 18–22, 24–25) / *јавтíкљав, -а, -о* (5), *(ј)евтíчав, -а, -о* (11, 23); *кашљичав, -а, -о* (2, 5–7, 9–11, 23) / *кашљичáв, -а, -о* (12, 25); *магарíчљав, -а, -о* (13); *пéшичав, -а, -о* (3); *супетљíчав, -а, -о* (2, 7), *супетљíв, -а, -о* (15); *туберкулóзан, -зна, -зно* (23) и ЛСГ именичких лексема: *јевтíкља* (6, 8), *јевтíкна* (20), *јевтíкљавка* (24–25), *евтíчавка* (6), *(ј)евтíкавштина* (1, 6, 11), *јевтíкљавштина* (9); *кашљичáвко* (20), *кашљичáвка* (20); *кашљопрд, кашљопрдна* (16); *кашљотрт* (6); *туберán* (16, 18, 20–21, 23, 26), *туберánка* (16, 18, 26), *туберána* (18, 20).

Именицом *кашљица* мотивисан је придевски дериват *кашљичав, -а, -о* (2, 5–7, 9–11, 23) / *кашљичáв, -а, -о* (12, 25) из кога су изведени именички корелативи *кашљичáвко, кашљичáвка* (20). Пејоративни синоними *кашљопрд, кашљопрдна* (16); *кашљотрт* (6), с основном глагола *кашље* у првом делу и опсценом ономатопејом у другом, забележени су у по једном СЗ и ТЛ пункту. Сема која носи информацију о лошем здравственом стању које се испољава наддражајним кашљањем условљава развој потенцијалне семе негативне оцене.

Заразна плућна болест, која се, између осталог, манифестује сувим наддражајним кашљем, означава се лексемама *(ј)евтика / јавтика* (грч. *hektikos*), *туберкулоза* (лат. *tuberculum*). Већина деривата за квалификовање и именовање особе која кашље мотивисана је овим називима. *(Ј)евтика / јавтика* јесте основинска реч придевских деривата *(ј)евтíкав, -а, -о* (1–2, 6–7, 10–12, 14, 17, 21), *јевтíкљав, -а, -о* (2–4, 6–8, 13, 15, 18–22, 24–25) / *јавтíкљав, -а, -о* (5), *(ј)евтíчав, -а, -о* (11, 23) и именичког *јевтíкља* (6, 8), из којих су настали другостепени деривати *јевтíкна* (20), *јевтíкљавка* (24–25), *евтíчавка* (6), *(ј)евтíкавштина* (1, 6, 11), *јевтíкљавштина* (9). Синонимом *бркулоза / туберкулоза* мотивисани су

⁵⁹¹ Исту лексему бележи и Рајковић Кожељац (2014: 337) у значењу „болестан од сунчанице”.

деривати: *бркулóзан*, -зна, -зно (6); *туберкулóзан*, -зна, -зно (23); *туберán* (16, 18, 20–21, 23, 26). Мушким корелативом *туберан* мотивисане су изведенице *туберánка* (16, 18, 26), *туберána* (18, 20) за означавање бића женског пола. Потенцијална сема негативне оцене заједнички је елемент у семантичкој структури свих забележених деривата. Виши степен пејоративности једног броја изведеница (*јевтíкљав*, -а, -о (2–4, 6–8, 13, 15, 18–22, 24–25) / *јавтíкљав*, -а, -о (5); *јевтíкља* (6, 8), (*ј*)*евтíкавштина* (1, 6, 11), *јевтíкљавштина* (9)) резултат је основинско-суфиксалне семантичке компатибилности.

Пејоративним метафоричким називом великог кашља, *магарица*, мотивисан је придевски дериват *магарíчљав*, -а, -о (13).⁵⁹²

У једном ТЛ пункту потврђена је изведеница *задушљив*, -а, -о (10), мотивисана глаголском речју *задуша*, у значењу „отежава дисање” (РСАНУ 1968: 716; Јовановић 2004: 403; Динић 2008: 207).⁵⁹³

Лексемама *супетљíв*, -а, -о (15), *супетљíчав*, -а, -о (2, 7); *пéшичав*, -а, -о (3) нисмо успели одредити мотивисаност и примарно значење. Динић (2008: 568, 800) лексема *пешница* и *супетлица*, које би могле бити мотивне, бележи у значењу „који је телесно слаб, ситан, мршав”.

III. 2. 5. Особа која кија

Тематска подгрупа с доминантном семом „који кија” обухвата ЛСГ придевских лексема: *кијав*, -а, -о (23) / *ћијав*, -а, -о (4), *кијавичав*, -а, -о (17, 21) / *ћијавичав*, -а, -о (2, 6–7, 9, 11, 13) и ЛСГ именичких лексема: *кијавко* (16, 21) / *кијавко* (25) / *ћијавко* (5), *кијавка* (16) / *кијавка* (25) / *ћијавка* (5), *кијавичár* (26), *кијавичárка* (26), *кијавштина* (18).

Глаголском речју *кија* / *ћија* мотивисан је придевски дериват *кијав*, -а, -о (23) / *ћијав*, -а, -о (4), који представља творбену основу именичких деривата *кијавко* (16, 21) / *кијавко* (25) / *ћијавко* (5), *кијавштина* (18). У три пункта су из назива за мушка лица образовани и женски корелативи *кијавка* (16) / *кијавка* (25) /

⁵⁹² В. I. 11. 1. *Особа великих / клемпавих ушију*.

⁵⁹³ Лексема *задушљив*, -а, -о бележи и Динић (2008: 207) у значењу „који има оболеле дисајне органе, који има астму”. Лексема *задуха* / *задуа* / *задува*, коју бележи РСАНУ (1968: 715) у значењу „сипња, астма”, речници не потврђују.

ћијáвкa (5). Придевски дериват *кијáвичав*, -а, -о (17, 21) / *ћијáвичав*, -а, -о (2, 6–7, 9, 11, 13) и именички *кијáвичáр* (26) мотивисани су именицом *кијáвица*, док је дериват *кијáвичáрка* (26) настао према мушком корелативу *кијáвичáр* (26). Кијање је непријатан одбрамбени рефлекс који настаје услед надражаја носне слузнице. Физичка непријатност на језичком нивоу условљава пејоративну спецификованост, која се код деривата *кијáвштина* (18) реализује у вишем степену.

III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу

Тематска подгрупа с доминантном семом „који је слинав” обухвата ЛСГ придевских лексема: *сли́нав*, -а, -о (2, 4, 7–8, 11, 23–24); *сомура́т*, -а, -о (6), *сомура́нес*, -та, -то (2, 7); *сопуља́в*, -а, -о (5); *ци́нцав*, -а, -о (24) и ЛСГ именичких лексема: *сивља́*, *сива́н* (6); *мрсоља́вко*, *мрсоља́вка* (25); *сли́нча* (2, 4, 7–8, 11, 15, 17, 19, 21–22), *сли́нка* (15), *слина́вко* (22); *сомура́н* (1–5, 7–22, 24, 26), *сомура́на* (1–10, 12–14, 16–18, 20–22), *сомура́нко* (5, 16), *сомура́нка* (15, 18–19, 24, 26), *сомура́нче* (5, 13), *сому́рча* (10), *сому́рче* (2, 7), *сому́рко* (14), *сомурља́вко* (20), *сомурља́вка* (20); *сопуља́н* (5), *сопуља́на* (5), *сопуља́нче* (5); *усмрца́н* (2, 7), *усмрца́на* (2, 7), *шмр́кољак* (25).

За означавање особе којој тече слузава текућина из носа, *слина*, забележени су пејоративни придевски и именички деривати мотивисани синонимним именицама *слина*, *сомур*, *сопур*, *мрсољ*, *цинца*, *сива* или неким њиховим дериватом: *сли́нав*, -а, -о (2, 4, 7–8, 11, 23–24), *сли́нча* (2, 4, 7–8, 11, 15, 17, 19, 21–22), *сли́нка* (15), *слина́вко* (22); *сомура́т*, -а, -о (6), *сомура́нес*, -та, -то (2, 7); *сомура́н* (1–5, 7–22, 24, 26), *сомура́на* (1–10, 12–14, 16–18, 20–22), *сомура́нко* (5, 16), *сомура́нка* (15, 18–19, 24, 26), *сомура́нче* (5, 13), *сому́рча* (10), *сому́рче* (2, 7), *сому́рко* (14), *сомурља́вко*, *сомурља́вка* (20); *сопуља́в*, -а, -о; *сопуља́н*, *сопуља́на*, *сопуља́нче* (5); *мрсоља́вко*, *мрсоља́вка* (25); *ци́нцав*, -а, -о (24) *сивља́*, *сива́н* (6).

Префиксално-суфиксалне творенице *усмрца́н*, *усмрца́на* (2, 7) и дериват *шмр́кољак* (25) мотивисани су глаголом *шмрка* у значењу „шмркће, увлачи слине”:

III. 2. 7. Особа с богињама

Тематска подгрупа с доминантном семом „који има богиње” обухвата ЛСГ придевских лексема: *богињав*, -а, -о (14–17, 19, 21–22) / *богињав*, -а, -о (18, 23, 26) / *бођињав*, -а, -о (1–13) и ЛСГ именичких лексема: *богињавко* (14, 20, 25) / *бођињавко* (9), *богињавка* (14, 20) / *бођињавка* (6, 9).

Иако је основинска реч *богиње* лексичка позајмљеница (од *dnjem. pl. Rosken* (Skok 1971: 182)), на српском говорном подручју је потпуно одомаћена и фонетски и облички адаптирана те је просечан говорник и не препознаје као страну. Особа заражена богињама широм ареала квалификује се придевским дериватом *богињав*, -а, -о (14–15, 17, 19, 21–22) / *богињав*, -а, -о (18, 23, 26) / *бођињав*, -а, -о (1–13), мотивисаним именицом *богиње*. Називи *богињавко* (14, 20, 25) / *бођињавко* (9), *богињавка* (14, 20) / *бођињавка* (6, 9) мотивисани су придевом *богињав* / *бођињав*. У семантичкој структури свих забележених деривата присутна је потенцијална сема негативне оцене.

III. 2. 8. Особа са шугом

Тематска подгрупа с доминантном семом „који има шугу” обухвата ЛСГ придевских лексема: *шугав*, -а, -о (1–12, 14, 17, 19–20, 23–24), *шуглав*, -а, -о (1) и ЛСГ именичких лексема: *шукча* (2, 7), *шугља* (1–26), *шугна* (2–7, 9–10, 12–22, 24–26), *шугавишина* (3, 8).

Шуга је заразна површинска иритација коже која проузрокује интензиван свраб. Особа њоме заражена означава се придевским дериватима *шугав*, -а, -о (1–12, 14, 17, 19–20, 23–24), *шуглав*, -а, -о (1). Именицом *шуга* мотивисани су називи *шукча* (2, 7), *шугља* (1–26) према којима се развија женски корелатив *шугна* (2–7, 9–10, 12–22, 24–26). С мотивном речју *шугав* забележен је назив *шугавишина* (3, 8). Семи која носи информацију о непријатном кожном обољењу придружује се потенцијална сема „који је неуредан, прљав”, што успоставља пејоративност високог степена.

III. 2. 9. Особа с килом

Тематска подгрупа с доминантном семом „који има килу” обухвата ЛСГ придевских лексема: *кíлав*, -а, -о (14, 17, 19, 21, 23) / *ћíлав*, -а, -о (1–2, 4–8, 11) и ЛСГ именичких лексема: *кíлча* (2, 7, 12, 14–15, 17–26) / *ћíлча* (2–7, 9–11, 13), *кíлша* (16), *кíлна* (2, 7, 12, 14–16, 18, 20, 22–26) / *ћíлна* (2–3, 5, 7, 9–10, 13), *кíлоња* (17), *кíлавко* (20) / *килáвко* (21).

Особа који има килу, болест трбушних органа, широм говорног подручја означава се придевским и именичким дериватима с основинском речју *кила* (од општесл. и прасл. **kyla* (Skok 1972: 79)). Придевски деривати *кíлав*, -а, -о (14, 17, 19, 21, 23) / *ћíлав*, -а, -о (1–2, 4–8, 11) и именички *кíлча* (2, 7, 12, 14–15, 17–26) / *ћíлча* (2–7, 9–11, 13), *кíлша* (16), *кíлна* (2, 7, 12, 14–16, 18, 20, 22–26) / *ћíлна* (2–3, 5, 7, 9–10, 13), *кíлоња* (17) изведени су директним везивањем суфикса за основу мотивне именице *кила*, док је назив *кíлавко* (20) / *килáвко* (21) изведен из придева *килав*. Развој пејоративности забележених лексема остварен је њиховим секундарним значењем „који је неспособан, слаботелесан”. Везивањем пејоративних суфикса *-ча*, *-ша*, *-оња* за пејоративну основу пејоративност се читава у већој мери.

III. 2. 10. Особа која балави (док прича)

Тематска подгрупа с доминантном семом „који балави” обухвата ЛСГ придевских лексема: *бáлав*, -а, -о (23); *љíгав*, -а, -о (2, 6–7, 11–14, 17, 19) и ЛСГ именичких лексема: *бáлча* (23–24); *љíкша* (1–4, 6–22, 25–26), *љíгна* (1–4, 7–10, 12–22, 25–26), *љíгавче* (2, 7, 13, 16), *љíгавац*, *љíгавица* (5), *љíгавитина* (1).

Особа којој док говори иду бале, љиге из уста пејоративно је оквалификована придевским дериватима са синонимним именицама *бале* или *љиге* у основи: *бáлав*, -а, -о (23); *љíгав*, -а, -о (2, 6–7, 11–14, 17, 19).

Значење придевских деривата *бáлав*, -а, -о, *љíгав*, -а, -о својом целином преноси се и на значење именичких деривата за означавање носилаца негативне особине „који је балав, љигав”: *бáлча* (23–24); *љíкша* (1–4, 6–22, 25–26), *љíгавац*

(5), *љигавитина* (1). Широм говорне зоне према називима мушких лица *љикиша*, *љигавац* развијају се и женски корелативи *љигна* (1–4, 7–10, 12–22, 25–26), *љигавица* (5), као и назив граматички средњег рода *љигавче* (2, 7, 13, 16). Док се код деривата *љигавче* (2, 7, 13, 16) посредством суфикса *-че* пејоративност читава у мањем степену, њеној интензификацији код деривата *бáлча* (23–24), *љикиша* (1–4, 6–22, 25–26), *љигавитина* (1) доприноси основинско-суфиксална пејоративна семантичка компатибилност.

III. 3. Тематска група говор

Тематска група с доминантном семом „говор” и истоименим називом садржи придевске и именичке лексеме којима се описује и именује особа на основу специфичног говора. Потпуно одсуство говора функционална је сема која обједињује придевске и именичке лексеме у оквиру тематске подгрупе *Нема особа*. Опште лексеме за означавање особа с дефектом говора концентрисане су у оквиру подгрупе *Особа с говорном маном*. Функционална сема у којој је садржана информација о дефектима говорних органа који онемогућавају јасно артикулисање појединих гласова утицала је на конституисање тематских подгрупа: *Особа која замуцкује*, *Особа која шушка када говори*, *Особа која говори „крз нос”*, *Особа која не изговара све гласове*.

III. 3. 1. Нема особа

Тематска подгрупа с доминантном семом „нем” обухвата ЛСГ придевских лексема: *му́тав*, *-а*, *-о* (1–5, 7–9, 12, 14–19, 21–26); *не́м*, *-а*, *-о* (1, 6, 13) и ЛСГ именичких лексема: *му́та* (2–3, 7–8, 15, 21–23), *му́тавац* (23, 26), *му́тавко*, *му́тавка* (25), *му́тавица* (26), *му́тавче* (25), *му́тавитина* (8), *му́тља* (2, 7–8, 19–20), *му́тла* (20); *не́мча* (6, 20, 25), *не́мша* (6, 10), *не́мка* (25), *не́мџ* (6, 11), *не́мџиња* (6, 11).

Особа лишена способности говора означава се бројним придевским и именичким дериватима мотивисаним синонимним придевима *нем* и *мутав*. Ове две лексеме налазе се у односу релативне синонимије јер семантички садржај

лексема *мута̀в* укључује експресивност као додатно семантичко обележје. Порекло придева *нем* није потпуно разјашњено (Skok 1972: 516). Овај квалитативни придев забележен је у три ТЛ пункта – *не́м*, *-а*, *-о* (1, 6, 13) и није експресивно обојен. Извесна пејоративност, успостављена употребом продуктивних пејоративних суфикса *-ча*, *-ша*, реализује се у значењу неких њиме мотивисаних назива *не́мча* (6, 20, 25), *не́мша* (6, 10), *не́мка* (25), *не́мџ*, *не́мџиња* (6, 11).

Знатно ширу употребу имају деривати мотивисани придевом *му̀та̀в*, *-а*, *-о* (1–5, 7–9, 12, 14–19, 21–26): *му̀та* (2–3, 7–8, 15, 21–23), *му̀та̀вац* (23, 26), *му̀та̀вко*, *му̀та̀вка* (25), *му̀та̀вица* (26), *му̀та̀вче* (25), *му̀та̀витина* (8), *му̀тља* (2, 7–8, 19–20), *му̀тла* (20). Пејоративна семантичка компонента остварена је секундарним значењем основинске речи „који није довољно паметан, који је несналажљив”. Интензификација пејоративности код једног броја именичких деривата резултат је основинско-суфиксалне компатибилности.

III. 3. 2. Особа с говорном маном

Тематска подгрупа с доминантном семом „који неразговетно говори” обухвата ЛСГ придевских лексема: *брбљѝв*, *-а*, *-о* (4, 22); *манѝт*, *-а*, *-о* (2, 6–7, 11, 20), *манљѝв*, *-а*, *-о* (23) и ЛСГ именичких лексема: *брбља* (12, 15–16, 24), *брбљѝвац* (9), *брбљѝвко* (4, 22), *брбљѝвка* (22), *брбља̀вко*, *брбља̀вка*, *брбља̀вче* (25), *брбљало* (9); *брбоста̀н* (2, 7, 10), *брбоста̀нка* (10), *брбоса̀н* (1, 6), *брбоса̀нка* (1).

Особа с говорном маном, која неразговетно говори, у већем броју пунктова квалификује се придевским дериватима *манѝт*, *-а*, *-о* (2, 6–7, 11, 20), *манљѝв*, *-а*, *-о* (23), мотивисаним именицом *мана*, која спада у опште лексема за означавање особа с урођеним или стеченим деформитетом.⁵⁹⁴

Ономатопејска балтословенска основа *brb-*, која подсећа на звук извирања воде (Skok 1971: 204), присутна је код већег броја деривата. У основи деривата *брбљѝвац* (9), *брбљѝвко* (4, 22), *брбљѝвка* (22), *брбља̀вко*, *брбља̀вка*, *брбља̀вче* (25) јесте ономатопејски придев *брбљѝв*, *-а*, *-о* (4, 22) / *брбљав*, *-а*, *-о*, мотивисан

⁵⁹⁴ В. II. 1. 3. *Особа с деформитетом руке / руку*; II. 2. 1. *Особа којој недостају прсти*; II. 2. 2. *Особа са шест прстију*; II. 3. 3. *Особа с деформитетом ноге / ногу*; II. 3. 4. *Особа без ноге*; III. 2. 2. *Особа с телесним недостатком*.

глаголом *брбља*, чија се ономатопејност заснива на подражавању звука који се стално понавља. Глаголом *брбља* мотивисани су још и називи *брбља* (12, 15–16, 24), *брбљало* (9).

Мотивну реч назива *брбостан* (2, 7, 10), *брбостанка* (10), *брбосан* (1, 6), *брбосанка* (1) представља глагол *брбоси* / *брбости*, у значењу „неразговорно говори, брбља, преплиће језиком” (Рајковић Кожељац 2014: 39), чија је основинска реч ономатопејска именица *брбот*⁵⁹⁵, која се додавањем ономатопејског суфикса *-от*⁵⁹⁶ директно изводи из ономатопејске основе *брб-*.

III. 3. 3. Особа која замуцкује

Тематска подгрупа с доминантном семом „који замуцкује” обухвата ЛСГ придевских лексема и ЛСГ именичких лексема. У оквиру ЛСГ придевских лексема потврђена је само лексема *јецкав*, *-а*, *-о* (16). ЛСГ именичких лексема обухвата лексеме: *заецкоја* (2, 7), *заецко* (2, 7); *јецкавац* (1, 2, 7), *јецкоња* (11, 22), *јецкало* (4, 9–10, 12, 15, 17–18, 21, 24); *муцавац* (18, 21, 23), *муцавко* (21), *муцко* (16), *муцало* (3, 17, 26).

Особа која запиње у говору, тешко говори, означава се дериватима мотивисаним синонимним глаголима *муца* и *јеца*. Директно из глаголске основе различитим творбеним моделима изведени су придевски дериват *јецкав*, *-а*, *-о* (16) и именички деривати *јецкоња* (11, 22), *јецкало* (4, 9–10, 12, 15, 17–18, 21, 24), *заецкоја* (2, 7), *заецко* (2, 7); *муцко* (16), *муцало* (3, 17, 26), док су деривати *јецкавац* (1, 2, 7) и *муцавац* (18, 21, 23), *муцавко* (21) мотивисани придевима *јецкав*, *-а*, *-о* и *муцав*, *-а*, *-о*.

III. 3. 4. Особа која шушка када говори

Тематска подгрупа с доминантном семом „који замуцкује” обухвата ЛСГ придевских лексема и ЛСГ именичких лексема. ЛСГ придевских лексема садржи

⁵⁹⁵ У РСАНУ (1962: 132) лексема *брбот* дефинисана је као „шум који се чује кад ваздушни, гасни мехурићи излазе из неке течности, клокотање”.

⁵⁹⁶ Термин „ономатопејски суфикс” преузели смо од Скока (Skok 1971: 496). Наравно, ономатопејност суфикса је условна и остварује се „само у споју са ономатопејском творбеном основом“ (Драгићевић 1998: 126).

само лексему *шóшкав*, -а, -о (10), док су у оквиру ЛСГ именичких лексема потврђене лексеме: *шопéљћа* (1–3, 5–7, 9, 11) / *шопéљка* (12, 16, 24), *шопéљко* (16); *шóшка* (4, 10), *шóшкало* (10); *шúшља* (20, 23), *шúшина* (16, 20), *шúшкавац* (23), *шушља́вко* (25), *шушља́вка* (25).

Пејоративност забележених деривата остварена је продуктивношћу семе која носи информацију о дефекту говора.

Глаголима ономатопејског порекла *шошка* / *шушка* у значењу „говори шушкајући” мотивисани су придевски дериват *шóшкав*, -а, -о (10) и именички деривати *шóшка* (4, 10), *шóшкало* (10); *шúшља* (20, 23), *шúшина* (16, 20). С мотивним придевима *шушкав* / *шушљав* забележени су именички деривати *шúшкавац* (23), *шушља́вко*, *шушља́вка* (25).

Именички деривати *шопéљћа* (1–3, 5–7, 9, 11) / *шопéљка* (12, 16, 24), без граматичке дистинкције по полу, и мушки корелатив *шопéљко* (16) мотивисани су глаголом ономатопејског порекла *шопеља* / *шопељка* / *шопељћа*, у значењу „шушкета док говори”.⁵⁹⁷

III. 3. 5. Особа која говори „кроз нос”

Тематска подгрупа с доминантном семом „који говори ’кроз нос’” обухвата ЛСГ придевских лексема: *ѓнћав*, -а, -о (2, 7) / *ánћав*, -а, -о (1) / *áнћав*, -а, -о (13) / *úнћав*, -а, -о (3, 6, 11) / *уњкав*, -а, -о (22); *њúнћав*, -а, -о (3, 16) и ЛСГ именичких лексема: *ѓнћа* (2, 7) / *ánћа* (5), *ánћало* (10), *уњча* (18), *уњка* (18), *уњкавац* (23, 26), *уњкавица* (26), *уњкалица* (18), *уњкало* (15, 17, 19–21), *уњкација* (24); *њúнћа* (14), *њúнћало* (3, 9, 12, 14, 16, 21).

Различите фонетске варијанте ономатопејске глаголске речи *ѓнћа* / *ánћа* / *áнћа* / *уњћа* / *уњка* мотивисале су бројне придевске и именичке деривате за означавање онога који говори кроз нос. Један број деривата настао је директним везивањем суфикса за глаголску основу: *ѓнћав*, -а, -о (2, 7) / *ánћав*, -а, -о (1) / *áнћав*, -а, -о (13) / *уњћав*, -а, -о (3, 6, 11) / *уњкав*, -а, -о (22); *ѓнћа* (2, 7) / *ánћа* (5), *ánћало* (10), *уњча*, *уњка* (18), *уњкалица* (18), *уњкало* (15, 17, 19–21), *уњкација* (24), док је дериват *уњкавац* (23, 26), изведен из придева *уњкав*. Назив *уњкавица* (26)

⁵⁹⁷ Овај глагол је ономатопејског порекла и у његовој основи је прасловенски корен **sop-*, који са суфиксом -*от* у бугарском твори назив за мали дувачки инструмент (Skok 1973: 306).

изведен је из корелатива за означавање мушких лица. Иста ономатопеја јесте у основи и глаголске речи *њуња / њуња* „говори кроз нос, уња” (РСАНУ 2001: 103), којом су мотивисани придевски дериват *њуњав, -а, -о* (3, 16) и именички *њуња* (14), *њуњало* (3, 9, 12, 14, 16, 21).

III. 3. 6. Особа која не изговара све гласове

Тематска подгрупа с доминантном семом „који не изговара све гласове” обухвата само ЛСГ именичких лексема: *врскоја* (2, 7), *врскало* (3, 12, 17, 20–21), *врскуљан* (16), *врскалица* (24), *врскавац, врскавица* (26), *врскавко, врскавка* (25), *преврскоја* (8).

Сви именички деривати којима се у говорима сврљишког краја означава особа која при говору не изговара све гласове (најчешће глас *p*) мотивисани су глаголом *врска* или неким његовим дериватом. Један број деривата је различитим творбеним моделима изведен директно из глаголске основе: *врскоја* (2, 7), *врскало* (3, 12, 17, 20–21), *врскалица* (24), *преврскоја* (8), док су деривати *врскавац* (26) и *врскавко* (25) изведени из придева *врскав*. Називи женских лица *врскавица* (26) и *врскавка* (25) образовани су према мушким корелативима. Именички дериват *врскуљан* (16) изведен је из основе придева *врскуљав*.

ТВОРБА ИМЕНИЦА И ПРИДЕВА⁵⁹⁸

Творба речи призренско-тимочке дијалекатске области до сада није монографски описана, али постоји више посебних радова који се баве проблемима творбе на овом језичком материјалу.⁵⁹⁹ У мери коју нам грађа омогућава, своје опсервације самерићемо постојећим, користећи диференцијални приступ у односу на стање у савременом српском језику, који је и до сада био пракса.

Творбеном анализом нису обухваћене именичке и придевске речи с метафоричком интерпретацијом, као ни деривати из њих изведени.

Међу прикупљеном грађом заступљена су сва три начина творбе – суфиксални, који је основни и најзаступљенији, префиксално-суфиксални и сложено-суфиксални.

Ради боље прегледности и уочавања продуктивности суфикса и појединих творбених типова⁶⁰⁰, систематизација грађе у творбено-семантичкој категорији назива људи извршена је по азбучном реду суфикса, при чему се истовремено скретала пажња и на значење.

Творба именица

Нулти суфикс је непродуктиван и у нашој грађи заступљен је у само две изведенице од глаголске основе: *кострѐш* (: костреша), *пуљ*⁶⁰¹ (: пуљи 'истура уста'). Обе изведенице су пејоративно спецификоване и значе особу која је окарактерисана радњом глагола у основи.

⁵⁹⁸ Творбеном анализом обухваћене су само оне речи које са синхонијске равни посматрано припадају изведеним речима. У творби речи увек постоје две корелативне лексичке јединице – основинска реч и изведеница – које стоје у одговарајућем мотивационом односу: основинска реч формално-семантички мотивише изведеницу. Творбена основа се разликује од основне или основинске речи, при чему се код изведеница, на пример, у улози творбене основе, може наћи цела основна реч или њен део. Поред тога, улогу творбене основе могу преузети и мотивисане речи (Ђорић 2008: 23-40).

⁵⁹⁹ Користили смо само радове из дијалекатске творбе који су тематски блиски нашем раду (в. Литературу). Њихов број је свакако већи уколико се узму у обзир зборници и монографије у којима је обично један део посвећен творби.

⁶⁰⁰ Творбени тип је основна јединица творбеног система. Он се карактерише јединством форманта, јединством категоријалне припадности основинске речи и јединством творбеног значења (Ђорић 2008: 33).

⁶⁰¹ Изведеница *пуљ* може се тумачити и као мотивисана придевом *пуљав*.

С нултим суфиксом су и сложено-суфиксалне творенице са сложеном основном састављеном од основа глагола и ономатопејске речи – *кашљопрџ*, *кашљотрџ*, односно од основа придева и именице – *мртвопул*, *мушкокоз*. Изразита пејоративна обележеност сложеница *кашљопрџ*, *кашљотрџ* условљена је вулгарним значењем саставних делова (*прџ*, *трџ*), док пејоративност сложеница *мртвопул*, *мушкокоз* потиче из синтагматског споја два неспојива појма – „мртво пувало”⁶⁰² и „мушка коза”.

Суфиксом *-а* граде се бројне изведенице од глаголских и придевских основа, а забележено је и неколико изведеница с основном именичког порекла. У нашој грађи изведенице са суфиксом *-а* претежно су граматичког мушког рода, мада се у великом броју примера употребљавају за означавање и мушких и женских лица (в. Речник). Женског рода су једино изведенице *врџка* (: врџка се’у ходу извија задњицу) и *гара* (: гарав).

Од основе глаголског порекла су: *џнџа* / *џнџа* (: *џнџа* / *џнџа* ’говори кроз нос’), *брџља* (: брџља), *врџка* (: врџка се ’у ходу извија задњи део тела’), *гџга* (: гега се), *гџзда* (: гџзди се), *жмџра* (: жмури), *сиџа* (: сиџи ’гледа с напором, чкиљи’), *њуџа* (: њуџа ’говори кроз нос’), *прџа* (: прџи се), *прџа* (: прчи се), *ћџба* (: оћебури / оћебуљи ’опусти се, повиси, обори, оклембеси’), *ћџпа* (: ћџпа), *џџвра* (: исџиври ’ослаби, смрша’), *шџнта* (: шџнта ’храмље’), *шеџа* (: шепа ’храмље’), *шоџка* (: *шоџка* / *шуџка* ’говори шуџкајући’).⁶⁰³

Од основе придевског порекла су: *врџа* / *вџрга* (: вргав ’који има бубуљице’), *гџра* (: гарава), *жџџља* (: жџџљав), *клџмпа* (: клџмпав), *крџња* (: крџњ ’који нема нос или има затупаст нос’), *крџка* (: кракат ’који је дугих ногу’), *лиџа* (: лис ’који је неједнаке боје’), *луџа* (: луџав ’који има тамне флеке на лицу’), *мрџа* (: мршав), *муџа* (: мусав), *муџа* (: мутав), *патра* (: патрав), *пеџа* (: пџгав), *пџкља* (: пџкљав ’који је ситан, мршав’), *риџа* / *риџа* (: риџ / риџ), *роџа* (: рошав

⁶⁰² Изведеница *пувало* мотивисана је глаголом *пува* у значењу „дише, дубоко дише” (Динић 2008: 693).

⁶⁰³ Многе изведенице с глаголском основном могле би се тумачити и као изведенице настале из редукване придевске основе: *прџа* (: прџав), *прџа* (: прџав), *ћџпа* (: ћџпав), *шџнта* (: шџнтав), *шеџа* (: шеџав) и др.

'који има рупе на лицу')⁶⁰⁴, *рута* (: рутав), *трша* (: тршав), *ћела* (: ћелав), *ћора* (: ћорав), *ћоса* (: ћос), *чеља* (: чељав), *чолта* (чолтав 'који је кривих ногу'), *чолба* (: чољ 'који је крив, искривљен'), *чуља* (: чуљ 'који је без једног ува (с окрњеним увом)'), *шиља* (: шиљ).⁶⁰⁵

Од основе именичког порекла су: *брка* (: брк), *зуба* (: зуб), *скѣмба* / *шкѣмба* / *ићѣмба* (: шкембе 'стомак'). Овим изведеницама означава се особа која се одликује величном појма означеног мотивном именицом.

У образовању изведеница са значењем женских бића од мушких корелативних именица, суфикс *-а* врши функцију моционог суфикса: *баксузана* (: баксузан*⁶⁰⁶), *бељузана* (: бељузан 'човек светле пути'), *бркана* (: бркан), *бубрељана* (: бубрељан 'човек широка лица; човек дебелих образа'), *бубуљана* (: бубуљан), *бубурана* (: бубуран 'човек широка лица'), *веђана* (: веђан), *врпуљана* (: врпуљан*), *главурана* (: главуран), *главурдана* (: главурдан), *главуцана* (: главуцан), *гргуљана* (: гргуљан 'човек гргураве косе'), *гргурана* (: гргураве косе'), *гузана* (: гузан), *гузичана* (: гузичан), *дебелјана* (: дебелјан), *жљебурана* (: жљебуран 'човек великих уста'), *кебуљана* (: кебуљан 'човек пуних, избачених уста'), *келана* (: келан), *коколана* (: коколан 'човек крупних очију; човек буљавих очију'), *космурана* (: космуран), *крмељана* (: крмељан 'човек крмељивих очију'), *маљузана* (: маљузан 'човек мале главе; човек ниска раста'), *модрељана* / *модруљана* (: модрељан / модруљан), *мустакана* / *мустаћана* (: мустакан / мустаћан), *носурана* (: носуран), *образана* (: образан), *паињакана* (: пашњакан 'човек велика стомака'), *пупурана* (: пупуран 'човек дебелих образа / човек пуних, избачених уста'), *пурпузана* (: пурпузан 'човек пуних, избачених уста'), *риђана* (: риђан), *рњана* (: рњан 'човек широких ноздрва'), *сомурана* (: сомуран 'човек са секрецијом у носу'), *сопуљана* (: сопуљан 'човек са секрецијом у носу'), *туберана* (: туберан 'човек који има туберкулозу'), *ћебурана* (: ћебуран 'човек пуних,

⁶⁰⁴ Називе *врга* / *верга*, *луња*, *роша*, *ћела* тумачимо као изведенице образоване из редуктованих основа придева *вргав*, *луњав*, *рошав*, *ћелав* мада се могу схватити и као секундарни називи настали механизмом синегдохе.

⁶⁰⁵ Веђина назива изводи се из редуктованих придевских основа.

⁶⁰⁶ Дериват *баксузан* није потврђен. У тексту ће корелативни облици који нису потврђени, а могуће их је реконструисати бити обележени звездицом (*).

избачених уста'), *чакара́на* (: чакаран 'разрок човек'), *шавелја́на* / *шевелја́на* (: шавелјан / шевелјан 'који не иде право, врлуда, тетура се').⁶⁰⁷

Моциони суфикс *-а* присутан је и код префиксално-суфиксалне творенице *усмрца́на* (: усмрцан 'човек са секрецијом у носу').

Суфикс *-а* заступљен је и код једног броја сложених назива. То су углавном исконструисане сложено-суфиксалне творенице настале или према истозначним сложеним придевима или према синтагмама сачињеним од придева и именица чије основе улазе у њихов састав (*придев + спојни вокал о + именица + -а*). Сложенице које је могуће протумачити на оба начина, сматрамо да су пре настале извођењем из сложеног придева⁶⁰⁸: *белове́ђа* (: беловеђ(а); белих веђа), *белому́ја* (: беломујес), *голобра́да* (: голобрад; голе браде), *голоши́ја* (: голошијес(та); голе шије), *дебелоши́ја* (: дебелошијес(та); дебеле шије), *длогоши́ја* / *длагоши́ја* / *дугоши́ја* (: дугошијес(та); дуге шије); *краткоши́ја* (: краткошијес(та); кратке шије), *кривоши́ја* (: кривошијес(та); криве шије), *тњкоши́ја* / *танкоши́ја* (: танкошијес(та); танке шије).

Настанак сложено-суфиксалне творенице *реткозуба́на* (: реткозубан) може се објаснити моционом творбом.

По обрасцу *прилог + спојни вокал о + глагол + суфикс -а* добијена је једино сложеница *кривоје́да* којом се истовремено именују и мушка и женска лица.

Именица за означавање човека са суфиксом *-ја* (палатална форма суфикса *-а*) је мало. С глаголом у творбеној основи забележен је само један пример: *цљкља* (: *цљкли* 'гледа нетремице, широм отворених очију, буљи'). С придевом у творбеној основи потврђено је пет примера: *бе́ља* (: бел / бео), *га́ља* (: гал 'црн'), *жу́ћа* (: жут), *ма́ља* (: мали), *црња* (: црн). Док изведенице с глаголском и именичком основом имају пејоративно значење, изведенице с придевом у основи су најчешће хипокористици.

⁶⁰⁷ Решење које смо применили је једнострано и нужно подразумева постојање мушког корелатива. Вероватно би детаљнија анализа дала и другачије резултате, што би створило места за дискусију и успостављање суфикса *-ана*. Овим и сличним проблемима бавићемо се у будућем раду.

⁶⁰⁸ Предност извођењу у односу на сложено-суфиксалну творбу дајемо јер је извођење својственије српском језику. Овакав поступак оправдавају и наша искуства стечена на терену, где је сложеној именици најчешће претходио сложени придев. Сличан приступ имао је и Бабић (1986: 62).

Суфикс *-ава* особеност је сврљишких говора. Потврђен је код изведеница женског рода *кљуна́ва* (: кљун), *рња́ва* (: рња 'ноздрава') од именичких основа и изведенице *белáва* (: бел) с придевском основом.

Суфиксом *-ак* твори се мањи број изведеница од именичких, придевских, глаголских и бројевних основа. Граматички род ових изведеница је мушки, али оне по правилу значе и мушка и женска лица.⁶⁰⁹

С именичком основом је изведеница *мршља́к* (: мршља). Придевску основу распознајемо код изведеница *десна́к* (: десни), *крива́к* (: крив), *лева́к* (: леви), *ћоса́к* (: ћос). Од глаголске основе је изведеница *стрижа́к* (: стриже 'скраћује маказама, шиша'), а од бројевне *шеста́к* (: шест). Сем изведеница *десна́к*, *лева́к*, којима се именују десноруке и леворуке особе, све остале изведенице са суфиксом *-ак* спецификоване су извесном дозом пејоративности, код већине примера узроковане основинско-суфиксалном семантичком компатибилношћу.

Палатална форма овог суфикса (*-јак*) продуктивна је код придевских основа на *-н*: *бубрења́к* (: набубрен), *десња́к* / *дешња́к* (: десни), *румења́к* (: румен), *сметења́к* (: сметен).

Суфикс *-јак* потврђен је и код префиксално-суфиксалне творенице *причу́дња́к* (: чудан). Значење умањења особине „који је мало чудан” реализује се употребом префикса *при-* са значењем „непотпуност, ограниченост, ублажавање особине исказане основним придевом” (Клајн 2002: 220).

Сложеним суфиксима *-ољак* и *-уљак* из глаголских основа образоване су изведенице изражене пејоративности *мршто́љак* (: мршти се), *тресу́љак* (: тресе се), *шмрко́љак* (: шмрка 'шмркће, увлачи слине')

Суфикс *-ак* и сложени суфикс *-ољак* распознајемо и код назива *запрта́к* и *црцо́љак*. Иако се суфикси јасно издвајају, са синхронијског становишта гледано мотивисаност није лако докучива па о овим именицама не можемо говорити као о изведеницама.

Суфиксом *-ло* творе се изведенице од глаголских основа и негативно означавају особе сва три рода⁶¹⁰ које имају неку говорну ману: *а́нћало* (: анћа

⁶⁰⁹ У неким случајевима од исте основе постоје и изведенице са женским суфиксом.

'говори „кроз нос'), *брбљало* (: брбља), *врскало* (: врска), *јецкало* (: јецка), *муцало* (: муца), *њуњало* (: њуња 'говори „кроз нос'), *уњкало* (: уњка 'говори „кроз нос'), *шошкало* (: шошка). Једино се изведеницом *врцало* (: врца / врцка) карактерише жена која неприлично извија кукове у ходу.

С именичком основом и сложеним суфиксом *-ало* потврђена је само именичка изведеница *мустакáло* (: мустак). Суфикс *-ало* успостављен је аналошки према завршетку изведеница с глаголском основом.

Суфикс *-ан* један је од најзаступљенијих суфикса у извођењу именица мушког рода. Додаје се на именичке, придевске и глаголске основе, а у једном примеру потврђен је и у префиксално-суфиксалној творби. Њихово значење условљено је значењем мотивних речи.

Од основе именичког порекла су: *бубуљáн* (: бубуљица), *већáн* (: већа), *вргуљáн* (: вргуљ 'увијени прамен косе'), *главурáн* (: главура) *главурдáн* (: главурда), *главуцáн* (: главуца), *гргуљáн* (: гргуљ 'увијени прамен косе'), *гргурáн* (: гргур 'увијени прамен косе'), *гузáн* (: гуз), *гузичáн* (: гузица), *дупáн* (: дупе), *зубáн* (: зуб), *сивáн* (: сива 'слина'), *космурáн* (: космурак), *кракáн* (: крак), *кривуљáн* / *кривељáн* (: кривуљ / кривељ 'онај који храмље'), *крмељáн* (: крмељ), *лепотáн* (: лепота), *мадежáн* (: мадеж), *мустакáн* / *мустаћáн* (: мустак), *носурáн* (: носура), *образáн* (: образ), *пашњакáн* (: пашњак), *рњáн* (: рња 'ноздрва'), *сомурáн* (: сомур 'слина'), *сопуљáн* (: сопуљ 'слина'), *трбáн* (: трба 'стомак'), *туберáн* (: туберкулоза), *ћубáн* (: ћуба), *шијáн* (: шија).

Од основе придевског порекла су: *врскуљáн* (: врскуљав), *дебелáн* (: дебел), *жљебурáн* (: жљебурат 'човек великих уста'), *кривáн* (: крив), *модрељáн* / *модруљáн* (: модруљав 'који је плавкаст'), *рићáн* / *рицáн* (: рић / риц), *тршáн* (: тршав), *ћосáн* (: ћос), *чакарáн* / *чекерáн* (: чакарас 'који је шарених очију'), *чуљáн* (: чуљ 'који је без једног ува (с окрњеним увом)').

Од основе глаголског порекла су: *брбосáн* (: брбоси 'неразговорно говори, брбља, преплиће језиком'), *брбостáн* (: брбости 'неразговорно говори, брбља, преплиће језиком'), *бубурáн* (: *бубури* 'бубри, дује се, надима се'), *зрикáн* (: зрика 'разроко, врљаво гледа'), *кебуљáн* (*оћебури* / *оћебуљи* / *оћебуси* 'опусти се, повиси,

⁶¹⁰ Граматички род ових изведеница је средњи, али се по правилу исти облик може употребити за сва три рода.

оклембеси'), *коколán* (: коколи 'широм отвара очи, колачи очи, буљи'), *пунпурán* (: пунпури 'надиже се, клобуч'), *пупурán* (: пупури 'надиже се, клобучи'), *пурпузán* (: пупури 'надиже се, клобучи'), *ћебура́н* (: оћебури 'опусти се, повиси, оклембеси'), *шавеља́н / шевеља́н* (: *шавеља / шевеља* 'не иде право, врлуда, тетура се'). Префиксално-суфиксалном творбом добијен је назив *усмрца́н* (: усмрца 'увлачи слине').

На суфикс *-ан* завршава се и дериват *-узан*, потврђен у примерима *бељуза́н* (: беља), *маљуза́н* (: маља) с именицама у општем делу.

Исконструисани сложени називи *дебелошија́н* и *реткозуба́н* изведени су из основа истозначних сложених придева *дебелошијас*, *реткозуб*. Другачије су могли настати сложено-суфиксалном творбом од основа придева и именице спојених вокалом *о* (*придев + спојни вокал о + именица + суфикс -ан*).

Суфикс *-ар* потврђен је само у образовању изведеница мушког рода од именичке основе: *гузича́р* (: гузица), *кијавича́р* (: кијавица), *коса́р* (: коса), *носа́р* (: нос), *шкемба́р* (: шкембе 'стомак'). Како у савременом језику тако и у дијалекту изведенице са суфиксом *-ар* „од именичких основа највећим делом се односе на људска бића, и то претежно као ознаке занимања” (Клајн 2003: 44), те овакве изведенице обично немају експресивну конотацију. Пејоративан тон овог суфикса при образовању изведеница за означавање бића може бити условљен вулгарним значењем мотивних речи (гузица, шкембе), или његова експресивност може проићи из споја творбене основе и суфикса и развоја значења које се односи на прекомерну величину (*коса́р*, *носа́р*). Изведеница *кијавича́р* (једина са суфиксом *-јар*) означава болесника, тј. оног који има кијавицу.

Суфиксом *-ара* творе се пејоративи за женска лица од именичких основа: *гуза́ра* (: гуз), *сиса́ра* (: сиса), *чума́ра* (: чума). Једино је пејоратив *гузича́ра* (: гузица) изведен додавањем палаталне варијанте *-јара*. Изведеницама *гуза́ра*, *гузича́ра*, *сиса́ра* означава се жена с предимензионираним деловима тела означеним именицама у основи.

У анализираној грађи суфиксом *-(a)ц* творе се изведенице мушког рода од придевске основе: *брбљивац* (: брбљив), *вргавац* (: вргав 'који има бубуљице'), *врскавац* (: врскав), *грбавац* (: грбав), *јецкавац* (: јецкав 'који муца'), *луњавац* (: луњав 'који има пеге'), *љигавац* (: љигав), *мутавац* (: мутав), *муцавац* (: муцав), *немџ* (: нем), *слéпац* / *слепáц* / *слепџ* (: слеп), *уњкавац* (: уњкав 'који муца'), *црнац* (: црн), *ћупавац* / *чу́павац* (: чупав). Будући да све изведенице значе исто што и придев у творбеној основи, пејоративни карактер појединих изведеница условљен је пејоративношћу мотивних придева.

С глаголском основом потврђен је само један пример *кукљџ* (: скукуљи се 'згрчи се, склупча се').

Сложени суфикс *-ав(a)ц* у два примера везује се за глаголску основу: *трéскавац* (: треска), *шушкавац* (: шушка). Ове изведенице могле су настати и из придевске основе – *трескав*, *шушкав*, али будући да се пре могу изразити формулом „онај који врши радњу исказану глаголом”, сматрамо да је у њиховој основи глаголска реч.

С једном потврдом забележен је и сложени суфикс *-ар(ь)ц* везан за придевску основу *жутарџ* (: жут).

Сложено-суфиксалне творенице са суфиксом *-(a)ц* изведене су из основа исконструисаних сложених придева: *белоглáвац* (: белоглав), *белотрéпац* (: белотреп(ав)), *дебелобрáзац* (: дебелобраз), *краткочéлац* (: краткочел(ес)), *пуљоглáвац* / *пуљоглáвац* / *пуноглáвац* (: пуљоглав), *реткозу́бац* (: реткозуб), *шиљоглáвац* (: шиљоглав). Другачије би се могле представити обрасцем: *придев* + *спојни вокал о* + *именица* + *суфикс -(a)ц*.

Из основа сложених придева *тресоглав*, *шестопер* настале су сложенице *тресоглáвац*, *шестопéрац* изведене суфиксом *-(a)ц*.

Суфиксом *-ача* образовани су женски пејоративи *бубуљáча* (: бубуљица), *мустака́ча* (: мустак), *носурáча* (: носура) од основе именичког порекла и изведеница *белáча* (: бел) с придевском творбеном основом.

У творби суфиксацијом суфикс *-аш* јавља се само једном код изведенице с именичком основом *крилáш* (: крило). Један пример потврђен је и у

сложено-суфиксалној творби у сложеници *равнотабанáиш*, чији је придевски карактер резултат везивања суфикса *-аиш* за основу сложеног придева.

Суфикс *-ија* потврђен је код изведенице *грозотија* (: грозота) и префиксално-суфиксалне творенице *потресија* (: потреса се 'подрхтава') које се истовремено употребљавају за именовање мушких и женских лица. Обе именице су стилски обележене.

Суфикс *-ина* везује се за именичке и придевске основе. Иако су изведенице граматички женског рода, њима се углавном могу означавати и мушка и женска лица. Њихово најчешће значење је аугментативно, коме се у зависности од значења основне речи и контекста прикључују и различите стилске вредности, обично пејоративна (Бабић 1986: 218). Пејоративност изведеница *главурина* (: главура), *сакатуљина* (: сакатуља), *рутавина* (: рутав) проистиче из значења именица и придева у основи: *главура*, *сакатуља*, *рутав*. Из значења изведеница *људина* (: људи), *мужина* (: муж), *човечина* (: човек) којима се именује човек на основу изражених телесних особина које нису у складу с естетским мерилима говорне заједнице, најчешће се развија аугментативно значење с допунским пејоративним семантичким обележјима. Међутим, у другачијим ситуацијама, када се њима именује јак, стасит и здрав мушкарац, ове изведенице добијају афирмативно значење.

Изведеница *мустачина* (: мустак) значи човека окарактерисана величином појма означеног мотивном именицом. Извесна пејоративна спецификација резултат је именовања подстакнутог величином бркова који нису у складу с осталим деловима лица.

Пејоративност префиксално-суфиксалне твореница *солупина* условљена је значењем мотивног глагола *олупи* 'превише ошиша'.

Сложеним суфиксом *-чина* образована је једино изведеница *луњавчина* (: луњав 'који има пеге'), чија је пејоративност условљена значењем мотивног придева, а интензивирана додавањем суфикса.

Према речима И. Клајна, у савременом српском језику суфикс *-отина* долази готово искључиво на глаголске основе (Клајн 2003: 182). Језички

материјал који је био предмет наше обраде, показује да се суфикс *-отина* пре везује за основе трпног или радног глаголског придева: *липсóтина* (: липсал), *ишчепóтина* (: ишчепен), *набрчкóтина* (: набрчкан), *нарепóтина* (: нарепан), *почепóтина* (: почепен), *скапóтина* (: скапан). Пејоративност забележених деривата најпре проистиче из значења мотивних речи, али њеној интензификацији доприноси и аугментативни суфикс *-отина*.

Изузетак чини пејоратив *мршóтина* (: мрша 'животињски леш') настао везивањем суфикса *-отина* за именичку основу.

Суфиксом *-итина* из придевских основа творе се изведенице с доминантним пејоративним значењем условљеним основинско-суфиксалном семантичком компатибилношћу: *вргавитина* (: вргав 'који има бубуљице'), *грбавитина* (: грбав), *дрљавитина* (: дрљав), *јевтíкавитина* (: јевтикав), *јевтíкљавитина* (: јевтикљав), *кијавитина* (: кијав), *кљáкавитина* (: кљакав), *луњавитина* (: луњав 'који има пеге'), *љíгавитина* (: љигав), *мúтавитина* (: мутав), *пáтравитина* (: патрав), *разóкавитина* (: разокав), *рутавитина* (: рутав), *ћелавитина* (: ћелав), *ћосавитина* (: ћосав), *чéљавитина* (: чељав), *шугавитина* (: шугав). Исти суфикс суделује и у префиксално-суфиксалној творби: *подбúлитина* (: подбул), *почéпенитина* (: почепен).

Суфикс *-ица* је најзаступљенији у моционој функцији при образовању изведеница женског рода наспрам мушких корелатива: *врскавица* (: врскавац), *кљунíца* (: кљунча), *кудравица* (: кудравац), *лепотíца* (: лепотан), *љíгавица* (: љигавац), *маљíца* (: маља 'особа ниска раста'), *мúтавица* (: мутавац), *пéгавица* (: пегавац), *убавíца* (: убавенко), *уњкавица* (: уњакавац), *цакленíца* (: цакленик 'који гледа нетремице, широм отворених очију, буљи'). Исту функцију врши и при образовању префиксално-суфиксалних твореница *причудíњица* (: причудњак), *сомúжица* (: муж).

Суфикс *-ица* забележен је и код изведеница *бркица* (: брк), *гузица* (: гуз)⁶¹¹, где се његово значење не може ближе одредити, осим да означава појам који је у вези с именицом у основи (Клајн 2003: 117).

⁶¹¹ Бабић именицу *гузица* убраја у немотивисане (Бабић 1986: 140).

Од глаголске основе једино су изведенице *заводница* (: заводи се 'заноси се у ходу, њише задњицом у ходу') и *мазница* (: мазни се 'глади се, заглађује').

Изведенице *врскалица* (: врскало), *уњкалица* (: уњка 'говори „кроз нос') с глаголском творбеном основом, изведене су помоћу сложеног суфикса *-лица*. Ове изведенице граматички су женског рода, али означавају особе оба пола којима је „типично својство вршење радње означене глаголом” (Клајн 2003: 147). Њихова блага стилска обојеност условљена је негативним значењем мотивних глаголских речи.

Суфикс *-ка* представља врло продуктиван моциони суфикс у образовању изведеница за означавање женских бића добијених од корелатива мушког рода. Такве изведенице су: *беличка* (: беличко 'човек природно светле косе; човек светле пути'), *белка* (: белча), *богáлка* / *богáлћа* (: богаљ), *богиња́вка* / *бођиња́вка* (: богињавко), *брбља́вка* (: брбљавко), *брбљивка* (: брбљивко), *брбосáнка* (: брбосан 'човек с говорном маном'), *брбостáнка* (: брбостан 'човек с говорном маном'), *брчко́лћа* / *брчко́лка* (: брчкољ 'особа изборана чела'), *бубуле́жа* (: бубулеја 'особа дебелих образа'), *бубуља́нка* (: бубуљан), *бу́цка* (: буцко), *врато́ња* / *вратио́ња* (: вратоња), *врга́вка* (: вргавко 'човек с бубуљицама на лицу'), *врска́вка* (: врскавко), *га́лка* (: гаља 'човек црне косе'), *гара́вка* (: гаравко), *га́рка* (: гарча), *горељивка* / *гурељивка* (: горељивко 'човек крмељивих очију'), *грознíčавка* (: грозничавко), *гу́лка* (: гуљча 'човек без обрва; превише ошишан човек'), *ђумка* (: ђумча 'човек с ђубом на глави'), *жлтајáћа* / *жутајáка* (: жлтајко / жутајко*), *жу́тка* (: жутко), *жута́рка* (: жутарџ), *жућка* (: жућко), *зубо́ња* / *зубо́ња* (: зубоња), *јевти́кљавка* (: јевтикљавко), *јевти́чавка* (: јевтичавко), *кашљича́вка* (: кашљичавко), *кијáвка* / *кија́вка* / *ћија́вка* (: кијавко), *кијавича́рка* (: кијавичар), *кицошли́ка* (: кицошлија), *клéмпáвка* (: клемпавко), *кли́мка* (: климча), *кљу́нка* (: кљунча), *коколáнка* (: коколан 'човек крупних очију; човек буљавих очију'), *костре́шка* (: кострешко), *кривáнка* (: криван), *кривка* (: кривча), *крíнка* / *крíња* (: крња / крња 'човек кратка затупаста носа / човек без носа'), *лепотáнка* (: лепотан), *лисáвка* (: лисавко 'човек различитих обрва'), *лисéнка* (: лисенко 'који је с праменовима различите боје'), *ли́ска* (: лиско), *лишáвка* (: лишавко* 'који је неједнаке боје'), *луња́вка* (: луњавко 'који има пеге на лицу'),

мадежáвка (: мадежавко), *маља́вка* (: маљавко), *модрíчка* (: модричко 'човек модра тена; човек плавих очију'), *модреља́нка* (: модрељан), *мрсоља́вка* (: мрсољавко 'човек са секрецијом у носу'), *мрша́вка* (: мршавко), *му́тавка* (: мутавко), *не́мка* (: немча), *носура́нка* (: носуран), *пла́вка* (: плавча), *прђка* (: прђко), *пунпура́нка* (: пунпуран 'човек дебелих образа / човек пуних, избачених уста'), *пупња́вка* (: пупњавко 'човек великих дебелих образа'), *пупу́рка* (: пупурко), *разока́нка* (: разоканко), *риђа́јка* / *рица́јка* (: риђајко), *риђка* / *рица* (: риђко* / рицо*), *рицо́вка* (: рицов*), *рмбалика* / *рмпалика* (: рмбалија), *рњака* / *рнка* (: рња 'човек широких ноздрва'), *роша́вка* / *рошавка* (: рошавко), *рошка* (: рошча 'човек рохава лица'), *руме́нка* (: руменко), *рута́вка* (: рутавко), *сакатли́ка* (: сакатлија), *сакатљивка* (: сакатљивко), *седиња́вка* (: седињавко), *сомура́нка* (: сомуран 'човек са секрецијом у носу'), *сомурља́вка* (: сомурљавко 'човек са секрецијом у носу'), *су́рка* (: сурча 'човек седе косе'), *табанли́ка* (: табанлија 'човек равних табана'), *тресо́јка* (: тресојко*), *тресу́лка* (: тресуљко 'човек који се стално тресе'), *тубера́нка* (: туберан 'човек који има туберкулозу'), *тршља́вка* (: тршљавко), *ћелавка* / *келавка* (: ћелавко), *ћопка* (: ћопча), *ћосавка* (: ћосавко), *ћуба́нка* (: ћубанко), *убаве́нка* (: убавенко), *убавка* (: убавко), *уњака* (: уња), *цаклова́нка* / *цклована́нка* (: цаклован / цклован 'човек буљавих, стакластих очију'), *цветка* (: цветко), *цигља́вка* (: цигљавко 'човек танка струка'), *црнка* (: црнча), *цкли́вка* (: цкли́вча* 'човек буљавих, стакластих очију'), *чакарли́ка* (: чакарлија 'разрок човек'), *чекера́нка* (: чекеран 'разрок човек'), *челенка* (: челенко 'човек висока чела'), *четвртка* (: четвртко), *чоља́вка* (: чољавко* 'човек с деформитетом удова'), *чу́лка* (: чуљча 'човек без једног ува (с окрњеним увом)'), *шарка* (: шарча 'човек с праменовима различите боје'), *шопе́лка* / *шопе́лћа* (: *шопељко* 'човек који шушкета док говори'), *шушља́вка* (: шушљавко 'човек који шушка када говори'). Већина изведеница обележена је пејоративним квалификативом, успостављеним значењем мотивне именице.⁶¹²

Моциони суфикс *-ка* присутан је и код једног броја префиксално-суфиксалних твореница: *бестре́пка* (: бестрепко), *зализа́нка* / *зализанка* (: зализанко), *расце́пка* (: расцепко).

⁶¹² „Основна карактеристика мовираног фемининума је да он остаје у оквирима семантичке области мушког корелатива, а деривацијом је само пол промењен” (Ћорић 1986: 6).

Сложени суфикс *-аљка* додаје се на глаголске основе: *мрдаљка* (: мрда), *њишаљка* (: њише), *подеваљка* (: подева 'изазива'). Изведенице с овим суфиксом имају пејоративно значење јер означавају женску особу чије понашање није у складу с нормама патријархалне заједнице.

Моциони суфикс *-ка* врло је продуктиван и код сложено-суфиксалних твореница насталих према корелативима мушког рода: *беловећка* (: беловећко), *белоглавака* (: белоглавац), *беломујка* (: беломуја), *белотрепка* (: белотрепча, белотрепља), *голочелка* (: голочелко), *голошика* (: голошија), *дебелошиј(ј)ка* (: дебелошија), *дебелошијанка* (: дебелошијан), *длгошика* / *длгошијћа* / *длагошијка* / *дугошијка* (: длгошија / длагошија / дугошија), *краткочелка* (: краткочелац), *краткошика* / *краткошијћа* (: краткошија), *кривозупка* (: кривозубља), *кривозубоњка* / *кривозубоњћа* (: кривозубоња), *кривоноска* (: кривоносоња), *кривошијка* / *кривошијћа* (: кривошија), *пуљоглавака* (: пуљоглавац), *реткозупка* (: реткозубац), *танкошиј(ј)ка* / *тњкошика* (: танкошија / тњкошија), *шилобрадка* (: шилобрадоња), *шиљоглавака* (: шиљоглавац). Забележене сложенице могу се представити и обрасцем *придев + спојни вокал о + именица + суфикс -ка*, али смо се држали принципа да ћемо када год је могуће претпоставити мушки корелатив, облике женског рода тумачити као настале моционом творбом.

Моционом творбом су наспрам сложено-суфиксалних твореница за именовање мушких лица настали женски корелативи *вртодупка* (: вртодупља*), *врторепка* (: врторепка*), *кривојетка* (: кривоједа⁶¹³), *мазноглавака* (: мазноглавац), *тресоглавака* (: тресоглавац), *церовзупка* (: церовзубља), *церовзубоњћа* (: церовзубоња).

Суфикс *-ко* спада у високопродуктивне суфиксе који учествују у образовању пејоратива за мушка лица. Будући да суфикс *-ко* нема примарно пејоративно значење,⁶¹⁴ блажа или јача пејоративност забележених изведеница

⁶¹³ Сложени назив *кривоједа* употребљава се за именовање припадника оба пола (в. I. 13. 3. *Особа кривих уста*).

⁶¹⁴ На основу материјала из књижевног језика, И. Клајн (2003: 141) говори о шаливом тону суфикса *-ко*, пре него о пејоративном. Резултати до којих је дошла Р. Жугић (2010) изучавајући пејоративе на призренско-тимочком говорном подручју, подударни су нашим.

може бити резултат везивања за пејоративне творбене основе, а често може произлазити и из контекста.

С основном именичког порекла су изведенице: *бубуља́нко* (: бубуљан), *ду́пко* (: дупе), *ли́ско* (: лиса 'прамен длаке или косе који се издваја по боји, белега'), *ли́шко* (: лиша 'лишај, болест коже'), *мали́шко* (: малиша), *мешинко* (: мешина), *модреља́нко* (: модрељан), *муста́чко* (: мустачи), *перчи́нко* (: перчин), *сому́рко* (: сомур 'слина'), *сомура́нко* (: сомуран), *ступа́лко* (: ступало 'стопало'), *ћелко* (: ћела), *цветко* (: цвет).

Највећи број изведеница настао је од придева: *белужња́вко* (: белужњав), *бледуња́вко* (: бледуњав), *богиња́вко* / *бођиња́вко* (: богињав), *болешљивко* (: болешљив), *брбља́вко* (: брбљав), *брбљивко* (: брбљив), *врска́вко* (: врскав), *гизда́вко* (: гиздав), *гргуља́вко* (: гргуљав), *грчка́вко* (: грчкав), *гурељивко* (: гурељив), *дебелко* (: дебел), *жгоља́вко* (: жгољав), *жу́тко* (: жут), *жућко* (: жут), *зеленко* (: зелен), *кашљича́вко* (: кашљичав), *кијавко* / *кија́вко* / *ћија́вко* (: кијав), *кила́вко* / *кила́вко* (: килав), *лиса́вко* (: лисав), *луња́вко* (: луњав), *мадежа́вко* (: мадежав), *манљивко* (: манљив), *мрсоља́вко* (: мрсољав), *мрша́вко* (: мршав), *му́тавко* (: мутав), *муца́вко* (: муцав), *пуља́вко* (: пуљав), *пупња́вко* (: пупњав), *разока́нко* (: разокан), *рића́вко* (: риђав), *рићко* (: риђ), *роша́вко* / *рошавко*, (: рошав), *руме́нко* (: румен), *рута́вко* (: рутав), *сакатљивко* (: сакатљив), *седи́на́вко* / *седиња́вко* (: сединав / седињав), *сирења́вко* (: сирењав), *слина́вко* (: слинав), *сомурља́вко* (: сомурљав), *супетљивко* (: супетљив), *трша́вко* (: тршав), *тршљивко* (: тршљив), *ћелавко* / *ћела́вко* / *кела́вко* (: ћелав / келав), *убавко* (: убав), *цигља́вко* (: цигљав), *чеља́вко* (: чељав), *четвртко* (: четвртас), *чу́лко* (: чуљ 'који је без једног ува (с окрњеним увом)'), *чупа́вко* (: чупав), *шаренко* (: шарен), *шарко* (: шарен), *ши́лко* (: шиљ(ас)), *шушља́вко* (: шушљав). С придевском основном и суфиксом *-ко* су и префиксално-суфиксалне творенице: *зализа́нко* / *зали́занко* (: зализан), *надуве́нко* (: надуван), *нарепа́нко* / *нарпа́нко* (: нарепан / нарпан), *огуле́нко* (: огуљен), *олупе́нко* (: олупен), *расце́пко* (: расцепен).

С основном глаголског порекла су изведенице: *бу́лко* (: буљи), *грчко* (: грчи се), *жми́рко* (: жмири), *костре́шко* (: костреши се), *му́цко* (: муца), *прћко* (: прћи се), *прцко* (: прчи се), *пупу́рко* (: пупури 'надиже се, клобуч'), *шопе́лко* (: шопеља)

и префиксално-суфиксалне творенице *заџко* (: јеца / јецка 'муца'), *потрџко* (: тресе се).

Изведенице *беличко*, *модричко* и *цакличко* могле би се протумачити као деноминалне, али будући да нема одговарајућих именица, морамо говорити о сложеном суфиксу *-ичко* који се код изведеница *беличко* (: бел), *модричко* (: модар) везао за придевску, а код изведенице *цакличко* (: цакли) за глаголску основу.

Са суфиксом *-ко* потврђене су и сложено-суфиксалне творенице *белотрџко*, *големочџко*, *голочџко* настале везивањем суфикса *-ко* за сложене придевске основе.

Насупрот великом броју пејоратива са суфиксом *-ла* за именовање женских лица негативних телесних особина које бележи Р. Жугић (2009: 89–90),⁶¹⁵ у нашој грађи потврђено је неколико изведеница насталих према мушким корелативима: *бркајла* (: бркајло), *врцојла* (: врцоја*), *мутла* (: мутља 'који је нем'), *сакатојла* (: сакатоја), *умрђојла* (: умрђоја*). С истим суфиксом су и префиксално-суфиксалне творенице *зализојла* (: зализоја), *потресојла* / *потрисојла* (: потресоја / потрисоја).

Суфикс *-лија* представља адаптациону форму суфикса преузетог из турског језика. Њиме се у нашој грађи од различитих основа граде изведенице „у значењу особе која се карактерише каквим спољним квалитетом, тј. особином која се манифестује у спољашњем виду” (Радић 2001: 37). С придевском основном су: *сакатлија* (: сакат), *чакерлија* / *чекарлија* (: чакарас 'који је шарених очију')⁶¹⁶, *широклија* (: широк), док је с именичком основном изведеница *табанлија* (: табан).

Суфиксни дериват *-алија* развио се према различитим турским образовањима где се јављао као завршетак, одакле се осамосталио и као суфикс

⁶¹⁵ Да суфикс *-ла* има статус продуктивног суфикса у говорима призренско-јужноморавског говорног типа потврђују и истраживања М. Илић (2012), која бележи 44 изведенице добијене везивањем суфикса *-ла* за различите основе, од којих највећи број означава женске особе карактеристичне по изгледу или по некој другој особини. Н. Богдановић (2000а) у попису инвентара морфолошке проблематике призренско-тимочких говора наводи однос суфикса *-ла* : *-ља* као доминантно обележје изведеница са значењем женска / мушка особа носилац неке особине. Наша грађа то не потврђује. Овде важи однос: *-на*: *-ља*, *-ча*, *-ша*.

⁶¹⁶ Суфикс *-лија* и његови деривати су се накнадно могли везати и за неке турске основе: *сакатлија*, *ћосалија*, *чакерлија* / *чекарлија*.

везао за многе нетурске основе (Радић 2001: 115). Такве су изведенице *гѣгалија* (: гега), *рѣмбалија* (: рмба 'напорно ради') од глаголских основа и изведеница *ћосалија* (: ћос) од придевске основе.

Код изведенице *бркајлија* / *бркајлија* (: брк) распознајемо суфиксни дериват *-ајлија*.

Р. Жугић (2010) је бавећи се истраживањем пејоратива за мушка лица у јабланичком говору, дошла до закључка да суфикс *-ља* спада међу четири најпродуктивнија суфикса ове лексичко-семантичке групе. Потврду таквој тврдњи налазимо и у нашој грађи, где се суфиксом *-ља* образује већи број пејоратива за мушке носиоце особина од именичке, придевске и глаголске основе.

Од именичких основа су изведенице: *врѣља* (: врга 'бубуљица'), *грѣља* (: грба), *дупља* (: дупе), *зубља* (: зуб), *сивља* (: сива 'слина'), *јевтиќља* (: јевтика), *тртља* (: тртица), *чумља* (: чума), *шугља* (: шуга). Међу њима је и префиксално-суфиксална твореница *бестрѣља* (: трепка 'трепавица').

Од придевских основа су: *блѣдља* (: блед), *бучља* (: бучав 'који је бујне и неуредне косе'), *дрипља* (: дрипав 'који је кудрав'), *жутља* (: жут), *кривља* (: крив), *мршља* (: мршав), *мутља* (: мутав), *рутља* (: рутав), *скапља* (: скапан 'који је изразито мршав'), *скубља* (: раскубен 'чупав'), *тршља* (: тршав), *чѣпља* (: чѣпав), *чупља* (: чупав), *шкобља* (: шкобав 'који је изразито мршав'), *штрѣља* (: штрѣ 'који је без зуба'), *штрѣкља* (: штрѣкав).

Од глаголских основа су изведенице: *грчља* (: грчи се), *жмиќља* (: жмиќа 'намигује'), *стрижља* (: стриже 'скраћује маказама, шиша'), *шушља* (: шушка) и префиксално-суфиксална твореница *нестрижља* (: стриже 'скраћује маказама, шиша').

Пејоративност забележених изведеница најчешће проистиче из основе, некада може бити условљена контекстом, а некада је оваква стилска обојеност резултат основинско-суфиксалне компатибилности.

Пејоративни суфикс *-ља* потврђен је и код сложено-суфиксалне творенице *кривозубља*, настале према истозначном придеву *кривозуб*.

У говорима сврљишког краја суфикс *-на* представља један од најпродуктивнијих моционих суфикса у творби пејоратива за женска лица⁶¹⁷: *бркна* (: брка), *буљна* (: буљча), *вргна* (: вргља), *глувна* (: глуща, глуща), *гривна* (: гривча 'човек јаких обрва'), *грбна* (: грпча, грпша, грбља), *гузна* (: гузан), *гурна* (: гурча 'човек крмељивих очију'), *дљгна* / *длагна* (: длгша, длгња), *дрљна* (: дрљча 'човек крмељивих очију'), *дупна* (: дупан, дупша, дупља), *ђумна* (: ђумча 'човек с ћубом на глави'), *жгољна* (: жгоља), *жљебна* (: жљепча 'човек великих уста'), *жмирна* (: жмирча), *жмурна* (: жмурча), *зубна* (: зубан, зубља), *сиљна* (: сиљча 'који гледа с напором, чкиљи'), *јевтиќна* (: јевтиќља), *киљна* / *ћилна* (: килча / ћилча), *клемна* (: клемша), *клипна* (: клипша 'човек великих, клемпавих ушију'), *кљна* (: кљча 'човек истурених предњих зуба'), *кривна* (: кривча), *љигна* (: љикша, љикча), *мрдна* (: мрдља*), *музна* (: музља*), *пркна* (: пркча 'човек прћаста носа'), *пуљна* (: пуљча 'човек пуних избачених уста'), *рићна* / *рићна* (: рићан), *рљна* (: рљча 'човек широких ноздрва'), *скапна* (: скапља), *скубна* (: скубља 'човек дуге, неуредне, рашчупане косе'), *слепна* (: слепча), *трбна* (: трбан), *тртна* (: тртља), *ћопна* (: ћопча, ћопша), *ћорна* (: ћорша, ћорча), *цёрна* (: церча 'човек ретких зуба'), *цјќна* (: цјќља 'који гледа нетремице, широм отворених очију, буљи'), *чельна* (: чельча), *чупна* (: чупља 'човек неуредне косе'), *чуљна* (: чуља, чуљча 'који је без једног ува (с окрњеним увом)'), *шкёбна* (: шкемба), *шкёбна* (: шкобља), *штрёкна* (: штрёкча, штрёкља), *шугна* (: шугча, шугља), *штрёбна* (: штрёбља), *шушина* (: шушља 'човек који шушка када говори'). Пејоративност забележених изведеница доминантно је условљена значењем именица у основи.

Моционом творбом из корелатива мушког рода настале су и сложено-суфиксалне творенице: *кашљопрдна* (: кашљопрдља), *кривозубна* (: кривозубља), *кривокљна* (: кривокљкоња), *реткозубна* (: реткозубља), *церовзубна* (: церовзубоња), *широкодупна* (: широкодупља).

Суфикс *-оја* специфичност је ових говора и представља варијанту суфикса *-оје*, који „се у књижевном језику јавља искључиво у мушким именима” (Клајн 2003: 176). С придевском осномом забележене су изведенице и префиксално-

⁶¹⁷ Мушки корелативи у највећем броју примера завршавају се суфиксима *-ља* и *-ча*, а само спорадично јављају се и неки други суфикси (*-ша*, *-ан*, *-а*).

суфиксалне творенице: *зализоја* (: зализан), *набрчкоја* (: набрчкан), *сакатоја* (: сакат), а с глаголском основом: *врскоја* (: врска), *заецкоја* (: јецка), *преврскоја* (: врска). Ови називи употребљавају се и за мушка и за женска лица. Њихова пејоративна стилска обојеност узрокована је пејоративношћу творбене основе.

Суфиксом *-оња* творе се изведенице мушког рода од именичких, придевских и глаголских основа.

Највећи број изведеница је с именичком основом: *брадоња* / *брадоња* (: брада), *бркоња* / *бркоња* (: брк), *брљоња* (: брна 'зубне десни'), *већоња* (: већа 'обрва'), *вратоња* / *вратоња* (: врат), *главоња* / *главоња* (: глава), *грудоња* / *грудоња* (: груди), *гузоња* (: гуз), *дупоња* / *дупоња* (: дупе), *зубоња* / *зубоња* (: зуб), *килоња* (: кила), *кракоња* (: крак), *носоња* (: нос), *рамоња* (: раме), *репоња* (: реп), *трбоња* (: трба 'стомак'), *шапоња* (: шапа), *шкѐмбоња* / *шкѐмбоња* / *шћѐмбоња* (: шкембе 'стомак'). С именичком основом су и префиксално-суфиксалне творенице *безвѐцоња* (: веца 'обрва'), *беспѐтоња* (: пета), *бестрепоња* (: трепка 'трепавица'). Пејоративност већине изведенице условљена је именовањем подстакнутим величином онога што означава основинска именица (Ћорић 2012: 27). С афирмативним значењем су једино изведенице *грудоња* / *грудоња* (: груди) и *рамоња* (: раме) којима се карактерише крупан и снажан мушкарац.

С особином исказаном мотивним придевом су изведенице *жутоња* (: жут), *клѐмпоња* (: клемпав), *рићоња* (: рић), *рутоња* (: рутав), *ћосоња* (: ћос(ав)), *шатроња* (: шатрав 'хром'), све пејоративно спецификоване.

Пејоративна стилска обојеност одлика је и две изведенице с глаголском основом – *јѐцкоња* (: јеца / јецка 'муца'), *кѐжоња* (: кези се).

Суфикс *-оња* велику продуктивност има и у сложено-суфиксалној творби код назива изведених из сложених придевских основа: *белобрадоња* (: белобрад), *белобркоња* (: белобрк), *беловећоња* (: беловећ), *белотрепоња* (: белотреп), *голѐмоногоња* (: голѐмоног), *голѐмочѐлоња* (: голѐмочѐлес), *голочѐлоња* (: голочѐлес), *длгокракоња* (: длгокрак), *длгоногоња* / *длагоногоња* (длгоног / длагоног), *дугоносоња* (: дугонос), *дугорукоња* / *длагорукоња* (: дугорук / длагорук), *жутобрадоња* (: жутобрад), *жутобркоња* (: жутобрк), *кратконоња* (: кратконог), *кривозубоња* (: кривозуб), *кривоклоња* (: кривоклк), *кривоногоња*

(: кривоног), *кривонóсоња* (: кривонос), *реткозубоња* (: реткозуб), *риђобрадоња* (: риђобрад), *церовубоња* (: церовубес), *шестопрстоња* (: шестопрс), *шиљобрадоња* / *шилобрадоња* (: шиљобрад), *широкогрудоња* (: широкогруд).

Суфиксом *-оша* образује се мањи број изведеница граматички женског рода, али које семантички подразумевају припаднике оба пола. С именичком основом су: *бóкоша* (: бок), *веђоша* (: веђа), а с придевском основом *риђош* / *риђоша* (: риђ).

Исти суфикс јавља се и код сложено-суфиксалних твореница *беловеђоша* (: беловеђ), *кривоклоша* (: кривоклк) образованих додавањем суфикса *-оша* на основу сложеног придева.

Суфикс *-уља* се код изведеница *модруља* (: модар) и *сакатуља* (: сакат) везао за придевску основу. С именичком основом је изведеница *главуља* (: глава), а глаголску основу распознајемо код изведенице *мазнуља* (: мазни 'глади, заглађује'). Изузев назива *главуља* (: глава) пејоративност осталих изведеница условљена је основинско-суфиксалном значењском компатибилношћу.

Изведенице са суфиксом *-уша* настале су од придевских основа: *гаравуша* (: гарав), *дебелуша* (: дебел), *модруша* (: модар), *рутуша* (: рутав). Док се блага стилска обојеност распознаје код изведеница које значе женску особу према боји косе или тена – *гаравуша* (: гарав), *модруша* (: модар), израженија пејоративност распознаје се код изведеница које означавају жену непријатна изгледа – *дебелуша* (: дебел), *рутуша* (: рутав).

Суфикс *-ча* веома је продуктиван суфикс у творби пејоратива за мушка лица.

С именичком основом су: *брњча* (: брња), *главча*, (: глава), *гривча* (: грива), *грпча* (: грба), *гурча* (: гурел), *дрљча* (: дрља), *ђумча* (: ђума / ђумка 'ћуба на глави'), *ждрљча* (: ждрља), *килча* / *ћилча* (: кила / ћила), *кљунча* (: кљун), *крилча* (: крило), *рљча* / *рњча* (: рња 'ноздра'), *рошча* (: роша), *слинча* (: слина), *сомурча* (: сомур), *ћелча* / *келча* (: ћела), *челча* (: чело), *шугча* (: шуга).

С придевском основном су: *бáлча* (: балав), *бéлча* (: бел), *гáрча* (: гарав), *глúвча* (: глув), *гúлча* (: огуљен), *кљáкча* (: кљакав), *крíвча* (: крив), *кр̑нча* / *кр̑нча* (: кр̑), *нéмча* (: нем), *плáвча* (: плав), *ру́јча* (: рујев), *слéпча* (: слеп), *су́рча* (: сур), *ћóрча* (: ћорав), *цр̑нча* (: црн), *чéљча* (: чељав), *чéпча* (: чепав 'крив'), *чу́лча* (: чуљ 'који је без једног ува (с окр̑еним увом)'), *шáрча* (: шарен), *штрóкча* (: штрокав).

С глаголском основном су: *бу́лча* (: буљи), *жлѣ́пча* (: жљеби се 'говори кривећи и растежући уста'), *жми́рча* (: жмири), *жму́рча* (: жмури), *си́лча* (: сиљи 'гледа с напором, чкиљи'), *кѣ́лча* (: клати се), *пр̑кча* (: прчи се), *пу́лча* (: пуљи се 'истура, пружа, помаља'), *ћóпча* (: ћопа), *у́нча* (: уњка 'говори „крз нос’'), *цѣ́рча* (: цери се).

Ове изведенице су углавном пејоративно спецификоване. Везивањем за пејоративне основе и сам суфикс *-ча* постаје носилац пејоративности коју потом преноси на основе другачијег значења (*гла́вча*, (: глава), *крíлча* (: крило), *бéлча* (: бел), *цр̑нча* (: црн) и сл.).

Суфикс *-ча* учествује и у образовању префиксално-суфиксалних твореница с основном трпног глаголског придева *нар̑нча* (: нарпан) и с основном радног глаголског придева *подбу́лча* (: подбул).

Суфикс *-ча* је присутан и код сложеница *белому́јча*, *белотрѣ́пча* изведених из основа сложених придева *беломујес*, *белотрѣпав*.

У говорима сврљишког краја суфикс *-че* представља најпродуктивнији деминутивни суфикс у извођењу назива деце⁶¹⁸ и младих људских бића.⁶¹⁹ Укоревивање суфикса *-че* и висока продуктивност у говорима сврљишког краја и читавом призренско-тимочком говорном подручју (в. Жугић 2012, Савић-Грујић 2013) може се приписати присуству балканистичких језичких момената, на шта је посебно указао П. Радић (1987).⁶²⁰

⁶¹⁸ У нашој грађи изведенице са суфиксом *-че* искључиво значе децу јер су добијене као одговор на питање: „Како се назива дете одређене телесне особине?”.

⁶¹⁹ Сем деминутивности суфикс *-че* „обухвата хипокористичност типа доброг / позитивног осећања и оријентацију на децу, младе, драге особе и кућне љубимце” (Ристић и остали 2005: 613), што омогућава да „чак и деминутиви настали од именица с негативним значењем могу бити додатно позитивно маркирани у смислу хипокористичног значења” (Јовановић 2010: 43).

⁶²⁰ П. Радић (1984) писао је и о систему творбених модела изведеница с именичким суфиксима *-че* и *-иче* и значењским категоријама које се јављају у оквиру различитих творбених модела. Његова анализа заснива се на лексичком материјалу села Милошева, чији говор припада ресавском

Највећи број изведеница је с именичком основом: *бељузанче* (: бељузан), *главуранче* (: главуран), *главурданче* (: главурдан), *ђумче* (: ђума), *жутарче* (: жутарџ), *зубоњче* (: зубоња), *коколанче* (: коколан), *лепотанче* (: лепотан), *модрељанче* (: модрељан), *пупуранче* (: пупуран), *пурпузанче* (: пурпузан), *сомуранче* (: сомуран), *сомурче* (: сомуран), *сопуљанче* (: сопуљан), *ћебуранче* (: ћебуран), *цаклованче* (: цаклован).

С придевском основом су изведенице: *белче* (: бел), *брбљавче* (: брбљав), *галче* (: гал), *гргуљавче* (: гргуљав), *зализанче* (: зализан), *крњче* (: крњ), *љигавче* (: љигав), *мутавање* (: мутав), *руменче* (: румен), *црнче* (: црн), *чуљче* (: чуљ).

Најмањи број изведеница је с глаголском основом: *буљче* (: буљи), *жмурче* (: жмури), *сиљче* (: сиљи), *коколче* (: коколи).

Значењском вредношћу суфикса *-че* бавила се и Р. Жугић, истичући високу продуктивност овог суфикса у призренско-тимочким говорима и тројаку семантичку реализацију изведеница – деминутивну, хипокористичку и деминутивно-пејоративну (Жугић 2012: 224, 227).⁶²¹ Према њеним истраживањима, семантичка реализација која се односи на именовање деце према некој телесној (или карактерној) особини, јесте деминутивно-пејоративна и „овакве изведенице обично према себи имају пејоративне називе за именовање одраслих мушких или женских лица” (Жугић 2012: 227). Резултати нашег истраживања указују на постојање још једне семантичке реализације – хипокористично-пејоративне, јер иако се ради о именовању деце, велики број именовања подстакнут је величином одређеног дела тела (*главуранче* (: главуран ’који је велике главе’), *главурданче* (: главурдан ’који је велике главе’), *зубоњче* (: зубоња ’који је великих зуба) па не може бити речи о деминутивима.

С афирмативном семантичком реализацијом је изведеница *лепотанче* (: лепотан), а називи *белче* (: бел), *руменче* (: румен), *црнче* (: црн) карактеришу дете према боји косе или тена и имају деминутивну и хипокористичну вредност

говорном типу. У једном раду бавили смо се односом суфикса *-(ч)ић* и *-че* из перспективе призренско-тимочких говора (Савић Грујић 2013).

⁶²¹ Семантичким аспектом деминутивизације, али на материјалу књижевног српског језика бавила се и Р. Ђурић (2004: 152–153), која закључује да значење деминутива „полази од изражавања објективне, физичке величине па све до позитивних или негативних субјективних судова. Дакле, деминутиви могу и да изражавају симпатију, нежност, благонаклоност, хипокористичност, али и иронију и поругу, ниподаштавање, презир (тј. пејоративност), што значи да су деминутивни суфикси вишезначни”.

без присуства пејоративне семантичке компоненте. Стилска вредност многих других изведеница условљена је контекстом и колективним вредновањем говорне заједнице.

Суфикс *-че* присутан је и код сложено-суфиксалних твореница: *беломујче* (: беломуја), *белотрѣпче* (: белотрѣпча), *длгоши́че* / *дугоши́че* (: длгошија / дугошија), *краткоши́че* (: краткошија), *кривоши́че* (: кривошија).

Пејоративни суфикс *-ша* специфичност је говора сврљишког краја.⁶²² Најзаступљеније су изведенице с придевском основом, али су потврђене и с основама именичког и глаголског порекла.

С именичком основом су изведенице: *бе́ша* (: беља), *гла́ша* (: глава), *грѣша* (: грба), *ду́ша* (: дупе), *ки́ша* (: кила). Код изведеница с именичком основом пејоративност је условљена или значењем именице у основи (*грба*, *кила*) или значењем изведеница које се односи на поседовање појма израженог мотивном именицом у величини већој од нормалне (*беља* (: 'који је превише бео'), *глава*, *дупе*).

С придевском основом су: *глу́ша* (: глуп), *длѣша* (: длг), *кле́ша* (: клемпав), *кли́ша* (: клипав), *кља́ша* (: кљакав), *кривша* (: крив), *љикша* (: љигав), *не́ша* (: нем), *чу́ша* (: чуљ(ав)). Пејоративност забележених изведеница условљена је значењем мотивних придева, а интензивирани су суфиксом *-ша*.

С глаголском основом су: *гѣша* / *ђѣша* (: гега се / ђега се), *кли́ша* (: клима се), *ћопша* (: ћопа). Пејоративно значење ових изведеница потиче од значења глагола у основи.

У раду је забележено и више суфикса с по једном потврдом: *-ага* у *мушара́га*, *-аја* у *глува́ја*, *-ајло* у *бркајло*, *-аћ* у *глува́ћ*, *-ач* у *надгрива́ч*, *-ача* у *мушкара́ча*, *-е* у *ну́пе*, *-ик* у *галатни́к*, *-иња* у *плавоти́ња*, *-ич* у *цѣкли́ч*, *-иш* у *ша́триш*, *-иша* у *ма́лиша* / *мали́ша*, *-оба* у *руго́ба*, *-ољ* у *брчко́љ*, *-уља* у *потресу́ља*, *-уна* у *белу́на*, *-ур* у *клемпу́р*.

⁶²² Суфикс *-ша* у овом значењу не постоји у савременом српском језику, а не спомиње га ни Р. Жугић (2010а).

Творба придева

Суфиксом *-ав* изводе се придеви којима се квалификује особа на основу неке специфичне особине. Овај веома продуктиван суфикс везује се за именичке, придевске и глаголске основе.

Изведенице с именичком основом „претежно значе неку видљиву појаву на телу” (Клајн 2003: 254) или присуство неке болести: *бáлав*, *-а, -о* (: бала), *богиња́в*, *-а, -о* / *богиња́в*, *-а, -о* / *бођиња́в*, *-а, -о* (: богиња), *бубуља́в*, *-а, -о* (: бубуљица), *бубуљича́в*, *-а, -о* / *бубуљичав*, *-а, -о* (: бубуљица), *бучав*, *-а, -о* (: буч ’ћуба на коси или глави као клупко’), *вр́гав*, *-а, -о* (: врга), *вргуља́в*, *-а, -о* (: вргуљка ’коврца’), *га́рав*, *-а, -о* (: гар), *гр́бав*, *-а, о* (: грба), *гргуља́в*, *-а, -о* (: гргуљ ’увијен прамен косе’), *гргурáв*, *-а, -о* (: гргур ’увијен прамен косе’), *грозни́чав*, *-а, -о* / *грозничáв*, *-а, -о* / *грозњи́чав*, *-а, -о* / *грожњи́чав*, *-а, -о* (: грозница), *гу́рав*, *-а, -о* (: гура ’грба’), *гуреља́в*, *-а, -о* (: гурељ ’крмељ’), *дла́кав*, *-а, -о* (: длака), *др́љав*, *-а, -о* (: дрља), *ждр́љав*, *-а, -о* (: ждрља ’крмељ’), *згу́рав*, *-а, -о* (: гура ’грба’), *зло́јчав*, *-а, -о* (: злојча), *јевти́кав*, *-а, -о* (: јевтика), *кашљи́чав*, *-а, -о* / *кашљичáв*, *-а, -о* (: кашљица), *ке́лав*, *-а, -о* (: ћела), *кијавичав*, *-а, -о* / *ћијавичав*, *-а, -о* (: кијавица), *ки́лав*, *-а, -о* / *ћи́лав*, *-а, -о* (: кила), *кљу́нав*, *-а, -о* (: кљун), *ковр́цав*, *-а, -о* (: коврца), *ку́драв*, *-а, -о* (: кудра), *кундрав*, *-а, -о* (: кундра), *ли́сав*, *-а, -о* (: лис ’прамен длаке или косе који се издваја по боји, белега’), *лиша́в*, *-а, -о* (: лиша ’лишај (болест коже)’), *луња́в*, *-а, -о* (: луња ’пега’), *љу́гав*, *-а, -о* (: љига ’бала’), *мадижáв*, *-а, -о* (: мадеж ’младеж’), *маља́в*, *-а, -о* (: маља), *мо́лав*, *-а, -о* (: мола ’буђ, плесан’), *носурáв*, *-а, -о* (: носура), *огањичав*, *-а, -о* (: огањ ’температура’), *пéгав*, *-а, -о* (: пега), *пéшичав*, *-а, -о* (: пешица), *пу́нав*, *-а, -о* (: пуп ’стомак’), *рња́в*, *-а, -о* (: рња ’ноздрва’), *ро́шав*, *-а, -о* (: роша ’рупа на лицу’), *сли́нав*, *-а, -о* (: слина), *сопуља́в*, *-а, -о* (: сопуљ ’слина’), *супетљи́чав*, *-а, -о* (: супетљица), *ће́лав*, *-а* / *ке́лав*, *-а* (: ћела), *цинца́в*, *-а, -о* (: цинца ’слина’), *чу́мав*, *-а, -о* (: чума), *чу́кљав*, *-а, -о* (: чука ’дебела уста’), *шкémбав*, *-а, -о* / *шћémбав*, *-а, -о* (: шкембе ’стомак’), *штро́кав*, *-а, -о* (: штрока), *шу́гав*, *-а, -о* (: шуга).

Насупрот стању у књижевном језику, где је број изведеница с придевском основом занемарљив (Клајн 2003: 254–255), у говорима сврљишког краја потврђене су изведенице *крња́в*, *-а, -о* (: крњ ’којему је одломљен, одбијен или на

други начин откинут један део'), *риђав* / *рицав* (: риђ), *ћосав*, -а, -о (: ћос), *чуљав*, -а, -о (чуљ 'који је малих или осакаћених ушију'). Негативна особина изражена придевом у основи исказује се и изведеницама *крњав*, -а, -о, *ћосав*, -а, -о, *чолјав*, -а, -о, *чуљав*, -а, -о, те је суфикс -ав хиперпродуктиван и само врши функцију накнадног морфолошког уобличавања без утицаја на семантику деривата. С друге стране, код изведенице *риђав* / *рицав* суфикс -ав битно утиче на значење новонастале речи јер се њиме исказује извесно умањење дате особине „који није потпуно риђ” и развија пејоративност.

Изведенице с глаголском основом односе се на „људско биће које типично врши радњу означену глаголом” (Клајн 2003: 254) или које трпи радњу означену глаголом: *брчкав*, -а (: брчка се 'набора се'), *буљав*, -а, -о (: буљи), *врцава* (: врца се), *гегав*, -а, -о / *ћегав*, -а, -о (: гега се), *грчав*, -а, -о (: грчи се), *гмечав*, -а, -о (: гмечи се 'гњечи се'), *жљебав*, -а, -о (: жљеби се 'говори кривећи и растежући уста'), *жмурав*, -а, -о (: жмури), *зрикав*, -а, -о (: зрика 'разроко, врљаво гледа'), *сиљав*, -а, -о (: сиља 'гледа с напором, чкиљи'), *јецкав*, -а, -о (: јецка 'муца'), *кијав*, -а, -о / *ћијав*, -а, -о (: кија), *клипав*, -а, -о (: клипа се 'хода климајући се'), *њуњав*, -а, -о (: нуња 'говори кроз нос, ушка'), *пуљав*, -а, -о (: пуљи 'истура уста'), *пупњав*, -а, -о (: пупни 'надиже се, клобучи'), *ћопав*, -а, -о (: ћопа), *цигљав*, -а, -о (: цигља 'расте у висину'), *цјклав*, -а, -о / *цјклив*, -а (: цјкли 'гледа нетремице, широм отворених очију, буљи'), *чепав*, -а, -о (: чепа 'криви'), *чунав*, -а, -о (: чупа), *цигљав*, -а, -о (: цигља 'расте у висину'), *шантав*, -а, -о (: шанта 'храмље'), *шепав*, -а, -о (: шепав 'храмље'), *шошкав*, -а, -о (: шошка 'шушка'), *ћнћав*, -а, -о / *анћав*, -а, -о / *анћав*, -а, -о / *уњћав*, -а, -о / *уњкав*, -а, -о (: *ћнћа* 'говори кроз нос, ушка').

Са суфиксом -ав забележено је и неколико сложено-суфиксалних твореница добијених везивањем суфикса -ав за основе истозначних сложених придева: *белоклепав*, -а, -о (: белоклеп 'особа белих трепавица'), *белотрепав*, -а, -о (: белотреп 'особа белих трепавица'), *једноокав*, -а, -о (: једноок), *разокав*, -а, -о (: разок).

Сложени суфикс -љав присутан је код већег броја назива добијених различитим творбеним моделима. Свима је својствена изразита пејоративност условљена како значењем основе, тако и наставка.

С именичком основом потврђене су фонетске варијанте изведенице *јавтíкљав*, -а, -о / *јевтíкљав*, -а, -о (: јавтика / јевтика) и изведеница *шугљав*, -а, -о (: шуга).

С придевском основом су изведенице *дрипљав* (: дрипав 'који је кудрав'), *тршљав*, -а, -о (: тршав), *шкóбљав*, -а, -о (: шкобав).

Сложеница *разóкљав*, -а, -о настала је из основе сложеног придева *разок*.

Сложеним суфиксима -иљав, -инав / ињав, -ичав, -кав, -оњкав, -ужњав, -уљав, -уњав образује се мањи број изведеница од придевске основе. Суфикс -иљав јавља се само у изведеници *жутиља́в*, -а, -о (: жут), којом се исказује снижени степен интензитета боје. Исто значење остварује се и везивањем суфикса -инав / -ињав за основу придева *сед* (*седи́на́в*, -а / *седи́нав*, -а / *седиња́в*, -а / *седиња́в*, -а).

Пејоративност садржана у значењу мотивног придева исказује се у мањем степену код изведенице *шантиња́в*, -а, -о (: шантав 'хром') посредством суфикса -ињав.

С именичком основом и суфиксом -ичав забележена је придевска изведеница *јевтíчав*, -а, -о (: јевтика). Значењска разлика између деривата *јевтикав* и *јевтичав* огледа се у интензитету испољености особине. Тако би *јевтикав* био „онај који је сигурно оболео од јевтике”, а *јевтичав* „онај који делује као да је оболео од јевтике”.

Деминутивни суфикс -ичав присутан је и код префиксално-суфиксалних твореница *наглу́вичав*, -а, -о (: глув) и *наћорáвичав*, -а, -о (: ћорав). Умањен степен испољавања пејоративности у односу на мотивне придеве остварује се и употребом префикса *на-*, чије је основно значење слабије изражена особина означена основним придевом (Клајн 2002: 214).

По један придевски деминутив забележен је и са суфиксима -кав, -оњкав, -ужњав, -уњав: *грчкав*, -а, -о (: грчав), *суво́њкав*, -а, -о (: сув), *белужња́в*, -а, -о (: бел), *бледуња́в*, -а, -о (: блед).

Општи придевски суфикс -ак у грађи није потврђен, али јесу суфикси -ачак у *дугачак*, -чка, -чко (: длг), -ецак у *мњецак*, -цка, -цко / *мáлецак*, -цка, -цко и -ечак у *мáлечак*, -чка, -чко / *мáлечак*, -чка, -чко (: мали). Сви наведени суфикси у

књижевном језику деминутивно су спецификовани (Клајн 2003: 256). Из синхронијске перспективе гледано, како у савременом језику тако и у дијалекту, придев *дугачак* више нема експресивну вредност и по значењу је еквивалент простог придева *дуг* те код њега суфикс не утиче на развој деминутивности. Ни остали сложени суфикси потврђени у изведеницама *м'њецак*, *-џка*, *-џко* / *м'алецак*, *-џка*, *-џко*, *м'љечак*, *-чка*, *-чко* / *м'алечак*, *-чка*, *-чко* немају изражену експресивну вредност. Блага деминутивна нијанса резултат је везе с придевом *мали*, мада се све ове изведенице увелико доживљавају као идиоматизоване лексеме.

Суфикс *-ан* представља продуктиван суфикс при образовању придевских изведеница из основа именичког и глаголског порекла.

Придевске изведенице мотивисане именицама означавају разнолике односе према њима: *б'олан*, *-лна*, *-лно* (: бол), *г'лотан*, *-тна*, *-тно* (: глота 'нечистоћа, прљавштина'), *г'розан*, *-зна*, *-зно* (: гроза), *л'ичан*, *-чна*, *-чно* (: лик), *м'рледан*, *-дна*, *-дно* (: мрледица), *н'аказан*, *-зна*, *-зно* (: наказа), *туберкул'озан*, *-зна*, *-зно* (: туберкулоза). Будући да су изведенице *грозан*, *личан* и *мрледан* готово изгубиле везу с мотивним речима, можемо их сматрати лексикализованим.

С основном глаголског порекла су изведенице: *г'алатан*, *-тна*, *-тно* (: галати 'постаје ружан'), *м'ргудан*, *-дна*, *-дно* (: мргоди се), *ск'апан*, *-а*, *-о* (: скапује 'пропада') *сл'утан*, *-тна*, *-тно* (: слути 'постаје ружан') и префиксално-суфиксалне творенице: *зал'изан*, *-а*, *-о* (: лиже), *збр'чкан*, *-а* (: брчка 'добија наборе'), *збу'цан*, *-а*, *-о* (: бута 'гура, сабије'), *набр'чкан*, *-а* (: брчка 'добија наборе'), *нар'епан*, *-а*, *-о* / *нар'пан*, *-а*, *-о* (: репа), *у'људан*, *-дна*, *-дно* (: уљуди се). Већина наведених примера исказује пасивно значење, тј. квалификује особу на којој се радња дешава без учешћа воље (*г'алатан*, *ск'апан*, *сл'утан*, *збр'чкан*, односно која трпи радњу исказану глаголом у основи (*нар'епан* / *нар'пан*)).

У творби придева суфиксом *-ан* учествују и глаголске основе изведене пејоративним суфиксом *-оса*, који је анализиран у више засебних радова⁶²³:

⁶²³ Између осталих, о суфиксу *-оса* писали су Богдановић (1984), Радић (2012, 2013). Говорећи о суфиксу *-оса* као страном језичком елементу. П. Радић (2013: 158–159) истиче: „Могуће је да су облици на *-оса* улазећи у српски и шири, балканословенски језички ареал добијали одређену соцо-културну конотацију стварану у миљеу својеврсног односа према 'другом' и 'другачијем’”.

манóсан, -а, -о (: маносује), *скапóсан*, -а, -о (: скапоше). Ове изведенице су пејоративно обележене и значењем основинских глаголских лексема.

Са значењем негиране могућности глаголске радње забележена је префиксално-суфиксална твореница *непокретан*, -тна, -тно (: креће се).

Суфикс -ас / -ес је врло продуктиван.

Највећи број изведеница је с именичком основом: *боћес*, -та, -то (: бок), *брњас*, -та, -то (: брња 'зубне десни'), *буцкас*, -та, -то / *буцмас*, -та, -то (: буцко), *вѣргас*, -та, -то (: врга 'бубуљица'), *главурдáнес*, -та, -то (: главурда), *грíвес*, -та, -то (: грива), *дúнас*, -та, -то (: дупе), *ђумес*, -та, -то (: ђума 'ћуба на глави'), *кљунас*, -та, -то / *кљунес*, -та, -то (: кљун), *лабрњас*, -та, -то (: лабрња 'њушка, губица; усна, уста'), *ли́сес*, -та, -то / *ли́сас*, -та, -то (: лис 'прамен длAKE или косе који се издваја по боји, белега'), *масуљэста* / *масура́ста* / *масу́рэста* (: масуљ / масур 'млечне жлезде на грудима животиње'), *ноћес*, -та, -то (: ноће), *патуљас*, -та, -то (: патуљак), *плечáс* (: плеча), *смугрес*, -та, -то (: угар), *сомура́нес*, -та, -то (: сомур 'слина'), *цвѣтас*, -та, -то / *цветэс*, -та, -то (: цвет). Придевске изведенице с именичким општим делом означавају поседовање појма означеног именицом и то најчешће у мери већој од нормалне или пак сличност с неком особином мотивне именице (Бабић 1986: 433, Клајн 2003: 273).

С придевском основом су изведенице: *ваљува́с*, -та, -то (: ваљуват 'овалан'), *вítкас*, -та, -то / *вiцкес*, -та, -то (: витак), *жућес*, -та, -то (: жут), *окру́глас*, -та, -то (: округал), *рићес*, -та, -то (: рић), *чѣљас*, -та, -то (: чељ), *чуљас*, -та, -то / *чуљес*, -та, -то (: чуљ 'који је малих или осакаћених ушију'). Њима се посредством суфикса -ас / -ес особина исказана мотивном придевом означава у мањој мери.

Супротно стању у књижевном језику, где изведенице с глаголском основом нису забележене (Бабић 1966) или јесу у незнатном броју (Клајн 2003: 274), број оваквих изведеница у говорима сврљишког краја није занемарљив: *бубрења́с*, -та, -то (: бубрее 'бубри, дује се, надима се'), *бубура́с*, -та, -то / *бубу́рес*, -та, -то / *бумбу́рес*, -та, -то (: бубури се 'бубри, дује се, надима се'), *врцкаста* (: врцка се), *гмѣчес*, -та, -то (: гмечи 'гњечи'), *клес*, -та, -то (: клати се) *прћас*, -та, -то / *прћес*, -та, -то / *прчес*, -та, -то (: прћи се / прчи се), *пунпура́с*, -та, -то, *пупура́с*,

-та, -то / *пупурес*, -та, -то (: пупури се 'надиже се, клобучи'), *смүђес*, -та, -то (: осмуди), *цѣрес*, -та, -то (: цери се), *цигљес*, -та, -то (: цигља 'расте у висину').

У значењу приближног изгледа у односу на особину исказану придевом у основи забележена је једино изведеница *дугуља́с*, -та, -то изведена помоћу сложеног суфикса -уља́с.

Велики број придевских сложеница настао је додавањем суфикса -ас / -ес на основе сложених придева заснованих на истозначним синтагмама типа *придев + именица*. Иако се суфикс -ас / -ес везује за придевску основу, не утиче на развој деминуције као код придевских изведеница. Значење је исто као код придева с нултим наставком.

Један број сложених придева потврђен је и са нултим наставком и са наставком -ас / -ес: *белобра́дес*, *белове́ђас*, -та, -то, *бледоли́кас*, -та, -то, *големобра́зес*, -та, -то, *големоду́пас*, -та, -то, *големоно́гас*, -та, -то, *голобра́дес*, *голове́мас*, -та, -то / *голове́мес*, -та, -то, *голоо́кас*, -та, -то, *дебелобра́зас*, -та, -то / *дебелобра́зес*, -та, -то, *дебелоу́стас*, -та, -то, *длгобра́зес*, -та, -то / *дугообра́зес*, -та, -то / *длгообра́зес*, -та, -то / *дугобра́зес*, -та, -то, *длгокра́ћес*, -та, -то, *длгоно́гес*, -та, -та / *длгоно́ђес*, -та, -то / *длгоно́гас*, -та, -то / *длагоно́гес*, -та, -то, *длгоно́сас*, -та, -то, *дугору́кас*, -та, -то / *длгору́кас*, -та, -то / *длгору́ћес*, -та, -то / *длагору́кас*, -та, -то / *длагору́кес*, -та, -то, *једнострáнес*, -та, -то / *једнострáњес*, -та, -то, *кратковидес*, -та, -то, *кратконо́гас*, -та, -то / *кратконо́гес*, -та, -то / *кратконо́ђес*, -та, -то, *краткору́кас*, -та, -то / *краткору́кес*, -та, -то / *краткору́ћес*, -та, -то, *кривоу́бес*, -та, -то, *кривоклас*, -та, -то, *кривоно́гас*, -та, -то / *кривоно́гес*, -та, -то / *кривоно́ђес*, -та, -то, *кривоно́сес*, -та, -то, *кривоу́стас*, -та, -то / *кривоу́стес*, -та, -то, *разноли́кес*, -та, -то, *реткобра́дес*, *реткозу́бас*, -та, -то / *реткозу́бес*, -та, -то, *тънкостру́кес*, -та, -то, *цѣрозубас*, -та, -то / *цѣрозубес*, -та, -то, *црноо́кас*, -та, -то / *црноо́кес*, -та, -то, *шиљобра́дес*, -та, -то, *шиљога́вес*, -та, -то, *широкобра́дес*, -та, -то, *широкове́мас*, -та, -то, *широкогру́дас* / *широкогру́дес*, *широкодупас*, -та, -то / *широкодупес*, -та, -то, *ширококу́кас*, -та, -то, *широколи́цес*, -та, -то.

Неке од ових сложеница уобичајене су само у облику са суфиксом -ас / -ес. *белому́јес*, -та, -то, *високочéлес*, -та, -то, *големочéлес*, -та, -то, *голочéлес*,

-та, -то, *дебелошијес*, -та, -то / *дебелошијас*, -та, -то, *длогошијас*, -та, -то / *длогошијес*, -та, -то / *длагошијес*, -та, -то / *длагошијас*, -та, -то / *дугошијес*, -та, -то, *једнорáмес*, -та, -то, *краткошијас*, -та, -то / *краткошијес*, -та, -то, *криворáмес*, -та, -то, *кривошијас*, -та, -то / *кривошијес*, -та, -то, *малочéлес*, -та, -то, *нискорáмес*, -та, -то, *нискочéлес*, -та, -то, *тњкошијас*, -та, -то / *тњкошијес*, -та, -то / *танкошијас*, -та, -то, *црномáњес*, -та, -то / *црномáњес*, -та, -то / *црномáњас*, -та, -то, *широкорáмес*, *широкорњес*, -та, -то, *широкочéлес*, -та, -то.

Суфикс *-ат* има велику продуктивност у извођењу придева од именичких основа. Значење ових придевских изведеница најчешће је у вези с величином посебно истакнутог дела тела: *бокáт*, -а, -о (: бок), *вимáта* (: виме), *главáт*, -а, -о (: глава), *главурáт*, -а, -о (: главура), *грудáт* (: груди), *гузáт*, -а, -о (: гуз), *гузичáт* (: гузица), *дупáт*, -а, -о (: дупе), *зубáт*, -а, -о (: зуб), *каракáт*, -а, -о (: крак), *космурáт*, -а, -о (: космура), *кракáт*, -а, -о (: крак), *кукáт*, -а, -о (: кук), *мешинáт*, -а, -о (: мешина 'стомак'), *ногáт*, -а, -о (: нога), *носáт*, -а, -о (: нос), *носурáт*, -а, -о (: носура), *окáт*, -а, -о (: око), *пашњакáт*, -а, -о (: пашњак 'стомак'), *прсáт* (: прса), *рукáт*, -а, -о (: рука), *сисáта* (: сисе), *сомурáт*, -а, -о (: сомур 'слина'), *табанáт*, -а, -о (: табан), *челáт*, -а, -о (: чело), *шкембáт*, -а, -о / *шћембáт*, -а, -о (: шкембе 'стомак'), али некада може значити и само поседовање појма означеног мотивном именицом, што се може представити формулом „онај који има”: *брадáт* (: брада), *брkáта* (: брк), *крилáт*, -а, -о (: крило), *мустакáт* (: мустак), *репáт*, -а, -о (: реп). Аугментативно значење обично подстиче и развој пејоративности чија је интензивираност код неких примера условљена значењем мотивних именица.

С глаголском основном потврђене су само изведенице: *бубрењáт*, -а, -о (: бубрее 'бубри, дује се, надима се'), *жљебурáт*, -а, -о (: жљеби се 'говори кривећи и растежући уста'), *коколáт*, -а, -о (: коколи 'широм отвара очи, колачи очи, буљи'), *пупурáт*, -а, -о (: пупури се 'надиже се, клобучи'). Значење основинских глаголских речи утицало је на пејоративну спецификованост придевских изведеница.

С придевским суфиксом *-ен* потврђена је само изведеница *шарѐн*, *-а*, *-о*⁶²⁴ (: шара) и префиксално-суфиксалне творенице именичког порекла: *залишен*, *-а*, *-о* (: лиша 'лишај (болест коже)'), *обележен*, *-а*, *-о*⁶²⁵ (: белег).⁶²⁶

Суфикси *-ив* и *-љив* се у науци о савременом српском језику посматрају као један наставак (Стевановић 1975: 550–558, Клајн: 2003: 281–288), који може означавати склоност (пасивни положај) или сталну особину (активни положај). Стевановић (1975: 556–557) сматра да је суфикс *-љив* настао из суфикса *-ив* тамо где је било фонетских услова за његову појаву, а потом се аналошки везао и за многе друге основе. Клајн (2003: 282) истиче да су облици најчешће синонимни и да се изведеница од глагола може направити с било којим од њих, с тим да су „међу придевима 'пасивног' значења *-ив* и *-љив* приближно једнако заступљени, док је међу онима 'активног значења' далеко чешће *-љив*”. Осим тога, на избор суфикса утиче и завршетак основе.

Стална особина исказује се придевским дериватима с глаголском основном: *брбљив*, *-а*, *-о* (: брбља), *шантив*, *-а*, *-о* (: шанта 'храмље') и у том случају суфикс *-ив* представља синоним суфикса *-ав* у категорији „људско биће које типично врши радњу означену глаголом” (Клајн 2003: 254).

Са суфиксом *-љив* и глаголском основном је изведеница *задушљив*, *-а*, *-о* (: задуша 'отежава дисање'), специјализована у „пасивном значењу”.

Значење поседовања појма означеног мотивном именицом имају придевске изведенице с основном именичког порекла и суфиксом *-ив*: *горелјив*, *-а*, *-о* / *гурљав*, *-а*, *-о* / *гурљив*, *-а*, *-о* / *гурелјив*, *-а*, *-о* / *гурњив*, *-а*, *-о* (: гурел 'крмељ'), *супетљив*, *-а*, *-о* (: супетљица).⁶²⁷

Придевске изведенице од именичке основе и са суфиксом *-љив*: *болешљив*, *-а*, *-о* (: болес), *мадежљив*, *-а*, *-о* (: мадеж), *манљив*, *-а*, *-о* (: мана), *урокљив*, *-а*, *-о*

⁶²⁴ И. Клајн (2003: 280) говори о нејасној мотивацији једног броја придева. Према његовим речима „шарен се само делимично везује за појам *шара*, јер му је најчешће значење 'разнобојан', које овој именици недостаје.” Ипак, *шарен* је у вези са *шаренилом* којим се означава разноврсност, разнобојност (примедба проф. Радића).

⁶²⁵ У функцији мотивне речи могао би се наћи и глагол *обележи*, али изведени придев по смислу не одговара њему него именици *белег* – *обележен* је онај који има *белег*.

⁶²⁶ Суфиксом *-ен* завршавају се бројни примери трпног глаголског придева, који у синтагматским спојевима с именицама добијају функцију описних придева. С истом функцију забележени су и примери радног глаголског придева.

⁶²⁷ Творбена основа ових именица завршава се на *љ-*, што ствара привид о постојању суфикса *-љив*, иако се заправо ради о суфиксу *-ив*.

(: урок) значе склоност ка учесталом испољавању особине коју означавају (Драгићевић 2001: 104–105).

Сложеница *разокљив*, -а, -о јесте синоним сложенице *разок*, -а, -о с нултим суфиксом. У овом случају суфис -љив доприноси пејоративном нијансирању, а не и промени значења.

Придевске изведенице са суфиксом -ит потврђене су само с именичким основама: *костит*, -а, -о (: кост), *манит*, -а, -о (: мана), *стасит*, -а, -о (: стас). Суфикс је неутралан те изведенице имају уопштено значење особине.

С нултим суфиксом забележен је велики број придевских сложеница чија су значења заснована на синтагматском споју типа *придев + именица*. Значење је углавном прозирно и засновано на значењима придева, који могу садржати информацију о:

– боји дела људског тела означеног именицом: *белобрџ*, *белоглава*, -а, *бледолик*, -а, -о, *жутобрџ*, *модроок*, -а, -о, *разноок*, -а, -о, *разок*, -а, о, *риђобрџ* / *риџобрџ*, *риђобрџ* / *риџобрџ*, *црноок*, -а, -о;

– квантитету или квалитету дела људског тела означеног именицом: *големобрџ*, -а, -о, *дебелоус*, -та, -то, *длгоок*, -а, -о, *длџоног*, -а, -о / *длагоног*, -а, -о / *дугоног*, -а, -о, *дугорук*, -а, -о / *длагорук*, -а, -о, *кратковид*, -а, -о⁶²⁸, *кратконог*, -а, -о, *краткорук*, -а, -о, *реткобрџ*, *ситноок*, -а, -о, *слабовид*, -а, -о.

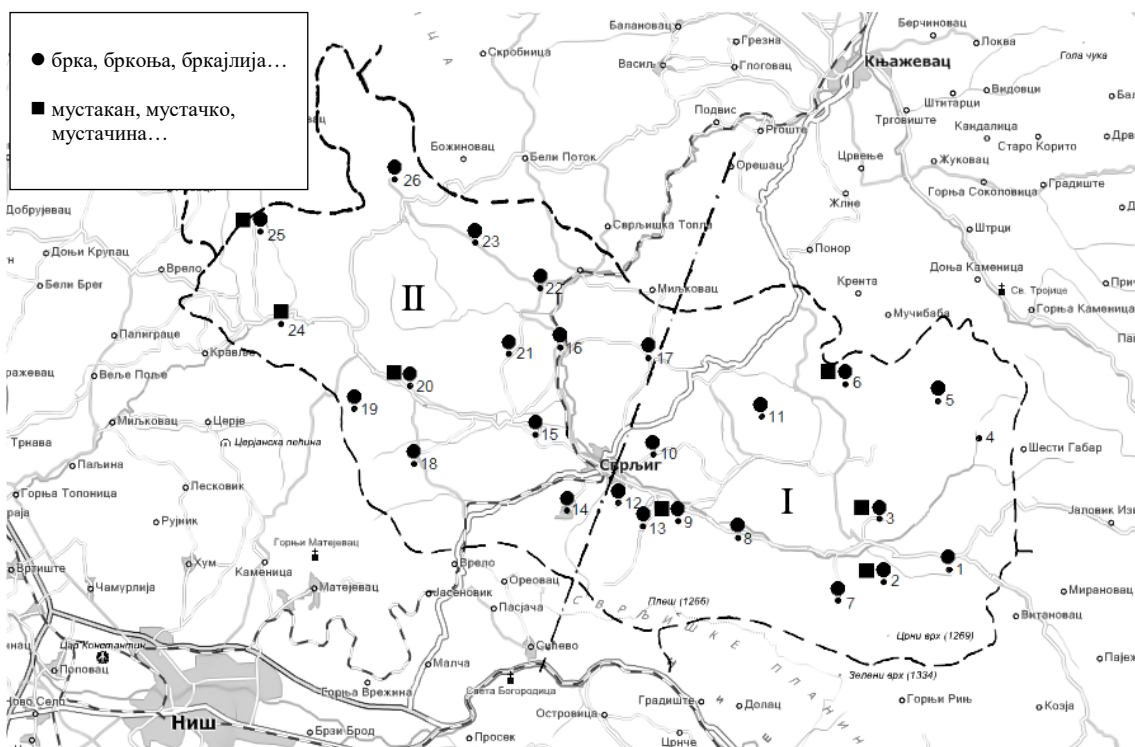
– општем изгледу дела људског тела означеног именицом: *голобрџ*, *гологлава*, -а, -о, *деснорук*, -а, -о, *крџзуб*, -а, -о, *кривоуб*, -а, -о, *кривоклк*, -а, -о, *кривоног*, -а, -о, *кривонос*, -а, -о, *кривоус*, -та, -то, *цепоус*, -та, -то, *челоуџ*, -а, -о, *шиљобрџ*, -а, -о, *шиљоглава*, -а, -о, *шиљоок*, -а, -о, *широкогрџ*.

Нулти суфикс присутан је и код сложенице *тресоглава*, -а, -о, настале према непродуктивом типу *глагол + именица*.

⁶²⁸ Сложенице *кратковид*, -а, -о и *слабовид*, -а, -о могу бити засноване и на синтагми *прилог + глагол*. Клајн сложеницу *слабовид* тумачи као насталу из синтагме *слаб вид* (2002: 99), док сложеницу *далековид* на основу значења потврђеног у РМС сврстава у тип *прилог + глагол* (2002: 119).

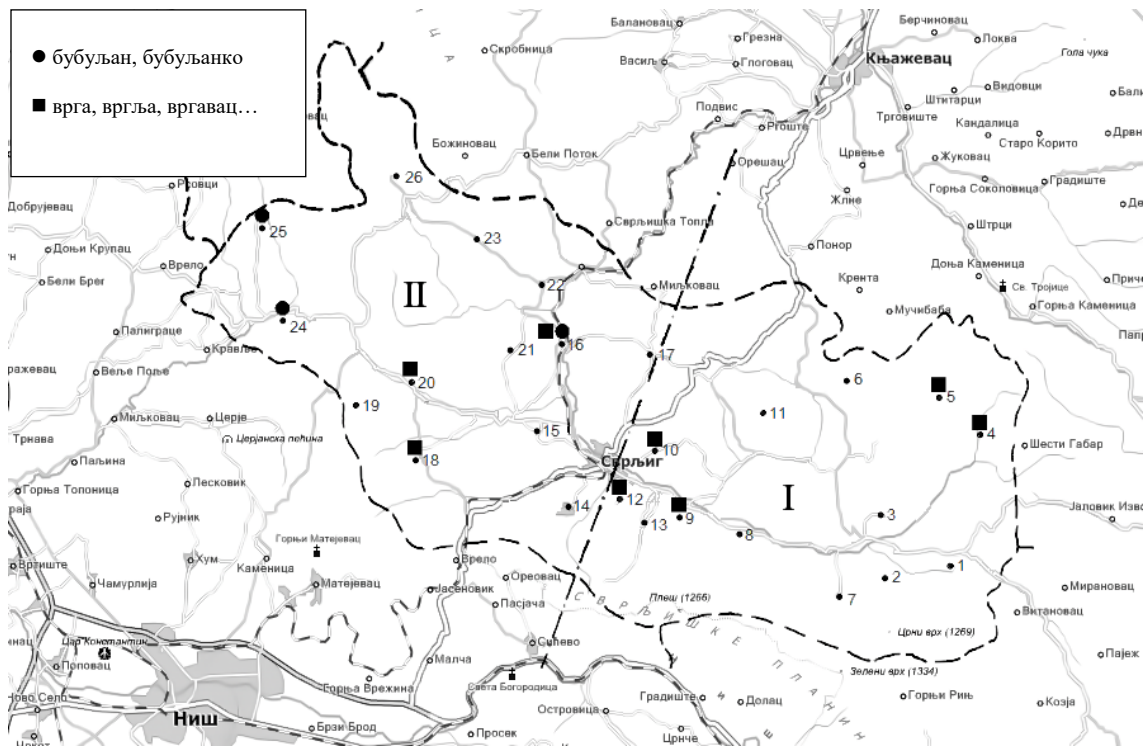
АРЕАЛНИ ПРИКАЗ

Распоредом одабраних симбола на картама с обрађеним пунктовима представљена је територијална распрострањеност лексема које репрезентују испољавање различитих лексичких односа у оквирима сврљишког говорног подручја. У изради карата користили смо картографску методу детаљно представљену у раду „Лингвистички атласи – ’централни инструмент’ савремене дијалектологије” (Милорадовић 2012: 146–147).

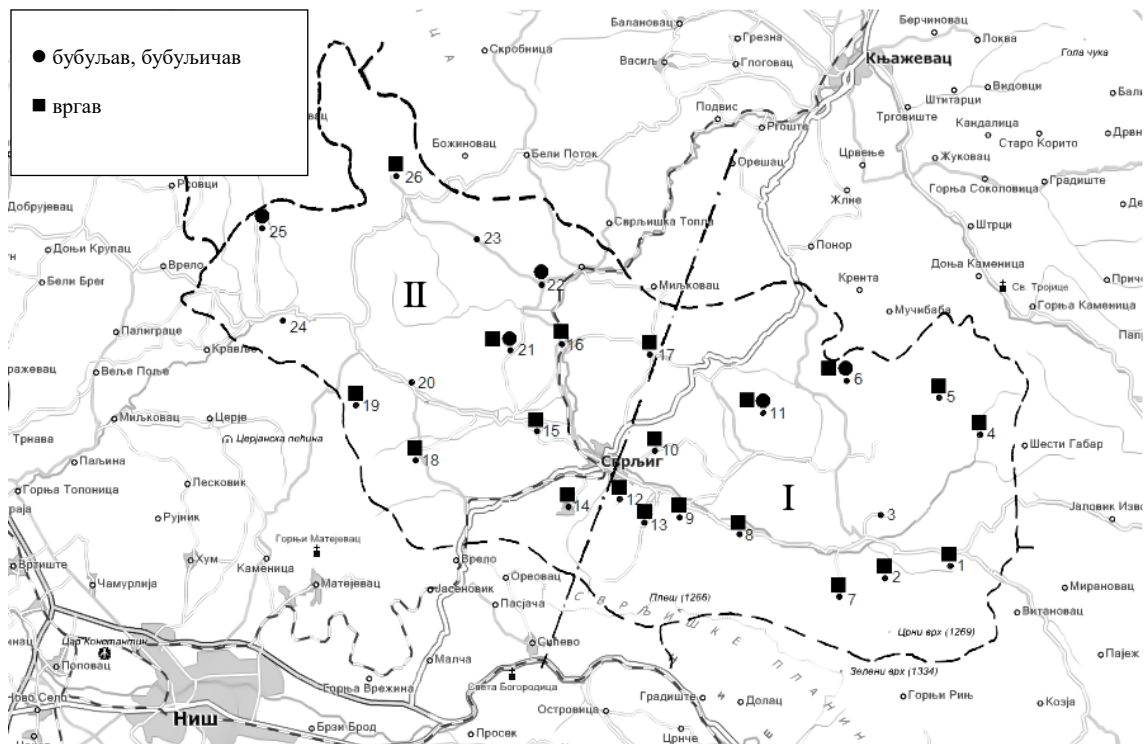

Карта I: Човек великих бркова

Широм сврљишког говорног подручја за именовање човека великих бркова употребљавају се називи мотивисани синонимним именицама *брк* и *мустаћ*. У већем броју пунктова (2–3, 6, 9, 20, 25) регистровано је постојање деривата изведених из обе основе. Иако картографисан материјал не указује на ареална раслојавања, може бити добар пример генерацијског раслојавања језика јер смо називе с мотивном именицом *мустак* бележили искључиво у разговору са старијим испитаницима.

Карта II: Особа с бубуљицама – именице

Карта III: Особа с бубуљицама – придеви

Картама II и III прецизира се географско распрострањање придевских и именичких лексема којима се означава особа с бубуљицама на лицу. Картама је репрезентован доминантан однос деривата изведених из основе именице *врга* у односу на деривате с мотивном именицом *бубуљица*. У мањем броју пунктова потврђена су оба синонима, а самостална употреба деривата с мотивном именицом *бубуљица* регистрована је само у три периферна СЗ пункта (22, 24, 25). Деривати мотивисани именицом *бубуљица* резултат су интерференције с књижевним језиком и потврђени су у разговору с млађим испитаницима.

Карта IV: Особа крупних очију

Картом IV представљен је географски распоред придевских лексема *коколат* и *окат* којима се квалификује особа крупних очију. Датом картом не указује се ни на какву диференцијацију унутар говорног подручја, већ картографисане језичке чињенице представљају потврду диференцијацији у односу на књижевни језик. Иако је стање у књижевном језику ирелевантно за наш вид истраживања, не можемо га занемарити јер су многе иновације, чија је инкорпорираност посебно уочљива у говору млађег становништва, настале под његовим утицајем. Ако картографисан материјал –придевске лексеме упоредимо с

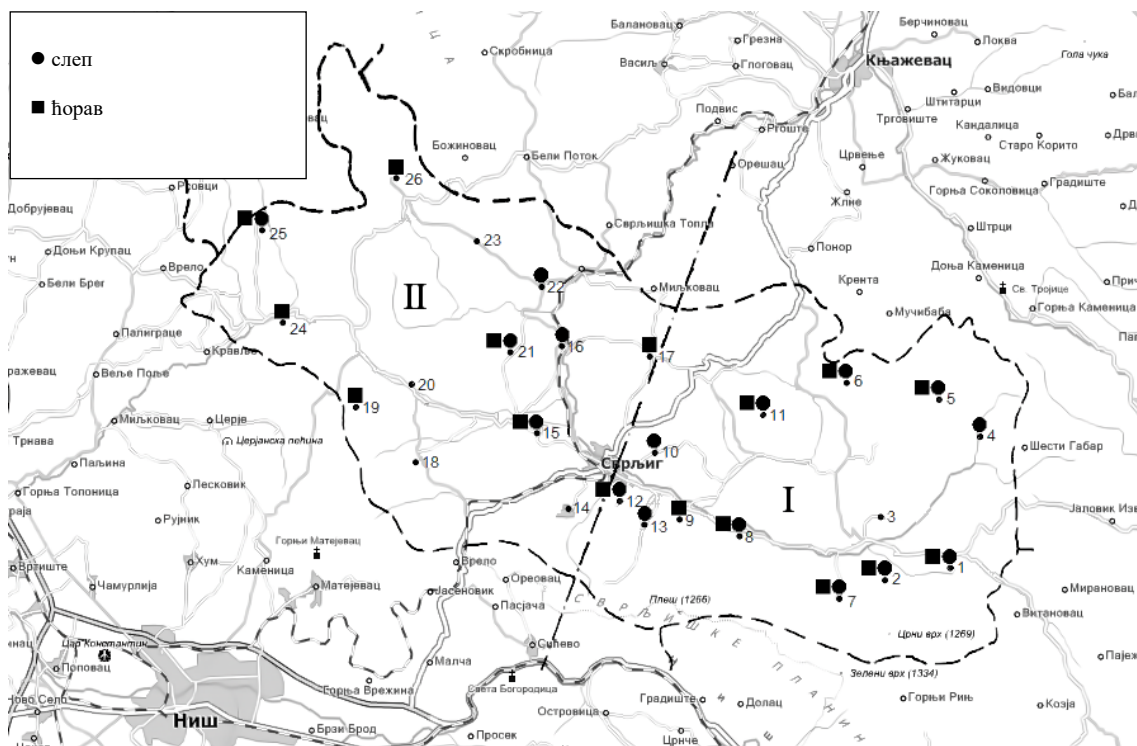
некартографисаним материјалом – именичким лексемама, видећемо да придевска лексема *окат* ни у једном пункту не егзистира самостално, а да су придевски и именички деривати с мотивним глаголом *коколи* потврђен у свим пунктовима. Речју, придевска лексема *коколат* представља старину, док је употреба лексеме *окат* новијег датума.⁶²⁹

Карта V: Особа крмељивих очију

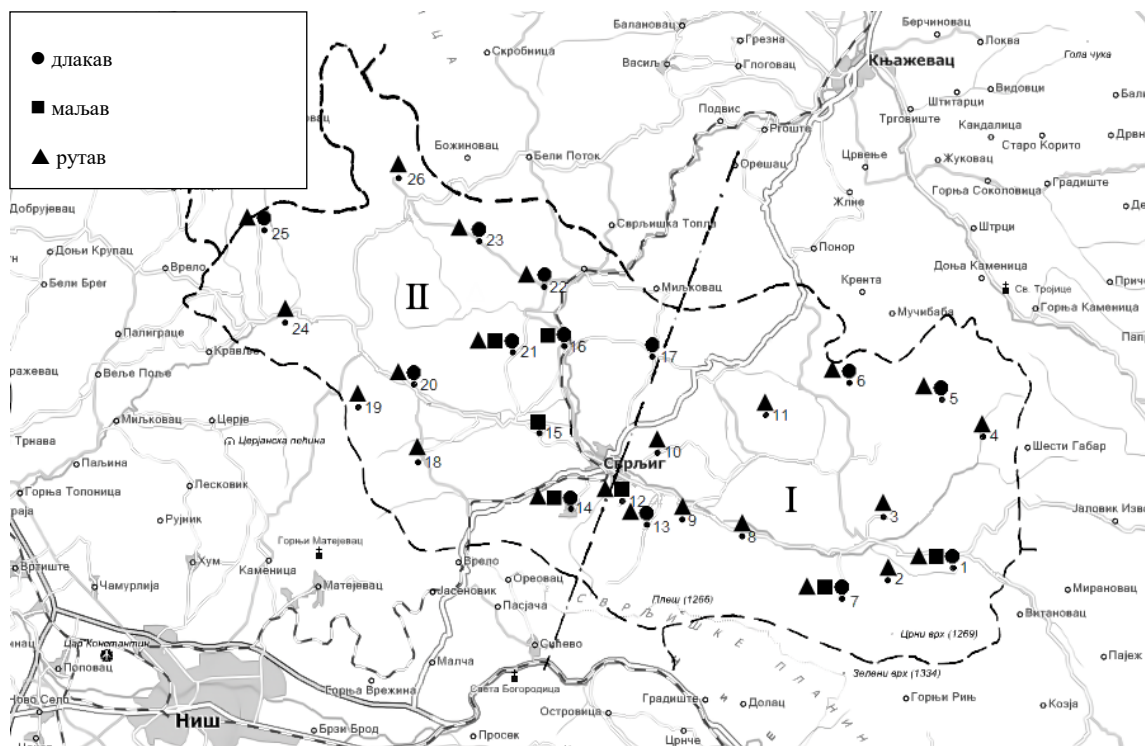
Географски распоред придевских лексема којима се означава особа крмељивих очију представљен је на карти V. Ово је једина карта на којој се издвојио ареал који обухвата средишње и источне тимочко-лужничке пунктове где се употребљавају придевски деривати с мотивном именицом *гурељ*. Овакво стање потврђује и некартографисан материјал који садржи именичке лексеме. Деривати с основом *дрља-* потврђени су широм истраживаног подручја.

⁶²⁹ Однос између ових лексема ствара могућност за даљу и дубљу анализу, која би укључивала семантичку мотивацију и стилску обележеност лексема.

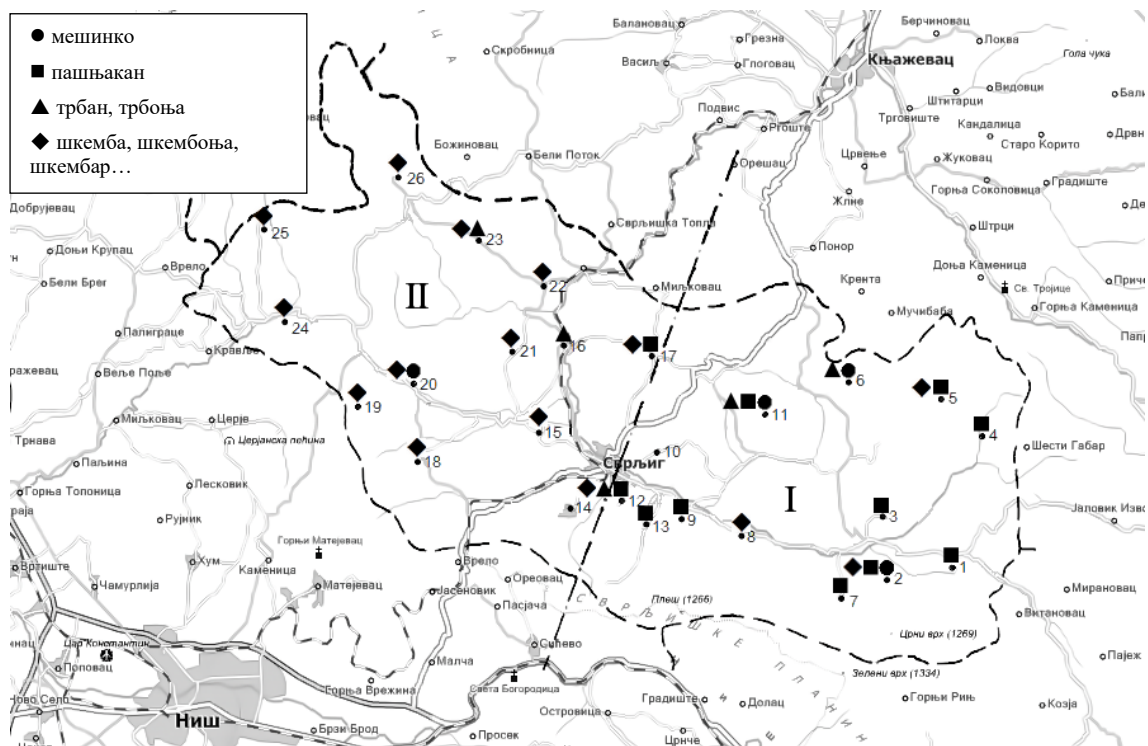
Карта VI: Особа с дефектом вида

Картом VI репрезентован је географски распоред придевских лексема *слеп* и *ћорав* којима се квалификује особа с дефектом вида. Картографисан материјал представља потврду паралелној употреби деривата с домаћом и турском основом широм говорне зоне. Истоветан географски распоред потврђују и некартографисани именички деривати изведени из истих основа. Доследна истовремена употреба оправдана је разликом на експресивном плану.

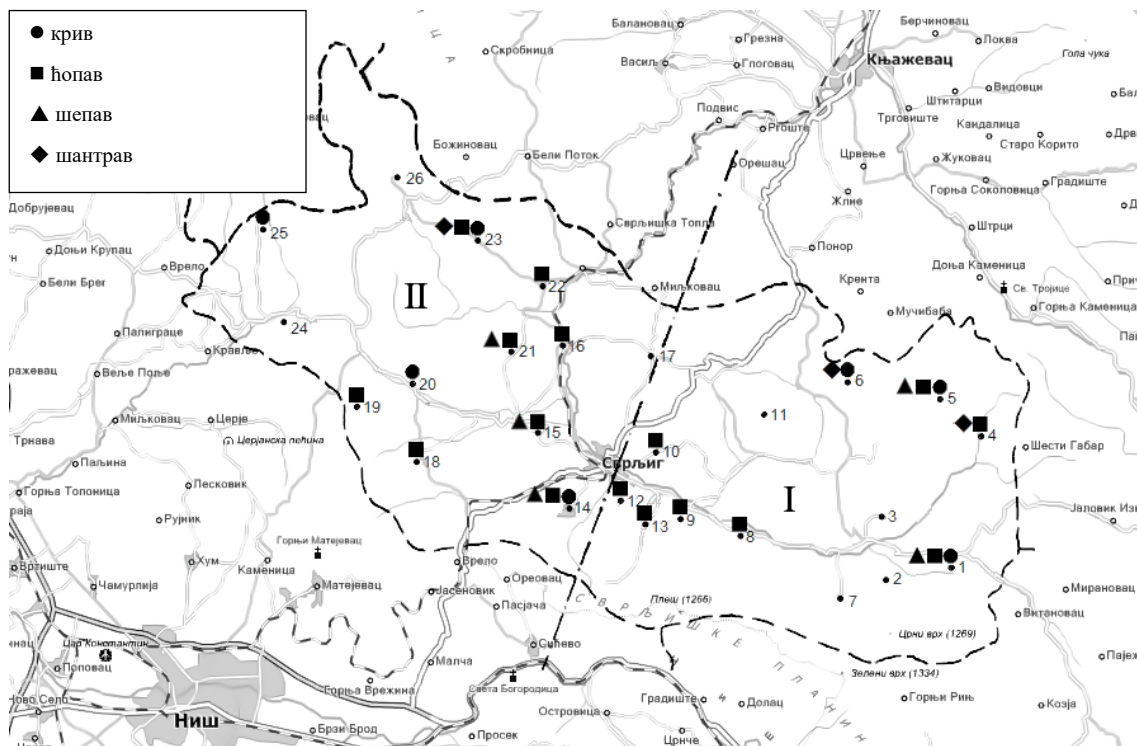
Карта VII: Маљава особа

Географским распоредом придевских лексема којима се означава маљава особа показано је да се широм истраживане зоне употребљава придевска лексема *рутав* с којом у однос релативне синонимије ступају апсолутни синоними *длакав* и *маљав*. Лексема *маљав* доспела је посредством књижевног језика и ни у једном пункту није потврђена њена самостална употреба.

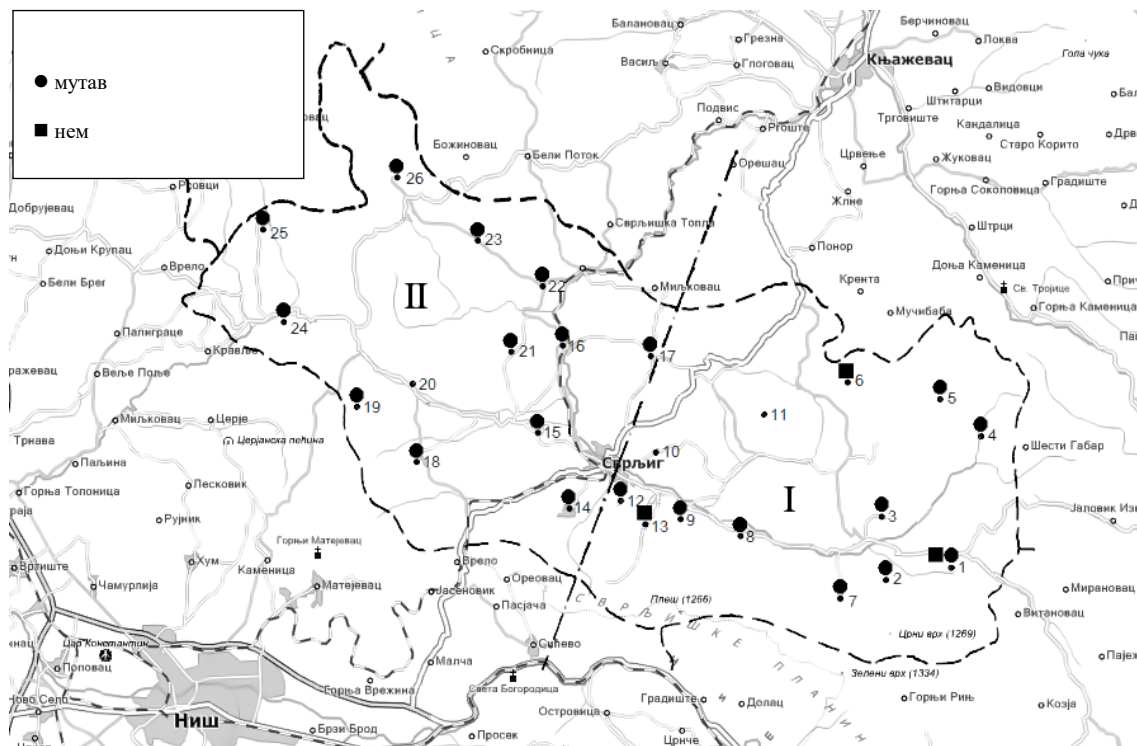
Карта VIII: Особа велика стомака

На карти VIII приказана је географска распрострањеност именичких лексема којима се означава особа велика стомака. Ово је једина карта на којој се издвојио тимочко-лужнички ареала *пашњак*-. У сврљишко-заплањској говорној зони најзаступљенији су називи с основом *шкемб*-, мада су једнако мотивисани деривати потврђени на целој територији. У неколико пунктова широм говорне зоне потврђени су и називи мотивисани иманицама *мешина* и *трбух*.

Карта IX: Особа с деформитетом ноге, особа која храмље

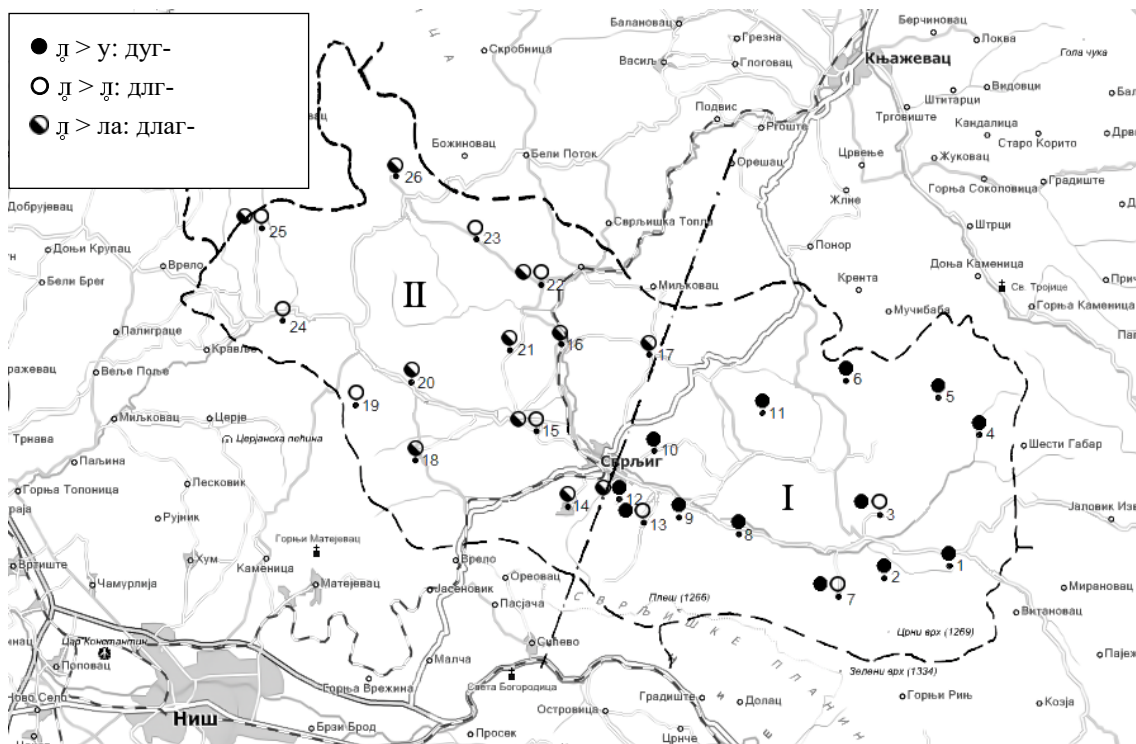
Територијална распрострањеност придевских лексема којима се квалификује особа с деформитетом ноге приказана је на карти IX. Најраспрострањенији је турцизам *ћопав*, настао из интерференције с турским језиком која се вековима одвијала у овим крајевима. У већем броју пунктова потврђена је и придевска лексема *крив*. Придевске лексеме *шепав* и *шантрав*, вероватно доспеле посредством књижевног језика, употребљавају се напореда с неким устаљенијим обликом.

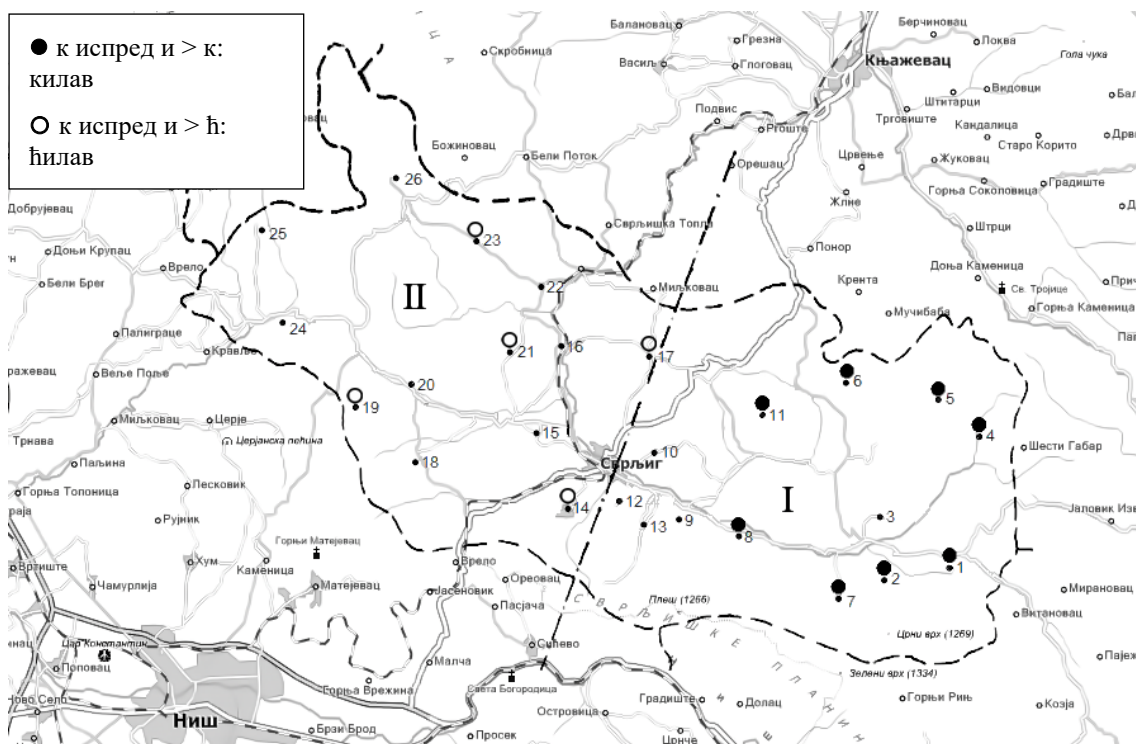
Карта X: Нема особа

Картографисањем придевских лексема *мутава* и *нем* којима се квалификује особа лишена способности говора репрезентован је доминантан однос експресивно обојеног деривата *мутава*.

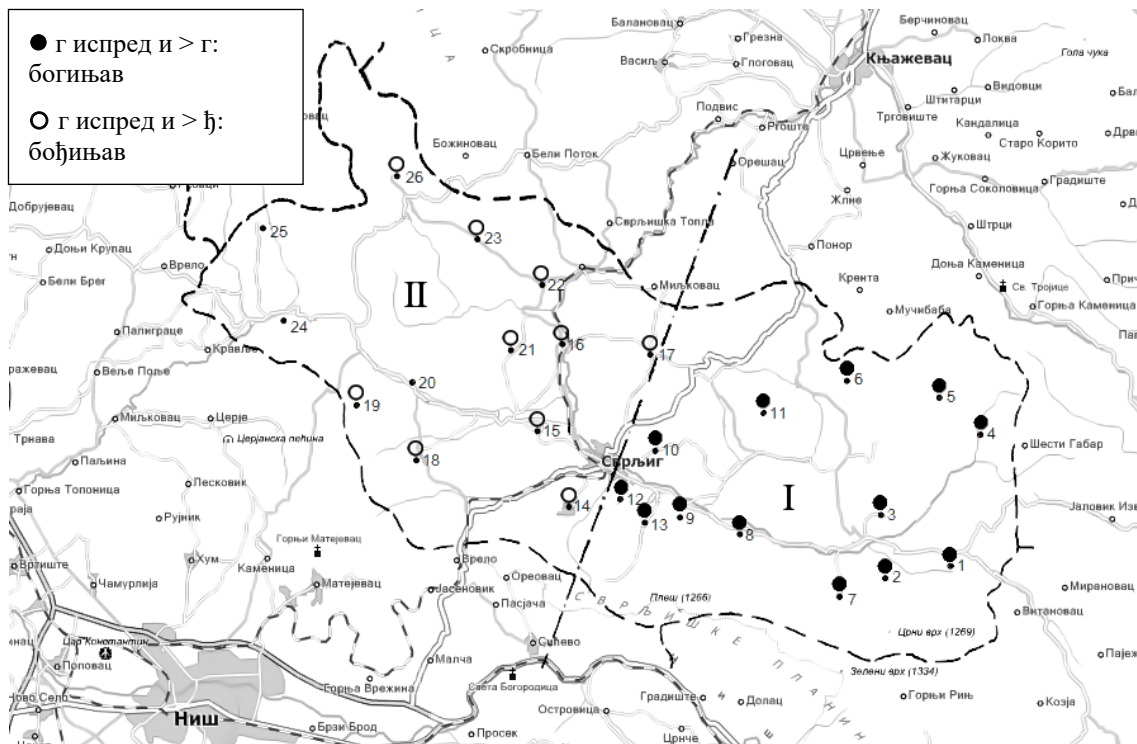
Насупрот приложеним картама којима се репрезентује прилична уједначеност на лексичком нивоу, картама XI – XIV укузује се на јасну границу тимочко-лужничког и сврљишко-заплањског говорног типа успостављену на фонетском нивоу. Свакако, приметна су и извесна одступања настала под утицајем друштвених промена која првенствено одликују говор младих генерација и то у разговору са страним лицем и у службеним околностима. По правилу, страдају оне одлике које највише маркирају дијалекатског говорника. Дијалекатском говорнику нису непознати облици који не припадају дијалекту, иако ти облици нису у пуном складу с књижевним језиком и обично се јављају као дублети, што се читава и на картама.

Карта XI: Рефлекс *ђ*

Карта XII: Рефлекс *к* испред *и*

Карта XIII: Рефлекс γ испред *i*

Карта XIV: Рефлекс групе **dj*

РЕЧНИК

- áвет ж***⁶³⁰ III. 1. 2. Ружна особа (6)
- áкреп м*** III. 1. 2. Ружна особа (6, 8, 14, 23, 26)
- áла ж*** III. 1. 5. а) Дебела особа висока раста (6, 9, 11)
- áлен, -а, -о** I. 10. 3. Особа црвених образа (24)
- áлипав, -а, -о** II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (9)
- аловít, -а, -о** I. 4. 5. Бледа особа (9); II. 2. 2. Особа са шест прстију (2, 5, 7) II. 5. 2. Особа с крилима (2, 7); II. 6. 2. Човек широких рамена (7)
- áљав, -а, -о** I. 2. 10. Особа неуредне косе (5)
- áнђел м*** II. 5. 2. Особа с крилима (9, 18, 21)
- áнђео** в. **áнђел**
- áнћа м*** (2, 5, 7), III. 3. 5. Особа која говори „кроз нос”
- áнћав, -а, -о** III. 3. 5. Особа која говори „кроз нос” (1–3, 6–7, 11, 13, 22)
- áнћало с*** III. 3. 5. Особа која говори „кроз нос” (10)
- áњћав, -а, -о** в. **áнћав, -а, -о** / **áњћав, -а, -о** / **ýњќав, -а, -о** / **ýњћав, -а, -о**
- Ара́п м** I. 4. 2. Особа тамне пути (3)
- áрвалија ж*** III. 1. 5. а) Дебела особа висока раста (15)
- áрвало с*** III. 1. 5. а) Дебела особа висока раста (6, 11)
- áнћа** в. **áнћа**
- áњћав, -а, -о** в. **áнћав, -а, -о** / **áњћав, -а, -о** / **ýњћав, -а, -о** / **ýњќав, -а, -о**
- бабура́н м** I. 12. 1. Особа велика носа (21–22)
- бабу́рес, -та, -то** I. 12. 1. Особа велика носа (11)
- баксу́з м*** I. 5. 3. I. 5. 3. Особа изборана / намрштена чела (1–3, 5, 7, 13–14, 16, 20, 22–24, 26); I. 12. 5. Особа прћаста носа (1, 4–5, 9, 12, 14, 22, 26)
- баксуза́на ж** I. 5. 3. I. 5. 3. Особа изборана / намрштена чела (2, 7); I. 12. 5. Особа прћаста носа (26)
- баксу́скиња ж** I. 5. 3. I. 5. 3. Особа изборана / намрштена чела (5, 13 / 16)
- баксу́сћиња** в. **баксу́скиња**
- ба́лав, -а, -о** III. 2. 10. Особа која балави (док прича) (23)
- балдиса́л, -а, -о** III. 2. 1. Болесна особа (6–7, 11)

⁶³⁰ Звездицом (*) смо обележили оне лексеме код којих се исти облик употребљава за све родове.

бáлчa м III. 2. 10. Особа која балави (док прича) (23–24)

бaмбурáг, -a, -o I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (6)

бaндéрa ж* III. 1. 5. б) Мршава особа висока раста (3)

бaрбул м I. 1. 4. Особа округле главе (18)

бeдeвíjа ж II. 3a. 10. Жена која њише куковима док хода (18)

бeзвéцoњa м I. 7. 2. Особа ретких обрва / без обрва (3, 10)

бéл, -á, -ó / бéл, -a, -o I. 2. 6. а) 1. Особа природно светле косе (7); I. 4. 1. Особа светле пути (1–2, 9, 16, 19, 21, 25–26); I. 16. 3. а) Човек беле браде (25)

бeлáвa ж I. 2. 6. а) 1. Особа природно светле косе (19, 25–26); I. 4. 1. Особа светле пути (21, 24–25)

бeлáчa ж I. 2. 6. а) 1. Особа природно светле косе (6, 11); I. 4. 1. Особа светле пути (6)

бeлíчкa ж I. 2. 6. а) 1. Особа природно светле косе (1), I. 4. 1. Особа светле пути (1, 10)

бeлíчкo м I. 2. 6. а) 1. Особа природно светле косе (1, 24); I. 4. 1. Особа светле пути (10, 24)

бéлкa ж I. 2. 6. а) 1. Особа природно светле косе (3, 11–12, 23, 26); I. 4. 1. Особа светле пути (1, 3, 6–7, 9–13, 15–16, 19–20, 26); I. 7. 3. Особа белих обрва (2–3, 7, 13, 18–19); I. 8. 2. Особа белих трепавица (4)

бeлoбрáдeс I. 16. 3. а) Човек беле браде (26)

бeлoбрáдоњa м I. 16. 3. а) Човек беле браде (2–3, 9–10, 12, 17, 24–25)

бeлoбрк I. 16. 4. а) Човек белих бркова (6, 9–10, 16–17, 22–23, 25–26)

бeлoбркoњa м I. 16. 4. а) Човек белих бркова (1, 10, 15, 17, 20, 25)

бeлoвeђa м/ж I. 7. 3. Особа белих обрва (10, 18, 20, 22–25)

бeлoвeђac, -тa, -тo I. 7. 3. Особа белих обрва (16, 22)

бeлoвeђoњa м I. 7. 3. Особа белих обрва (17, 20)

бeлoвeђoшa м/ж I. 7. 3. Особа белих обрва (12, 20)

бeлoвeђкa ж I. 7. 3. Особа белих обрва (10, 16–18, 24–25)

бeлoглáв, -a I. 2. 6. а) 2. Особа седе косе (17)

бeлoглáвaц м I. 2. 6. а) 2. Особа седе косе (9)

бeлoглáвкa ж I. 2. 6. а) 2. Особа седе косе (9, 17)

бeлoклéпaв, -a, -o I. 8. 2. Особа белих трепавица (1–7, 9, 11)

белому́ја м I. 2. 6. а) 1. Особа природно светле косе (18); I. 4. 1. Особа светле пути (7, 15, 18–19); I. 7. 3. Особа белих обрва (5, 7, 19, 26); I. 8. 2. Особа белих трепавица (5, 7, 19)

белому́јес, -та, -то I. 2. 6. а) 1. Особа природно светле косе (9, 23); I. 4. 1. Особа светле пути (4–5, 7, 18, 23); I. 7. 3. Особа белих обрва (3–7, 9, 15, 21, 26); I. 8. 2. Особа белих трепавица (5, 7–8); I. 16. 3. а) Човек беле браде (4, 11, 23); I. 16. 4. а) Човек белих бркова (1, 4, 8, 11)

белому́јка ж I. 2. 6. а) 1. Особа природно светле косе (18); I. 4. 1. Особа светле пути (18); I. 7. 3. Особа белих обрва (15, 26); I. 8. 2. Особа белих трепавица (5)

белому́јча м I. 4. 1. Особа светле пути (1–2, 7, 19); I. 7. 3. Особа белих обрва (7, 21); I. 8. 2. Особа белих трепавица (5, 7, 19); I. 16. 3. а) Човек беле браде (19); I. 16. 4. а) Човек белих бркова (19)

белому́јче с I. 2. 6. а) 1. Особа природно светле косе (18); I. 4. 1. Особа светле пути (7); I. 7. 3. Особа белих обрва (7); I. 8. 2. Особа белих трепавица (5, 7)

белотрѐпав, -а, -о I. 8. 2. Особа белих трепавица (6)

белотрѐпац м I. 8. 2. Особа белих трепавица (16)

белотрѐпка ж I. 8. 2. Особа белих трепавица (2, 9–10, 12, 16, 18, 20–21, 23–26)

белотрѐпко м I. 8. 2. Особа белих трепавица (10, 12, 23, 25)

белотрѐпоња м I. 8. 2. Особа белих трепавица (2, 9, 15–16, 18, 20–21, 24–26)

белотрѐпча м I. 8. 2. Особа белих трепавица (15)

белотрѐпче с I. 8. 2. Особа белих трепавица (2, 25)

белужња́в, -а, -о I. 2. 6. а) 1. Особа природно светле косе (24); I. 8. 2. Особа белих трепавица (17)

белужња́вко м I. 2. 6. а) 1. Особа природно светле косе (24)

белу́на ж I. 2. 6. а) 1. Особа природно светле косе (12, 14); I. 4. 1. Особа светле пути (14)

бѐлча м I. 2. 6. а) 1. Особа природно светле косе (1–3, 6, 9, 11, 13–14, 20, 23); I. 4. 1. Особа светле пути (3, 6–7, 9, 11–12, 14, 19–20, 23, 25–26); I. 7. 3. Особа белих обрва (1–3, 7, 15, 18–19, 23); I. 8. 2. Особа белих трепавица (4, 15); I. 16. 3. а) Човек беле браде (8, 15, 19, 23); I. 16. 4. а) Човек белих бркова (3, 7–9, 13, 19, 24)

бѣлче с I. 4. 1. Особа светле пути (9, 13)

бѣља м I. 2. 6. а) 1. Особа природно светле косе (6); I. 4. 1. Особа светле пути (6, 13, 16, 21); I. 7. 3. Особа белих обрва (13, 16); I. 16. 3. а) Човек беле браде (21); I. 16. 4. а) Човек белих бркова (2, 5, 13, 21)

бѣљузѧн м I. 4. 1. Особа светле пути (4, 6–7)

бѣљузѧна ж I. 4. 1. Особа светле пути (6–7, 21)

бѣљузѧнче с I. 4. 1. Особа светле пути (7)

бѣљша м I. 4. 1. Особа светле пути (6)

беспѣтоња м II. 4. 2. Особа равних табана (14)

бестрѣпка ж I. 8. 1. Особа без трепавица (2)

бестрѣпља м I. 8. 1. Особа без трепавица (23),

бестрѣпоња I. 8. 1. Особа без трепавица (2),

бѣк м I. 18. 2. Особа дебела врата (5, 7, 19, 24); III. 1. 5. а) Дебела особа висока раста (20)

бѣлмез м I. 2. 3. Особа дуге косе (12, 17–18, 23)

бѣтлес м I. 2. 3. Особа дуге косе (5, 7, 12, 15, 23)

бѣцман м I. 2. 3. Особа дуге косе (12)

бичевѣт, -а III. 1. 8. Маљава особа (26)

блѣд, -ѧ, -ѡ I. 4. 5. Бледа особа (2, 5–8, 12, 14, 16–17, 22)

блѣдља м I. 4. 5. Бледа особа (24)

блѣдолѣк, -а, -ѡ I. 4. 5. Бледа особа (6)

блѣдолѣкас, -га, -то I. 4. 5. Бледа особа (6, 11)

блѣдуњѧв, -а, -ѡ I. 4. 5. Бледа особа (9, 13–14, 17, 19, 21)

блѣдуњѧвко м I. 4. 5. Бледа особа (14, 21)

богѧль м* II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (10, 16, 21–23, 26); II. 1. 4. Особа без руке (12, 16–17, 22, 26); II. 2. 1. Особа којѡј недостају прсти (16); II. 3. 4. Особа без ноге (7, 9–10, 12, 15, 17, 20–22, 26); III. 2. 2. Особа с телесним недостатком (2, 7, 14)

богѧлька ж II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (16, 26); II. 1. 4. Особа без руке (26); II. 2. 1. Особа којѡј недостају прсти (16); II. 3. 4. Особа без ноге (7, 26); III. 2. 2. Особа с телесним недостатком (2, 7)

богѧльѧа в. богѧлька

богиња́в, -а, -о / богиња́в, -а, -о III. 2. 7. Особа с богињама (1–19, 21–23, 26)
богиња́вка ж III. 2. 7. Особа с богињама (6, 9, 14, 20)
богиња́вко м III. 2. 7. Особа с богињама (9, 14, 20, 25)
бођиња́в, -а, -о в. **богиња́в, -а, -о**
бођиња́вка в. **богиња́вка**
бођиња́вко в. **богиња́вко**
бокáт, -а, -о II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (2–3, 7); II. 11. 1. Особа
широких кукова (6)
бóкоша м/ж II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (2–3, 7)
бóлан, -лна, -лно III. 2. 1. Болесна особа (23)
болешлѝв, -а, -о III. 2. 1. Болесна особа (5, 12, 24)
болешлѝвко м III. 2. 1. Болесна особа (20)
бóћес, -та, -то II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (4)
брадáт I. 16. 1. Човек јаке браде (2–3, 6–9, 25)
брадáта I. 16. 4. Жена с брадом (1, 12)
брадоња́ / брадоња́ м I. 16. 1. Човек јаке браде (1–23, 25–26)
брбља́ м III. 3. 2. Особа с говорном маном (12, 15–16, 24)
брбља́вка ж III. 3. 2. Особа с говорном маном (25)
брбља́вко м III. 3. 2. Особа с говорном маном (25)
брбља́вче с III. 3. 2. Особа с говорном маном (25)
брбља́ло с* III. 3. 2. Особа с говорном маном (9)
брблѝв, -а, -о III. 3. 2. Особа с говорном маном (4, 22)
брблѝвац м III. 3. 2. Особа с говорном маном (9)
брблѝвка ж III. 3. 2. Особа с говорном маном (22)
брблѝвко м III. 3. 2. Особа с говорном маном (4, 22)
брбосáн м III. 3. 2. Особа с говорном маном (1, 6)
брбосáнка ж III. 3. 2. Особа с говорном маном (1)
брбостáн м III. 3. 2. Особа с говорном маном (2, 7, 10)
брбостáнка ж III. 3. 2. Особа с говорном маном (10)
брéмес, -та, -то II. 12. 1. Особа танка струка (12)
бр́ка м I. 17. 1. Човек великих бркова (1, 5, 7–11, 13–16, 18–23); I. 17. 2. Човек
малих бркова (4, 10, 12, 17, 21, 25)

бркајла ж I. 16. 6. Жена с брковима
бркајлија / бркајлија м I. 17. 1. Човек великих бркова (7–8, 13, 17, 21, 26)
бркајло м I. 17. 1. Човек великих бркова (12)
бркана ж I. 16. 6. Жена с брковима (23, 26)
брката I. 16. 6. Жена с брковима (1, 3, 8, 12–13, 15, 20–21, 24)
бркица ж I. 17. 2. Човек малих бркова (15, 17, 21, 25–26)
бркна ж I. 16. 6. Жена с брковима (25)
бркоња / бркоња м I. 17. 1. Човек великих бркова (2–3, 6, 11, 16, 25)
бркулóзан, -зна, -зно III. 2. 4. Особа која кашље (6)
брљоња м I. 14. 6. Особа којој се виде десни изнад зуба (25)
брњас, -та, -то I. 14. 6. Особа којој се виде десни изнад зуба (26)
брњча м I. 14. 6. Особа којој се виде десни изнад зуба (16)
брчкав, -а I. 5. 3. I. 5. 3. Особа изборана / намрштена чела (1, 12–13)
брчкољ м* I. 5. 3. I. 5. 3. Особа изборана / намрштена чела (9–10, 23)
брчкољка ж I. 5. 3. I. 5. 3. Особа изборана / намрштена чела (9–10)
брчкољћа в. **брчкољка**
бубрељан м I. 3. 1. Особа широка лица (21); I. 10. 1. Особа дебелих образа (21)
бубрељана ж I. 3. 1. Особа широка лица (21); I. 10. 1. Особа дебелих образа (21)
бубрењак м I. 3. 1. Особа широка лица (17)
бубрењас, -та, -то I. 3. 1. Особа широка лица (12, 17); I. 10. 1. Особа дебелих
образа (2, 12, 14, 17)
бубрењат, -а, -о I. 3. 1. Особа широка лица (12)
бубулéја м* I. 10. 1. Особа дебелих образа (6, 18)
бубулéјка ж I. 10. 1. Особа дебелих образа (18)
бубуљав, -а, -о I. 6. 1. Особа с бубуљицама на лицу (25)
бубуљан м I. 6. 1. Особа с бубуљицама на лицу (16, 24)
бубуљана ж I. 6. 1. Особа с бубуљицама на лицу (16, 24)
бубуљанка ж I. 6. 1. Особа с бубуљицама на лицу (25)
бубуљанко м I. 6. 1. Особа с бубуљицама на лицу (25)
бубуљача ж I. 6. 1. Особа с бубуљицама на лицу (24)
бубуљичав, -а, -о / бубуљичав, -а, -о I. 6. 1. Особа с бубуљицама на лицу (6, 11,
21–22)

бубура́н м I. 3. 1. Особа широка лица (21)

бубура́на ж I. 3. 1. Особа широка лица (21)

бубура́с, -та, -то I. 3. 1. Особа широка лица (4); I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (1, 11)

бубу́рес, -та, -то в. **бубура́с, -та, -то**

булува́н м* I. 1. 4. Особа округле главе (20); III. 1. 6. Изразито дебела особа (6)

бу́лча м I. 5. 1. Особа висока чела (6, 11)

бу́лчес, -та, -то I. 3. 1. Особа широка лица (3)

бу́љав, -а, -о I. 9. 3. Особа буљавих очију (1, 3, 5–7, 11–12, 14, 17)

бу́љина ж* I. 9. 3. Особа буљавих очију (4–5, 7–8, 10, 12, 15–18, 23)

бу́љинче с I. 9. 3. Особа буљавих очију (18)

бу́љко м I. 9. 3. Особа буљавих очију (7, 20)

бу́љна ж I. 9. 3. Особа буљавих очију (1, 3–4, 7, 9–10, 12–14, 17, 19–22, 24–26)

бу́љча м I. 9. 3. Особа буљавих очију (1, 3–10, 12–14, 16–19, 21–26)

бу́љче с I. 9. 3. Особа буљавих очију (7, 13, 25)

бумба́р м* I. 10. 1. Особа дебелих образа (3, 18); III. 1. 6. Изразито дебела особа (23)

бумбарáча ж I. 10. 1. Особа дебелих образа (3)

бумба́рка ж I. 10. 1. Особа дебелих образа (18)

бумба́рче с I. 10. 1. Особа дебелих образа (18)

бумбу́рес, -та, -то I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (6, 11)

бу́нцав, -а, -о I. 10. 1. Особа дебелих образа (23)

бу́нцула ж* I. 2. 1. Особа бујне косе (9, 16)

бу́ре с* III. 1. 6. Изразито дебела особа (2, 7)

бу́цка ж I. 10. 1. Особа дебелих образа (10, 15)

бу́цкас, -та, -то I. 10. 1. Особа дебелих образа (5, 13, 22)

бу́цко м I. 10. 1. Особа дебелих образа (4–5, 10, 15)

бу́цмас, -та, -то I. 10. 1. Особа дебелих образа (4–5)

бу́чав, -а, -о I. 2. 1. Особа бујне косе (6)

бу́чља м I. 2. 1. Особа бујне косе (6, 11)

б́нгов, -а, -о II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (21)

бѣча ж* III. 1. 4. а) Дебела особа ниска раста (21); III. 1. 6. Изразито дебела особа (7)

ваљува́с, -та, -то I. 1. 4. Особа округле главе (13)

ваљува́т, -а, -о I. 1. 4. Особа округле главе (26)

вашѝв, -а, -о I. 2. 11. Особа која има вашке (6, 7, 11, 14)

ва́шља м I. 2. 11. Особа која има вашке (2–7, 9–12, 14–16, 18–20, 22–23)

вашљѝв, -а, -о I. 2. 11. Особа која има вашке (1–2, 5, 7–8, 10, 13, 17, 20, 23, 26)

вашљѝвка ж I. 2. 11. Особа која има вашке (5, 8–9, 14, 21, 24–25),

вашљѝвко м I. 2. 11. Особа која има вашке (1, 8, 13–14, 16–17, 20–23, 25–26)

вашљѝвче с I. 2. 11. Особа која има вашке (25)

вашљѝвштина ж* I. 2. 11. Особа која има вашке (1).

ва́шна ж I. 2. 11. Особа која има вашке (2–4, 6–7, 9–13, 15–16, 18–23, 26)

веђа́н м I. 7. 1. Особа јаких обрва (23–24)

веђа́на ж I. 7. 1. Особа јаких обрва (23)

веђо́ња м I. 7. 1. Особа јаких обрва (20)

веђо́ша м/ж I. 7. 1. Особа јаких обрва (12, 20–22)

велѣричан, -чна, -чно II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (22)

вепѝр м III. 1. 6. Изразито дебела особа (7)

ве́рга м I. 6. 1. Особа с бубуљицама на лицу (16)

ве́ргас, -та, -то I. 6. 1. Особа с бубуљицама на лицу (16)

ве́т, -а, -о / ве́т, -а́, -о́ I. 4. 5. Бледа особа (21, 26); III. 2. 1. Болесна особа (8)

ве́штица ж I. 2. 10. Особа неуредне косе (3, 13, 26); I. 4. 5. Бледа особа (1, 3–5, 9–10, 14–17, 20, 22–23, 26)

ви́ла ж III. 1. 3. Особа стамена стаса (15)

ви́лтрес, -та, -то II. 12. 1. Особа танка струка (9)

вимáта II. 7. 2. Жена великих дојки (7–8)

високочѣлес, -та, -то I. 5. 1. Особа висока чела (8, 16, 21)

ви́так, -тка, -тко II. 12. 1. Особа танка струка (2–3, 6–7, 10, 14–16, 21); III. 1. 3. Особа стамена стаса (9)

ви́ткас, -та, -то II. 12. 1. Особа танка струка (1–2, 7)

ви́цкес, -та, -то II. 12. 1. Особа танка струка (26)

воденича́р м I. 4. 5. Бледа особа (23)

во́л I. 1. 4. Особа округле главе (26); I. 12. 6. Особа широких ноздрва (9–10); I. 18.
 2. Особа дебела врата (10, 23)
воли́на м I. 1. 4. Особа округле главе (26)
вошча́р м I. 4. 3. Особа жута тена (26)
врапче́ с III. 1. 4. б) Мршава особа ниска раста (23)
врати́ња / вратиња́ м I. 18. 2. Особа дебела врата (1, 3–6, 14–16, 18, 22, 25–26)
врати́њака / вратиња́ка ж I. 18. 2. Особа дебела врата (16, 18, 25–26)
врга́ м I. 6. 1. Особа с бубуљицама на лицу (4, 10, 18)
врга́в, -а, -о I. 6. 1. Особа с бубуљицама на лицу (1–2, 4–15, 17–19, 21, 26)
врга́вац м I. 6. 1. Особа с бубуљицама на лицу (12)
врга́вка ж I. 6. 1. Особа с бубуљицама на лицу (18)
врга́вщина ж* I. 6. 1. Особа с бубуљицама на лицу (5, 9)
вргља́ м I. 6. 1. Особа с бубуљицама на лицу (20)
вргна́ I. 6. 1. Особа с бубуљицама на лицу (12, 20)
вргуља́в, -а, -о I. 2. 4. Особа гргураве косе (9)
вргуља́н м I. 2. 4. Особа гргураве косе (9)
врече́ ж* III. 1. 6. Изразито дебела особа (2)
врлина́ ж* II. 12. 1. Особа танка струка (9); III. 1. 5. б) Мршава особа висока раста
 (5, 9)
врпуља́на ж II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (7)
врскава́ц м III. 3. 6. Особа која не изговара све гласове (26)
врскави́ца ж III. 3. 6. Особа која не изговара све гласове (26)
врскавкָ ж III. 3. 6. Особа која не изговара све гласове (25)
врскавкó м III. 3. 6. Особа која не изговара све гласове (25)
врскали́ца ж III. 3. 6. Особа која не изговара све гласове (24)
врскало́ с* III. 3. 6. Особа која не изговара све гласове (3, 12, 17, 20–21)
врскóја м III. 3. 6. Особа која не изговара све гласове (2, 7)
врскуља́н м III. 3. 6. Особа која не изговара све гласове (16)
вртодупкָ ж II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (5, 7, 25)
врторепкָ ж II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (5, 9, 23)
врцало́ с* II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (1)
врцкָ ж II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (24)

врџкава II. 3a. 10. Жена која њише куковима док хода (12, 17)
врџкаста II. 3a. 10. Жена која њише куковима док хода (24)
врџојла ж II. 3a. 10. Жена која њише куковима док хода (23)
врџва ж* III. 1. 4. а) Дебела особа ниска раста (21)
врџвес, -та, -то II. 11. 1. Особа широких кукова (1)
вџшљџв, -а, -о в. **вашљџв, -а, -о**
вџшљџвац м I. 2. 11. Особа која има вашке (24)
вџшљџвка в. **вашљџвка**
вџшљџвко в. **вашљџвко**
вџшљџвча м I. 2. 11. Особа која има вашке (9)
вџшко м I. 2. 11. Особа која има вашке (2, 7),
вџшља в. **вашља**
вџшна в. **вашна**
гавгáл м I. 2. 6. г) Особа црне косе (7, 19)
гавгáлка ж I. 2. 6. г) Особа црне косе (19)
гавгáлче с I. 2. 6. г) Особа црне косе (7)
гáвран м I. 2. 6. г) Особа црне косе (15); I. 4. 2. Особа тамне пути (18)
гáлатан, -тна, -тно III. 1. 2. Ружна особа (4, 7, 11)
галатнџк м* III. 1. 2. Ружна особа (7)
гáлка ж I. 2. 6. г) Особа црне косе (7)
гáлче с I. 2. 6. г) Особа црне косе (7)
гáља м I. 2. 6. г) Особа црне косе (7)
гáра ж I. 2. 6. г) Особа црне косе (8–9, 15, 21); I. 4. 2. Особа тамне пути (9)
гáрав, -а, -о I. 2. 6. г) Особа црне косе (9, 16, 19, 21); I. 4. 2. Особа тамне пути (3, 8, 14–15, 17, 24–25)
гарáвка ж I. 4. 2. Особа тамне пути (3)
гаравúша ж I. 2. 6. г) Особа црне косе (3, 12, 16, 21); I. 4. 2. Особа тамне пути (6, 14)
гарагáн м I. 4. 2. Особа тамне пути (18–19, 23)
гарагáнка ж I. 4. 2. Особа тамне пути (18)
гáрван в. **гáвран**
гаргáнка в. **гарагáнка**

га́рка ж I. 2. 6. г) Особа црне косе (23, 26); I. 4. 2. Особа тамне пути (26)
га́рча м I. 2. 6. г) Особа црне косе (8, 12, 21, 23, 26); I. 4. 2. Особа тамне пути (3, 9, 14, 17, 21)
ге́га м II. 3а. 2. Особа која се гега у ходу (10, 16)
ге́гав, -а, -о II. 3а. 2. Особа која се гега у ходу (3, 7, 12, 17)
ге́галија м II. 3а. 2. Особа која се гега у ходу (26)
ге́гша м II. 3а. 2. Особа која се гега у ходу (7, 18)
ге́ца м II. 3а. 2. Особа која се гега у ходу (6, 9, 13, 20, 24)
ге́цна ж II. 3а. 2. Особа која се гега у ходу (9, 13, 20)
ги́зда м/ж III. 1. 3. Особа стамена стаса (21)
гизда́вко м III. 1. 3. Особа стамена стаса (21)
гили́птер м I. 2. 3. Особа дуге косе (2)
глава́т, -а, -о I. 1. 1. Особа велике главе (6, 13, 25)
главо́ња / главо́ња м I. 1. 1. Особа велике главе (3–4, 7, 10, 12, 14–19, 22–23)
главу́ља ж I. 1. 1. Особа велике главе (25)
главура́н м I. 1. 1. Особа велике главе (5–7, 20, 22)
главура́на ж I. 1. 1. Особа велике главе (5–7, 18, 20)
главура́нче с I. 1. 1. Особа велике главе (5, 7)
главура́т, -а, -о I. 1. 1. Особа велике главе (1, 5, 17, 20); I. 1. 4. Особа округле главе (5)
главу́рда ж* I. 1. 1. Особа велике главе (1, 11, 16, 26)
главурда́н м I. 1. 1. Особа велике главе (1–9, 11–18, 21, 23, 25–26)
главурда́на ж I. 1. 1. Особа велике главе (1–9, 14–15, 17–18, 21, 23, 25)
главурда́нес, -та, -то I. 1. 1. Особа велике главе (8)
главурда́нка ж I. 1. 1. Особа велике главе (7, 26)
главурда́нче с I. 1. 1. Особа велике главе (2, 5, 7)
главу́рина ж* I. 1. 1. Особа велике главе (22)
главуца́н м I. 1. 1. Особа велике главе (23)
главуца́на ж I. 1. 1. Особа велике главе (23)
гла́вча м I. 1. 1. Особа велике главе (6)
гла́вша м I. 1. 1. Особа велике главе (5–6, 11, 19, 25)
гли́ста ж* III. 1. 7. Изразито мршава особа (2)

глобус м* I. 1. 4. Особа округле главе (3)
гломазан, -зна, -зно III. 1. 5. а) Дебела особа висока раста (20)
гломуран, -рна, -рно III. 1. 5. а) Дебела особа висока раста (20)
гло́тан, -тна, -тно III. 1. 2. Ружна особа (7–8, 14)
глу́в, -а́, -о́ I. 11. 5. Особа с дефектом слуха (делимичним / потпуним) (1–2, 7, 11, 16, 19, 21–22)
глува́ја ж* I. 11. 5. Особа с дефектом слуха (делимичним / потпуним) (7, 12)
глува́ћ м I. 11. 5. Особа с дефектом слуха (делимичним / потпуним) (7, 18, 26)
глу́вна ж I. 11. 5. Особа с дефектом слуха (делимичним / потпуним) (1–10, 12–18, 20–26)
глу́вча м I. 11. 5. Особа с дефектом слуха (делимичним / потпуним) (2, 6–7, 13, 17–18, 22–23)
глу́вша м I. 11. 5. Особа с дефектом слуха (делимичним / потпуним) (1–10, 12, 14–15, 18–21, 24–26)
гме́чав, -а, -о III. 1. 4. а) Дебела особа ниска раста (21)
гме́чес, -та, -то III. 1. 4. а) Дебела особа ниска раста (17)
голе́м, -а́, -о́ III. 1. 5. Особа висока раста (1, 4, 8–9, 12–15, 17, 19, 23–24)
големобра́з, -а, -о I. 10. 1. Особа дебелих образа (1)
големобра́зес, -та, -то I. 10. 1. Особа дебелих образа (1)
големоду́пас, -та, -то II. 10. 1. Особа велике задњице (8)
големоно́гас, -та, -то (25); II. 4. 1. Особа великих стопала
големоно́гоња II. 4. 1. Особа великих стопала (25)
големочéлес, -та, -то I. 2. 8. Особа високих зализака (7); I. 5. 1. Особа висока чела (1, 8)
големочéлко м I. 5. 1. Особа висока чела (5)
големочéлоња м I. 5. 1. Особа висока чела (9)
голобра́д I. 16. 2. Човек ретке браде / без браде (11)
голобра́да м I. 16. 2. Човек ретке браде / без браде (15)
голобра́дес I. 16. 2. Човек ретке браде / без браде (15)
голове́цас, -та, -то I. 7. 2. Особа ретких обрва / без обрва (2, 7)
голове́цес, -та, -то в. **голове́цас, -та, -то**
гологла́в, -а, -о I. 2. 9. Лоше ошишана особа (9)

голоб́кас, -та, -то I. 8. 1. Особа без трепавица (9)
голоч́елес, -та, -то I. 2. 8. Особа високих зализака (4)
голоч́елка ж I. 2. 8. Особа високих зализака (15); I. 5. 1. Особа висока чела (15, 20)
голоч́елко м I. 2. 8. Особа високих зализака (15); I. 5. 1. Особа висока чела (15, 20)
голоч́елоња м I. 2. 8. Особа високих зализака (14)
голоши́ја м/ж I. 18. 3. Особа дуга врата (21)
голоши́ка ж I. 18. 3. Особа дуга врата (21)
горел́ив, -а, -о I. 9. 6. Особа крмелјивих очију (1–6, 11)
горел́ивка ж I. 9. 6. Особа крмелјивих очију (2)
ѓоростас м III. 1. 3. Особа стамена стаса (10)
гору́н м III. 1. 3. Особа стамена стаса (15)
готóв, -а, -о III. 2. 1. Болесна особа (24)
гра́ња ж* III. 1. 5. б) Мршава особа висока раста (23)
гр́бав, -а, о II. 5. 1. Особа с грбом (1–6, 8, 10–13, 17, 19, 21–23); II. 6. 1. Особа с избаченим раменом (15, 17)
гр́бавац м II. 5. 1. Особа с грбом (6, 17)
гр́бавштина ж* II. 5. 1. Особа с грбом (6)
гр́бља м II. 5. 1. Особа с грбом (5–7, 9, 14, 16, 18–19, 22–23, 26)
гр́бна ж II. 5. 1. Особа с грбом (2–3, 5, 7–10, 12–16, 18–22, 24–26); II. 6. 1. Особа с избаченим раменом (15, 20, 25)
гргуља́в, -а, -о I. 2. 4. Особа гргураве косе (2, 5, 8, 10, 12–16, 18–21, 24)
гргуља́вко м I. 2. 4. Особа гргураве косе (2–3, 5, 14, 21)
гргуља́вче с I. 2. 4. Особа гргураве косе (2, 5)
гргуља́н м I. 2. 4. Особа гргураве косе (20, 24)
гргуља́на ж I. 2. 4. Особа гргураве косе (20)
гргурáв, -а, -о I. 2. 4. Особа гргураве косе (17, 23)
гргурáн м I. 2. 4. Особа гргураве косе (17, 23)
гргурáна ж I. 2. 4. Особа гргураве косе (17, 23)
грдоси́ја м II. 6. 2. Човек широких рамена (18)
грíвес, -та, -то I. 7. 1. Особа јаких обрва (9)

грíвна ж I. 7. 1. Особа јаких обрва (9)
грíвча м I. 7. 1. Особа јаких обрва (9)
грожњíчав, -а, -о III. 2. 3. Особа која се стално тресе (1–7, 9, 11–16, 20–21, 23, 26)
грóзан, -зна, -зно III. 1. 2. Ружна особа (1–6, 9–10, 12–14, 17–19, 21, 23–24, 26)
грознíк м* III. 1. 2. Ружна особа (3, 8, 10, 12)
грознíчав, -а, -о / грозничáв, -а, -о в. **грожњíчав, -а, -о / грозњíчав, -а, -о**
грознíчавка ж III. 2. 3. Особа која се стално тресе (6, 11)
грозњíчав, -а, -о в. **грожњíчав, -а, -о / грознíчав, -а, -о / грозничáв, -а, -о**
грозóта ж* III. 1. 2. Ружна особа (7)
грозотíја ж* III. 1. 2. Ружна особа (1, 5, 7, 22, 26)
грпча м II. 5. 1. Особа с грбом (3, 13)
грпша м II. 5. 1. Особа с грбом (7, 10, 15, 19–21, 24–25); II. 6. 1. Особа с избаченим раменом (15, 20, 25)
гру́б, -á, -ó III. 1. 2. Ружна особа (1–2, 7, 15, 16, 20, 25)
грудáт II. 7. 1. Човек широких груди (3, 6, 14, 19)
грудáта II. 7. 2. Жена великих дојки (5, 18, 20)
грудóња / грудóња м II. 7. 1. Човек широких груди (1, 5–6, 9, 11–12, 15, 17–18, 20–22, 24–26)
грчав, -а, -о I. 2. 4. Особа гргураве косе (13); I. 18. 4. Особа кратка врата (1)
грчкав, -а, -о I. 2. 4. Особа гргураве косе (1–8)
грчкавко м I. 2. 4. Особа гргураве косе (11)
грчко м I. 2. 4. Особа гргураве косе (13)
грчља м I. 2. 4. Особа гргураве косе (11)
гувна́р м I. 5. 1. Особа висока чела (10)
гуза́н м II. 10. 1. Особа велике задњице (9)
гуза́на ж II. 10. 1. Особа велике задњице (3, 9, 23)
гуза́ра ж* II. 10. 1. Особа велике задњице (1, 5–6, 10–12, 15)
гуза́т, -а, -о II. 10. 1. Особа велике задњице (3, 6, 9, 12–13, 19, 23)
гузи́ца ж* II. 10. 1. Особа велике задњице (23, 25)
гузичáн м II. 10. 1. Особа велике задњице (17)
гузичáна ж II. 10. 1. Особа велике задњице (5, 17)

гузича́р м II. 10. 1. Особа велике задњице (4); II. 11. 1. Особа широких кукова (4)

гузича́ра ж II. 10. 1. Особа велике задњице (4, 17); II. 11. 1. Особа широких кукова (4)

гузича́г, -а, -о II. 10. 1. Особа велике задњице (5); II. 11. 1. Особа широких кукова (4)

гу́зна ж II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (15); II. 10. 1. Особа велике задњице (16, 18, 21, 26)

гу́зоња м II. 10. 1. Особа велике задњице (1, 5, 7, 10–13, 15–19, 23)

гу́лка ж I. 7. 2. Особа ретких обрва / без обрва (2)

гу́лча м I. 2. 9. Лоше ошишана особа (23); I. 7. 2. Особа ретких обрва / без обрва (2)

гу́рав, -а, -о I. 18. 4. Особа кратка врата (14); II. 5. 1. Особа с грбом (13)

гуреља́в, -а, -о в. горелја́в, -а, -о / гу́рљав, -а, -о / гурелја́в, -а, -о / гу́рљав, -а, -о / гурља́в, -а, -о / гурња́в, -а, -о

гурелја́в, -а, -о в. горелја́в, -а, -о / гурелја́в, -а, -о / гурелја́в, -а, -о / гу́рљав, -а, -о / гурља́в, -а, -о / гурња́в, -а, -о

гурелја́вка ж I. 9. 6. Особа крмељивих очију (3, 5)

гурелја́вко м I. 9. 6. Особа крмељивих очију (3, 5)

гу́рљав, -а, -о в. горелја́в, -а, -о / гурља́в, -а, -о / гурелја́в, -а, -о / гурелја́в, -а, -о / гурња́в, -а, -о

гурља́в, -а, -о в. горелја́в, -а, -о / гу́рљав, -а, -о / гурелја́в, -а, -о / гурелја́в, -а, -о / гурња́в, -а, -о

гу́рна ж I. 9. 6. Особа крмељивих очију (3)

гурња́в, -а, -о в. горелја́в, -а, -о / гу́рљав, -а, -о / гурља́в, -а, -о / гурелја́в, -а, -о / гурелја́в, -а, -о / гурелја́в, -а, -о

гу́рча м I. 9. 6. Особа крмељивих очију (1)

гуса́н м I. 18. 3. Особа дуга врата (18)

гу́тав, -а, -о I. 18. 4. Особа кратка врата (10)

гу́шче с II. 2. 3. Особа с кожицом међу прстима (18)

дебéл, -а, -о I. 10. 1. Особа дебелих образа (14); III. 1. 6. Изразито дебела особа (1)

дебелобра́зас, -та, -то I. 10. 1. Особа дебелих образа (5, 24)

дебелобра́зац м I. 10. 1. Особа дебелих образа (24)

дебелобр́азес, -та, -то в. дебелобр́азас, -та, -то
 дебелоу́с, -та, -то I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (26)
 дебелоу́стас, -та, -то I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (26)
 дебелоши́(ј)ка ж I. 18. 2. Особа дебела врата (21, 24)
 дебелоши́ја м/ж I. 18. 2. Особа дебела врата (21, 24)
 дебелошија́н м I. 18. 2. Особа дебела врата (17)
 дебелошија́нка ж I. 18. 2. Особа дебела врата (17)
 дебелоши́јас, -та, -то I. 18. 2. Особа дебела врата (7–8, 12–13)
 дебелоши́јес, -та, -то в. **дебелоши́јас, -та, -то**
 дебелџа́н м I. 10. 1. Особа дебелих образа (4, 26); III. 1. 6. Изразито дебела особа
 (2–4, 8–10, 12, 14–19, 21, 23–24, 26)
 дебелџа́на ж I. 10. 1. Особа дебелих образа (4, 26); III. 1. 6. Изразито дебела особа
 (3–4, 8–9, 15–17, 20–21, 26)
 дебелџко́ м I. 10. 1. Особа дебелих образа (12); III. 1. 6. Изразито дебела особа (5,
 9, 13, 16, 18, 20)
 дебелџу́ша ж III. 1. 6. Изразито дебела особа (20)
 делі́ја м III. 1. 3. Особа стамена стаса (5, 23, 26)
 десна́к м II. 1. 5. Особа вештије десне руке (1–26)
 деснакі́ња ж II. 1. 5. Особа вештије десне руке (2, 5, 7, 14, 17–19, 21, 23–26)
десна́ћиња в. деснакі́ња / дешња́кіња / дешња́киња
 десно́рук, -а, -о II. 1. 5. Особа вештије десне руке (13)
 десња́к в. десна́к / дешња́к
 дешња́к в. десна́к / десња́к
дешња́кіња / дешња́киња в. деснакі́ња / десна́ћиња
 дла́гна ж II. 3. 2. Особа дугих ногу (18, 20–21); III. 1. 5. Особа висока раста (18,
 22, 26)
длагњо́вес, -та, -то в. длагњо́вас, -та, -то
 длагно́г, -а, -о II. 3. 2. Особа дугих ногу (16–17, 24–25)
 длагно́гес, -та, -то II. 3. 2. Особа дугих ногу (5, 8, 12–14, 21)
 длагно́гоња м II. 3. 2. Особа дугих ногу (12–13, 15)
 длагору́к, -а, -о II. 1. 2. Особа дугих руку (14–15, 20–21, 24–25)
 длагору́кас, -та, -то II. 1. 2. Особа дугих руку (1–9, 11, 13–14, 17, 22, 26)

длагорúкес, -та, -то в. длагорúкас, -та, -то / длгорúкас, -та, -то / длгорúћес, -та,
-то / дугорúкас, -та, -то

длагорúкоња м II. 1. 2. Особа дугих руку (15, 20, 25)

длагошíја м/ж I. 18. 3. Особа дуга врата (3, 6–7, 9–11, 13–15, 17–21, 23, 25–26)

длагошíјас, -та, -то I. 18. 3. Особа дуга врата (1–5, 7–8, 12–14, 16–17, 22, 24, 26)

длагошíјес, -та, -то в. длагошíјас, -та, -то / длгошíјас, -та, -то / длгошíјес,
-та, -то / дугошíјес, -та, -то

длагошíјка ж I. 18. 3. Особа дуга врата (7, 9–10, 15, 17–21, 25–26)

длаќав, -а, -о I. 11. 4. Особа длакавих ушију (1); III. 1. 8. Маљава особа (1, 5–7,
13–14, 16–17, 20–23, 25)

длгњóвас, -та, -то I. 1. 5. Особа шпицасте главе (14)

длгобрáзес, -та, -то I. 1. 5. Особа шпицасте главе (5, 8, 22)

длгобрáзес, -та, -то I. 3. 2. Особа уска лица (2–5, 7, 13, 21, 24)

длгокóс, -а, -о I. 2. 3. Особа дуге косе (1, 5–6)

длгокрáкоња м II. 3. 2. Особа дугих ногу (10)

длгокрáћес, -та, -то II. 3. 2. Особа дугих ногу (6)

длгонóг, -а, -о в. длагонóг, -а, -о / длъгонóг, -а, -о / дугонóг, -а, -о

длгонóгас, -та, -то в. длагонóгес, -та, -то / длгонóћес, -та, -то / длгонóгес, -та,
-то

длгонóгес, -та, -то в. длагонóгес, -та, -то / длгонóћес, -та, -то / длгонóгас, -та,
-то

длгонóгоња в. длагонóгоња

длгонóћес, -та, -то то в. длагонóгес, -та, -то / длгонóгес, -та, -то / длгонóгас,
-та, -то

длгонóсас, -та, -то I. 12. 1. Особа велика носа (2)

длгообрáзес, -та, -то в. длгобрáзес, -та, -то / дугобрáзес, -та, -то / длъгообрáзес,
-та, -то

длгошíја в. длагошíја / длъгошíја / дугошíја

длгошíјас, -та, -то в. длагошíјас, -та, -то / длагошíјес, -та, -то / длгошíјес,
-та, -то / дугошíјес, -та, -то

длгошíјес, -та, -то в. длагошíјас, -та, -то / длагошíјес, -та, -то / длгошíјас,
-та, -то / дугошíјес, -та, -то

длгоші́јѣа в. **длагоші́јка** / **длгоші́ка** / **дугоші́јка** / **дльгоші́ка**
длгоші́ка в. **длагоші́јка** / **длгоші́јѣа** / **дльгоші́ка** / **дугоші́јка**
длгоші́че с I. 18. 3. Особа дуга врата (7, 25)
дльгонѠг, -а, -о в. **длгонѠг**, -а, -о / **длагонѠг**, -а, -о / **дугонѠг**, -а, -о
дльгообрѣзес, -та, -то в. **дугобрѣзес**, -та, -то / **длгообрѣзес**, -та, -то / **длгообрѣзес**,
 -та, -то
дльгоші́ја в. **длгоші́ја** / **длагоші́ја** / **дугоші́ја**
дльгоші́ка в. **длгоші́ка** / **длагоші́јка** / **длгоші́јѣа** / **дугоші́јка**
длѣг, -а, -о в. **дѣг**, -ѣ, -Ѡ / **дѣг**, -а, -о
длѣгна в. **дѣгња** / **дѣгна** / **длѣгна**
длѣгња в. **длѣгна** / **дѣгна** / **длѣгна**
длѣгша в. **дѣгша**
дотрајѧл, -а, -о III. 2. 1. Болесна особа (23)
дрѣпља ж* I. 2. 3. Особа дуге косе (2, 5, 7)
дрѣпљав, -а, -о I. 2. 3. Особа дуге косе (5)
дрѣљав, -а, -о I. 9. 6. Особа крмељивих очију (7, 11, 14, 20)
дрѣљавштина ж* I. 9. 6. Особа крмељивих очију (11)
дрѣљна ж I. 9. 6. Особа крмељивих очију (7–10, 12–26)
дрѣљча м I. 9. 6. Особа крмељивих очију (7–10, 12–26)
дрѣсна ж II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (11); II. 11. 1. Особа
 широких кукова (18)
дубѧр м* II. 3. 4. Особа без ноге (18)
дѣгачак, -чка, -чко III. 1. 5. Особа висока раста (13, 25)
дугобрѣзес, -та, -то в. **длгообрѣзес**, -та, -то / **длгообрѣзес**, -та, -то / **дльгообрѣзес**,
 -та, -то
дуголобрѣдес, -та, -то I. 1. 5. Особа шпицасте главе (7)
дугонѠг, -а, -о в. **длагонѠг**, -а, -о / **длгонѠг**, -а, -о
дугонѠсоња м I. 12. 1. Особа велика носа (8)
дугообрѣзес, -та, -то в. **длгообрѣзес**, -та, -то
дугорѣк, -а, -о в. **длагорѣк**, -а, -о
дугорѣкас, -та, -то в. **длагорѣкас**, -та, -то / **длагорѣкес**, -та, -то / **длгорѣкас**, -та,
 -то / **длгорѣћес**, -та, -то

дугорукоња в. длагорукоња

дугошија в. длагошија / длгошија

дугошијес, -та, -то в. длагошијас, -та, -то / длагошијес, -та, -то / длгошијас, -та, -то / длгошијес, -та, -то

дугошијка в. длагошијка / длгошијка / дугошијка

дугошиче в. длгошиче

дугуља́с, -та, -то I. 3. 2. Особа уска лица (22, 25)

дупа́н м II. 10. 1. Особа велике задњице (6, 14)

дупас, -та, -то II. 10. 1. Особа велике задњице (13, 23)

дупа́т, -а, -о II. 10. 1. Особа велике задњице (3, 5–7, 18, 21–22, 25)

дупко м II. 10. 1. Особа велике задњице (14)

дупља м II. 10. 1. Особа велике задњице (21, 26)

дупна ж II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (20); II. 10. 1. Особа велике задњице (6–8, 11, 14, 16, 19–21, 24, 26)

дупоња / дупоња м II. 10. 1. Особа велике задњице (1, 6, 11, 17, 20–22, 24–25)

дупша м II. 10. 1. Особа велике задњице (6)

дурма м/ж I. 10. 1. Особа дебелих образа (7)

дустаба́н м II. 4. 2. Особа равних табана (6, 11),

дустабанлија м II. 4. 2. Особа равних табана (21)

дј́гна в. дла́гна / длѣ́гна / длѣ́гња

дј́гша м II. 3. 2. Особа дугих ногу (18); III. 1. 5. Особа висока раста (10, 18, 22)

ђ́гав, -а, -о в. ге́гав, -а, -о

ђ́гша в. ге́гша

ђуђума́ча ж I. 2. 1. Особа бујне косе (7)

ђума ж I. 2. 1. Особа бујне косе (13)

ђумес, -та, -то I. 2. 1. Особа бујне косе (4, 7, 12–13, 15, 17)

ђумка ж I. 2. 1. Особа бујне косе (15)

ђумна ж I. 2. 1. Особа бујне косе (7)

ђумча м I. 2. 1. Особа бујне косе (7)

ђумче с I. 2. 1. Особа бујне косе (7)

жго́ља м III. 1. 7. Изразито мршава особа (2, 7, 21)

жгóльав, -а, -о I. 10. 2. Особа упалих образа (5); III. 1. 4. б) Мршава особа ниска раста (15, 17); III. 1. 7. Изразито мршава особа (1, 3, 5, 7, 12, 15, 17, 22, 25)

жгољáвко м I. 10. 2. Особа упалих образа (25); III. 1. 7. Изразито мршава особа (19)

жгóљна ж III. 1. 4. б) Мршава особа ниска раста (17); III. 1. 7. Изразито мршава особа (8)

ждр́ља м I. 9. 6. Особа крмељивих очију (6)

ждр́љав, -а, -о I. 9. 6. Особа крмељивих очију (6)

ждр́љча м I. 9. 6. Особа крмељивих очију (6)

женá ж* I. 16. 2. Човек ретке браде / без браде (23)

жира́фа ж* I. 18. 3. Особа дуга врата (18)

ж́т I. 16. 4. б) Човек жутих бркова (1)

жлтáјћа ж I. 4. 3. Особа жута тена (6, 9, 15, 17); I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе (9, 12)

жље́бав, -а, -о I. 13. 1. Особа великих уста (1, 5)

жље́бна ж I. 13. 1. Особа великих уста (21)

жљебура́н м I. 13. 1. Особа великих уста (1, 4)

жљебура́на ж I. 13. 1. Особа великих уста (1, 4)

жљебура́т, -а, -о I. 13. 1. Особа великих уста (4)

жље́пча м I. 13. 1. Особа великих уста (1, 21)

жми́кља м I. 9. 2. Особа ситних очију (5)

жми́рко м I. 9. 2. Особа ситних очију (23)

жми́рна ж I. 9. 2. Особа ситних очију (21)

жми́рча м I. 9. 2. Особа ситних очију (10, 21)

жму́ра м I. 9. 2. Особа ситних очију (6, 11)

жму́рав, -а, -о I. 9. 2. Особа ситних очију (1–3, 6–7, 12, 14, 17)

жму́рна ж I. 9. 2. Особа ситних очију (1–4, 6, 8–10, 12–22, 24–26)

жму́рча м I. 9. 2. Особа ситних очију (1, 3–4, 6–22, 24–26)

жму́рче с I. 9. 2. Особа ситних очију (7, 25)

жу́га м/ж I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе (6)

жу́ил м I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе (24); I. 4. 3. Особа жута тена (24)

жу́ја м I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе (11); I. 4. 3. Особа жута тена (6)

жу́јка ж I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе (4, 13, 18)

жу́т, -á, -ó / жу́т, -а, -о; I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе (1, 3, 5, 7, 9–11, 16, 19, 21, 25); I. 4. 3. Особа жута тена (1–2, 5–6, 17, 25); I. 16. 3. б) Човек жуте браде (5, 8, 14, 25)

жутáјка в. жлтáјћа

жутáрка ж I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе (7)

жутарчé с I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе (7)

жутарџц м I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе (7); I. 4. 3. Особа жута тена (14), I. 16. 3. б) Човек жуте браде (14).

жутиља́в, -а, -о (26) I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе

жу́тка ж I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе (3, 10, 15, 17, 21, 23–25); I. 4. 3. Особа жута тена (14, 16, 20, 24–25)

жу́тко м I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе (3, 19, 25), I. 4. 3. Особа жута тена (20–21, 23); III. 2. 1. Болесна особа (19)

жу́тља м III. 2. 1. Болесна особа (24)

жутобра́доња м I. 16. 3. б) Човек жуте браде (9)

жутобрџк I. 16. 4. б) Човек жутих бркова (16, 26)

жутобрџкоња м I. 16. 4. б) Човек жутих бркова (25)

жутоња м I. 4. 3. Особа жута тена (19),

жу́ћа м I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе (1–8, 10, 13, 15–18, 21–22, 26); I. 4. 3. Особа жута тена (1, 6, 9–10, 15–16, 18, 21, 23, 25); жу́ћа I. 16. 3. б) Човек жуте браде (1, 5, 7, 10–11, 13–14, 21–23); I. 16. 4. б) Човек жутих бркова (3–5, 10–11, 13, 17, 21)

жу́ћес, -га, -то I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе (17)

жу́ћка ж I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе (10, 12)

жу́ћко м I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе (16, 23); I. 16. 3. б) Човек жуте браде (23)

за́водница ж II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (10)

за́држна II. 7. 2. Жена великих дојки (23); II. 10. 1. Особа велике задњице (23); II. 11. 1. Особа широких кукова (11)

заду́шљив, -а, -о III. 2. 4. Особа која кашље (10)

заéцко м III. 3. 3. Особа која замуцкује (2, 7)

заецкóја м* III. 3. 3. Особа која замуцкује (2, 7)
за́јац м* I. 13. 4. Особа са зечјом усном (23); I. 14. 1. Особа великих зуба (23); I. 14. 5. Особа истурених предњих зуба (3, 19, 21)
за́јко м* I. 13. 4. Особа са зечјом усном (19)
зали́зан, -а, -о I. 2. 5. Особа зализане косе (1–4, 7, 9, 12–15, 17, 19–22, 25–26); I. 2. 8. Особа високих зализака (19)
зализа́нка / зали́занка ж I. 2. 5. Особа зализане косе (7, 10, 16, 18, 23, 26)
зализа́нко / зали́занко м I. 2. 5. Особа зализане косе (7, 10, 14, 16, 18, 21, 23, 25); I. 2. 8. Особа високих зализака (10, 19)
зализа́нче с (7), I. 2. 5. Особа зализане косе
зализо́јла ж (6, 24), I. 2. 5. Особа зализане косе
зализо́јло м (24), I. 2. 5. Особа зализане косе
зали́сен, -а, -о I. 2. 8. Особа високих зализака (8, 13, 20)
зали́шен, -а, -о в. **зали́сен, -а, -о**
зап́ртак м* I. 1. 2. Особа мале главе (7)
запу́павéл, -а, -о II. 9. 1. Особа велика стомака (7)
за́һитен, -а, -о I. 6. 1. Особа с младежом на лицу (11)
збр́цкан, -а I. 5. 3. I. 5. 3. Особа изборана / намрштена чела (4–6, 8, 11–14, 20, 22–23)
збу́цан, -а, -о I. 18. 4. Особа кратка врата (4)
згмéчен, -а, -о I. 18. 4. Особа кратка врата (4, 9)
зго́дан, -дна, -дно II. 12. 1. Особа танка струка (18); III. 1. 3. Особа стамена стаса (1, 9, 12, 22)
згу́жвен, -а, -о I. 18. 4. Особа кратка врата (15)
згу́рав, -а, -о I. 18. 4. Особа кратка врата (13)
згурéн, -а, -о I. 18. 4. Особа кратка врата (4, 9, 15, 26)
згу́цав, -а, -о I. 18. 4. Особа кратка врата (3)
згу́цан, -а, -о I. 18. 4. Особа кратка врата (5)
зде́пас, -та, -то II. 3. 1. Особа кратких ногу (5, 12); III. 1. 4. а) Дебела особа ниска раста (12, 24)
зе́ка м* I. 2. 6. а) 2. Особа седе косе (4); I. 13. 4. Особа са зечјом усном (23); I. 16. 4. а) Човек белих бркова (3)

зéкас, -та, -то I. 2. 6. а) 2. Особа седе косе (23)
зéкоња м I. 2. 6. а) 2. Особа седе косе (9); I. 13. 4. Особа са зечјом усном (4)
зелéнко м I. 2. 6. а) 2. Особа седе косе (7–8, 15, 18–19, 21); I. 16. 3. а) Човек беле
 браде (19, 21); I. 16. 4. а) Човек белих бркова (21)
зловрéмац м I. 5. 3. Особа изборана / намрштена чела (6, 17)
злóјна ж I. 12. 5. Особа прђаста носа (7)
злóјча м I. 12. 5. Особа прђаста носа (7)
злóјчав, -а, -о I. 12. 5. Особа прђаста носа (7)
змéј м II. 5. 2. Особа с крилима (2, 7, 26)
змеовít, -а, -о II. 5. 2. Особа с крилима (6, 11)
змијоглт, -а, -о I. 18. 3. Особа дуга врата (6)
зрíкав, -а, -о I. 9. 4. Разрока особа (23)
зрикáн м I. 9. 4. Разрока особа (23)
зúба м I. 14. 1. Особа великих зуба (23)
зубáн м I. 14. 1. Особа великих зуба (7, 23); I. 14. 5. Особа истурених предњих
 зуба (23)
зубáт, -а, -о I. 14. 1. Особа великих зуба (7, 13, 19, 23, 26)
зúбља м I. 14. 1. Особа великих зуба (23)
зúбна ж I. 14. 1. Особа великих зуба (5, 12, 14, 20, 23); I. 14. 5. Особа истурених
 предњих зуба (20)
зúбоња / зубóња м (21), I. 14. 1. Особа великих зуба (1, 5–8, 10–17, 19–22, 26); I.
 14. 5. Особа истурених предњих зуба (20)
зúбоњка ж I. 14. 1. Особа великих зуба (7, 15)
зúбоњћа в. **зúбоњка**
зúбоњче с I. 14. 1. Особа великих зуба (7)
сивáн м III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (6)
сívља м III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (6)
сíља м I. 9. 2. Особа ситних очију (21, 26)
сíљав, -а, -о I. 9. 2. Особа ситних очију (21)
сíљна ж I. 9. 2. Особа ситних очију (25)
сíљча м I. 9. 2. Особа ситних очију (25)
сíљче с I. 9. 2. Особа ситних очију (25)

íземчес, -та, -то / изёмчес, -та, -то III. 1. 3. Особа стамена стаса 6, 11, 26)
íзмичан, -чна, -чно II. 12. 1. Особа танка струка (1)
изнемо́гал, -гла, -гло (6); III. 2. 1. Болесна особа
инвали́д м* II. 3. 4. Особа без ноге (9, 14, 26)
и́њав, -а, -о I. 4. 5. Бледа особа (3)
искали́л, -а, -о I. 14. 5. Особа истурених предњих зуба (7)
искривен, -а, -о II. 5. 1. Особа с грбом (11)
искривоклчен, -а, -о II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (6, 11)
исциврѝл, -а, -о I. 4. 5. Бледа особа (18); I. 18. 1. Особа танка врата (18)
ичамрѝл, -а, -о I. 4. 5. Бледа особа (21, 26); III. 2. 1. Болесна особа (6, 9, 23)
ишчаву́љен, -а, -о II. 6. 1. Особа с избаченим раменом (14)
ишчамрѝл, -а, -о в. **ичамрѝл, -а, -о**
ишчѝпен, -а, -о I. 13. 3. Особа кривих уста (3–4, 12); II. 6. 1. Особа с избаченим
раменом (4, 14)
ишчепѝтина ж* I. 13. 3. Особа кривих уста (3–4)
јабуча́р м I. 1. 4. Особа округле главе (2)
јавти́кљав, -а, -о (5), III. 2. 4. Особа која кашље (2–8, 13, 15, 18–22, 24–25)
ја́рѝц м I. 2. 9. Лоше ошишана особа (7)
јевти́кав, -а, -о III. 2. 4. Особа која кашље (1–2, 6–7, 10–12, 14, 17, 21)
јевти́кавштина ж* III. 2. 4. Особа која кашље (1, 6, 11)
јевти́кља м* III. 2. 4. Особа која кашље (6, 8)
јевти́кљав, -а, -о в. **јавти́кљав, -а, -о**
јевти́кљавка ж III. 2. 4. Особа која кашље (24–25)
јевти́кљавштина ж* III. 2. 4. Особа која кашље (9)
јевти́кна ж III. 2. 4. Особа која кашље (20)
јевти́чав, -а, -о III. 2. 4. Особа која кашље (11, 23)
јевти́чавка ж III. 2. 4. Особа која кашље (6)
једноо́клав, -а, -о I. 9. 7. Особа с дефектом вида (делимичним / потпуним) (6)
једнорáмес, -та, -то II. 6. 1. Особа с избаченим раменом (26)
једнострáнес, -та, -то I. 13. 3. Особа кривих уста (1); II. 6. 1. Особа с избаченим
раменом (1, 7, 12, 18–19, 21)
једностра́њес, -та, -то в. **једнострáнес, -та, -то**

јелá ж* II. 12. 1. Особа танка струка (10, 23)
јереби́ца ж II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (4)
јецкав, -а, -о III. 3. 3. Особа која замуцкује (16)
јецкавац м III. 3. 3. Особа која замуцкује (1, 2, 7)
јецкало с* III. 3. 3. Особа која замуцкује (4, 9–10, 12, 15, 17–18, 21, 24)
јецкоња м III. 3. 3. Особа која замуцкује (11, 22)
кабада́хија м II. 6. 2. Човек широких рамена (9)
калимéро м III. 1. 4. б) Мршава особа ниска раста (9, 21)
камáра ж* III. 1. 6. Изразито дебела особа (23)
карака́т, -а, -о II. 3. 2. Особа дугих ногу (19–21)
карака́ча ж* II. 3. 2. Особа дугих ногу (7, 13)
карако́нцула ж* III. 1. 2. Ружна особа (5, 13); III. 1. 5. а) Дебела особа висока раста (1, 5, 7, 12, 14, 17, 21)
карапа́н м II. 4. 1. Особа великих стопала (21)
ка́рлица ж* I. 13. 1. Особа великих уста (12, 17, 23–24)
ка́рча м I. 13. 1. Особа великих уста (12, 21)
кашљичав, -а, -о / кашљичáв, -а, -о III. 2. 4. Особа која кашље (2, 5–7, 9–12, 23, 25)
кашљичáвка ж III. 2. 4. Особа која кашље (20)
кашљичáвко м III. 2. 4. Особа која кашље (20)
кашљопр́д м III. 2. 4. Особа која кашље (16)
кашљопр́дна ж III. 2. 4. Особа која кашље (16)
кашљотр́т м III. 2. 4. Особа која кашље (6)
кебуља́н м I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (18)
кебуља́на ж I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (18)
кежоња м I. 14. 6. Особа којој се виде десни изнад зуба (22)
ке́лав, -а I. 2. 2. Особа без косе (1–26); I. 2. 8. Особа високих зализака (1, 5)
ке́лав, -а, -о I. 7. 2. Особа ретких обрва / без обрва (15)
ке́лавка ж I. 2. 2. Особа без косе (3, 25)
кела́вко м I. 2. 2. Особа без косе (3, 16, 25)
келáна ж I. 2. 2. Особа без косе (14)

кѣлча м I. 2. 2. Особа без косе (1, 6–7, 9–10, 12–15, 18–23); I. 2. 8. Особа високих зализака (1, 5, 14, 16)

кѣпа м III. 1. 4. Особа ниска раста (10, 18)

кѣпѣц м III. 1. 4. Особа ниска раста (1, 5–7, 9, 21–22); II. 3. 1. Особа кратких ногу (23)

кесѣр м* I. 1. 5. Особа шпицасте главе (2, 7, 16, 19, 21–22, 24); I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње) (7, 14–16, 19–20)

кесерáна м I. 1. 5. Особа шпицасте главе (16); I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње) (16)

кесѣрко м I. 1. 5. Особа шпицасте главе (10–11), I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње) (20)

кесуљán м I. 9. 8. Особа с подочњацима (10)

кијав, -а, -о III. 2. 5. Особа која кија (4, 23)

кијавичав, -а, -о III. 2. 5. Особа која кија (2, 6–7, 9, 11, 13, 17, 21)

кијавичár м (26), III. 2. 5. Особа која кија

кијавичárка ж (26), III. 2. 5. Особа која кија

кијавка / кијáвка ж III. 2. 5. Особа која кија (5, 16, 25)

кијавко / кијáвко м III. 2. 5. Особа која кија (5, 16, 21, 25)

кијавштина ж* III. 2. 5. Особа која кија (18)

килав, -а, -о III. 2. 9. Особа која има килу (1–2, 4–8, 11, 14, 17, 19, 21, 23)

килавко / килáвко м III. 2. 9. Особа која има килу (20–21)

килна ж III. 2. 9. Особа која има килу (2–3, 5, 7, 9–10, 12–16, 18, 20, 22–26)

килоња м III. 2. 9. Особа која има килу (17)

килча м III. 2. 9. Особа која има килу (2–7, 9–15, 17–26)

килша м III. 2. 9. Особа која има килу (16),

кинѣз м I. 1. 2. Особа мале главе (20); III. 1. 4. Особа ниска раста (24)

кисѣр в. **кесѣр / ћесѣр**

кисерѣс, -та, -то I. 1. 5. Особа шпицасте главе (24)

кицош м I. 17. 2. Човек малих бркова (1, 3, 5–6, 11, 13, 19, 23–24); III. 1. 3. Особа стамена стаса (7, 14)

кицошли́ка ж II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (2–3); III. 1. 3. Особа стамена стаса (7, 14)

клапнѹл, -а, -о III. 2. 1. Болесна особа (6)
клѣмна ж I. 11. 1. Особа великих / клемпавих ушију (24)
клѣмпа м I. 11. 1. Особа великих / клемпавих ушију (4–5, 8, 10, 12–15, 17–19, 21, 23, 26)
клѣмпав, -а, -о I. 11. 1. Особа великих / клемпавих ушију (1, 4–7, 11–12, 14, 17, 21, 23)
клѣмпавка ж I. 11. 1. Особа великих / клемпавих ушију (26)
клѣмпоња м I. 11. 1. Особа великих / клемпавих ушију (16)
клемпѹр м I. 11. 1. Особа великих / клемпавих ушију (10)
клѣмша м I. 11. 1. Особа великих / клемпавих ушију (24)
клѣчка м/ж II. 6. 1. Особа с избаченим раменом (7)
клѣмка ж II. 3а. 2. Особа која се гега у ходу (25)
клѣмша м II. 3а. 2. Особа која се гега у ходу (25)
клѣпав, -а, -о I. 11. 1. Особа великих / клемпавих ушију (2, 6)
клѣпес, -та, -то I. 11. 1. Особа великих / клемпавих ушију (6, 11)
клѣпна ж I. 11. 1. Особа великих / клемпавих ушију (2–3, 7, 20, 22, 25)
клѣпша ж I. 11. 1. Особа великих / клемпавих ушију (2–4, 6–7, 16, 19–20, 22, 25)
клнес, -та, -то I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње) (9)
кљѣкав, -а, -о II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (6)
кљѣкавштина ж* II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (6)
кљѹнав, -а, -о I. 12. 3. Особа кукаста носа (1)
кљѹнава ж I. 12. 3. Особа кукаста носа (5)
кљѹнас, -та, -то I. 12. 3. Особа кукаста носа (2, 12, 25)
кљѹнат, -а, -о I. 12. 3. Особа кукаста носа (4)
кљѹнес, -та, -то в. **кљѹнас, -та, -то**
кљѹница ж I. 12. 3. Особа кукаста носа (3, 17)
кљѹнка ж I. 12. 3. Особа кукаста носа (2, 4–5, 7–8, 10, 12, 14–16, 18–22, 25–26)
кљѹнча м I. 12. 3. Особа кукаста носа (1–5, 7–10, 12–26)
кобилѣча ж II. 11. 1. Особа широких кукова (21)
коврѣав, -а, -о I. 2. 4. Особа гргураве косе (12)
козѣ ж* I. 2. 9. Лоше ошишана особа (7)

коколáн м I. 9. 1. Особа крупних очију (1–26); I. 9. 3. Особа буљавих очију (4, 9–10, 13–14, 18, 20, 22–24, 26)

коколáна ж I. 9. 1. Особа крупних очију (1–2, 4–9, 11–12, 14, 16, 18, 20, 23–25); I. 9. 3. Особа буљавих очију (4, 9, 14, 18, 20, 22–24),

коколáнка ж I. 9. 1. Особа крупних очију (3, 8, 10, 13, 17, 19, 21, 26); I. 9. 3. Особа буљавих очију (10, 13, 26)

коколáнче с I. 9. 1. Особа крупних очију (2–3, 5–7, 13, 16, 18, 22, 25)

коколáт, -а, -о I. 9. 1. Особа крупних очију (1, 6, 8, 11–12, 18)

кокоблче с I. 9. 1. Особа крупних очију (25)

кокобшка ж* I. 9. 2. Особа ситних очију (19)

кольц м* III. 1. 5. б) Мршава особа висока раста (3)

компíр м* I. 2. 9. Лоше ошишана особа (18)

комърџ м* III. 1. 4. б) Мршава особа ниска раста (7)

кондилáт, -а, -о II. 3. 2. Особа дугих ногу (6)

кондилáча ж II. 3. 2. Особа дугих ногу (6)

кобњ м I. 14. 1. Особа великих зуба (23)

косáр м I. 2. 1. Особа бујне косе (6); I. 2. 3. Особа дуге косе (6, 11)

космáт, -а, -о I. 2. 1. Особа бујне косе (14)

космура́н м I. 2. 1. Особа бујне косе (17, 20–21, 23–24); I. 2. 3. Особа дуге косе (5, 13, 21, 23)

космура́на ж I. 2. 1. Особа бујне косе (14, 17, 20–21, 23–24); I. 2. 3. Особа дуге косе (5, 23)

космура́т, -а, -о I. 2. 1. Особа бујне косе (1, 5, 8, 14, 21); I. 2. 3. Особа дуге косе (13, 19)

костíт, -а, -о III. 1. 7. Изразито мршава особа (11)

кострéш м I. 7. 1. Особа јаких обрва (26)

кострéшка ж I. 7. 1. Особа јаких обрва (15, 26)

кострéшко м I. 7. 1. Особа јаких обрва (15)

коштáн м I. 1. 2. Особа мале главе (23)

коштели́в, -а, -о I. 3. 2. Особа уска лица (8); I. 10. 2. Особа упалих образа (8, 15); III. 1. 7. Изразито мршава особа (8, 10, 12–13, 22);

коштели́вка ж III. 1. 7. Изразито мршава особа (8)

коштѣлка ж I. 3. 2. Особа уска лица (6); I. 10. 2. Особа упалих образа (15); III. 1.

7. Изразито мршава особа (2, 7, 11, 15)

коштѣлко м I. 10. 2. Особа упалих образа (15); III. 1. 7. Изразито мршава особа (15)

коштѣлѣна в. **коштѣлка**

коштуља́в, -а, -о в. **коштељѣ́в, -а, -о** / **коштуљѣ́в, -а, -о** / **коштуња́в, -а, -о** /
коштурља́в, -а, -о / **коштурљѣ́в, -а, -о**

коштуљѣ́в, -а, -о в. **коштељѣ́в, -а, -о** / **коштуља́в, -а, -о** / **коштуња́в, -а, -о** /
коштурља́в, -а, -о / **коштурљѣ́в, -а, -о**

коштуња́в, -а, -о в. **коштељѣ́в, -а, -о** / **коштуља́в, -а, -о** / **коштуљѣ́в, -а, -о** /
коштурља́в, -а, -о / **коштурљѣ́в, -а, -о**

коштурља́в, -а, -о в. **коштељѣ́в, -а, -о** / **коштуља́в, -а, -о** / **коштуљѣ́в, -а, -о** /
коштуња́в, -а, -о / **коштурљѣ́в, -а, -о**

коштурљѣ́в, -а, -о в. **коштељѣ́в, -а, -о** / **коштуља́в, -а, -о** / **коштуљѣ́в, -а, -о** /
коштуња́в, -а, -о / **коштурља́в, -а, -о**

кра́ка м II. 3. 2. Особа дугих ногу (3)

крака́н м II. 3. 2. Особа дугих ногу (23)

крака́т, -а, -о II. 3. 2. Особа дугих ногу (5–7, 11, 13, 16, 19, 21–24, 26)

кра́коња м II. 3. 2. Особа дугих ногу (3)

кра́ставица ж* I. 2. 9. Лоше ошишана особа (23)

кратковѣ́д, -а, -о I. 9. 7. Особа с дефектом вида (делимичним / потпуним) (1–2, 5, 7, 12, 14, 16–18, 20–22)

кратковѣ́дес, -та, -то I. 9. 7. Особа с дефектом вида (делимичним / потпуним) (24)

кратконо́г, -а, -о II. 3. 1. Особа кратких ногу (16, 23–25)

кратконо́гас, -та, -то II. 3. 1. Особа кратких ногу (5, 14, 16, 21, 25)

кратконо́гес, -та, -то в. **кратконо́гас, -та, -то** / **кратконо́ђес, -та, -то**

кратконо́гоња м II. 3. 1. Особа кратких ногу (8, 20)

кратконо́ђес, -та, -то в. **кратконо́гас, -та, -то** / **кратконо́гес, -та, -то**

краткору́к, -а, -о II. 1. 1. Особа кратких руку (1, 15, 20–21, 24–26)

краткору́кас, -та, -то II. 1. 1. Особа кратких руку (1–5, 7–9, 12, 17, 22, 25–26)

краткору́кес, -та, -то в. **краткору́кас, -та, -то** / **краткору́ћес, -та, -то**

краткорућес, -та, -то в. краткорућас, -та, -то / краткорујес, -та, -то
краткочéлац м I. 5. 2. Особа ниска чела (20)
краткочéлка ж I. 5. 2. Особа ниска чела (20)
краткошија м/ж I. 18. 4. Особа кратка врата (2, 4, 6–7, 13, 16–21, 23–25)
краткошијас, -та, -то I. 18. 4. Особа кратка врата (1–2, 5, 7–8, 12, 16, 20, 22, 24)
краткошијес, -та, -то в. краткошијас, -та, -то
краткошијћа в. краткошиќа
краткошиќа ж I. 18. 4. Особа кратка врата (7–8, 16–22, 24–25)
краткошиће с I. 18. 4. Особа кратка врата (25)
крéзав, -а, -о I. 14. 3. Особа без зуба (26)
крéзуб, -а, -о I. 14. 3. Особа без зуба (16, 21)
крíв, -á, -ó II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (1, 6, 14, 20, 23, 25); II. 3а. 1.
 Особа која храмље (5)
кривáк м II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (17, 23)
кривáн м I. 13. 3. Особа кривих уста (15)
кривáнка ж I. 13. 3. Особа кривих уста (15)
кривељáн м (11); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (6, 11)
крíвка ж II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (12, 14–17, 24–25); II. 3а. 1.
 Особа која храмље (6, 16–17)
крíвља м II. 3а. 1. Особа која храмље (23)
крíвна ж I. 13. 3. Особа кривих уста (11); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге /
 ногу (13–14, 17, 20, 26), II. 3а. 1. Особа која храмље (12, 20, 24–26)
кривозуб, -а, -о I. 14. 4. Особа кривих зуба (23)
кривозубес, -та, -то I. 14. 4. Особа кривих зуба (26)
кривозупка ж I. 14. 4. Особа кривих зуба (3, 8, 16, 20)
кривозубља м I. 14. 4. Особа кривих зуба (24)
кривозубна ж I. 14. 4. Особа кривих зуба (2, 4–5, 9, 13, 16, 18, 24–25)
кривозубоња м I. 14. 4. Особа кривих зуба (1–5, 7–9, 12–13, 15–18, 20, 25)
кривозубоњка ж I. 14. 4. Особа кривих зуба (7, 15)
кривозубоњћа в. кривозубоњка
кривојéда м I. 13. 3. Особа кривих уста (7)
кривојéтка ж I. 13. 3. Особа кривих уста (7)

кривоклѣчка м/ж II. 6. 1. Особа с избаченим раменом (9)
кривоклѣк, -а, -о II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (2, 9)
кривоклѣкас, -та, -то II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (2)
кривоклѣкна ж II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (2, 9)
кривоклѣкоња м II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (10)
кривоклѣкоша м/ж II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (10)
кривоног, -а, -о II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (16, 24–26)
кривоногас, -та, -то II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (5, 13, 21)
кривоногес, -та, -то в. **кривоногас, -та, -то** / **кривоногѣс, -та, -то**
кривоногоња м II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (25)
кривоногѣс, -та, -то в. **кривоногас, -та, -то** / **кривоногес, -та, -то**
кривонос, -а, -о I. 12. 2. Особа крива носа (2–3, 11, 13, 16, 23, 25–26)
кривоносес, -та, -то I. 12. 2. Особа крива носа (2, 9)
кривоноска ж I. 12. 2. Особа крива носа (6, 12, 16–17, 26)
кривоносоња м I. 12. 2. Особа крива носа (1, 5, 7, 10, 12, 15–18, 24–25)
криворамес, -та, -то II. 6. 1. Особа с избаченим раменом (3)
кривоус, -та, -то I. 13. 3. Особа кривих уста (23)
кривоустас, -та, -то I. 13. 3. Особа кривих уста (24, 26)
кривоустачка ж I. 13. 3. Особа кривих уста (26)
кривоустес, -та, -то в. **кривоустас, -та, -то**
кривошија м/ж I. 18. 5. Особа крива врата (1–26)
кривошијас, -та, -то I. 18. 5. Особа крива врата (1–2, 5, 7–8, 13)
кривошијес, -та, -то в. **кривошијас, -та, -то**
кривошијка ж I. 18. 5. Особа крива врата (3, 5, 7–10, 12, 14–22, 24–26)
кривошијћа в. **кривошијка**
кривошиче с I. 18. 5. Особа крива врата (7, 18, 25)
кривуљан в. **кривељан**
кривча м II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (6, 11, 13, 15, 17, 23); II. 3а. 1. Особа која храмље (6, 11, 17)
кривша м I. 13. 3. Особа кривих уста (11); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (6, 11–12, 15–16, 20, 24, 26); II. 3а. 1. Особа која храмље (6, 11–12, 15–16, 20, 24–26); II. 6. 1. Особа с избаченим раменом (10)

крилат, -а, -о II. 5. 2. Особа с крилима (23)
крилаш м II. 5. 2. Особа с крилима (3)
крилча м II. 5. 2. Особа с крилима (16)
крљна ж I. 12. 7. Особа без носа (2–5, 7–8, 14–19, 21–22, 24–26); I. 13. 4. Особа са зечјом усном (5)
крмељан м I. 9. 6. Особа крмељивих очију (23)
крмељана ж (23). I. 9. 6. Особа крмељивих очију
крн, -á, -ó / крњ, -á, -ó I. 12. 7. Особа без носа (1–3, 9–10, 14, 19, 25)
крнка в. **крљна / крња**
крнча м I. 12. 7. Особа без носа (1–4, 8–12, 14–18, 21–22, 24–26)
крња м I. 12. 4. Особа кратка затупаста носа (14–15, 19, 21); I. 12. 7. Особа без носа (5–7, 9–12, 16–17, 19, 21, 23–24); I. 13. 4. Особа са зечјом усном (5)
крњав, -а, -о I. 12. 7. Особа без носа (1, 7, 17)
крња в. **крљна / крнка**
крња в. **крнча**
крњче с I. 12. 7. Особа без носа (18, 25)
крошњар м I. 1. 3. Особа четвртасте главе (16); I. 1. 4. Особа округле главе (1)
крошња ж II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (19)
крóшњес, -та, -то I. 1. 3. Особа четвртасте главе (16); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (16)
крт м* I. 14. 5. Особа истурених предњих зуба (16)
крупан, -пна, -пно II. 6. 2. Човек широких рамена (18, 25); III. 1. 5. а) Дебела особа висока раста (4, 12)
кубе с* II. 3. 1. Особа кратких ногу (26); III. 1. 4. а) Дебела особа ниска раста (26)
кудрав, -а, -о I. 2. 4. Особа гргураве косе (16)
кудравица ж I. 2. 4. Особа гргураве косе (16)
кука ж* I. 18. 5. Особа крива врата (23)
кукат, -а, -о II. 11. 1. Особа широких кукова (20)
кукљьц м* II. 5. 1. Особа с грбом (6)
кумита м/ж I. 2. 3. Особа дуге косе (16)
кундрав, -а, -о I. 2. 4. Особа гргураве косе (26)

ку́рјак м* I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње) (23); II. 7. 1. Човек широких груди (10); III. 1. 8. Маљава особа (10)

ку́тлас, -та, -то II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (12)

кѣлна ж I. 14. 5. Особа истурених предњих зуба (18)

кѣлча м I. 14. 5. Особа истурених предњих зуба (18)

лабади́на ж* III. 1. 5. б) Мршава особа висока раста (23)

ла́брњас, -та, -то I. 13. 1. Особа великих уста (16)

ла́ђа ж II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (18)

лева́к м II. 1. 6. Особа вештије леве руке (1–26)

леваки́ња / левакиња ж II. 1. 6. Особа вештије леве руке (2, 5, 14, 17–19, 21, 23–26)

лемѐз м* II. 1. 2. Особа дугих руку (23)

лепотáн м III. 1. 1. Лепа особа (7, 13, 16, 24); III. 1. 3. Особа стамена стаса (16, 18, 24),

лепотáнка ж III. 1. 1. Лепа особа (7, 24)

лепотáнче с III. 1. 1. Лепа особа (7)

лепотáца ж III. 1. 1. Лепа особа (24); III. 1. 3. Особа стамена стаса (18, 24, 26);

липсѓтина ж* III. 1. 7. Изразито мршава особа (18)

ли́са м/ж I. 2. 7. Особа с праменовима различите боје (19)

ли́сав, -а, -о I. 2. 7. Особа с праменовима различите боје (3, 14)

ли́савка ж I. 7. 4. Особа различитих обрва (3)

лисáвко м I. 7. 4. Особа различитих обрва (3)

ли́сас, -та, -то I. 2. 7. Особа с праменовима различите боје (1–2, 4, 6–7, 9–14, 16–19, 21–22, 26); I. 7. 4. Особа различитих обрва (1, 7, 10, 13–15, 21–26); I. 9. 5. в) Особа очију неједнаке боје (2)

лисѓнка ж I. 2. 7. Особа с праменовима различите боје (9)

ли́сес, -та, -то в. **ли́сас, -та, -то**

лиси́ца ж* I. 1. 2. Особа мале главе (16); I. 2. 6. в) Особа риђе косе (5, 21)

ли́ска ж I. 2. 5. Особа зализане косе (20); I. 2. 7. Особа с праменовима различите боје (15); I. 7. 4. Особа различитих обрва (26)

ли́ско м I. 2. 7. Особа с праменовима различите боје (10, 15); I. 7. 4. Особа различитих обрва (10)

лі́чан, -чна, -чно III. 1. 1. Лепа особа (23)
лі́шав, -а, -о I. 7. 4. Особа различитих обрва (25)
лі́шавка ж I. 7. 4. Особа различитих обрва (25)
лі́шко м I. 2. 8. Особа високих зализака (8, 20); I. 7. 4. Особа различитих обрва (10, 25)
лубе́ніца ж* I. 1. 4. Особа округле главе (16)
лу́лес, -та, -то II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (8, 9)
лу́ња м I. 6. 1. Особа с пегама на лицу (26)
лу́њав, -а, -о I. 6. 1. Особа с пегама на лицу (1–23, 25–26)
лу́њавац м I. 6. 1. Особа с пегама на лицу (20)
лу́њавка ж I. 6. 1. Особа с пегама на лицу (16, 19–20, 26)
лу́ња́вко м I. 6. 1. Особа с пегама на лицу (3–4, 9, 19–21)
лу́њавчина ж* I. 6. 1. Особа с пегама на лицу (9)
лу́њавштина ж* I. 6. 1. Особа с пегама на лицу (2)
лѝ́гав, -а, -о III. 2. 10. Особа која балави (док прича) (2, 6–7, 11–14, 17, 19)
лѝ́гавац м III. 2. 10. Особа која балави (док прича) (5)
лѝ́гавица ж III. 2. 10. Особа која балави (док прича) (5)
лѝ́гавче с III. 2. 10. Особа која балави (док прича) (2, 7, 13, 16)
лѝ́гавштина ж* III. 2. 10. Особа која балави (док прича) (1)
лѝ́гна ж III. 2. 10. Особа која балави (док прича) (1–4, 7–10, 12–22, 25–26)
лѝ́кша м III. 2. 10. Особа која балави (док прича) (1–4, 6–22, 25–26)
љу́ді́на м III. 1. 5. Особа висока раста (23)
љу́штѝ́мир м I. 2. 9. Лоше ошишана особа (23)
мага́ре с* I. 11. 1. Особа великих / клемпавих ушију (9, 12)
магарѝ́чљав, -а, -о III. 2. 4. Особа која кашље (13)
мадежа́вка ж I. 6. 1. Особа с младежом на лицу (25)
мадежа́вко м I. 6. 1. Особа с младежом на лицу (25)
мадежа́н м I. 6. 1. Особа с младежом на лицу (23–24)
мадежлѝ́в, -а, -о I. 6. 1. Особа с младежом на лицу (1)
мадижа́в, -а, -о I. 6. 1. Особа с младежом на лицу (26)
мазні́ца ж I. 2. 5. Особа зализане косе (6, 11)
мазногла́вка ж I. 2. 5. Особа зализане косе (6)

мазнúља ж I. 2. 5. Особа зализане косе (6, 11)

мајмún м* I. 1. 2. Особа мале главе (16, 22); I. 5. 2. Особа ниска чела (10, 26); I. 11. 4. Особа длакавих ушију (10, 18); I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње) (6); III. 1. 8. Маљава особа (1–5, 9–10, 12–13, 15–18, 20–21, 24, 26)

мајмунíца ж I. 1. 2. Особа мале главе (18); I. 5. 2. Особа ниска чела (10); III. 1. 8. Маљава особа (18)

мајмúnка ж I. 5. 2. Особа ниска чела (26); III. 1. 8. Маљава особа (18)

мáлецак, -цка, -цко III. 1. 4. Особа ниска раста (6, 8–9, 14, 17 / 25 / 12); I. 1. 2. Особа мале главе (13)

мáлечак, -чка, -чко в. **мáлецак, -цка, -цко** / **мáлечак, -чка, -чко**

мáлиша / малиша м I. 1. 2. Особа мале главе (13); III. 1. 4. Особа ниска раста (5)

малишко м III. 1. 4. Особа ниска раста (5)

малокаван, -вна, -вно I. 4. 3. Особа жута тена (3)

малочелес, -та, -то I. 5. 2. Особа ниска чела (8)

мáља м III. 1. 4. Особа ниска раста (2–3, 6, 11)

мáљав, -а, -о I. 11. 4. Особа длакавих ушију (14); III. 1. 8. Маљава особа (1, 7, 12, 14–16, 21)

маља́вка ж III. 1. 8. Маљава особа (16)

маљи́ца м/ж II. 3. 1. Особа кратких ногу (19)

маљуза́н м I. 1. 2. Особа мале главе (20); III. 1. 4. Особа ниска раста (20)

маљуза́на ж III. 1. 4. Особа ниска раста (20)

манíт, -а, -о II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (1, 3–8, 11–14, 17–18, 21, 26); II. 2. 1. Особа којој недостају прсти (1, 3–4); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (1, 3–5, 7, 13–14, 20, 22); II. 3. 4. Особа без ноге (14); III. 2. 2. Особа с телесним недостатком (1–3, 5–18, 21–22, 26); III. 3. 2. Особа с говорном маном (2, 6–7, 11, 20)

манљи́в, -а, -о II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (24); II. 2. 1. Особа којој недостају прсти (15, 24); II. 2. 2. Особа са шест прстију (20); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (25); III. 2. 2. Особа с телесним недостатком (18, 20, 24–25); III. 3. 2. Особа с говорном маном (23)

манљи́вко м III. 2. 2. Особа с телесним недостатком (20)

манóсан, -а, -о I. 6. 1. Особа с пегама на лицу (23)

масуље́ста II. 7. 2. Жена великих дојки (7)

масура́ста II. 7. 2. Жена великих дојки (6–7, 15)

масуре́ста в. **масура́ста**

медве́д м III. 1. 5. а) Дебела особа висока раста (26); III. 1. 6. Изразито дебела особа (18); III. 1. 8. Маљава особа (9–11, 15, 26)

меју́њћав, -а, -о I. 9. 8. Особа с подочњацима (7)

мељу́нка ж I. 9. 8. Особа с подочњацима (14)

мељу́нко м I. 9. 8. Особа с подочњацима (14)

ме́чка ж I. 2. 1. Особа бујне косе (22); III. 1. 5. а) Дебела особа висока раста (26); III. 1. 6. Изразито дебела особа (11); III. 1. 8. Маљава особа (2, 3, 5–7, 9, 11–12, 15, 21, 26)

меч́к м III. 1. 8. Маљава особа (6, 11)

мешина́т, -а, -о II. 9. 1. Особа велика стомака (5–6, 11, 14)

меши́нко м II. 9. 1. Особа велика стомака (2, 6, 11, 20)

мли́тав, -а, -о III. 2. 1. Болесна особа (15, 25)

мода́р, -дра́, -дрó I. 4. 5. Особа модра тена (1–2, 12, 20, 23, 26)

модреља́н м I. 4. 5. Особа модра тена (6, 14–16, 18, 21, 24); I. 9. 5. б) Особа плавих очију (1–5, 7–10, 12–14, 16–26)

модреља́на ж I. 4. 5. Особа модра тена (6, 14–16, 21, 24); I. 9. 5. б) Особа плавих очију (1–2, 4–5, 7–9, 13–14, 16–20, 22–26)

модреља́нка ж I. 9. 5. б) Особа плавих очију (3, 21, 26)

модреља́нко м I. 9. 5. б) Особа плавих очију (16)

модреља́нче с I. 9. 5. б) Особа плавих очију (1–2, 5, 7, 13, 25)

модри́чка ж I. 4. 5. Особа модра тена (12); I. 9. 5. б) Особа плавих очију (19)

модри́чко м I. 4. 5. Особа модра тена (12, 17); I. 9. 5. б) Особа плавих очију (7, 13, 19)

модрокóц м I. 9. 5. б) Особа плавих очију (6, 11)

модроóк, -а, -о I. 9. 5. б) Особа плавих очију (6, 10, 23)

модру́ља ж I. 9. 5. б) Особа плавих очију (11)

модруља́н в. **модреља́н**

модруља́н м I. 9. 5. б) Особа плавих очију (6, 11, 15)

модруља́на в. **модреља́на**

модруља́на ж I. 9. 5. б) Особа плавих очију (6, 10, 15)

модру́ша ж I. 9. 5. б) Особа плавих очију (18)

модѐр, -дра, -дро в. **модáр, -дрá, -дрó**

мóлав, -а, -о I. 4. 5. Особа модра тена (7)

мóтка ж* II. 12. 1. Особа танка струка (17); III. 1. 5. б) Мршава особа висока раста (9, 17–18, 21, 23)

мотови́ло с* II. 1. 2. Особа дугих руку (23); III. 1. 5. б) Мршава особа висока раста (4, 12, 15, 24, 26)

мр́гуд м* I. 5. 3. Особа изборана / намрштена чела (2–3, 7, 9–10, 18, 20–21, 26)

мр́гудан, -дна, -дно I. 5. 3. Особа изборана / намрштена чела (2, 7)

мр́даљка ж II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (22)

мр́дна ж II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (26)

мр́ледан, -дна, -дно III. 2. 1. Болесна особа (3, 6, 14)

мрсоља́вка ж III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (25)

мрсоља́вко м III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (25)

мртавѐц м* I. 4. 5. Бледа особа (1–2, 17, 22); I. 4. 5. Особа модра тена (5, 10); III. 2. 1. Болесна особа (2)

мртвáк м* I. 4. 5. Бледа особа (12)

мрци́на ж* III. 1. 7. Изразито мршава особа (21)

мр́ша ж* III. 1. 7. Изразито мршава особа (10)

мр́шав, -а, -о II. 12. 1. Особа танка струка (13); III. 1. 7. Изразито мршава особа (5, 13)

мрша́вка ж III. 1. 7. Изразито мршава особа (4)

мрша́вко м I. 10. 2. Особа упалих образа (25); III. 1. 7. Изразито мршава особа (12, 20)

мршља́ м III. 1. 7. Изразито мршава особа (4, 6)

мршља́к м* I. 10. 2. Особа упалих образа (7); III. 1. 7. Изразито мршава особа (6)

мршóтина ж* III. 1. 7. Изразито мршава особа (13, 20–21, 24, 26)

мрштóљак м* I. 5. 3. Особа изборана / намрштена чела (12)

мўж м II. 6. 2. Човек широких рамена (22); II. 7. 1. Човек широких груди (23)

мужара́га ж I. 16. 4. Жена с брадом (6, 11–12, 14, 16–17); I. 16. 6. Жена с брковима (6, 11, 14, 16–17)

муж-женá ж I. 16. 4. Жена с брадом (21, 23); I. 16. 6. Жена с брковима (23),
мужíна м II. 6. 2. Човек широких рамена (7, 17); II. 7. 1. Човек широких груди (7)
мúзна ж II. 7. 2. Жена великих дојки (21)
мúса м I. 16. 3. а) Човек беле браде (18).
мúсава I. 16. 4. Жена с брадом (19); I. 16. 6. Жена с брковима (19)
мúсес I. 16. 3. а) Човек беле браде (18)
мúсеста I. 16. 4. Жена с брадом (15)
мустака́ло с* I. 16. 6. Жена с брковима (2)
мустака́н м I. 17. 1. Човек великих бркова (2, 9, 20, 24–25)
мустака́на ж I. 16. 4. Жена с брадом (5, 7, 10, 18, 20); I. 16. 6. Жена с брковима (2–
7, 9–10, 18, 20, 26)
мустака́т I. 17. 1. Човек великих бркова (4–6, 11)
мустака́та I. 16. 4. Жена с брадом (5); I. 16. 6. Жена с брковима (4–6, 8)
мустака́ча ж I. 16. 6. Жена с брковима (2)
мустаћí м I. 17. 2. Човек малих бркова (16)
мустаћáн в. **мустака́н**
мустаћáна в. **мустака́на**
мустачíна м I. 17. 1. Човек великих бркова (2)
муста́чко м I. 17. 1. Човек великих бркова (3, 6)
мúта м III. 3. 1. Нема особа (2–3, 7–8, 15, 21–23)
мúтав, -а, -о III. 3. 1. Нема особа (1–5, 7–9, 12, 14–19, 21–26)
мúтавац м III. 3. 1. Нема особа (23)
мúтавица ж III. 3. 1. Нема особа (26)
мúтавка ж III. 3. 1. Нема особа (25)
мúтавко м III. 3. 1. Нема особа (25)
мúтавче с III. 3. 1. Нема особа (25)
мúтавштина ж* III. 3. 1. Нема особа (8)
мúтко м III. 3. 1. Нема особа (8, 26)
мúтла ж III. 3. 1. Нема особа (20)
мúтља м III. 3. 1. Нема особа (2, 7, 19–20)
мúцавац м III. 3. 3. Особа која замуцкује (18, 21, 23)
мúцавко м III. 3. 3. Особа која замуцкује (21)

му́цало с* III. 3. 3. Особа која замуцкује (3, 17, 26)
му́цко м III. 3. 3. Особа која замуцкује (16)
му́шка жена́ ж I. 16. 4. Жена с брадом (7, 23)
мушкара́ча ж I. 16. 4. Жена с брадом (26); I. 16. 6. Жена с брковима (6)
мушкоко́з ж I. 16. 4. Жена с брадом (2–3, 9)
мб́лечак, -чка, -чко в. ма́лецак, -цка, -цко / ма́лечак, -чка, -чко
мб́нецак, -цка, -цко III. 1. 4. Особа ниска раста (1, 3, 7)
набр́чкан, -а I. 5. 3. I. 5. 3. Особа изборана / намрштена чела (9, 17, 19, 21, 24–26)
набр́чко́ја м/ж (21); I. 5. 3. Особа изборана / намрштена чела
набр́чко́тина м/ж I. 5. 3. Особа изборана / намрштена чела (2)
наглу́вичав, -а, -о I. 11. 5. Особа с дефектом слуха (делимичним / потпуним) (6, 9, 11, 17)
надгриза́ч м I. 14. 5. Особа истурених предњих зуба (4)
наду́ван, -а, -о I. 10. 1. Особа дебелих образа (17)
надуве́нко м I. 10. 1. Особа дебелих образа (19)
на́каз м/ж I. 1. 2. Особа мале главе (25); I. 13. 4. Особа са зечјом усном (13); II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (10); II. 2. 2. Особа са шест прстију (11, 13); II. 5. 2. Особа с крилима (5); III. 1. 2. Ружна особа (2, 7, 9, 14, 18, 23); III. 2. 2. Особа с телесним недостатком (14, 27)
на́каза в. на́каз
на́казан, -зна, -зно III. 1. 2. Ружна особа (14)
нању́рен, -а, -о I. 5. 2. Особа ниска чела (16)
напупу́љен, -а, -о (6); I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста
наре́пан, -а, -о I. 2. 9. Лоше ошишана особа (1–5, 7–10, 12–26)
нарепа́нко м I. 2. 9. Лоше ошишана особа (3, 10, 13, 18, 23, 25)
нарепо́тина ж* I. 2. 9. Лоше ошишана особа (16)
на́рпан, -а, -о в. наре́пан, -а, -о
нарепа́нко в. нарепа́нко
на́рпча м I. 2. 9. Лоше ошишана особа (3)
наслу́тен, -а, -о I. 2. 9. Лоше ошишана особа (3, 5)
нату́нтен, -а, -о I. 7. 1. Особа јаких обрва (6–7, 11)
наћора́вичав, -а, -о (6); I. 9. 7. Особа с дефектом вида (делимичним / потпуним)

невесту́љка ж I. 1. 2. Особа мале главе (23, 7)
невесту́љћа в. **невесту́љка**
незграпан, -пна, -пно III. 1. 5. а) Дебела особа висока раста (15)
не́м, -а, -о III. 3. 1. Нема особа (1, 6, 13)
не́мка ж III. 3. 1. Нема особа (25)
не́мћиња ж III. 3. 1. Нема особа (6, 11)
не́мча м III. 3. 1. Нема особа (6, 20, 25)
не́мша м III. 3. 1. Нема особа (6, 10)
не́мџ м III. 3. 1. Нема особа (6, 11)
не́покретан, -тна, -тно (24); II. 3. 4. Особа без ноге
не́способан, -бна, -бно II. 3. 4. Особа без ноге (12–13, 23); III. 2. 2. Особа с
 телесним недостатком (1, 4)
нестри́жља м I. 2. 3. Особа дуге косе (6)
ни́сак, -ска, -ско III. 1. 4. Особа ниска раста (11)
нискорáмес, -та, -то II. 6. 1. Особа с избаченим раменом (16)
нискочéлес, -та, -то I. 5. 2. Особа ниска чела (7, 21, 24)
ногáт, -а, -о II. 3. 2. Особа дугих ногу (23); II. 4. 1. Особа великих стопала (6)
но́ђес, -та, -то II. 4. 1. Особа великих стопала (13)
носáр м I. 12. 1. Особа велика носа (6, 11)
носáра ж (10), I. 12. 1. Особа велика носа
носáт, -а, -о I. 12. 1. Особа велика носа (3, 6–7, 16–17, 24)
носáча ж I. 12. 1. Особа велика носа (16)
но́соња м I. 12. 1. Особа велика носа (1, 4–7, 10–14, 16–24, 26)
носура́в, -а, -о (1) I. 12. 1. Особа велика носа
носура́н м I. 12. 1. Особа велика носа (4, 7, 9, 12, 15, 17)
носура́на ж I. 12. 1. Особа велика носа (4, 7, 9–10, 19–20, 26)
носура́нка ж I. 12. 1. Особа велика носа (15)
носура́т, -а, -о I. 12. 1. Особа велика носа (1, 4, 22)
носура́ча ж I. 12. 1. Особа велика носа (26)
носуру́г м I. 12. 1. Особа велика носа (4, 7)
носуру́га ж I. 12. 1. Особа велика носа (7)
њиша́љка ж II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (21)

њуња м/ж III. 3. 5. Особа која говори „кроз нос” (14)
њуњав, -а, -о III. 3. 5. Особа која говори „кроз нос” (3, 16)
њуњавка ж III. 3. 5. Особа која говори „кроз нос” (16)
њуњало с* III. 3. 5. Особа која говори „кроз нос” (3, 9, 12, 14, 16, 21)
обелéжен, -а, -о I. 6. 1. Особа с пегама на лицу (6, 23)
образáн м I. 10. 1. Особа дебелих образа (24)
образáна ж I. 10. 1. Особа дебелих образа (24)
овици́р м II. 12. 1. Особа танка струка (24)
овици́рка ж II. 12. 1. Особа танка струка (24)
овура́т, -а, -о II. 12. 1. Особа танка струка (1)
овца́ ж I. 2. 9. Лоше ошишана особа (20–21)
овѝн м I. 2. 9. Лоше ошишана особа (20)
огњи́чав, -а, -о III. 2. 3. Особа која се стално тресе (6)
огу́љен, -а, -о I. 2. 9. Лоше ошишана особа (1–2, 7, 10, 13, 15, 17–22, 24, 26)
огуље́нко м I. 2. 9. Лоше ошишана особа (13, 20)
ока́т, -а, -о I. 9. 1. Особа крупних очију (3, 8, 14, 23)
окру́гал, -гла, -гло I. 1. 4. Особа округле главе (13)
окру́глас, -та, -то I. 1. 4. Особа округле главе (8)
олу́пен, -а, -о I. 2. 9. Лоше ошишана особа (1, 3–6, 8, 11–12, 14, 21)
олу́пенко м I. 2. 9. Лоше ошишана особа (3)
опáнак м* I. 5. 3. Особа изборана / намрштена чела (20–21)
опѝзал, -зла, -зло I. 10. 2. Особа упалих образа (1, 16)
опу́зал, -зла, -зло в. **оплзал, -зла, -зло**
опѝнак в. **опáнак**
орѝл м I. 12. 3. Особа кукаста носа (23)
óсења ж* I. 4. 5. Бледа особа (6, 11, 21, 23–24); I. 8. 1. Особа без трепавица (26)
óсиња в. **óсења**
осму́ден, -а, -о I. 7. 2. Особа ретких обрва / без обрва (5–6, 11, 17); I. 8. 1. Особа
без трепавица (6); I. 16. 4. а) Особа белих бркова (23)
осму́ђен, -а, -о в. **осму́ден, -а, -о**
остри́жен, -а, -о I. 2. 9. Лоше ошишана особа (1, 3, 5–6, 9, 16, 21)
остро́га ж* III. 1. 5. б) Мршава особа висока раста (25)

павуни́ца ж I. 2. 3. Особа дуге косе (18)
пампу́р м* II. 3. 1. Особа кратких ногу (12); III. 1. 4. а) Дебела особа ниска раста (4, 9, 23–24, 26)
па́тра м II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (8, 18, 22)
па́трав, -а, -о II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (3–9, 11–12, 14–15, 17–19, 21, 26)
па́травштина ж* II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (9, 26)
пату́љак м III. 1. 4. Особа ниска раста (7, 15)
пату́љас, -та, -то II. 3. 1. Особа кратких ногу (15); III. 1. 4. Особа ниска раста (15)
пашњака́н м II. 9. 1. Особа велика стомака (1–5, 7, 9, 11–13, 17)
пашњака́на ж II. 9. 1. Особа велика стомака (1–2, 4–5, 7, 9, 11–13, 17)
пашњака́т, -а, -о II. 9. 1. Особа велика стомака (3–5, 7, 13)
пе́га м I. 6. 1. Особа с пегам на лицу (23)
пе́гав, -а, -о I. 6. 1. Особа с пегам на лицу (9, 23–24)
пе́гавица ж I. 6. 1. Особа с пегам на лицу (9)
пе́рес, -та, -то I. 9. 5. в) Особа очију неједнаке боје (3)
перчи́нко м I. 2. 3. Особа дуге косе (25)
песни́чка ж I. 1. 2. Особа мале главе (23)
петли́чко м III. 1. 4. Особа ниска раста (23)
печѐнка ж* I. 1. 4. Особа округле главе (12); I. 2. 2. Особа без косе (21); I. 5. 1. Особа висока чела (10); I. 10. 1. Особа дебелих образа (20)
печенка́р м I. 5. 1. Особа висока чела (10)
пе́шичав, -а, -о III. 2. 4. Особа која кашље (3)
пи́кља м II. 3. 1. Особа кратких ногу (21, 23, 25–26)
пити́је ж* III. 2. 3. Особа која се стално тресе (21, 23, 25–26)
пла́в, -а, -о I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе (25); I. 4. 1. Особа светле пути (25)
пла́вка ж I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе (6, 14, 25); I. 4. 1. Особа светле пути (11)
плавоти́ња м/ж I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе (6)
пла́вча м I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе (6, 14)
пла́шило с* III. 1. 2. Ружна особа (11, 17, 22, 24)
плѐвња ж* I. 13. 1. Особа великих уста (23)

плевња́р м I. 13. 1. Особа великих уста (20)

плеча́с II. 6. 2. Човек широких рамена (3, 10)

плова́н м II. 2. 3. Особа с кожицом међу прстима (12, 18, 26); II. 3а. 2. Особа која се гега у ходу (13, 21)

плóвес, -та, -то II. 2. 3. Особа с кожицом међу прстима (26)

плóвка ж* II. 2. 3. Особа с кожицом међу прстима (1–2, 5, 9, 13, 24, 26); II. 3а. 2. Особа која се гега у ходу (13, 21); II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (16)

плóвче с II. 2. 3. Особа с кожицом међу прстима (3, 9, 13, 18, 21–22)

плóвчес, -та, -то II. 2. 3. Особа с кожицом међу прстима (5)

плоча́јко м I. 5. 1. Особа висока чела (3)

плоча́к м I. 5. 1. Особа висока чела (3)

плóчас, -та, -то I. 1. 3. Особа четвртасте главе (5, 8–9, 20)

плóчес, -та, -то в. **плóчас**, -та, -то / **пљóчас**, -та, -то / **пљóчес**, -та, -то

пљоча́н м I. 1. 3. Особа четвртасте главе (9)

пљоча́с, -та, -то I. 5. 1. Особа висока чела (5)

пљóчес, -та, -то в. **плóчас**, -та, -то / **пљóчас**, -та, -то / **пљóчас**, -та, -то

пога́нац м* I. 9. 2. Особа ситних очију (5)

подбу́л, -а, -о I. 9. 8. Особа с подочњацима (1–4, 6, 11–14, 21, 26); I. 10. 1. Особа дебелих образа (22)

подбу́лча м I. 9. 8. Особа с подочњацима (13)

подбу́лштина ж* I. 9. 8. Особа с подочњацима (1)

подева́лка ж II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (17)

помодрéл, -а, -о I. 4. 5. Особа модра тена (5–7, 9, 17, 19)

пóп м I. 16. 1. Човек јаке браде (15, 24)

потпира́љка ж III. 1. 5. б) Мршава особа висока раста (23)

потресíја м/ж III. 2. 3. Особа која се стално тресе (10)

потрéско м III. 2. 3. Особа која се стално тресе (9, 20)

потресóјла ж III. 2. 3. Особа која се стално тресе (5, 11)

потресу́ља ж III. 2. 3. Особа која се стално тресе (11, 20)

потрисóјла в. **потресóјла**

поту́тен, -а, -о II. 5. 1. Особа с грбом (6)

почѣпен, -а, о I. 13. 3. Особа кривих уста (10, 12, 17); I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње) (6, 11); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (15); II. 6. 1. Особа с избаченим раменом (6)

почѣпенштина ж* I. 13. 3. Особа кривих уста (10); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (12)

почепѳтина ж* I. 13. 3. Особа кривих уста (6, 9); I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње) (6)

пράкљача ж* III. 1. 5. б) Мршава особа висока раста (21, 23)

преврскѳја м/ж III. 3. 6. Особа која не изговара све гласове (8)

прерубен, -а, -о I. 14. 2. Особа која има четвртасту вилицу (9)

притка ж* III. 1. 5. б) Мршава особа висока раста (3, 4, 7, 12, 17, 24)

причудњак м I. 1. 2. Особа мале главе (3)

причудњица ж I. 1. 2. Особа мале главе (3)

прћна ж I. 12. 5. Особа прћаста носа (3)

прћча м I. 12. 5. Особа прћаста носа (3)

прљкас, -та, -то I. 12. 5. Особа прћаста носа (22)

прљко м I. 12. 5. Особа прћаста носа (5)

провалија ж* I. 13. 1. Особа великих уста (9)

пропал, -а, -о I. 10. 2. Особа упалих образа (23); III. 2. 1. Болесна особа (4)

прсат II. 7. 1. Човек широких груди (23)

прћна м I. 12. 5. Особа прћаста носа (18–21, 23)

прћас, -та, -то I. 12. 5. Особа прћаста носа (1, 9, 13, 17, 21)

прћес, -та, -то в. **прћас, -та, -то** / **прћес, -та, -то**

прћка ж I. 12. 5. Особа прћаста носа (10, 21)

прћко м I. 12. 5. Особа прћаста носа (10, 20)

прцко м III. 1. 4. б) Мршава особа ниска раста (6, 23)

прча м I. 12. 5. Особа прћаста носа (1, 22)

прчес, -та, -то в. **прћас, -та, -то** / **прћес, -та, -то**

пуљ м I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (14)

пуљав, -а, -о I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (14, 20)

пуљавко м I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (3)

пуљна ж I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (3, 9, 14, 20)

пуљогла́вац в. **пуљогља́вац** / **пуногла́вац**
пуљогла́вац м I. 1. 2. Особа мале главе (1, 5, 7, 15, 17, 26)
пуљогла́вка ж I. 1. 2. Особа мале главе (1, 5, 26)
пуљогља́вац в. **пуљогла́вац** / **пуногла́вац**
пу́љча м I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (3, 9, 20)
пунпура́н м I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (3)
пунпура́нка ж I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (3)
пунпура́с, -та, -то I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (3)
пу́пав, -а, -о III. 1. 4. а) Дебела особа ниска раста (6, 16, 21, 25)
пу́пе с* III. 1. 4. а) Дебела особа ниска раста (22)
пу́пњав, -а, -о I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (25)
пупња́вка ж I. 10. 1. Особа дебелих образа (25)
пупња́вко м I. 10. 1. Особа дебелих образа (25)
пупура́н м I. 10. 1. Особа дебелих образа (7, 9); I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (1–2, 4, 7, 9–10, 12–13, 15–17)
пупура́на ж I. 10. 1. Особа дебелих образа (7), I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (1–2, 4, 7, 9, 12, 15–17)
пупура́нче с I. 10. 1. Особа дебелих образа (7); I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (1–2, 7)
пупура́с, -та, -то I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (10, 13, 15, 17)
пупура́т, -а, -о I. 10. 1. Особа дебелих образа (7, 9); I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (1, 9)
пупу́рес, -та, -то в. **пупура́с, -та, -то**
пупу́рка ж I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (20)
пупу́рко м I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (20)
путпуда́ља ж I. 1. 2. Особа мале главе (9)
раванли́ја м II. 6. 2. Човек широких рамена (6, 11); III. 1. 3. Особа стамена стаса (6, 11)
равнотаба́наш м II. 4. 2. Особа равних табана (19)
разведён, -а, -о II. 11. 1. Особа широких кукова (3)
разви́јен II. 6. 2. Човек широких рамена (22)
разноли́кес, -та, -то I. 9. 5. в) Особа очију неједнаке боје (16)

разно́к, -а, -о I. 9. 5. в) Особа очију неједнаке боје (23)
разо́к, -а, -о I. 9. 4. Разрока особа (8); I. 9. 5. в) Особа очију неједнаке боје (24)
разо́кав, -а, -о I. 9. 4. Разрока особа (1–8, 10–15, 17–23); I. 9. 5. в) Особа очију
неједнаке боје (10, 21)
разо́кавштина ж* I. 9. 4. Разрока особа (4, 6, 8–9, 11–12)
разока́нка ж I. 9. 4. Разрока особа (20)
разока́нко м I. 9. 4. Разрока особа (20)
разо́кљав, -а, -о I. 9. 4. Разрока особа (6, 24–25)
разо́кљив, -а, -о в. **разо́кљав, -а, -о**
рамо́ња м II. 6. 2. Човек широких рамена (20)
раску́бен, -а, -о I. 2. 10. Особа неуредне косе (7)
расова́ча ж* II. 3. 2. Особа дугих ногу (7, 10); III. 1. 5. б) Мршава особа висока
раста (2)
расо́мача в. расова́ча
расту́пен, -а, -о II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (5)
расце́пка ж I. 13. 4. Особа са зечјом усном (20)
расце́пко м I. 13. 4. Особа са зечјом усном (20)
раце́пен, -а, -о I. 13. 4. Особа са зечјом усном (12)
раче́пен, -а, -о II. 11. 1. Особа широких кукова (12)
репа́т, -а, -о I. 2. 3. Особа дуге косе (3)
репо́ња м I. 2. 3. Особа дуге косе (3, 9, 13)
реткобра́д I. 16. 2. Човек ретке браде / без браде (23)
реткобра́дес I. 16. 2. Човек ретке браде / без браде (2–3, 21)
реткозуба́н м I. 14. 2. Особа ретких зуба (9)
реткозуба́на ж I. 14. 2. Особа ретких зуба (9)
реткозу́бас, -та, -то I. 14. 2. Особа ретких зуба (14, 24, 26)
реткозу́бац м I. 14. 2. Особа ретких зуба (16)
реткозу́бес, -та, -то в. **реткозу́бас, -та, -то**
реткозу́пка ж I. 14. 2. Особа ретких зуба (16)
реткозу́бна ж I. 14. 2. Особа ретких зуба (2, 24–25)
реткозу́боња м I. 14. 2. Особа ретких зуба (2, 8, 12, 25)

рић, -а, -о I. 2. 6. в) Особа риће косе (1–2, 4–8, 12–14, 16–17, 22, 24); I. 16. 3. в) Човек риће браде (1, 7, 12, 14); I. 16. 4. в) Човек рићих бркова (1, 4, 11, 14, 20)

рића м I. 2. 6. в) Особа риће косе (1, 5–6, 9–16, 18, 20–21, 26); I. 16. 3. в) Човек риће браде (4, 6, 8, 10–16, 21, 26); I. 16. 4. в) Човек рићих бркова (2–6, 8, 10, 12–16, 21)

рићав I. 16. 3. в) Човек риће браде (4, 17, 21); I. 16. 4. в) Човек рићих бркова (17, 21)

рићавко м I. 2. 6. в) Особа риће косе (25); I. 16. 3. в) Човек риће браде (20)

рићајка ж I. 2. 6. в) Особа риће косе (9, 15)

рићан м I. 2. 6. в) Особа риће косе (23); I. 16. 3. в) Човек риће браде (9, 23); I. 16. 4. в) Човек рићих бркова (23)

рићана ж I. 2. 6. в) Особа риће косе (23)

рићес, -та, -то I. 2. 6. в) Особа риће косе (17)

рићка ж I. 2. 6. в) Особа риће косе (10, 24)

рићко м I. 16. 3. в) Човек риће браде (21, 23), I. 16. 4. в) Човек рићих бркова (21)

рићна ж I. 2. 6. в) Особа риће косе (14–15)

рићобрад I. 16. 3. в) Човек риће браде (9, 17, 26)

рићобрадоња м I. 16. 3. в) Човек риће браде (24)

рићобрк I. 16. 4. в) Човек рићих бркова (9, 23, 26)

рићоња м I. 16. 3. в) Човек риће браде (25)

рићош м I. 2. 6. в) Особа риће косе (20); I. 16. 4. в) Човек рићих бркова (24),

рићоша м/ж I. 2. 6. в) Особа риће косе (20, 24); I. 16. 3. в) Човек риће браде (12),

риц, -á,-ó в. **рић**, -а, -о

рица в. **рића**

рицав в. **рићав**

рицајка в. **рићајка**

рицан в. **рићан**

рицка в. **рићка**

рицна в. **рићна**

рицобрад в. **рићобрад**

рицобрк в. **рићобрк**

рицѡвка ж I. 2. 6. в) Особа риђе косе (11)
рљав, -а, -о III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (23);
рљна ж I. 12. 6. Особа широких ноздрва (2–3, 7, 13, 16–17, 20)
рљча м I. 12. 6. Особа широких ноздрва (20–21)
рѡбалија м II. 6. 2. Човек широких рамена (21); III. 1. 3. Особа стамена стаса (17, 21, 23–24)
рѡбалика ж III. 1. 3. Особа стамена стаса (17, 24)
рнка ж (16) I. 12. 6. Особа широких ноздрва (16, 18, 21)
рња м I. 12. 6. Особа широких ноздрва (23)
рњав, -а, -о I. 12. 6. Особа широких ноздрва (6)
рњава ж I. 12. 6. Особа широких ноздрва (25)
рњаѡн м I. 12. 6. Особа широких ноздрва (12)
рњаѡна ж I. 12. 6. Особа широких ноздрва (12)
рњака в. **рнка**
рњача м I. 12. 6. Особа широких ноздрва (1, 3, 7, 13, 16–18, 21, 25)
роша м I. 6. 1. Особа с пегама на лицу (2, 10, 23),
рошав, -а, -о I. 6. 1. Особа с пегама на лицу (1–26)
рошавка / рѡшавка ж I. 6. 1. Особа с пегама на лицу (3, 20)
рошавко / рѡшавко м I. 6. 1. Особа с пегама на лицу (3–4, 11, 20)
рошка ж I. 6. 1. Особа с пегама на лицу (14, 21, 23)
рошча м I. 6. 1. Особа с пегама на лицу (20)
ругѡба ж* III. 1. 2. Ружна особа (20–21, 24)
рујча м I. 16. 4. в) Човек риђих бркова (10)
рукат, -а, -о II. 1. 2. Особа дугих руку (23)
румѡн, -а, -о / румѡн, -а, -о I. 10. 3. Особа црвених образа (1–4, 6–8, 11–13, 17, 19, 21)
румѡнка ж I. 10. 3. Особа црвених образа (3, 8–9, 12–14, 18–19, 22, 25–26)
румѡнко м I. 10. 3. Особа црвених образа (3, 8–9, 13, 25)
румѡнче с I. 10. 3. Особа црвених образа (25)
румењаѡк м I. 10. 3. Особа црвених образа (4, 26)
рута м I. 11. 4. Особа длакавих ушију (1–2, 7, 12, 19, 25); III. 1. 8. Маљава особа (3–4, 22)

ру́тав, -а, -о I. 11. 4. Особа длакавих ушију (1–2, 7, 12, 19, 25); III. 1. 8. Маљава особа (1–14, 18–26)

рутави́на ж* III. 1. 8. Маљава особа (5)

рута́вка ж III. 1. 8. Маљава особа (20)

рута́вко м I. 11. 4. Особа длакавих ушију (25); III. 1. 8. Маљава особа (4, 16, 20, 25)

ру́тавштина ж* III. 1. 8. Маљава особа (9)

ру́тља м III. 1. 8. Маљава особа (21, 23, 26)

ру́тоња м III. 1. 8. Маљава особа (5, 10, 20, 22, 24)

ру́туша м/ж III. 1. 8. Маљава особа (2)

сакáт, -а, -о II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (1–7, 9–10, 12–13, 15–17, 19, 21–22, 24–26); II. 1. 4. Особа без руке (1–11, 13–14, 16, 18–24); II. 2. 1. Особа којој недостају прсти (2–5, 8, 12, 19–21, 23–25); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (6, 9–10, 12–13, 15–17, 21–23, 26); II. 3. 4. Особа без ноге (1–5, 8–9, 11, 13, 19, 21–24); III. 2. 2. Особа с телесним недостатком (11, 19)

сакáтка ж II. 1. 4. Особа без руке (24)

сакатли́ја м II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (7, 18); II. 1. 4. Особа без руке (8, 10, 15, 18); II. 2. 1. Особа којој недостају прсти (15, 18); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (15)

сакатли́ка ж II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (18); II. 1. 4. Особа без руке (15, 18); II. 2. 1. Особа којој недостају прсти (18); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (15)

сакатљи́вка ж II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (25); II. 2. 1. Особа којој недостају прсти (25)

сакатљи́вко м II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (25); II. 2. 1. Особа којој недостају прсти (25)

сакато́ја м II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (6)

сакато́јла ж II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (6)

сакату́ља ж II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (6)

сакату́љина ж* II. 1. 4. Особа без руке (4); II. 2. 1. Особа којој недостају прсти (4)

санча́т, -а, -о II. 4. 1. Особа великих стопала (24)

свиња́ ж* I. 10. 1. Особа дебелих образа (26); I. 12. 6. Особа широких ноздрва (5);
 III. 1. 6. Изразито дебела особа (7, 10)

сед, -а I. 2. 6. а) 2. Особа седе косе (8, 22); I. 16. 3. а) Човек беле браде (25)

седи́на́в, -а / седи́нав, -а I. 2. 6. а) 2. Особа седе косе (2–3, 5–7, 13, 20); I. 16. 3. а)
 Човек беле браде (5–6, 16)

седи́на́вко м I. 16. 3. а) Човек беле браде (16)

седи́на́в, -а / седи́нав, -а в. седи́на́в, -а / седи́нав, -а

седи́на́вка ж I. 2. 6. а) 2. Особа седе косе (20)

седи́на́вко м I. 2. 6. а) 2. Особа седе косе (20)

сире́на́вко м I. 4. 1. Особа светле пути (23)

сиса́ра ж II. 7. 2. Жена великих дојки (12)

сиса́га II. 7. 2. Жена великих дојки (1, 3–5, 7, 9–10, 13–14, 16, 18–26)

си́тан, -тна, -тно III. 1. 4. б) Мршава особа ниска раста (6)

ситно́к, -а, -о I. 9. 2. Особа ситних очију (16, 23)

ска́пан, -а, -о I. 10. 2. Особа упалих образа (23)

ска́пља м I. 10. 2. Особа упалих образа (21, 23); III. 1. 7. Изразито мршава особа
 (23); III. 2. 1. Болесна особа (23, 26)

ска́пна ж III. 2. 1. Болесна особа (26)

скапо́сан, -а, -о III. 2. 1. Болесна особа (26)

скапо́тина ж* III. 1. 7. Изразито мршава особа (3, 15, 24); III. 2. 1. Болесна особа
 (21)

ске́мба м II. 9. 1. Особа велика стомака (5, 8, 12, 17–18, 21–24, 26)

скр́кан, -а, -о III. 2. 1. Болесна особа (17)

ску́бља м I. 2. 3. Особа дуге косе (7–8, 14, 22); I. 2. 10. Особа неуредне косе (7–8)

ску́бна ж I. 2. 3. Особа дуге косе (7); I. 2. 10. Особа неуредне косе (7–8)

ску́чен, -а, -о I. 18. 4. Особа кратка врата (1)

слабови́д, -а, -о I. 9. 7. Особа с дефектом вида (делимичним / потпуним) (9, 11–12,
 16, 21)

сла́марица ж* III. 1. 6. Изразито дебела особа (3)

сла́мња́ча ж* II. 11. 1. Особа широких кукова (9)

слéп, -а́, -о́ / слéп, -а, -о I. 9. 7. Особа с дефектом вида (делимичним / потпуним)
 (1–2, 4–8, 10–13, 15–16, 21–22, 25)

слепáк м* I. 9. 2. Особа ситних очију (7)
слéпац / слепáц м I. 9. 7. Особа с дефектом вида (делимичним / потпуним) (3, 7, 11–12, 22–24)
слéпен, -а, -о II. 2. 3. Особа с кожицом међу прстима (22)
слéпкиња ж I. 9. 7. Особа с дефектом вида (делимичним / потпуним) (3–5, 7–8, 10–11, 13–14, 16, 22)
слéпна ж I. 9. 7. Особа с дефектом вида (делимичним / потпуним) (24)
слéпћиња в. слéпкиња
слéпча м I. 9. 7. Особа с дефектом вида (делимичним / потпуним) (3–8, 11–14, 18, 21, 24)
слепáц в. слéпац / слепáц
сли́нав, -а, -о III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (2, 4, 7–8, 11, 23–24)
слина́вко м III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (22)
сли́нча м III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (2, 4, 7–8, 11, 15, 17, 19, 21–22)
слúтан, -тна, -тно I. 4. 5. Бледа особа (25); I. 5. 2. Особа ниска чела (25); III. 1. 2. Ружна особа (13, 15, 20, 22–23, 25)
сметења́к м* I. 16. 4. Жена с брадом (15)
смрштен, -а, -о I. 5. 3. Особа изборана / намрштена чела (15)
смúгрес, -та, -то I. 2. 6. а) 2. Особа седе косе (17)
смúђес, -та, -то I. 2. 6. а) 2. Особа седе косе (26)
снопља́ча ж* II. 12. 1. Особа танка струка (14); III. 1. 5. б) Мршава особа висока раста (7, 14, 16)
солени́ца ж* I. 1. 4. Особа округле главе (17)
солу́пина ж* I. 2. 9. Лоше ошишана особа (25)
сому́жица ж I. 16. 4. Жена с брадом (6)
сомура́н м III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (1–5, 7–22, 24, 26)
сомура́на ж III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (1–10, 12–14, 16–18, 20–22)
сомура́нес, -та, -то III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (2, 7)
сомура́нка ж III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (15, 18–19, 24, 26)
сомура́нко м III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (5, 16)
сомура́нче с III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (5, 13)
сомура́т, -а, -о III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (6)

сомурко м III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (14)
сомурља́вка ж III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (20)
сомурља́вко м III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (20)
сомурча м III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (10)
сомурче с III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (2, 7)
сопуља́в, -а, -о III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (5)
сопуља́н м III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (5)
сопуља́на ж III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (5)
сопуља́нче с III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (5)
спéчен, -а, -о I. 3. 2. Особа уска лица (11); III. 1. 7. Изразито мршава особа (1, 4, 6–7, 12, 14, 19, 21, 23–24)
стаси́т, -а, -о III. 1. 3. Особа стамена стаса (17, 23)
стрижа́к м* I. 2. 9. Лоше ошишана особа (7, 11)
стрижља́ м I. 2. 9. Лоше ошишана особа (11, 23)
стунти́л, -а, -о I. 5. 2. Особа ниска чела (26)
ступа́лко м II. 4. 1. Особа великих стопала (20)
субо́њкав, -а, -о III. 1. 4. б) Мршава особа ниска раста (4)
супетљи́в, -а, -о III. 2. 4. Особа која кашље (15)
супетљи́чав, -а, -о III. 2. 4. Особа која кашље (2, 7)
су́р, -а́, -о́ I. 2. 6. а) 2. Особа седе косе (7)
су́рка ж I. 2. 6. а) 2. Особа седе косе (3)
су́рча м I. 2. 6. а) 2. Особа седе косе (3, 13); I. 16. 3. а) Човек беле браде (3); I. 16. 4. а) Човек белих бркова (3, 12)
табана́т, -а, -о II. 4. 2. Особа равних табана (19)
табанли́ја м II. 4. 2. Особа равних табана (3, 5–7, 10, 22, 24)
табанли́ка ж II. 4. 2. Особа равних табана (5, 7, 22, 24)
танкоши́ја м/ж I. 18. 1. Особа танка врата (1, 3–5, 7–8, 10–11, 13, 15–17, 19–22, 24–26)
танкоши́јас, -та, -то I. 18. 1. Особа танка врата (1–9, 12–15, 17, 20, 22, 24–26)
тараба́н м I. 14. 2. Особа ретких зуба (23)
тараба́нка ж I. 14. 2. Особа ретких зуба (23)
те́нак м II. 6. 2. Човек широких рамена (24)

тењиц м* I. 4. 5. Бледа особа (23)
тиќва ж* I. 1. 4. Особа округле главе (16, 23); I. 4. 3. Особа жута тена (2)
тикван м I. 1. 1. Особа велике главе (24); I. 1. 4. Особа округле главе (6)
трбан м II. 9. 1. Особа велика стомака (23)
трбна ж II. 9. 1. Особа велика стомака (16)
трбоња м II. 9. 1. Особа велика стомака (6, 11–12, 16, 23)
тресак м III. 1. 3. Особа стамена стаса (15)
трескавац м III. 2. 3. Особа која се стално тресе (18)
тресоглав, -а, -о III. 2. 3. Особа која се стално тресе (13, 18)
тресоглавац м III. 2. 3. Особа која се стално тресе (4, 12–13, 15, 17, 21, 26)
тресоглавка ж III. 2. 3. Особа која се стално тресе (4, 12, 15, 17)
тресója ж* III. 2. 3. Особа која се стално тресе (2, 7)
тресуљак м III. 2. 3. Особа која се стално тресе (14)
тресуљка ж III. 2. 3. Особа која се стално тресе (14, 16)
трмка ж* I. 2. 1. Особа бујне косе (5, 26)
тргла м II. 10. 1. Особа велике задњице (16)
тргна ж II. 10. 1. Особа велике задњице (16)
трунто́в м III. 1. 6. Изразито дебела особа (3, 23)
труп м* III. 1. 4. а) Дебела особа ниска раста (23, 25)
трупељан м II. 3. 1. Особа кратких ногу (4)
трупељас, -та, -то II. 3. 1. Особа кратких ногу (4); III. 1. 4. а) Дебела особа ниска раста (4)
трупина ж* II. 3. 4. Особа без ноге (8)
трша м I. 2. 4. Особа гргураве косе (1, 3–4, 10, 15–16, 18–19, 21–22)
тршав, -а, -о I. 2. 4. Особа гргураве косе (1, 3, 18, 22, 26)
тршавко м I. 2. 4. Особа гргураве косе (22)
тршан м I. 2. 4. Особа гргураве косе (19)
тршља м I. 2. 4. Особа гргураве косе (24)
тршљав, -а, -о I. 2. 4. Особа гргураве косе (24–25)
тршљавка ж I. 2. 4. Особа гргураве косе (25)
тршљивко м I. 2. 4. Особа гргураве косе (25)
туберан м III. 2. 4. Особа која кашље (16, 18, 20–21, 23, 26)

туберána ж III. 2. 4. Особа која кашље (18, 20)
туберánка ж III. 2. 4. Особа која кашље (16, 18, 26)
туберкулóзан, -зна, -зно III. 2. 4. Особа која кашље (23)
тупán м* II. 3. 1. Особа кратких ногу (7, 12–13, 17); III. 1. 4. а) Дебела особа ниска раста (2–4, 7, 13–15, 20–21, 24)
тупáнес, -та, -то II. 3. 1. Особа кратких ногу (7, 17); III. 1. 4. а) Дебела особа ниска раста (15)
тупánка ж III. 1. 4. а) Дебела особа ниска раста (15, 24)
тупánче с II. 3. 1. Особа кратких ногу (7); III. 1. 4. а) Дебела особа ниска раста (2–4, 7, 13)
т́нак, -нка, -нко II. 12. 1. Особа танка струка (6, 21, 23)
тњкостру́кес, -та, -то II. 12. 1. Особа танка струка (26)
тњкоши́ја в. **танкоши́ја**
тњкоши́јас, -та, -то в. **танкоши́јас, -та, -то** / **тњкоши́јес, -та, -то**
тњкоши́јес, -та, -то в. **танкоши́јас, -та, -то** / **тњкоши́јас, -та, -то**
тњкоши́ка / танкоши́(ј)ка ж I. 18. 1. Особа танка врата (10, 16, 20–22, 25–26)
ћéба м I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (16)
ћeбура́н м I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (7)
ћeбура́на ж I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (7)
ћeбура́нче с I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (7)
ћéла м I. 2. 2. Особа без косе (7, 17); I. 2. 8. Особа високих зализака (1, 5); I. 7. 2. Особа ретких обрва / без обрва (16);
ћéлав, -а в. **кéлав, -а**
ћéлавка в. **кéлавка**
ћéлавко / ћeла́вко в. **кeла́вко**
ћéлавштина м/ж I. 2. 2. Особа без косе (2); I. 2. 8. Особа високих зализака (5).
ћéлко м I. 2. 2. Особа без косе (5)
ћéлча в. **кéлча**
ћeпéц в. **кeпéц**
ћeсёр в. **кeсёр / кисёр**
ћeсeра́т, -а, -о I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње) (4)
ћeсёрка ж I. 1. 5. Особа шпицасте главе (10)

ћесёрко в. **кесёрко**

ћијав, -а, -о в. **кијав, -а, -о**

ћијавичав, -а, -о в. **кијавичав, -а, -о**

ћијавка в. **кијавка / кијавка**

ћијавко в. **кијавко / кијавко**

ћилав, -а, -о в. **килав, -а, -о**

ћилна в. **килна**

ћилча в. **килча**

ћицош в. **кицош**

ћопа м II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (23, 25); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (4, 10, 14, 16, 18, 23, 26)

ћопав, -а, -о II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (12, 18, 23, 25–26); II. 1. 4. Особа без руке (23, 25); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (1, 4–5, 8–10, 12–14, 16, 18–19, 21–23); II. 3а. 1. Особа која храмље (10, 13–15, 19); II. 3. 4. Особа без ноге (25)

ћопка ж II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (16)

ћопна ж II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (20, 25); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (3, 8–10, 12–13, 18–20, 22–24, 26); II. 3а. 1. Особа која храмље (5, 8–10, 12, 14–15, 18, 21–22); II. 3. 4. Особа без ноге (25)

ћопча м II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (23); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (13, 18, 22–24); II. 3а. 1. Особа која храмље (18)

ћопша м II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (20, 26); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (2–3, 5, 7–10, 12, 17–21, 26); II. 3а. 1. Особа која храмље (5, 8–10, 12, 15, 18, 21–22)

ћора м I. 9. 7. Особа с дефектом вида (делимичним / потпуним) (15, 23)

ћорав, -а, -о I. 9. 7. Особа с дефектом вида (делимичним / потпуним) (1–2, 5–9, 11–12, 15, 17, 19, 21, 24–26)

ћорлеја м* I. 9. 7. Особа с дефектом вида (делимичним / потпуним) (6)

ћорна ж I. 9. 7. Особа с дефектом вида (делимичним / потпуним) (2–14, 16–26)

ћорча м I. 9. 7. Особа с дефектом вида (делимичним / потпуним) (1–7–10, 12–26)

ћос I. 16. 2. Човек ретке браде / без браде (5)

ћоса м I. 7. 2. Човек ретких обрва / без обрва (10, 12, 14, 23); I. 16. 2. Човек ретке браде / без браде (1–5, 7–10, 12–18, 20–26); I. 17. 3. Човек без бркова (1–2, 4–5, 7–8, 10, 12–14, 18–23, 25–26)

ћосав, -а, -о I. 7. 2. Особа ретких обрва / без обрва (1, 9, 12–14, 19, 23, 26); I. 8. 1. Особа без трепавица (1, 9, 12–13); I. 16. 2. Особа ретке браде / без браде (2, 4, 7, 9–10, 12–19, 21, 23, 25–26); I. 17. 3. Особа без бркова (2–3, 7, 9, 11, 14, 17–19, 24, 26)

ћосавка ж I. 7. 2. Особа ретких обрва / без обрва (9)

ћосавштина м/ж I. 7. 2. Особа ретких обрва / без обрва (9)

ћосак м I. 16. 2. Човек ретке браде / без браде (6, 7, 11, 21); I. 17. 3. Човек без бркова (6, 11)

ћосалија м I. 17. 3. Човек без бркова (6)

ћосан м I. 7. 2. Човек ретких обрва / без обрва (13)

ћосоња м I. 16. 2. Човек ретке браде / без браде (13)

ћубан м I. 2. 1. Особа бујне косе (19)

ћубанка ж I. 2. 1. Особа бујне косе (19)

ћупавац м I. 2. 10. Особа неуредне косе (8)

ћуран м I. 18. 3. Особа дуга врата (10)

убав, -а, -о I. 2. 6. г) Особа црне косе (20, 22); I. 1. 4. Особа округле главе (1, 20–21); I. 10. 3. Особа црвених образа (2, 7); III. 1. 1. Лепа особа (1–12, 15, 17–18, 20–26); III. 1. 3. Особа стамена стаса (2–4, 7, 12–13, 17, 20, 25)

убавенка ж III. 1. 1. Лепа особа (7)

убавенко м III. 1. 1. Лепа особа (3, 6–7, 10–11, 13–14, 16, 19, 23, 26); III. 1. 3. Особа стамена стаса (3, 20–21)

убавица ж III. 1. 1. Лепа особа (3, 6, 11, 13, 26); III. 1. 3. Особа стамена стаса (3, 13, 20)

убавка ж III. 1. 1. Лепа особа (3, 14, 19, 21)

убавко м III. 1. 1. Лепа особа (21); III. 1. 3. Особа стамена стаса (21)

убит, -а, -о II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (6, 14); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (6, 9, 14)

углђбен, -а, -о I. 10. 2. Особа упалих образа (2–3)

уједен, -а, -о II. 1. 4. Особа без руке (7); II. 3. 4. Особа без ноге (1–3, 5, 7, 21, 25)

úјет, -а, -о II. 3. 4. Особа без ноге (3, 6, 8, 11–12, 15, 26)
úљудан, -дна, -дно III. 1. 1. Лепа особа (7)
умрђóјла ж II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (12)
унака́жен -а, -о II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (9); III. 2. 2. Особа с телесним недостатком (6)
úњка ж III. 3. 5. Особа која говори „кроз нос” (18)
úњкав, -а, -о в. **áñћав, -а, -о / áñћав, -а, -о / Ёñћав, -а, -о / úñћав, -а, -о**
úњкавац м III. 3. 5. Особа која говори „кроз нос” (23, 26)
úњкавица ж III. 3. 5. Особа која говори „кроз нос” (26)
úњкалица ж III. 3. 5. Особа која говори „кроз нос” (18)
úњкало с* III. 3. 5. Особа која говори „кроз нос” (15, 17, 19–21)
úњкација м III. 3. 5. Особа која говори „кроз нос” (24)
úњћав, -а, -о в. **áñћав, -а, -о / áñћав, -а, -о / Ёñћав, -а, -о / úњкав, -а, -о**
úњча м III. 3. 5. Особа која говори „кроз нос” (18)
уроκљíв, -а, -о I. 9. 5. в) Особа очију неједнаке боје (23)
усмрцáн м III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (2, 7)
усмрцáна ж III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (2, 7)
устру́кас, -та, -то II. 12. 1. Особа танка струка (5, 18)
úтвара ж* III. 1. 2. Ружна особа (10)
учопр́чен, -а, -о I. 12. 5. Особа прђаста носа (11)
ушља́мен, -а, -о I. 6. 1. Особа с пегамa на лицу (3)
фáличан, -чна, -чно III. 2. 2. Особа с телесним недостатком (23)
цакленíк м I. 9. 3. Особа буљавих очију (14, 17)
цакленíца ж I. 9. 3. Особа буљавих очију (12, 14, 17)
цаклíчко м I. 9. 3. Особа буљавих очију (9, 24)
цакловáн м I. 9. 3. Особа буљавих очију (2–3)
цакловáнка I. 9. 3. Особа буљавих очију (2–3)
цакловáнче с I. 9. 3. Особа буљавих очију (2)
цацáрац м I. 1. 2. Особа мале главе (12)
ца́царка / цацáрка ж I. 1. 2. Особа мале главе (7, 12)
цвеклó с I. 10. 3. Особа црвених образа (21, 23)
цвелíка ж* II. 12. 1. Особа танка струка (21)

цвета́на ж I. 2. 7. Особа с праменовима различите боје (3); I. 6. 1. Особа с младежом на лицу (14)

цвета́с, -та, -то I. 2. 7. Особа с праменовима различите боје (15, 20–21)

цвете́с, -та, -то в. **цвета́с, -та, -то**

цветка́ ж I. 6. 1. Особа с младежом на лицу (14)

цветко́ м I. 2. 7. Особа с праменовима различите боје (3, 15, 19–21, 23–24); I. 6. 1. Особа с младежом на лицу (14)

цвр́ле м III. 1. 4. б) Мршава особа ниска раста (6)

цвр́цко м III. 1. 4. б) Мршава особа ниска раста (23)

це́пка ж I. 13. 4. Особа са зечјом усном (16)

це́пља́н м I. 1. 3. Особа четвртасте главе (1); I. 3. 1. Особа широка лица (10),

це́пља́нес, -та, -то I. 1. 3. Особа четвртасте главе (7, 12–13); I. 3. 1. Особа широка лица (7–8); I. 10. 1. Особа дебелих образа (3, 7, 9, 20)

це́пља́нка ж I. 1. 3. Особа четвртасте главе (1, 7, 12, 17); I. 3. 1. Особа широка лица (7, 10, 14); I. 10. 1. Особа дебелих образа (3, 9, 12); I. 13. 4. Особа са зечјом усном (16)

цепоу́с, -та, -то I. 13. 4. Особа са зечјом усном (6, 11)

це́рес, -та, -то I. 14. 2. Особа ретких зуба (5, 7)

це́рна ж I. 14. 2. Особа ретких зуба (19); I. 14. 5. Особа истурених предњих зуба (16)

церозу́бас, -та, -то I. 14. 2. Особа ретких зуба (4, 6, 11); I. 14. 6. Особа којој се виде десни изнад зуба (5)

церозу́бес, -та, -то в. **церозу́бас, -та, -то**

церозу́пка ж I. 14. 2. Особа ретких зуба (3); I. 14. 5. Особа истурених предњих зуба (16)

церозу́бна ж (11, 25), I. 14. 2. Особа ретких зуба

церозу́боња м I. 14. 2. Особа ретких зуба (1, 3–4, 6–7, 15, 19, 25); I. 14. 5. Особа истурених предњих зуба (1); I. 14. 6. Особа којој се виде десни изнад зуба (1, 5, 14)

церозу́боња ж I. 14. 2. Особа ретких зуба (7)

це́рча м I. 14. 2. Особа ретких зуба (19)

ци́вра м/ж I. 18. 1. Особа танка врата (18)

Цѝга м I. 2. 6. г) Особа црне косе (10); I. 4. 2. Особа тамне пути (10–11, 18)

Цѝганин м I. 2. 6. г) Особа црне косе (18–19); I. 4. 2. Особа тамне пути (15, 21, 23, 26)

Цѝганка ж I. 2. 6. г) Особа црне косе (18); I. 4. 2. Особа тамне пути (10, 15)

Цѝганче с I. 2. 6. г) Особа црне косе (6, 18)

цѝгљав, -а, -о II. 12. 1. Особа танка струка (25)

цѝгљавка ж II. 12. 1. Особа танка струка (25)

цѝгљавко м II. 12. 1. Особа танка струка (25)

цѝгуља́в, -а, -о III. 1. 5. б) Мршава особа висока раста (9)

цѝгуља́вка ж III. 1. 5. б) Мршава особа висока раста (9)

цѝнцав, -а, -о III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (24)

црвѝн, -а́, -о́ I. 10. 3. Особа црвених образа (2, 4–5, 7, 11)

црѝпња ж* I. 1. 1. Особа велике главе (26); I. 1. 4. Особа округле главе (23)

црѝпња́р м I. 3. 1. Особа широка лица (1, 19, 24)

црѝпња́рес, -та, -то I. 3. 1. Особа широка лица (26)

црѝпња́рка ж I. 3. 1. Особа широка лица (1, 19)

црѝпња́с, -та, -то I. 1. 3. Особа четвртасте главе (5); I. 3. 1. Особа широка лица (1, 6, 11, 23, 26); I. 5. 1. Особа висока чела (26); I. 10. 1. Особа дебелих образа (5–6, 11)

црѝпња́сес, -та, -то в. **црѝпња́с, -та, -то**

црѝпуља́н м I. 10. 1. Особа дебелих образа (19)

црѝпуља́на ж I. 10. 1. Особа дебелих образа (19)

црѝн, -а́, -о́ / црѝн, -а, -о I. 2. 6. г) Особа црне косе (5, 9, 12, 25); I. 4. 2. Особа тамне пути (6, 11–12, 16, 19, 22)

црѝнац м I. 2. 6. г) Особа црне косе (19); I. 4. 2. Особа тамне пути (20)

црѝнка ж I. 2. 6. г) Особа црне косе (3–4, 11–14, 20, 23); I. 4. 2. Особа тамне пути (6, 12–13, 16, 20)

црѝнома́њес, -та, -то I. 2. 6. г) Особа црне косе (1–2, 4, 9, 11–15, 17, 19, 21); I. 4. 2. Особа тамне пути (1–2, 4–8, 12, 17, 21–22)

црѝномѝ́њас, -та, -то в. **црѝнома́њес, -та, -то / црѝномѝ́њес, -та, -то**

црѝномѝ́њес, -та, -то в. **црѝнома́њес, -та, -то / црѝномѝ́њас, -та, -то**

црѝноо́к, -а, -о I. 9. 5. а) Особа црних очију (1–2, 4, 6–12, 15–17, 20, 24–26)

црноо́кас, -та, -то I. 9. 5. а) Особа црних очију (4, 16)
црноо́кес, -та, -то в. **црноо́кас, -та, -то**
цр́нча м I. 2. 6. г) Особа црне косе (3, 6)
цр́нче с I. 2. 6. г) Особа црне косе (3); I. 4. 2. Особа тамне пути (3)
цр́ња м I. 2. 6. г) Особа црне косе (6, 9, 12–13, 20, 23–24); I. 4. 2. Особа тамне пути
 (6, 13, 16, 23),
црцо́љак м* III. 1. 4. б) Мршава особа ниска раста (6, 23)
цѣкْلِів, -а, -о в. **цѣкْلِав, -а, -о**
цѣкْلِівка ж I. 9. 3. Особа буљавих очију (3)
цѣкْلِич м I. 9. 3. Особа буљавих очију (3)
цѣкْلِовáн в. **цáкْلِовáн**
цѣкْلِовáнка в. **цáкْلِовáнка**
цѣкْلِав, -а, -о I. 9. 3. Особа буљавих очију (1, 3–4)
цѣкْلِѧ м I. 9. 3. Особа буљавих очију (11)
цѣкْلِна ж I. 9. 3. Особа буљавих очију (9)
чáкарáн м I. 9. 4. Разрока особа (19, 25)
чáкарáна ж I. 9. 4. Разрока особа (25)
чáкарáс, -та, -то I. 9. 4. Разрока особа (2, 7, 11, 25–26); I. 9. 5. в) Особа очију
 неједнаке боје (5–6, 8, 11)
чáкарес, -та, -то в. **чáкарáс, -та, -то** / **чѣкْلِѣрес, -та, -то** / **чéкарэс, -та, -то** /
чéкْرِѣс, -та, -то
чáкарлѣ́ја м I. 9. 4. Разрока особа (19, 26)
чáкарлѣ́ка ж I. 9. 4. Разрока особа (26)
чáлапáн м II. 4. 1. Особа великих стопала (4)
чáлапáт, -а, -о II. 4. 1. Особа великих стопала (4)
чéкарэс, -та, -то в. **чáкарáс, -та, -то** / **чáкарес, -та, -то** / **чѣкْلِѣрес, -та, -то** /
чéкْرِѣс, -та, -то
чéкерáн в. **чáкарáн**
чéкерáнка ж I. 9. 4. Разрока особа (19)
чéкерлѣ́ја в. **чáкарлѣ́ја**
чéкْرِѣс, -та, -то в. **чáкарáс, -та, -то** / **чáкарес, -та, -то** / **чѣкْلِѣрес, -та, -то** /
чéкарэс, -та, -то

челáт, -а, -о I. 5. 1. Особа висока чела (20)
челéнка ж* I. 5. 1. Особа висока чела (14, 25)
челéнко м I. 5. 1. Особа висока чела (3, 14, 25)
чéлча м I. 5. 1. Особа висока чела (23, 25)
чéља м I. 5. 1. Особа висока чела (13); I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње) (21, 26)
чéљав, -а, -о I. 13. 3. Особа кривих уста (25); I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње) (25–26); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (25); II. 6. 1. Особа с избаченим раменом (24)
чéљавко м I. 13. 3. Особа кривих уста (25)
чéљавштина м/ж I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње) (25)
чéљас, -га, -то I. 5. 1. Особа висока чела (13)
чéљна ж I. 13. 3. Особа кривих уста (25); I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње) (24–26); II. 6. 1. Особа с избаченим раменом (24)
чeљодúп, -а, -о II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (25)
чéљча м I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње) (24); II. 6. 1. Особа с избаченим раменом (24)
чéпав, -а, -о I. 13. 3. Особа кривих уста (2, 25); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (1, 3, 7, 12, 15)
чéпља м I. 13. 3. Особа кривих уста (21)
чéпча м I. 13. 3. Особа кривих уста (2, 21)
чéтвртан, -тна, -тно I. 1. 3. Особа четвртасте главе (5); I. 14. 2. Особа која има четвртасту вилицу (12); III. 1. 4. а) Дебела особа ниска раста (7)
чeтвѣртка ж I. 14. 2. Особа која има четвртасту вилицу (26)
чeтвѣртко м I. 14. 2. Особа која има четвртасту вилицу (14, 19, 26)
чивíт м* I. 4. 5. Особа модра тена (2, 8, 20–21)
чoвeчíна м III. 1. 5. Особа висока раста (6)
чóлта м* II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (1)
чóлтав, -а, -о II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (1)
чóља м II. 2. 1. Особа којој недостају прсти (1, 6–7, 26)
чóљав, -а, -о II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (15); II. 2. 1. Особа којој недостају прсти (1, 3, 6–7, 9–14, 17, 21–22, 26)

чо́лавка ж II. 2. 1. Особа којој недостају прсти (26)

чу́љ, -а́, -о́ / чу́љ, -а, -о I. 11. 3. Особа без једног ува (с окрњеним увом) (3–4, 6, 8–9, 11–12, 21, 25)

чу́ља м I. 11. 3. Особа без једног ува (с окрњеним увом) (2, 5, 8–14, 17, 21)

чу́љав, -а, -о I. 11. 3. Особа без једног ува (с окрњеним увом) (1–3, 5, 7, 9, 14, 17, 19, 23, 26)

чу́ља́н м I. 11. 3. Особа без једног ува (с окрњеним увом) (23)

чу́љас, -та, -то II. 1. 3. Особа с деформитетом руке / руку (3); II. 2. 1. Особа којој недостају прсти (3, 13)

чу́љес, -та, -то в. **чу́љас, -та, -то**

чу́љка ж I. 11. 3. Особа без једног ува (с окрњеним увом) (5, 12, 14–15, 21)

чу́љко м I. 11. 3. Особа без једног ува (с окрњеним увом) (1, 4, 8, 12, 15–16, 18, 20–26)

чу́љна ж I. 11. 3. Особа без једног ува (с окрњеним увом) (2–5, 8–9, 12–13, 16, 18, 20, 22, 24–25)

чу́љча м I. 11. 3. Особа без једног ува (с окрњеним увом) (23)

чу́љче с I. 11. 3. Особа без једног ува (с окрњеним увом) (25)

чу́љша м II. 2. 1. Особа којој недостају прсти (3)

чу́ма ж* I. 2. 10. Особа неуредне косе (3, 11); I. 4. 5. Бледа особа (3)

чу́мав, -а, -о I. 2. 10. Особа неуредне косе (6, 11)

чу́ма́ра ж* I. 2. 10. Особа неуредне косе (6)

чу́мља м I. 2. 10. Особа неуредне косе (6, 11)

чу́пав, -а, -о I. 2. 10. Особа неуредне косе (5); I. 11. 4. Особа длакавих ушију (25)

чу́павац м I. 2. 1. Особа бујне косе (25); I. 2. 3. Особа дуге косе (4)

чу́па́вко м I. 2. 10. Особа неуредне косе (21)

чу́пља м I. 2. 3. Особа дуге косе (8); I. 2. 10. Особа неуредне косе (23)

чу́пна ж I. 2. 10. Особа неуредне косе (23)

чуру́к м* II. 3. 4. Особа без ноге (14)

чурукљи́в, -а, -о III. 2. 2. Особа с телесним недостатком (6, 7)

чуручи́на ж* III. 1. 5. а) Дебела особа висока раста (9)

чу́тура ж* I. 1. 3. Особа четвртасте главе (25); I. 1. 4. Особа округле главе (3, 16)

чутура́н м I. 1. 1. Особа велике главе (21, 23–24); I. 1. 3. Особа четвртасте главе (6); I. 1. 4. Особа округле главе (3, 16); I. 5. 1. Особа висока чела (22)

чутура́на ж I. 5. 1. Особа висока чела (22)

чѣкѣрес, -та, -то в. **чакара́с**, -та, -то / **чакарес**, -та, -то / **чекáрес**, -та, -то / **чекрѣс**, -та, -то

цапала́т, -а, -о II. 4. 1. Особа великих стопала (6, 11)

цго́љав, -а, -о I. 10. 2. Особа упалих образа (25)

цго́љав, -а, -о в. **жго́љав**, -а, -о

циба́н м III. 1. 4. а) Дебела особа ниска раста (23, 26)

цигљав, -а, -о III. 1. 5. б) Мршава особа висока раста (1, 3)

цигљес, -та, -то III. 1. 5. б) Мршава особа висока раста (21)

цѹкљав, -а, -о I. 13. 2. Особа пуних, избачених уста (5)

шавеле́ан м II. 3а. 2. Особа која се гега у ходу (6, 8, 11, 13)

шавеле́ана ж II. 3а. 2. Особа која се гега у ходу (8, 11); II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (14)

ша́јес, -та, -то II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (1, 3)

ша́нтав, -а, -о I. 6. 4. Особа рохава лица (2, 12, 14)

ша́нтив, -а, -о I. 6. 4. Особа рохава лица (13)

шантиња́в, -а, -о I. 6. 4. Особа рохава лица (13)

ша́нтрав, -а, -о II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (6, 23)

шапа́т, -а, -о II. 2. 3. Особа с кожицом међу прстима (2, 8); II. 4. 1. Особа великих стопала (5)

ша́поња м II. 4. 1. Особа великих стопала (5, 19)

шаре́н, -а, -о I. 2. 7. Особа с праменовима различите боје (25); I. 6. 4. Особа рохава лица (8); I. 7. 4. Особа различитих обрва (25); I. 9. 5. в) Особа очију неједнаке боје (25); I. 16. 2. Човек ретке браде / без браде (3)

шаре́нко м I. 6. 1. Особа с пегамa на лицу (3)

шарка ж I. 2. 7. Особа с праменовима различите боје (20); I. 6. 1. Особа с пегамa на лицу (18)

ша́рко м I. 2. 7. Особа с праменовима различите боје (20)

шарча м I. 2. 7. Особа с праменовима различите боје (23); I. 6. 1. Особа с пегамa на лицу (18),

ша́грав, -а, -о П. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (4); П. 3а. 2. Особа која се гега у ходу (5)

ша́триш м П. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (5)

ша́гроња м П. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (5); П. 3а. 2. Особа која се гега у ходу (5)

шевеља́н в. шавеља́н

шевеља́на в. шавеља́на

шепа м П. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (23)

ше́пав, -а, -о П. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (5, 15, 21); П. 3а. 1. Особа која храмље (1, 5, 14–15)

шестáк м П. 2. 2. Особа са шест прстију (9, 17, 21)

шестопéрац м П. 2. 2. Особа са шест прстију (18)

шестопрстоња м П. 2. 2. Особа са шест прстију (1, 3, 8, 12, 14, 16, 22, 26)

шија́н м I. 18. 2. Особа дебела врата (9, 23)

ши́ло с* П. 12. 1. Особа танка струка (22)

шилобра́дка ж I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње) (2)

шилобра́доња м I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње) (2, 12)

ши́љ, -á, -ó I. 1. 5. Особа шпицасте главе (12); I. 3. 2. Особа уска лица (15)

ши́ља м I. 1. 5. Особа шпицасте главе (1, 6, 13, 18, 21); I. 3. 2. Особа уска лица (10, 18–19)

ши́љав, -а, -о I. 1. 5. Особа шпицасте главе (1, 13); I. 3. 2. Особа уска лица (1, 10)

ши́љас, -та, -то I. 1. 5. Особа шпицасте главе (13); I. 3. 2. Особа уска лица (14)

шиља́т, -а, -о I. 1. 5. Особа шпицасте главе (4, 13); I. 3. 2. Особа уска лица (15)

ши́љка ж I. 1. 5. Особа шпицасте главе (7, 18, 20–21); I. 3. 2. Особа уска лица (16, 18, 23, 26); П. 12. 1. Особа танка струка (19)

ши́љкав, -а, -о I. 1. 5. Особа шпицасте главе (26); I. 3. 2. Особа уска лица (12)

ши́љко м I. 1. 5. Особа шпицасте главе (18–21); I. 3. 2. Особа уска лица (1, 15–16, 23, 26); П. 12. 1. Особа танка струка (19)

ши́љна ж П. 12. 1. Особа танка струка (19)

шиљобра́д, -а, -о I. 1. 5. Особа шпицасте главе (17); I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње) (12)

шиљобра́дес, -та, -то I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње) (12)

шиљобрадоња в. шилобрадоња

шиљогавес, -та, -то I. 1. 5. Особа шпицасте главе (6)

шиљогла́в, -а, -о I. 1. 5. Особа шпицасте главе (10)

шиљогла́вац м I. 1. 5. Особа шпицасте главе (23)

шиљогла́вка ж I. 1. 5. Особа шпицасте главе (6, 10, 23)

шиљоо́к, -а, -о I. 9. 2. Особа ситних очију (16)

шиљћа в. шиљка

шини́к м* I. 1. 1. Особа велике главе (5, 20–22); I. 1. 3. Особа четвртасте главе (10, 26); I. 1. 4. Особа округле главе (1, 3, 7, 9, 15, 17–18, 21, 23–24)

шинича́р м I. 1. 1. Особа велике главе (2); I. 1. 3. Особа четвртасте главе (10); I. 1. 4. Особа округле главе (7)

шинича́рка ж I. 1. 1. Особа велике главе (2)

шинича́рче с I. 1. 1. Особа велике главе (2)

шипáнза м* I. 15. 1. Особа истурене вилице (горње / доње) (1)

широкли́ја м II. 6. 2. Човек широких рамена (6)

широкобра́дес, -та, -то I. 14. 2. Особа која има четвртасту вилицу (16)

широковéчас, -та, -то I. 7. 1. Особа јаких обрва (7)

широкогру́д II. 7. 1. Човек широких груди (8–10, 24)

широкогру́дас II. 7. 1. Човек широких груди (2, 4, 7–8, 13, 16)

широкогру́дес в. широкогру́дас

широкогру́доња м II. 7. 1. Човек широких груди (3, 16)

широкодупас, -та, -то II. 10. 1. Особа велике задњице (2); II. 11. 1. Особа широких кукова (7)

широкодупес, -та, -то в. широкодупас, -та, -то

широкодупна ж II. 10. 1. Особа велике задњице (2)

ширококу́кас, -та, -то II. 11. 1. Особа широких кукова (2)

широколи́цес, -та, -то I. 3. 1. Особа широка лица (16)

широкорáмес II. 6. 2. Човек широких рамена (8, 16, 24)

широкорњес, -та, -то I. 12. 6. Особа широких ноздрва (2, 7, 24, 26)

широкочéлес, -та, -то I. 5. 1. Особа висока чела (4, 7)

ши́шкава II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (19)

шкéбна II. 9. 1. Особа велика стомака (19, 24)

шкѐмба в. скѐмба / шћѐмба

шкѐмбав, -а, -о II. 9. 1. Особа велика стомака (6, 8, 11, 17)

шкѐмбáр м II. 9. 1. Особа велика стомака (12, 20)

шкѐмбáт, -а, -о II. 9. 1. Особа велика стомака (3, 5, 18)

шкѐмбоња / шкѐмбоња II. 9. 1. Особа велика стомака (2, 5, 15, 19–21, 24–26)

шкóбав, -а, -о I. 6. 4. Особа рохава лица (7); I. 10. 2. Особа упалих образа (1–3, 6–7, 11–14, 18–22, 24, 26); III. 1. 7. Изразито мршава особа (1, 3, 9, 12–14, 16, 18, 21)

шкóбља м I. 6. 1. Особа с пегама на лицу (7); I. 10. 2. Особа упалих образа (4, 6–7, 9, 13–14, 17–21, 26); III. 1. 7. Изразито мршава особа (9, 14, 16, 18, 26)

шкóбљав, -а, -о I. 10. 2. Особа упалих образа (13, 17, 25); III. 1. 7. Изразито мршава особа (26)

шкóбна ж I. 10. 2. Особа упалих образа (4, 6, 9, 14, 17–21, 24, 26); III. 1. 7. Изразито мршава особа (9, 14, 16, 18, 26)

шмр́кољак м* III. 2. 6. Особа са секрецијом у носу (25)

шóндрав, -а, -о I. 6. 1. Особа с пегама на лицу (7–8)

шопѐљана ж III. 3. 4. Особа која шушка када говори (16)

шопѐљка ж* III. 3. 4. Особа која шушка када говори (1–3, 5–7, 9, 11–12, 24)

шопѐљко м III. 3. 4. Особа која шушка када говори (16)

шопѐљћа в. шопѐљка

шотáн м II. 2. 3. Особа с кожицом међу прстима (12, 26); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (10); II. 3а. 2. Особа која се гега у ходу (23)

шóтка ж II. 2. 3. Особа с кожицом међу прстима (5, 12, 19, 26); II. 3. 3. Особа с деформитетом ноге / ногу (10); II. 3а. 10. Жена која њише куковима док хода (16)

шóшка ж III. 3. 4. Особа која шушка када говори (4, 10)

шóшкав, -а, -о III. 3. 4. Особа која шушка када говори (10)

шóшкало с* III. 3. 4. Особа која шушка када говори (10)

штиглі́ца ж* III. 1. 4. б) Мршава особа ниска раста (4)

штр́б, -á, -ó / штр́б, -а, -о I. 14. 3. Особа без зуба (1, 3, 6–7, 10–11, 15, 19–21, 25)

штр́бља м I. 14. 3. Особа без зуба (1–10, 12–24, 26)

штр́бна ж I. 14. 3. Особа без зуба (2–22, 24–26)

штрк м* I. 18. 3. Особа дуга врата (7); II. 3. 2. Особа дугих ногу (7, 17–18); III. 1. 5. б) Мршава особа висока раста (22).

штркљав, -а, -о II. 3. 2. Особа дугих ногу (4–5)

штркљас, -та, -то (7, 19), II. 3. 2. Особа дугих ногу; III. 1. 5. б) Мршава особа висока раста

штркљес, -та, -то в. **штркљас, -та, -то**

штрóкав, -а, -о I. 2. 10. Особа неуредне косе (20)

штрóкља м I. 2. 10. Особа неуредне косе (1–3, 9, 12–14, 16–20, 22, 24–26)

штрóкна ж I. 2. 10. Особа неуредне косе (1–4, 9, 12–14, 16–22, 24–26)

штрóкча м I. 2. 10. Особа неуредне косе (1, 3–4, 21)

шћемба в. **скемба / шкемба**

шћембав, -а, -о в. **шкембав, -а, -о**

шћембáт, -а, -о в. **шкембáт, -а, -о**

шћембоња в. **шкембоња / шкембóња**

шугав, -а, -о III. 2. 8. Особа која има шугу (1–12, 14, 17, 19–20, 23–24)

шугавштина ж* III. 2. 8. Особа која има шугу (3, 8)

шугља м III. 2. 8. Особа која има шугу (1–26)

шугљав, -а, -о III. 2. 8. Особа која има шугу (1)

шугна ж III. 2. 8. Особа која има шугу (2–7, 9–10, 12–22, 24–26)

шукча м III. 2. 8. Особа која има шугу (2, 7)

шүһур м* I. 1. 2. Особа мале главе (18); I. 2. 6. б) Особа жуте / плаве косе (18)

шүһурче с I. 1. 2. Особа мале главе (18)

шүшкавац м III. 3. 4. Особа која шушка када говори (23)

шүшља м III. 3. 4. Особа која шушка када говори (20, 23)

шүшља́вка ж III. 3. 4. Особа која шушка када говори (25)

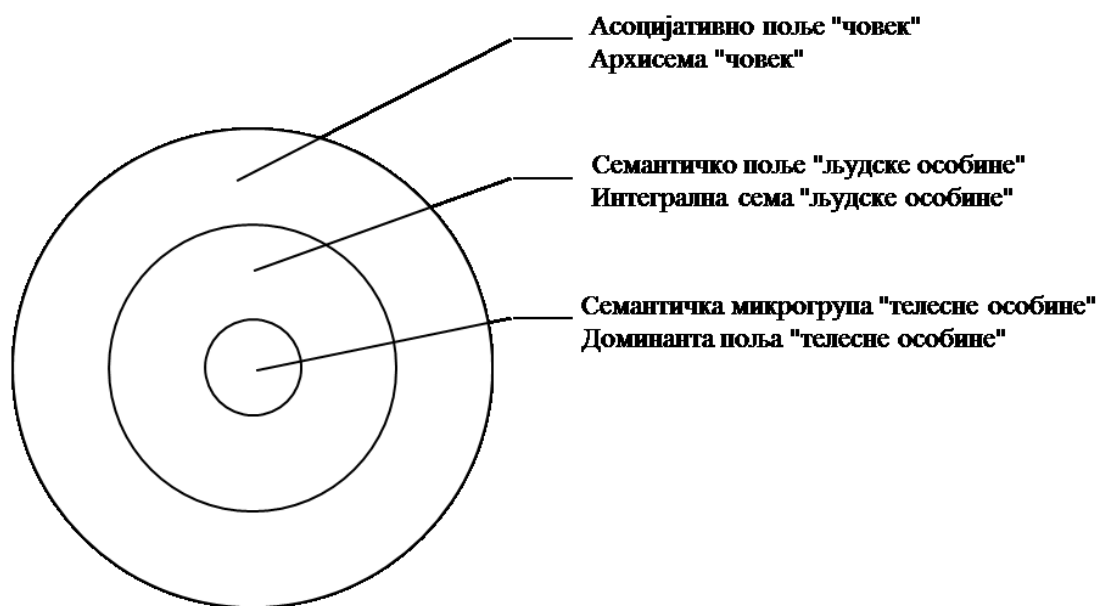
шүшља́вко м III. 3. 4. Особа која шушка када говори (25)

шүшна ж III. 3. 4. Особа која шушка када говори (16, 20)

ЗАКЉУЧАК

Докторска дисертација „Антропографска лексика у говорима сврљишког краја – лингвогеографски приступ” бави се изучавањем лексичког фонда којим се означава човек према физичким особинама у говорима једне периферне регије српског језика.

Семантичко микропоље „телесне особине” као део семантичког поља „људске особине” и асоцијативног поља „човек” јесте комплексан систем, а његово истраживање омогућило је да се установи основни обим антропографске лексике (именичких и придевских лексичких јединица) која функционише у лексичком систему сврљишког говорног подручја.

Антропографска лексика тиче се свакодневног живота и формира у различитим окружењима (породица, генерација, насеље, говорни тип). Она носи дијалекатске одлике призренско-тимочких говора које су изложене утицају друштвених промена (школа, медији, међуљудска комуникација).

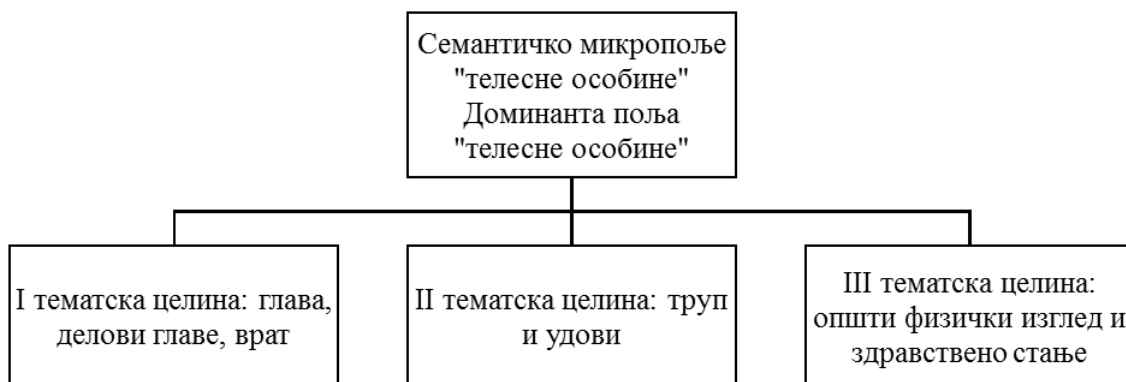
Детаљна анализа фундирана на релевантној и обимној грађи, прикупљеној на терену, пружила је могућност да се кроз језичку перспективу сагледа како се

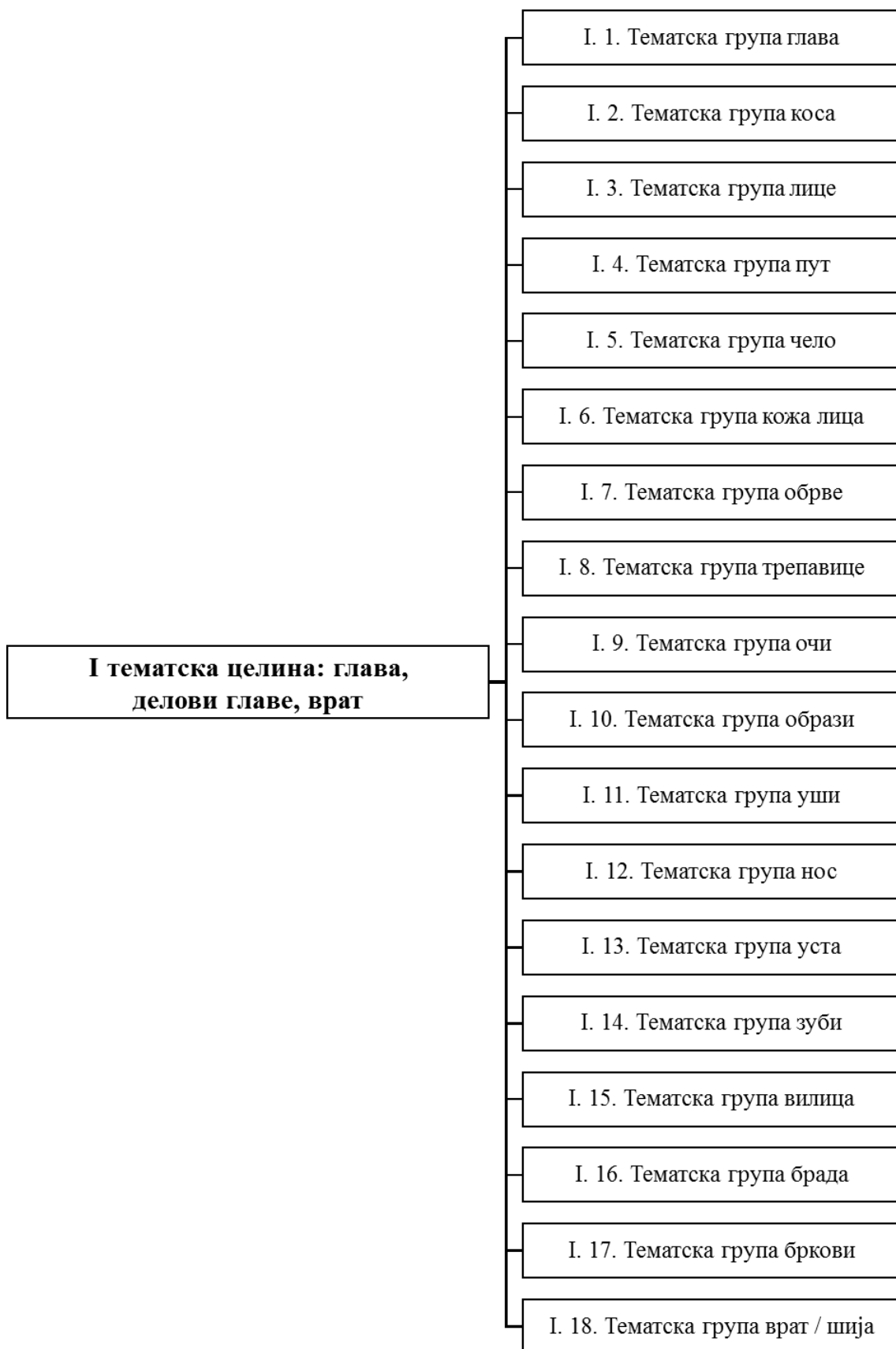
конкретна језичка заједница односи према једном делу друштвене стварности – човеку и његовим телесним карактеристикама.

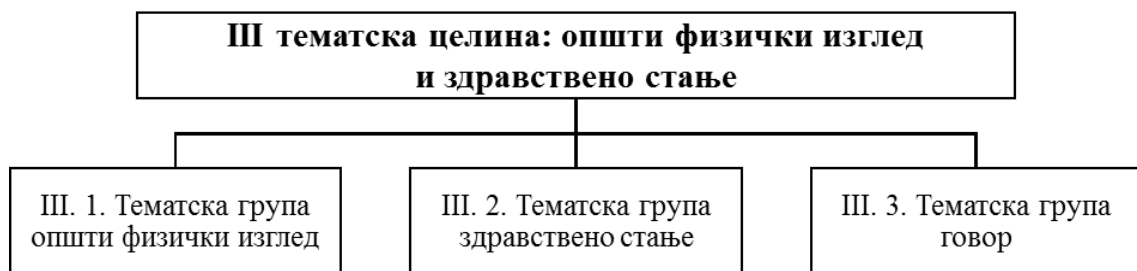
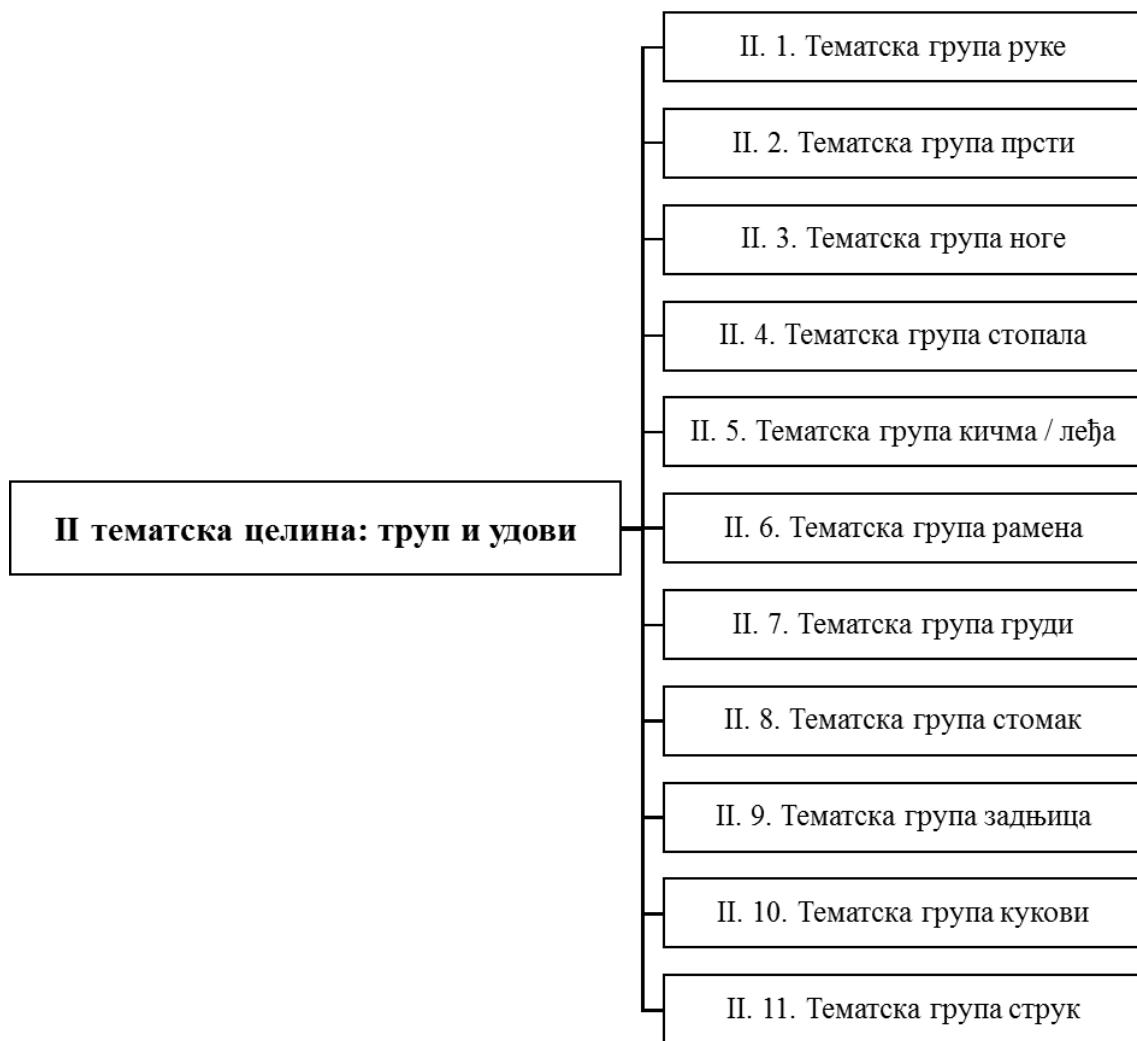
Централни део наше студије представља *Лексичко-семантичка анализа*, али је генерално студија замишљена као троделна: *Лексичко-семантичка анализа*, *Творбена анализа* и *Ареални приказ*. Посебан део рада представља *Речник*, односно регистар свих забележених лексема с прецизним упућивањем на тематске подгрупе и територијалну распрострањеност.

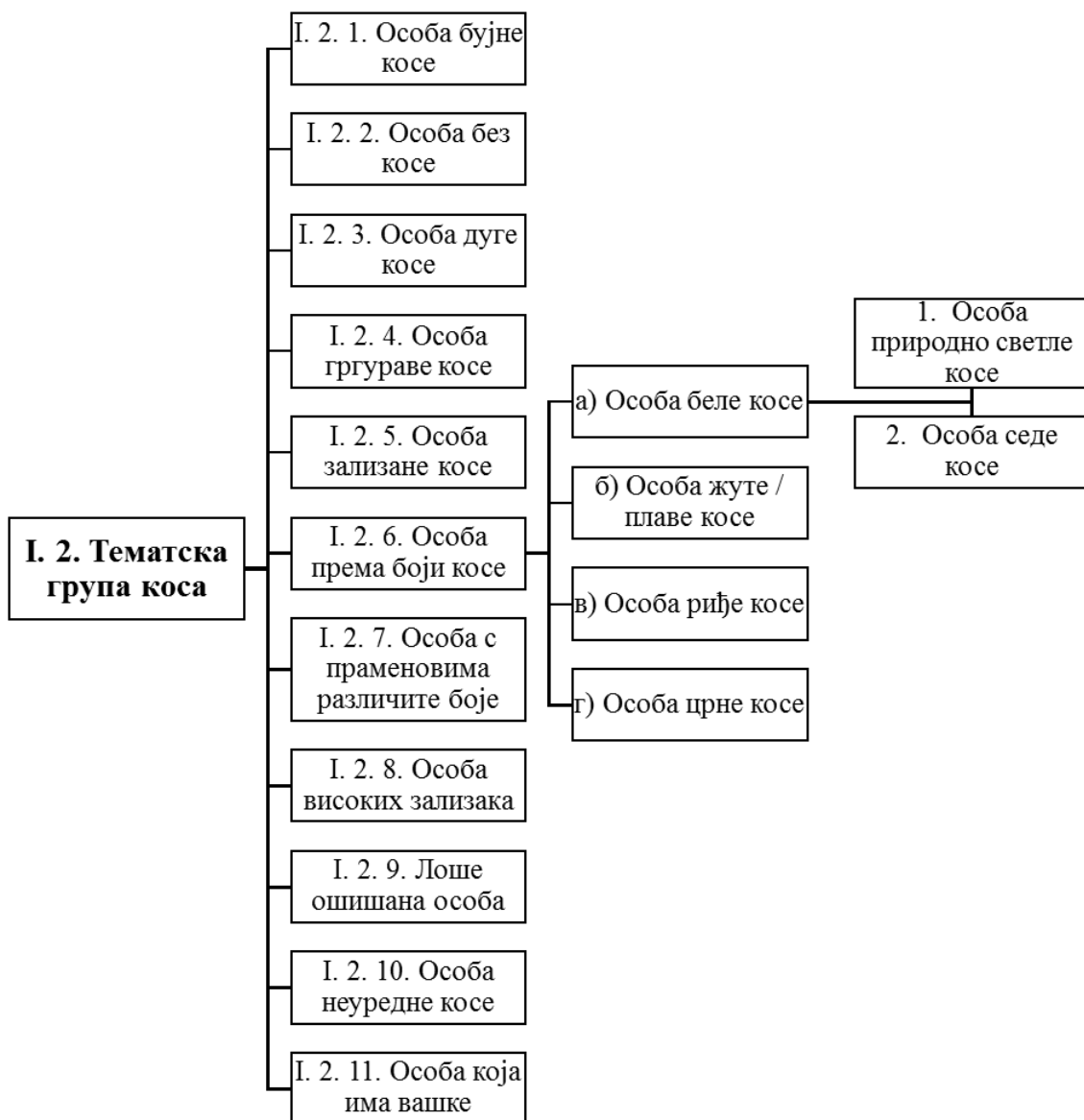
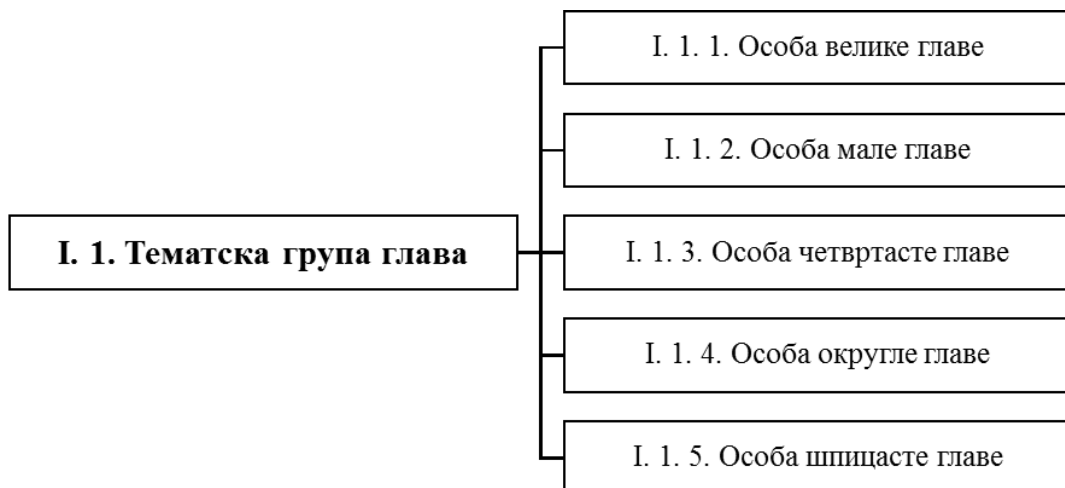
У оквиру *Лексичко-семантичке анализе*, ради прецизније систематизације и уочавања хијерархијске организације, грађа је подељена у три тематске целине: I тематска целина: *глава, делови главе, врат*, II тематска целина: *труп и удови* и III тематска целина: *општи физички изглед и здравствено стање*. Свака тематска целина садржи различит број тематских група, које се даље гранају на подгрупе и микрогрупе.

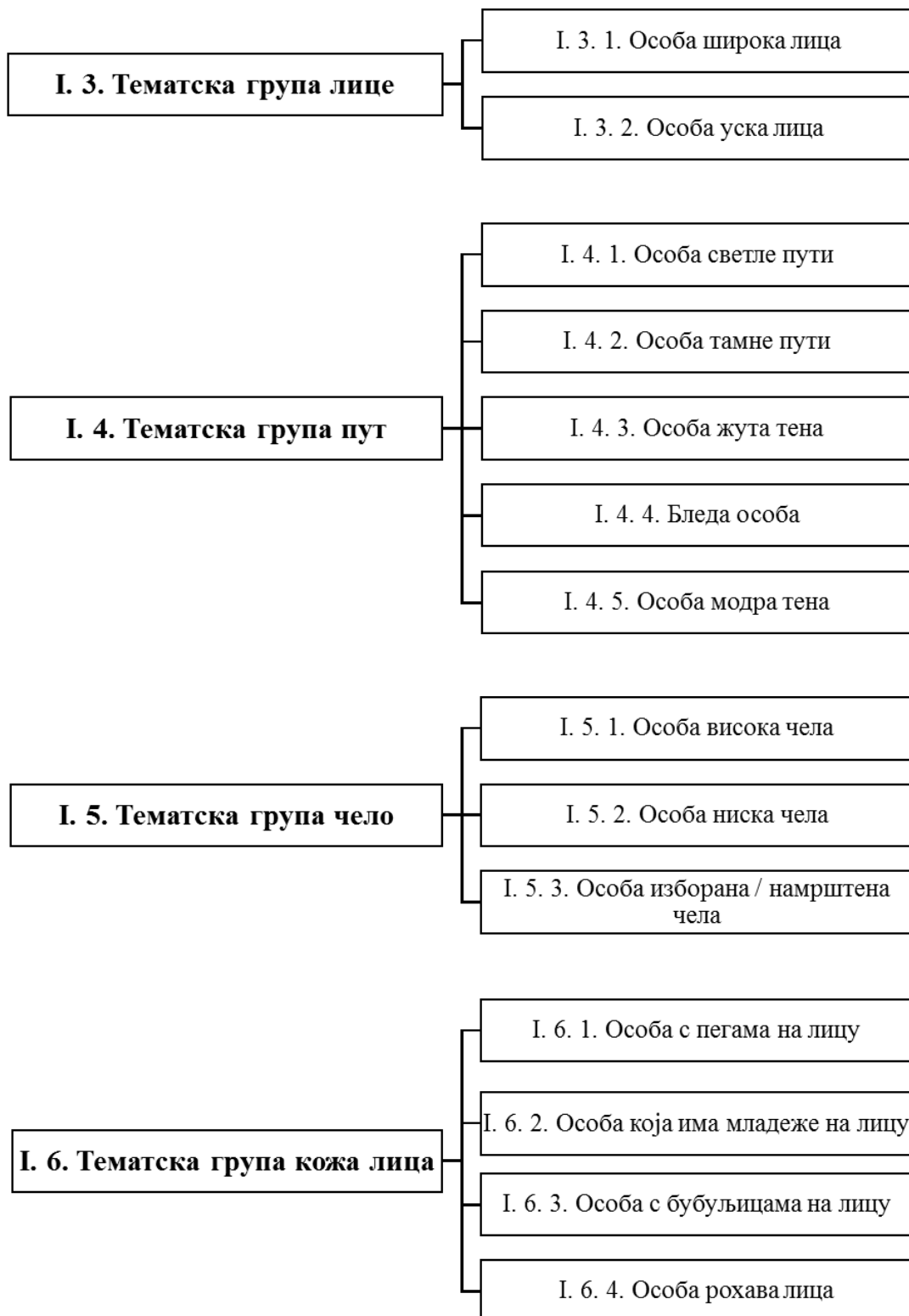
Како би се на што бољи начин представила хијерархијска устројеност забележених лексичких јединица, дат је и схематски приказ организације лексичких скупова.

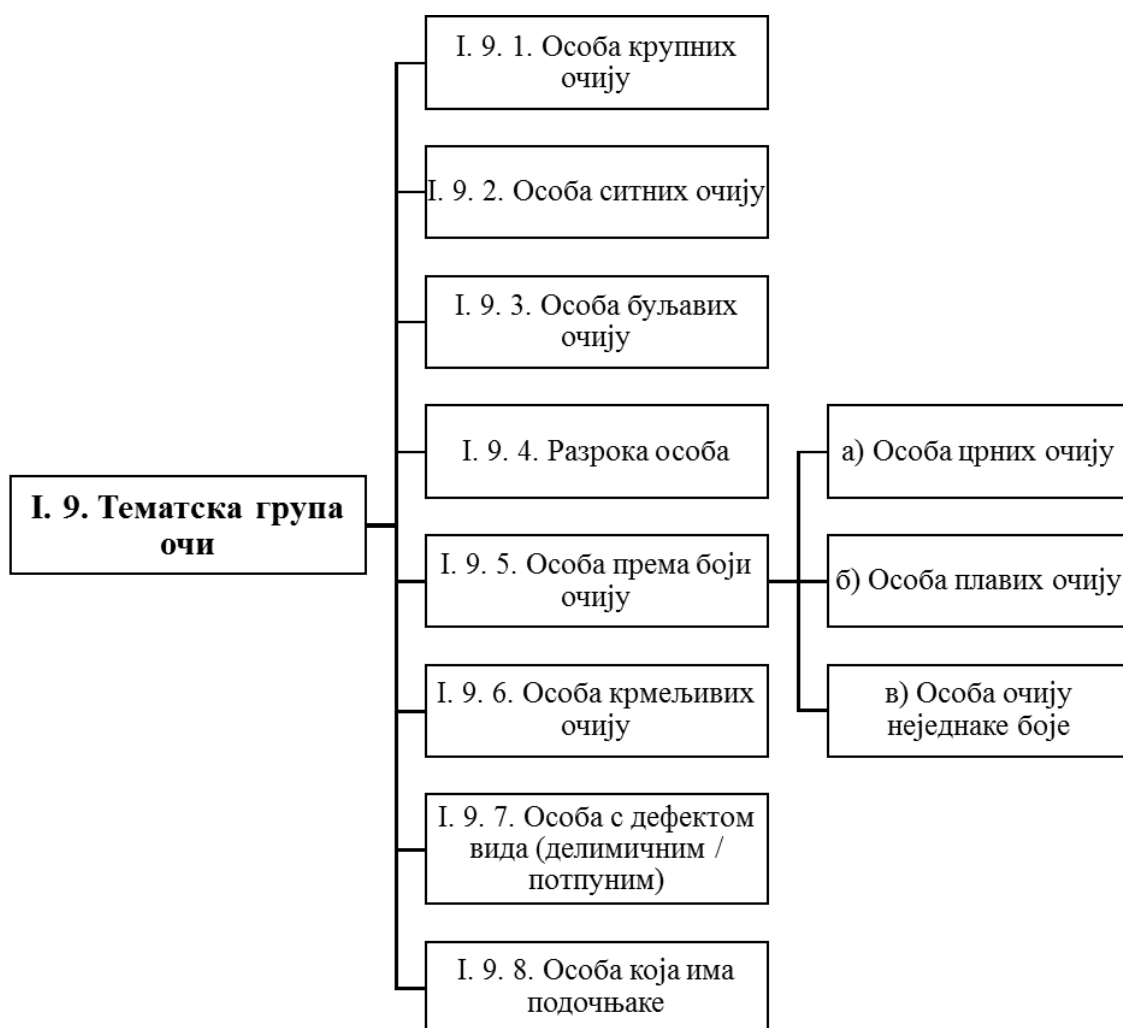
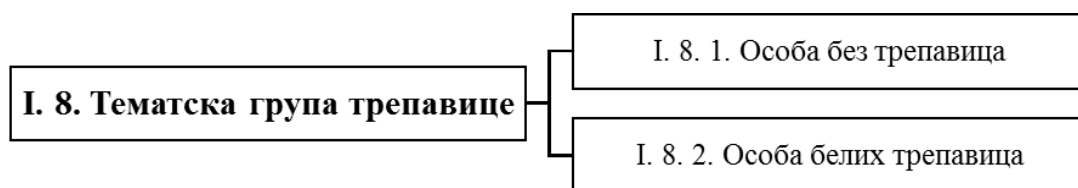
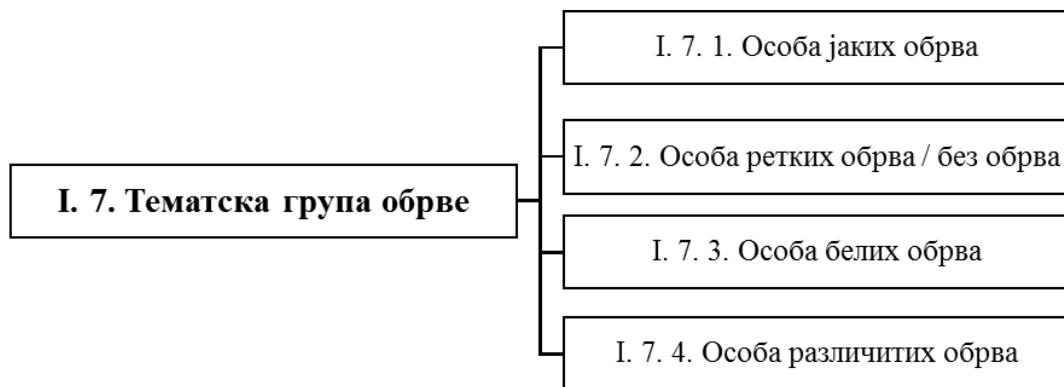

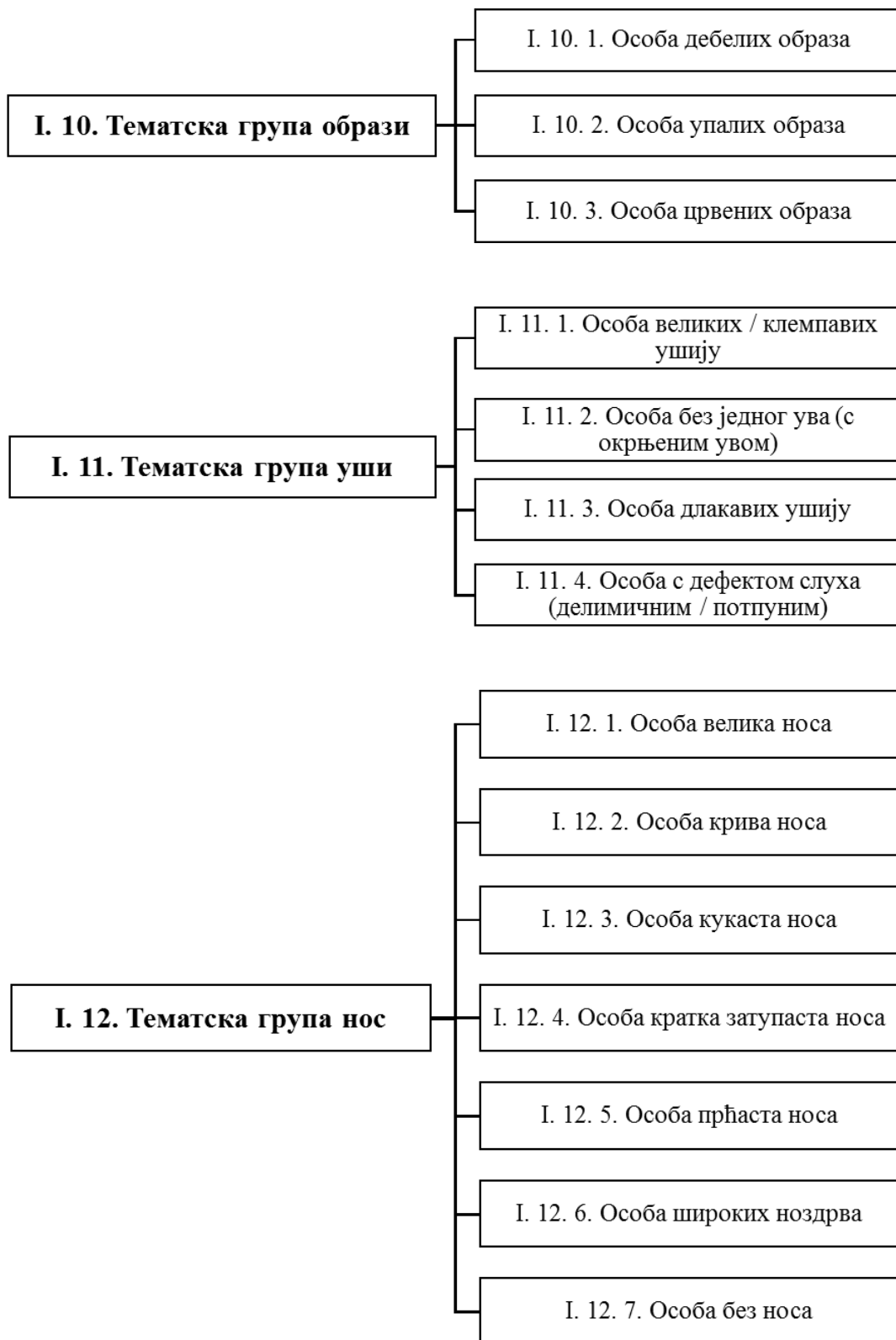

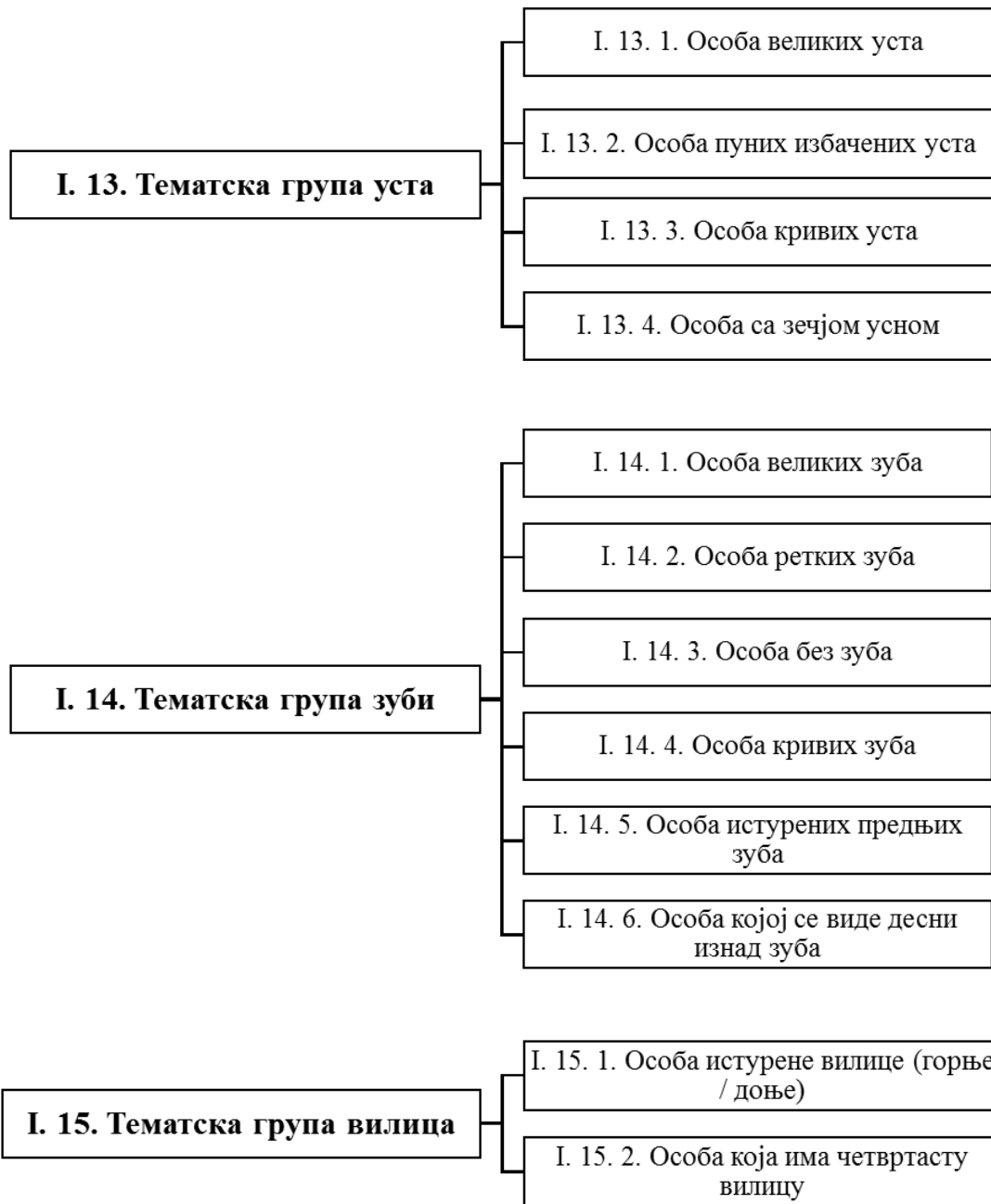

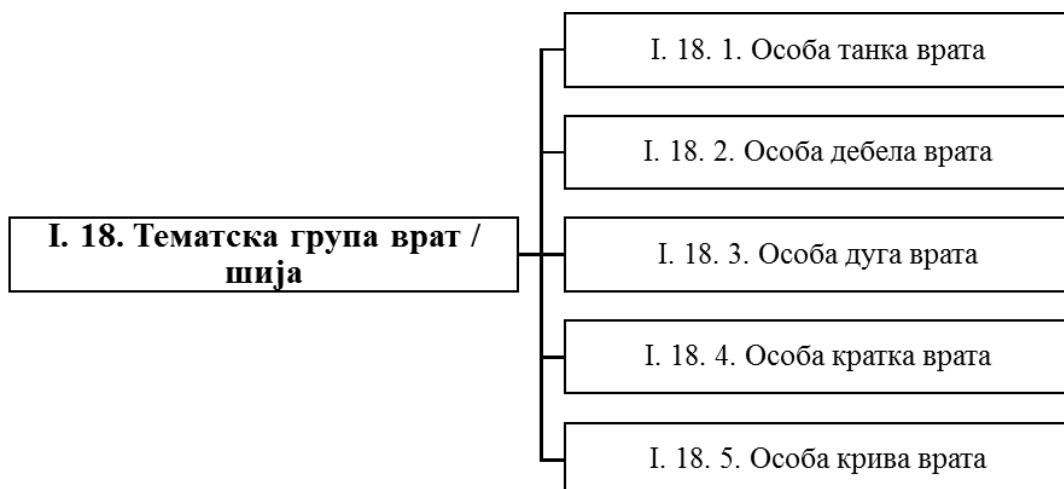
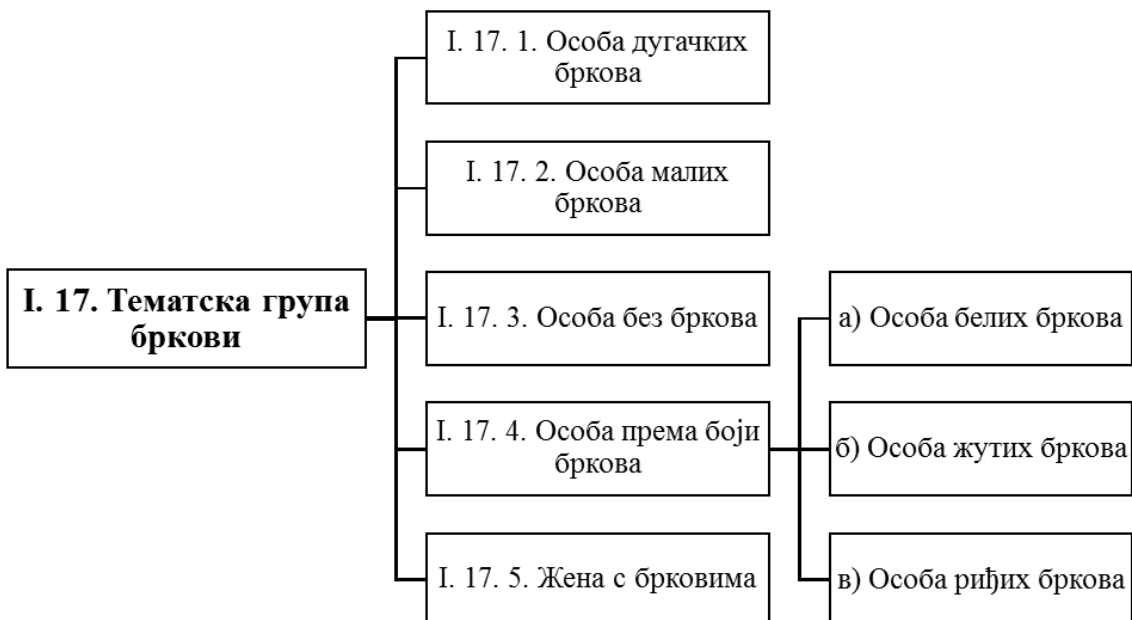
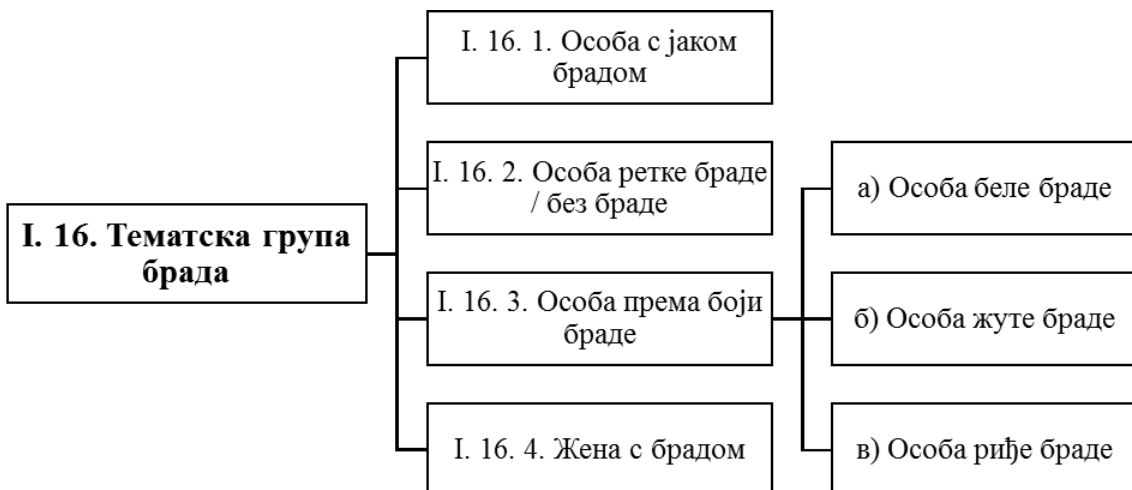

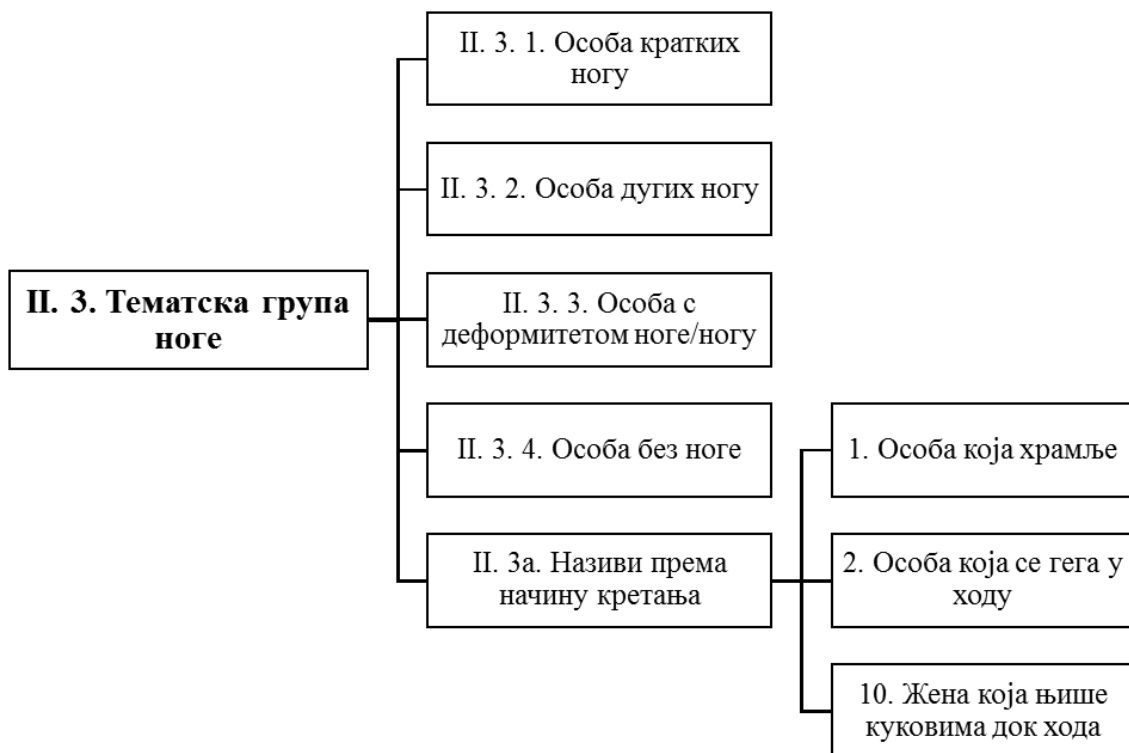
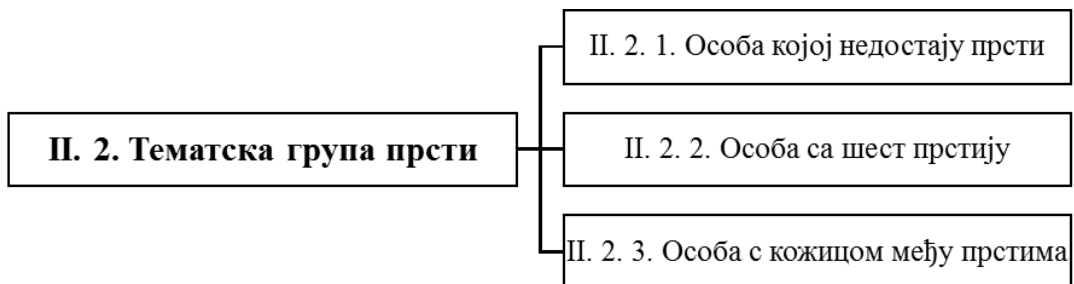
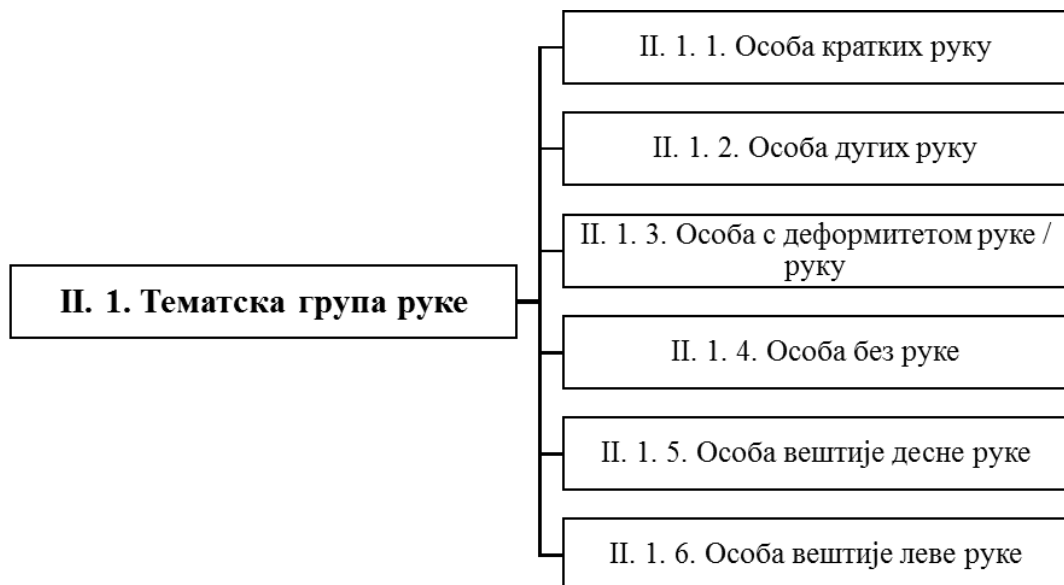

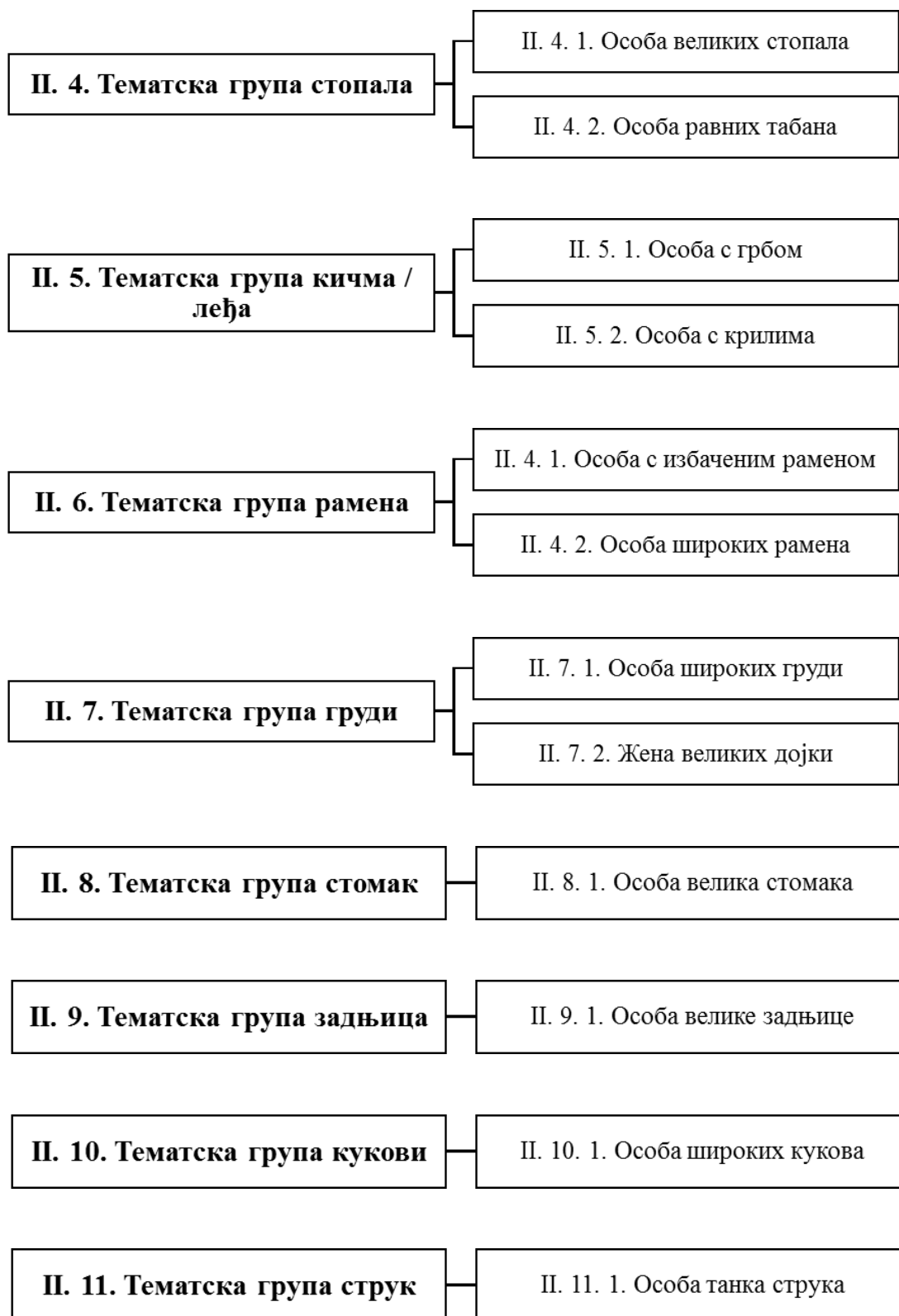

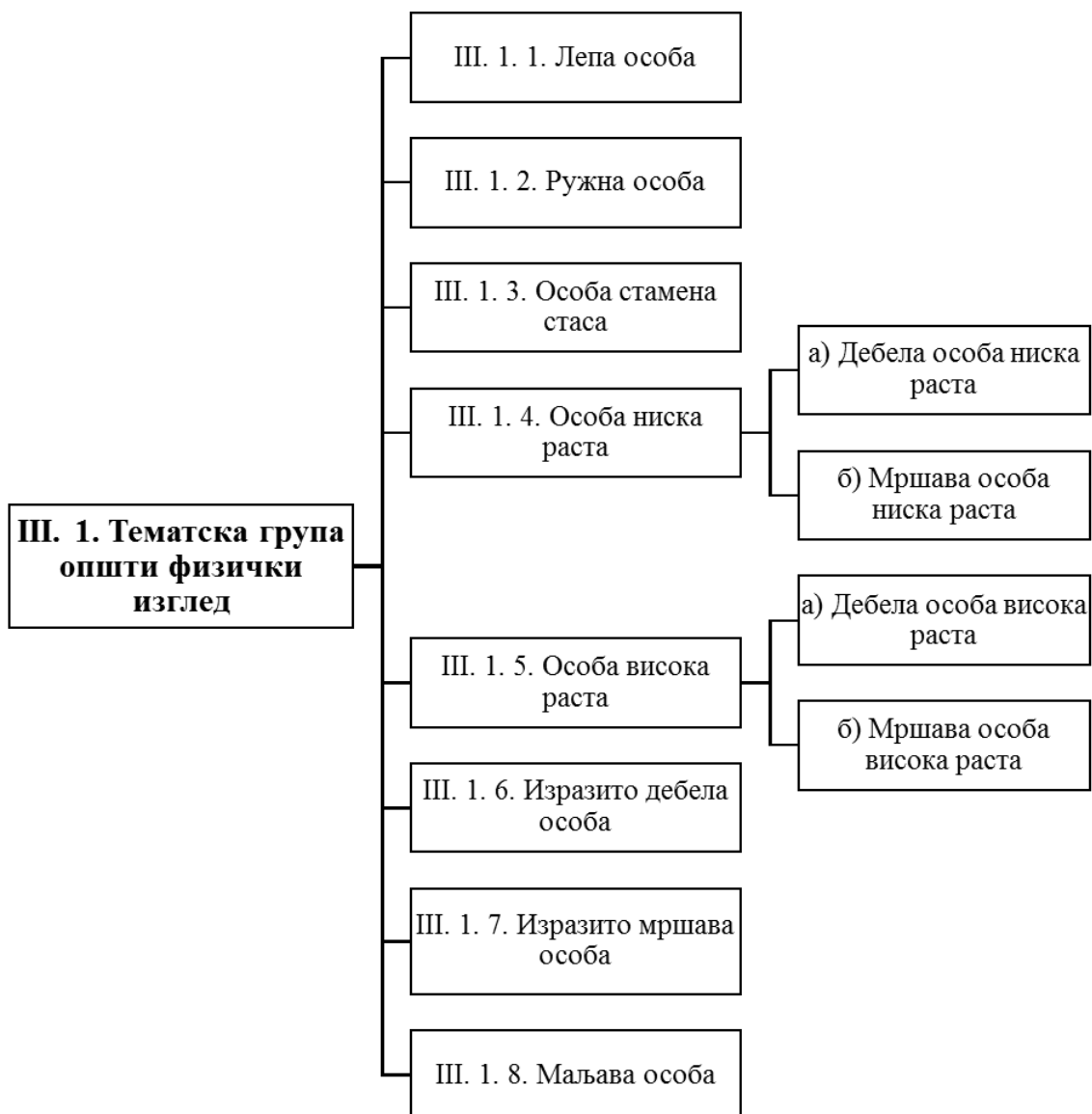

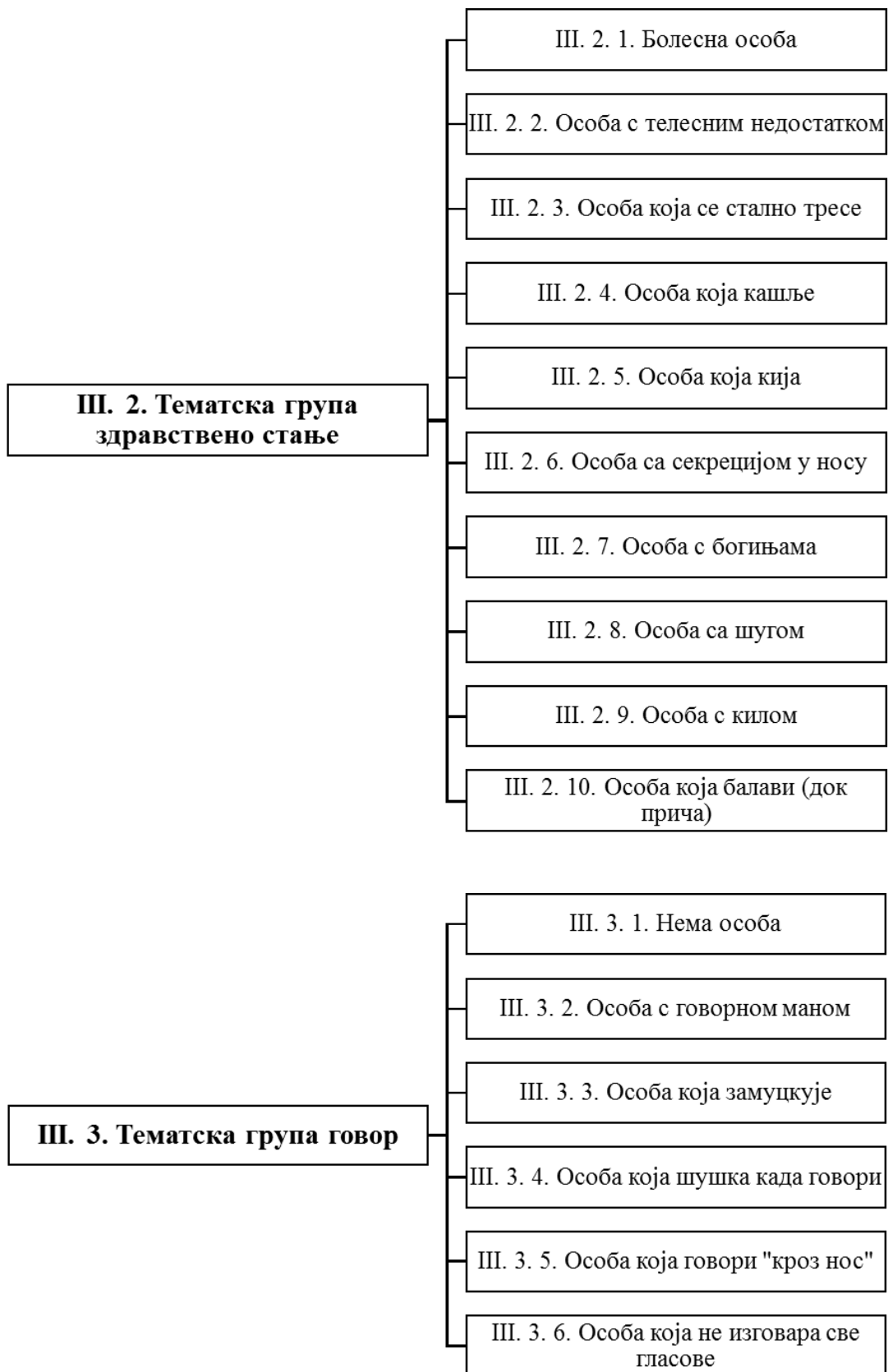

Формирање лексичких јединица којима се квалификује и номинује човек на основу физичких особина првенствено је засновано на визуелној перцепцији (боје, величине, облика и сл.), али су на њихово коначно обликовање утицале и социокултурне специфичности говорне заједнице у којима су садржане традиционалне животне вредности човека из руралне средине. Бројност и разноврсност номинационих средстава за ознаку негативних (непожељних) телесних карактеристика одсликава јасну културну специфичност говорне заједнице у којој је све оно што одступа од уобичајеног, што нарушава идеал природног лика и што није у складу са социјалним нормама оцењено негативно. С друге стране, број позитивних и експресивно неутралних лексичких јединица којима се означава особа позитивних телесних карактеристика, као и оних које ни у ком погледу не искачу из образаца социјалне норме, јесте занемарљив.

Семантичка структура експресивно спецификованих лексема, поред сема колективне експресије заснованих на уверењима и представама целе говорне заједнице, садржи и семе субјективне оцене у којима се одражава систем вредности дијалекатског говорника. Иако је у семантичком микропољу „физичке особине” наизглед лако извршити прецизну класификацију јер се квалификација и номинација везују за конкретни део тела, управо разлике у перцепцији код људи условиле су појаву једне исте лексеме у различитим доменима. Тако је, рецимо, лексема *космуран* потврђена у тематским подгрупама *Особа бујне косе* и *Особа дуге косе*; лексема *кривша* јавља се у многим доменима при именовању човека с различитим деформитетима на лицу и телу: *Особа кривих уста*, *Особа с деформитетом ноге / ногу*, *Особа која храмље*, *Особа с избаченим раменом*; лексема *беломујча* се широм говорног подручја употребљава за именовање особа које се издвајају белином (светлином) свог тена и косматих површина: *Особа светле пути*, *Особа белих обрва*, *Особа белих трепавица*, *Човек беле браде*, *Човек белих бркова*. Прецизној класификацији одупиру се и лексичке јединице чија је експресивна вредност условљена полном идентификацијом, односно традиционалним поимањем идеала телесне лепоте мушкараца и жена. Бркови и брада на мушком лицу представљају симбол зрелости и мужевности те лексеме којима се описује и именује мушкарац оваква изгледа имају афирмативно значење, док лексичке јединице којима се квалификују и именују женска лица

садрже висок степен пејоративности. На вредносним нормама патријархалне заједнице заснива се и карактеризација мушкараца и жена кратке / дуге косе, широких рамена, великих груди и др. У оваквим ситуацијама семантичка диференцијација није заснована само на односу пејоративно – афирмативно, већ често наспрам лексичких јединица којима се означавају мушка лица недостају лексичке јединице за квалификацију и номинацију женских лица и обрнуто.

Велики део ове лексике чине лексичке јединице прозирне семантичке мотивације, тј. деривати мотивисани називом неког дела тела (око: *ока́т*, -а, -о; нос: *кривонос*, -а, -о, *носáр*, *носáт*, -а, -о; брада: *брада́т*, *брадоња*; зуб: *зуба*, *зубáн*, *зубáт*, -а, -о...).

Међутим, значајан је и проценат речи насталих лексичко-семантичком деривацијом, првенствено метафоризацијом према различитим ентитетима из човекова окружења: животиње (*би́к*, *буљина*, *бумба́р*, *вепџ*, *во́л*, *вработ*, *врапче*, *га́вран* / *га́рван*, *глиста*, *гуса́н*, *гушче*, *жирáфа*, *зајац*, *зајко*, *зе́ка*, *зе́ц*, *јереби́ца*, *кобилáча*, *коза́*, *кочо́шка*, *комџ*, *коњ*, *крт*, *ку́рјак*, *лиси́ца*, *мага́ре*, *магари́ца*, *мајму́н*, *мајмуни́ца*, *мајму́нка*, *медвџ*, *ме́чка*, *мечџ*, *невесту́лка* / *невесту́лка*, *носуро́г*, *овца́*, *овџ*, *орџ*, *павуни́ца*, *петли́чко*, *плова́н*, *пловка*, *пловче*, *погана́ц*, *свиња́*, *слепáк*, *слепи миш*, *ћура́н*, *шипáнза*, *шотáн*, *шотка*, *штигли́ца*, *штрк...*), биљни свет (*гору́н*, *јелá*, *копи́р*, *коштан*, *краста́вица*, *лубени́ца*, *печџ*, *ти́ква*, *ца́царка* / *цаца́рка*, *цвекло́*, *цвели́ка*, *шућур...*), предмети (*бандџера*, *булува́н*, *бунци́ла*, *бу́ре*, *бџва*, *врџа*, *врлина*, *врџва*, *глобус*, *дубáр*, *кама́ра*, *кесџ* / *кисџ* / *ћесџ*, *колџ*, *ку́бе*, *ку́ка*, *лабади́на*, *лађа*, *лемџ*, *метла́*, *мотка*, *мотовило*, *опáнак* / *опџнак*, *остро́га*, *пампу́р*, *плџва*, *пракљача*, *притка*, *ра́лник*, *расовача* / *расо́мача*, *сла́марица*, *сла́мњача*, *снопљáча*, *солени́ца*, *те́нак*, *трџка*, *тру́п*, *тупáн*, *црепња*, *чивит*, *чу́тура*, *џибáн*, *џило*, *џини́к...*), припадници различитих народа (*Ара́п*, *Кинџ*, *Ци́га*, *Ци́ганин*, *Ци́ганка*, *Ци́ганче...*) и др. Метафоричка номинација подстакнута је везом по сличности између датог појма и човека специфичне телесне карактеристике која је „заснована на некој компоненти, као што су, рецимо, функција, облик, боја положај, порекло итд.” (Драгићевић 2007: 148). Метафоричка именовања веома су распрострањена и забележена у свим доменима. Она доприносе нијансирању човекових особина и богаћењу лексичких средстава у експресивном погледу јер обавезно садрже сему оцене и то обично

негативну, будући да се метафоричка именована најчешће и не користе за позитивну оцену човека. Изузетак чине лексеме: *навунџа* за именовање женске особе дуге косе, *горун* за именовање стамена мушкарца, *јелá* за именовање особе танка струка.

Поред ових, посебно је занимљива антропографска лексика заснована на некој митолошкој семантичкој мотивацији.

У руралним срединама, каква је и ова, сматра се да је непожељна физичка обележеност у посредној или непосредној вези с вишим силама, што се на језичком плану исказује називима који припадају семантичкој категорији демононима (Радић 2000: 893).

Митски доживљај света као спецификум словенске многобожачке религије у знатној мери инкорпориран је у религијским и магијским представама српске народне традиције. У призренско-тимочким говорима, посебно у руралним срединама, веровања у вези с нечастивим силама очувала су се у великој мери и до данашњег дана. Оне су најчешће представљене у људском лику, али с многим телесним деформитетима и специфичностима које сугеришу демонски карактер. Изражена маљавост по целом телу, избуљене кржаве очи, шиљаста глава, шиљаста брада, шиљасте уши, шиљасте зуби, накострешена (обично риђа) коса, повијен нос, ретки бркови, погрбљеност, деформисани удови и искривљен ход само су неки од елемената који чине сложену слику о ђаволу и њему сродним демонима каква постоји у народном веровању. Демонима је својствена и огромна моћ преображавања, па поред најразличитијих антропоморфних карактеристика могу попримити и многа зооморфна обличја и обележја – рогове, реп, копита, папке, крила. Појам *ђаво* укључује сву нечисту силу па често обједињује особености својствене другим негативним бићима – змајевима, духовима, зверима. Уз то предања приписују ђаволу и помагаче у виду животиња, међу које спадају пас, певац, коњ, вук, змија, јарац и друге, те лик ђавола поприма и њихова својства с натприродном конотацијом (СМР: 127–130; Чајкановић 1994: 123–134; Чајкановић 1994а: 209; Словенска митологија 2001: 171). С оваквом митолошком значењском спецификацијом међу забележеним лексичким јединицама јесу: *áвет*, *аждаја*, *áкреп*, *áла*, *áнђел* / *áнђео*, *вéштица*, *вiла*, *воденичáр*, *гóростас*, *грдосија*, *змéј*, *каракóнцула*, *кúрјак*, *мртáвџа*, *мртвáк*, *мúња*, *наказ* / *наказа*, *óсења* / *óсиња*,

патуљак, плашило, причудњак, причудњица, тенџи, тресак, утвара, чу́ма... Неке од њих примарно припадају семантичкој категорији демононима, док су код других оваква значења секундарна, условљена специфичним језичким, али и ситуационим контекстом.

Широка употреба метафора код којих преовладавају жива слика и широка палета конотација говори о симболичком погледу на свет, специфичном за дату лингвокултурну област.

У оквиру *Творбене анализе* идентификовали смо творбене јединице које учествују у деривационом процесу, а потом утврдили какав је семантички однос међу њима успостављен и како је то утицало на значење изведене лексеме. Анализи су подвргнути деривати добијени префиксацијом и суфиксацијом, као и творенице настале сложено-суфиксалном творбом. Посебну пажњу посветили смо анализи суфикса. Суфикси су представљени у комбинацији с основом (именичком, придевском, глаголском, бројевном) уз коју се везују, указано је на њихову продуктивност и значење на деривационом плану. Анализа је показала да је најпродуктивнији творбени начин суфиксација, али је у анализираном материјалу приметан и велики број сложеница, углавном заснованих на истозначним синтагмама.

У творби именица суфиксацијом заступљена су 62 суфикса и суфиксна деривата, од којих је чак 18 с по једном потврдом. Најзаступљенији је суфикс *-ка* (101) у функцији моционог знака. Суфикси који су потврђени два или више пута представљени су табеларно.

Табела 1

суфикс	именичка основа	придевска основа	глаголска основа	бројевна основа
нулти суфикс	-	-	2	-
-а	3 / 38 ⁶³¹	26	16	-
-ја	-	5	1	-
-ава	2	1	-	-

⁶³¹ Број иза косе црте (/) показује колико пута се дати суфикс јавља као моциони знак.

-ак	1	4	1	1
-јак	-	4	-	-
-ољак	-	-	2	-
-уљак	-	-	1	-
-ало	1	-	9	-
-ан	30	10	11	-
-узан	2	-	-	-
-ар	5	-	-	-
-ара	3	-	-	-
-јара	1	-	-	-
-ац	-	14	1	-
-авац	-	-	2	-
-арац	-	1	-	-
-ача	4	1	-	-
-аш	1	-	-	-
-ија	1	-	-	-
-ина	5	2	-	-
-отина	-	7	-	-
-чина	-	1	-	-
-штина	-	16	-	-
-ица	2 / 10	-	2	-
-алица	-	-	2	-
-ка	- / 101	-	8	-
-аљка	-	-	3	-
-ко	14	53	-	-
-ичко	-	2	1	-
-ла	5	-	-	-
-лија	1	3	-	-
-ајлија	1	-	-	-
-алија	-	1	2	-
-ља	9	14	4	-

-на	- / 49	-	-	-
-оја	-	1	1	-
-оња	18	6	2	-
-оша	2	1	-	-
-уља	1	2	1	-
-уша	-	4	-	-
-ча	18	20	11	-
-че	16	11	4	-
-ша	5	8	3	-

Префиксално-суфиксалним начином творбе од именичких, придевских и глаголских основа добијене су 33 префиксално-суфиксалне творенице.

без- -оња: *безвѐмоња, беспѐтоња, бестрѐпоња*

-ка: *бестрѐпка*

-ља: *бестрѐпља*

за- -ко: *заѐцко*

-оја: *заецкóја, зализóја*

-ка: *зализáнка*

-ко: *зализáнко*

-ојла: *зализóјла*

на- -оја: *набрчкóја*

-ко: *надувѐнко, нарепáнко*

-ча: *нарпча*

не- -ља: *нестрижља*

о- -ко: *огуљѐнко, олупенко*

под- -ча: *подбулча*

-штина: *подбулштина*

по- -ија: *потресíја*

-ко: *потрѐско*

-ојла: *потресóјла*

-штина: *почѐпеништина*

пре- -оја: *преврскóја*

- при- -ак: *причу́дња́к*
 -ица: *причу́дњица*
- раз- -ка: *расце́пка*
 -ко: *расце́пко*
- со- -ина: *солу́пина*
 -ица: *сому́жица*
- у- -ан: *усмрца́н*
 -ана: *усмрца́на*

Сложено-суфиксалном творбом, односно везивањем суфикса *-а, -ан, -иц, -иш, -ка, -ко, -ља, -на, -оња, -оша, -ча, -че* за сложене основе, настала је чак 91 сложеница.

Преглед грађе показује да су у творби придева суфиксацијом заступљена 23 суфикса и суфиксна деривата, од којих је чак 10 с по једном потврдом. Највећу продуктивност има творбени тип с именичком основом и суфиксом *-ав* (52). Ради бољег увида најзаступљеније суфиксе представили смо табеларно.

Табела 2

суфикс	именичка основа	придевска основа	глаголска основа
-ав	52	5	27
-љав	2	3	-
-инав / -ињав	-	2	-
-ан	8	-	12
-ас / -ес	18	8	10
-ат	32	-	4
-ен	3	-	-
-ив	2	-	2
-љив	4	-	1
-ит	3	-	-

Префиксално-суфиксални начин творбе је најмање заступљен, њиме се твори само 12 придева: *зали́зан, -а, -о, зали́шен, -а, -о, збр́чкан, -а, збу́цан, -а, -о,*

набрчкан, -а, наглúвичав, -а, -о, надúван, -а, -о, нарéпан, -а, -о / нарпан, -а, -о, наћорáвичав, -а, -о, нéпокретан, -тна, -тно, обелéжен, -а, -о, уљудан, -дна, -дно.

У творби придева за означавање људи на основу физичких особина велику продуктивност има сложено-суфиксални творбени начин. Чак 95 сложеница настало је везивањем суфикса *-ав* (4), *-ас / -ес* (54) и *нултог суфикса* (37) за сложене творбене основе.

У поређењу са стањем у књижевном језику анализа је показала да у говорима сврљишког краја постоје суфикси непознати књижевном језику: *-ава, -оја*. Такође, у књижевном језику су у извођењу деривата истог значења заступљени једни суфикси, а у сврљишким говорима други (нпр. суфикс *-ица* јесте напродуктивнији моциони суфикс у књижевном језику, док је у сврљишким говорима његова продуктивност слаба. С друге стране, моциони суфикс *-на*, који је у говорима сврљишког краја по продуктивности одмах после најпродуктивнијег суфикса *-ка*, књижевни језик и не бележи). Ту свакако спадају и бројни суфикси у творбено-семантичкој категорији пејоратива непознати књижевном језику, којима се детаљно бавила Р. Жугић (в. Литературу), а који су потврђени и у нашем материјалу. Још једна разлика читава се у појави различитих ликова једног суфикса насталих деловањем гласовних промена (*-ас / -ес : -аст*). Није редак случај да се у творби користе различите врсте основа, или да непродуктивна основа у једном систему у другом бележи велику продуктивност (нпр. везивање суфикса *-ав* за придевске основе или *-ас / -ес* за глаголске основе, потврђено у говорима сврљишког краја, готово је незабележено у књижевном језику).⁶³²

Тема докторске дисертације је лингвогеографски усмерена те се њена израда заснивала на принципима лингвистичке географије. Досадашња истраживања показала су да се дијалекатски и обичајно сврљишки крај може посматрати као постојање двеју говорних и културних зона – Н. Богдановић (1979) утврдио је да на језичком нивоу (пре свега фонетском – в. Карте XI – XIV) постоји јасна граница простирања тимочко-лужничког и сврљишко-заплањског говорног типа, док је С. Петровић (1992), пратећи неке одлике обредне праксе,

⁶³² Ово свакако нису сви елементи дијалекатске творбе и овом питању у засебној студији треба посветити посебну пажњу.

обичаје и митологију, указао на постојање Источне културне зоне и Западне културне зоне, чије се границе раздвајања углавном подударају с дијалекатским границама.

Иако смо испрва очекивали да ће се утврђене разлике одразити и на лексичке јединице којима се означава човек, на лексичком плану влада велика уједначеност, тако да диференције међу говорним типовима готово нема (в. Карте I – X). Наше мишљење је да су се разлике на језичком плану (посебно фонетском) могле формирати у ранијим вековима када је граница говорних подручја била и државна граница (средњовековне Србије и средњовековне Бугарске), док се лексика за означавање човека формирала у савременој комуникацији која је нарочито интензивирана после II светског рата (расељавање становништва, развој индустрије, школства...).

Без обзира на то што картографисан материјал не указује ни на каква територијална раслојавања, не можемо занемарити разлике које постоје у говору старијих и млађих генерација, што омогућава да се ова лексика у будућности осмотри и са социолингвистичког аспекта праћењем нових појава у говору млађег нараштаја и минуциознијим истраживањем лексичког фонда старијег слоја становништва.

ЛИТЕРАТУРА

- АРСЈ 2005:** Пипер, Предраг, Драгићевић, Рајна, Стефановић, Марија. *Асоцијативни речник српскога језика. Део 1, Од стимулуса ка реакцији.* Београд: Београдска књига, Службени лист СЦГ, Филолошки факултет.
- Белић 1999:** Белић, Александар. *Дијалекти источне и јужне Србије.* Изабрана дела Александра Белића, том 9. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Белић 1926–1927:** Белић, Александар. *Мисли о прикупљању дијалекатског материјала.* Јужнословенски филолог VI (Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ): 1–10.
- Богдановић 1979:** Богдановић, Недељко. *Говори Бучума и Белог Потока.* Српски дијалектолошки зборник XXV (Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ).
- Богдановић 1984:** Богдановић, Недељко. *Глаголски пејоративи у говору Сврљига.* Лексикографија и лексикологија: зборник радова (Нови Сад: Матица српска; Београд: Институт за српскохрватски језик): 23–25.
- Богдановић 1990:** Богдановић, Недељко. *Називи сврљишких села у 15. (и 16) веку и њихов данашњи облик,* у: О говору и именима: прилози из језичке проблематике сврљишког краја. Ниш: Просвета: 31–37.
- Богдановић 1991:** Богдановић, Недељко. *Између слике и прилике (Анализа стилских поступака за исказивање телесне лепоте у народној песми).* Градина 2 (Градина) 21–29.
- Богдановић 1992:** Богдановић, Недељко. *Изоглосе југоисточне Србије.* Ниш: Просвета.
- Богдановић 2000:** Богдановић, Недељко. *Бела лоза: свадбене песме сврљишког краја.* Ниш: Просвета.
- Богдановић 2000а:** Богдановић, Недељко. *Инвентар морфолошке проблематике призренско-тимочких говора.* Српски дијалектолошки зборник XLVII (Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ).

- Богдановић 2002:** Богдановић, Недељко. *Културна историја Сврљига*. Свеска 1, Етно-културолошке теме. Сврљиг : Етно-културолошка радионица.
- Богдановић 2005:** Богдановић, Недељко. *Микротопонимија Сврљига*. Ономатолошки прилози XVIII (Београд: Српска академија наука и уметности): 39–180.
- Богдановић 2012:** Богдановић, Недељко. *Имена и презимена мотивисана називима за делове људског тела*. Антрополошки и теоантрополошки поглед на физичке активности од Константина Великог до данас. Зборник радова: 170–174.
- Богдановић у штампи.** Богдановић, Недељко. *Антропографски речник југоисточне Србије*. У штампи.
- Бојанић Лукач 1975:** Боянић Лукач, Душанка. *Видин и видинският санджак през 15-16 век: документи от архивите на Цариград и Анкара*. Софија: Наука и изкуство.
- Бошковић 1936:** Бошковић, Радосав. *Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници*. Јужнословенски филолог XV (Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ).
- Бугарски 1995:** Бугарски, Ранко. *Увод у општу лингвистику*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Бугарски 2003:** Бугарски, Ранко. *Жаргон. Лингвистичка студија*. Београд: Библиотека XX век.
- Букумирић 2006:** Букумирић, Милета. *Терминологија куће и покућства у северној Метохији*. Српски дијалектолошки зборник LIII (Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ): 375–548.
- Български етимологичен речник V 1999:** Български етимологичен речник. Том V (Падеж – Пуска) (ред. Георгиев, В., Дуриданов, И.). Софија: Академично издателство Проф. Марин Дринов.
- Вардзелашвили 2001:** Вардзелашвили, Жанетта Александровна. *Метафорические номинации в системе языка*. Научные труды. Серия: филология. Выпуск III. СПб-Тб. (Санкт-Петербургский государственный университет и Тбилисский государственный университет): 45–51

- Влаховић 1970:** Влаховић, Петар. *Идеал човекове физичке лепоте у народним песмама североисточне Србије*. Развитак 4–5: 62–67.
- Воробьева 2003:** Воробьева, Е. А. *Имена прилагательные, характеризующие внешность человека по физическим особенностям, в ярославских говорах*. Ярославль: Ярославский педагогический вестник. № 4 (37).
- Вук 1818:** Караџић, Вук Стефановић. *Српски рјечник (1818)* (приредио Ивић, Павле, 1987). Београд: Просвета, Нолит; Љубљана: Тискарна Људске правнице.
- Вук VII:** Караџић, Вук Стефановић. 1900. *Српске народне пјесме. Књ. 7, У којој су пјесме јуначке средњијех времена / скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић*. Београд: Штампарија Краљевине Србије.
- Вуковић 1988:** Вуковић, Гордана. *Терминологија куће и покућства у Војводини*. Нови Сад: Филозофски факултет, Институт за јужнословенске језике.
- Геляева 2002:** Геляева, Ариука Ибрагимовна. *Человек как объект номинации в языковой картине мира*. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat. <http://www.dissercat.com/content/chelovek-kak-obekt-nominatsii-v-yazykovoi-kartine-mira>.
- Георгијевић 1967:** Георгијевић, Светозар. *Балканолошке студије I*. Ниш: Катедра за језик Више педагошке школе.
- Голубовић 1992:** Голубовић, Петар. *Становништво и насеља*. Културна историја Сврљига, књ. II, Језик, култура и цивилизација. Ниш: Просвета. 173–213.
- Гортан-Премк 2004:** Гортан Премк, Даринка. *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, друго издање. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Гурская 2010:** Гурская, Светлана Львовна. *Имена существительные общего рода, характеризующие человека, в ярославских говорах*. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat. <http://www.dissercat.com/content/imena-sushchestvitelnye-obshchego-roda-kharakterizuyushchie-cheloveka-v-yaroslavskikh-govora>
- Динић 2008:** Динић, Јакша. *Тимочки дијалекатски речник*. Београд: Институт за српски језик САНУ.

- Драгићевић 1998:** Драгићевић, Рајна. *О српско-хрватским ономаатопејским именицама с елементом -т- у суфиксу*. Јужнословенски филолог LIV (Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ): 121–130.
- Драгићевић 1999:** Драгићевић, Рајна. *Перспективизација придева који означавају људске особине*. Српски језик IV/1–2: 397–409.
- Драгићевић 2001:** Драгићевић, Рајна. *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику (творбена и семантичка анализа)*. Библиотека Јужнословенског филолога, нова серија, књ. 18. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Драгићевић 2007:** Драгићевић, Рајна. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Драгићевић 2010:** Драгићевић, Рајна. *Вербалне асоцијације кроз лексичке односе и културу*. Пети међународни интердисциплинарни симпозијум „Сусрет култура“. Зборник радова. Књ. 1 (Београд: Друштво за српски језик и књижевност): 585–592.
- Драгићевић 2010а:** Драгићевић, Рајна. *Лингвокултуролошка упоредна истраживања етнокултурних стереотипа*. Анали Филолошког факултета XXII (Београд: Филолошки факултет): 201–214.
- Ђурић 2004:** Ђурић, Радмила. *Деминутивни суфикси у српском и њихови преводни еквиваленти у енглеском*. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XLVII 1/2 (Нови Сад: Матица српска): 147–164.
- Ерофеева, Пепелева 2011:** Ерофеева, Елена Валентиновна, Пепелева, Екатерина Александровна. *Структура семантичког поља «человек» в сознании носителей русского языка*. Вестник Пермского университета, Вып. 1 (13): 7–19.
- Живковић 1987:** Живковић, Новица. *Речник пиротског говора*. Пирот: Музеј Понишавља.
- Жондорова 2012:** Жондорова, Галина Егоровна. *Семантичко пространство «образ человека» (на материале русских старожильческих говоров Якутии)*. Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена, № 151, 223–229. Научная электронная

библиотека «КиберЛенинка». <http://cyberleninka.ru/article/n/semanticheskoe-prostranstvo-obraz-cheloveka-na-materiale-russkih-starozhilcheskih-govorov-yakutii>

- Жугић 1997:** Жугић, Радмила. *Придеви који се односе на човекове особине у говору околине Лебана*. Јужнословенски филолог LIII (Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ): 135–145.
- Жугић 2002:** Жугић, Радмила. *Лични надимци у околини Лебана и Лесковца*. Ономатолошки прилози XV (Београд: Српска академија наука и уметности): 201–214.
- Жугић 2006:** Жугић, Радмила. *Придевски деминутиви у говорима призренско-тимочке дијалекатске зоне које се односе на особине ентитета из човековог окружења (семантичко-творбени аспект)*. Зборник радова Филозофског факултета у Приштини XXXVI: 377–392.
- Жугић 2007:** Жугић, Радмила. *Именичке сложенице с именицом као првим конституентом у призренско-тимочким говорима*. Лесковачки зборник LXVII (Народни музеј у Лесковцу): 383–393.
- Жугић 2007а:** Жугић, Радмила. *Именичке сложенице с придевом као првим делом у призренско-тимочким говорима*. Наше стварање LIV/2007 (1–2) (Лесковац: Лесковачки културни центар): 34–43.
- Жугић 2007б:** Жугић, Радмила. *Придевски деминутиви за означавање особина човека у призренско-тимочкој дијалекатској зони (семантичко-творбени аспект)*. Српски језик 12/1–2 (Београд: Филолошки факултет у Београду, Никшић: Филозофски факултет у Никшићу): 303–320.
- Жугић 2009:** Жугић, Радмила. *Семантичко-творбена анализа пејоратива за женска лица у јабланичком говору (југозападно од Лесковца)*. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику LIX (Нови Сад: Матица српска): 81–106.
- Жугић 2010:** Жугић, Радмила. *Пејоративи за мушка лица у јабланичком говору образовани суфиксима -ко, -ља, -оња, -ча*. Зборник радова Филозофског факултета у Приштини: посебно издање поводом 50-годишњице оснивања Филозофског факултета посвећено проф. др. Милосаву Вукићевићу: 97–112.

- Жугић 2010а:** Жугић, Радмила. *Пејоративи за мушка лица у јабланичком говору од нископродуктивних суфикса и њихов семантичко-творбени однос према пејоративима са продуктивним суфиксима -ко, -ља, -оња, -ча*. Зборник Матице српске за славистику 78 (Нови Сад: Матица српска): 219–239.
- Жугић 2012:** Жугић, Радмила. *Именичке изведенице суфиксима -це, -е, -ле у призренско-тимочким говорима*. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику LIV (2) (Нови Сад: Матица српска): 193–202.
- Жугић 2012а:** Жугић, Радмила. *Семантичке реализације суфикса -че у именичким изведеницама средњег рода у призренско-тимочким говорима*. Зборник радова Филозофског факултета у Приштини XLII-1: 223–230.
- Жугић 2013:** Жугић, Радмила. *Именичке деминутивне изведенице мушкога рода на суфикс -ък -(ак) и његове проширене варијанте у призренско-тимочким говорима*. Годишњак за српски језик XXVI, бр. 13 (посвећен професору Слободану Реметићу) (Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу): 219–232.
- Жугић 2013а:** Жугић, Радмила. *Творба личних хипокористика у доњем сливу Јабланице*. Наше стварање LX (3–4) (Лесковац: Лесковачки културни центар): 279–301.
- Жугић 2014:** Жугић, Радмила. *Аугментативно-пејоративне изведенице на суфикс -ИШТЕ у призренско-тимочким говорима*. Октоих 5: Часопис Одјељења за српски језик и књижевност Матице српске – Друштва чланова у Црној Гори IV/5 (Издавачки центар Матице српске – Друштва чланова у Црној Гори): 29–36.
- Жугић 2014а:** Жугић, Радмила. *Деминутивне именичке изведенице на суфикс -ка у призренско-тимочким говорима српског језика и бугарском језику (семантичко-творбени аспект)*. У штампи.
- Жугић 2014б:** Жугић, Радмила. *Синонимија у лексичко-семантичкој групи пејоратива за женска лица у јабланичком говору*. Зборник радова Филозофског факултета у Приштини XLIV-2: 295–314
- Жугић 2015:** Жугић, Радмила. *Компаративна анализа именичких деминутива средњег рода на суфикс -че у бугарском језику и призренско-тимочким говорима српског језика*. У штампи.

- Жунић 2004:** Жунић, Драган. *Весела естетика*. Ниш: Зограф.
- Златковић 2014:** Златковић, Драгољуб. *Речник пиротског говора 1–2*. Београд: Службени гласник.
- Ивић 1985:** Ивић, Павле. *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и итокавско наречје*. Нови Сад: Матица српска.
- Ивић 1991:** Ивић, Павле. *Значај лингвистичке географије за упоредно и историјско проучавање јужнословенских језика и њихових односа према осталим словенским језицима*. Изабрани огледи I, 167–199. Ниш: Просвета.
- Ивић 1991:** Ивић, Павле. *Значај лингвистичке географије за упоредно и историјско проучавање јужнословенских језика и њихових односа према осталим словенским језицима*, у: Изабрани огледи I: О словенским језицима и дијалектима. Ниш: Просвета: 167–199.
- Ивић 1991а:** Ивић, Павле. *Рад на лингвистичкој географији у Југославији*. Изабрани огледи III, 49–66. Ниш: Просвета.
- Ивић 1991а:** Ивић, Павле. *Рад на лингвистичкој географији у Југославији*, у: Изабрани огледи III: Из српскохрватске дијалектологије. Ниш: Просвета: 49–66.
- Ивић 1994:** Ивић, Павле. *Дијалектолошка проучавања говора призренско тимочке зоне*. Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката, Зборник радова 55–72.
- Ивић 1995:** Ивић, Милка. *О називима боја*. О зеленом коњу, Нови лингвистички огледи, 7–46. Београд: Словограф.
- Ивић 1996:** Ивић, Милка. *О изразима плав и модар*. Јужнословенски филолог LII (Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ): 11–17.
- Ивић 1999:** Ивић, Милка. *Бело као лингвистички и културолошки проблем*. Јужнословенски филолог LV (Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ): 1–19.
- Ивић 2001:** Ивић, Милка. *Правци у лингвистици (Лингвистика у деведесетим)*. Београд: Библиотека XX век.

- Ивић 2002:** Ивић, Павле. *Балкански језички савез и лингвистичка географија*. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XLV/1–2 (Нови Сад: Матица српска): 7–12.
- Ивић 2002:** Ивић, Павле. *Балкански језички савез и лингвистичка географија*. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XLV/1–2 (Нови Сад: Матица српска): 7–12.
- Ивић 2009:** Ивић, Павле. *Српски дијалекти и њихова класификација*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Илић 2012:** Илић, Мирјана. *О једном дијалекатском творбеном моделу*. Годишњак за српски језик XXV/12 (Ниш: Филозофски факултет у Нишу): 53–58.
- Јовановић 2004:** Јовановић, Властимир. *Речник села Каменице*. Српски дијалектолошки зборник LI (Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српскохрватски језик САНУ): 313–688.
- Јовановић 2007:** Јовановић, Властимир. *Додатак речнику села Каменице код Ниша*. Српски дијалектолошки зборник LIV (Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српскохрватски језик САНУ): 403–520.
- Јовановић 2009:** Јовановић, Бојан. *Естетско преобликовање тела*. Традиционална естетска култура III: тело и одевање (Центар за научноистраживачки рад САНУ и Универзитета у Нишу): 27–41.
- Јовановић 2010:** Јовановић, Владан. *Деминутивне и аугментативне именице у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Јоцић 2005:** Јоцић, Драган. *Сточарска лексика села Лозана*. Културна историја Сврљига. Свеска 3. Сврљиг: Етно-културолошка радионица.
- Клајн 2002:** Клајн, Иван. *Творба речи у савременом српском језику. Први део: слагање и префиксација*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Клајн 2003:** Клајн, Иван. *Творба речи у савременом српском језику. Други део: суфиксација и конверзија*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Коротун, О. В. 2002:** Коротун, Ольга Владимировна. *Концептуализација представлений о внешности человека в русской языковой картине мира*. http://www.rusnauka.com/3_ANRR_2009/Philologia/39990.doc.htm.

- Косовский 1974:** Косовский, Борис Израилевич. *Общее языкознание: учение о слове и словарном составе языка*. Минск: Вышэйшая школа.
- Костић 1970:** Костић, Михајло. *Белопаланачка котлина: друштвеногеографска проучавања*. Београд: Географски институт Јован Цвијић.
- Кочеваткин 1999:** Кочеваткин, Александр Михайлович. *Соматическая лексика в диалектах эрзянского языка: Лингвогеографический анализ*. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat. <http://www.dissercat.com/content/somaticeskaya-leksika-v-dialektakh-erzyanskogo-yazyka-lingvogeograficheskii-analiz>
- Лаврова 1984:** Лаврова, Людмила Владимировна. *Лексико-семантические группы слов, характеризующих человека*. Библиотечный каталог российских и украинских диссертаций. <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/195905.html>.
- Лампић 1999:** *Мали речник традиционалних симбола* (приредио Лампић, Марио). Београд: Libretto.
- Литвинова 2011:** Литвинова, Татьяна Александровна. *Номинации человека как отражение языковой картины мира*. Научная электронная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat. <http://www.dissercat.com/content/nominatsii-cheloveka-kak-otrazhenie-yazykovoi-kartiny-mira>.
- Литвинова 2013:** Литвинова, Татьяна Александровна. Тематико-идеографическая классификация лексики как способ описания фрагмента человек диалектной картины мира (на материале воронежских говоров). Научная электронная библиотека «КиберЛенинка». <http://cyberleninka.ru/article/n/tematiko-ideogra-ficheskaya-klassifikatsiya-leksiki-kak-sposob-opisaniya-fragmenta-chelovek-dialektnoy-kartiny-mira-na-materiale>.
- Магомедова 2007:** Магомедова, Диана Магомедовна. *Соматическая лексика лакского языка в сопоставлении с английской*. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat <http://www.dissercat.com/content/somaticeskaya-leksika-lakskogo-yazyka-v-sopostavlenii-s-angliiskoi>
- Манић 1997:** Манић Форски, Драгослав. *Лужнички речник*. Бабушница: Дом културе.
- Махмутова 2002:** Махмутова, Алсу Нигматяновна. *Оценочные существительные со значением лица женского пола в русском и английском языках*. Научная

библиотека диссертаций и авторефератов disserCat. <http://www.dissercat.com/content/otsenochnye-sushchestvitelnye-so-znacheniem-litsa-zhenskogo-pola-v-russkom-i-angliiskom-yazyu>

Менон 1985: Менон, Равиндер Натх. *Лексико-семантическая группа прилагательных русского языка со значением характеристики внешности человека*. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat. <http://www.dissercat.com/content/leksiko-semanticheskaya-gruppa-prilagatelnykh-russkogo-yazyka-so-znacheniem-kharakteristiki->

Милорадовић 2007: Милорадовић, Софија. *Лексема *korljъ и континуанти групе *tort на словенској језичкој територији*. Јужнословенски филолог LXIII (Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ): 83–96.

Милорадовић 2007: Милорадовић, Софија. *Лексема *korljъ и континуанти групе *tort на словенској језичкој територији*. Јужнословенски филолог LXIII (Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ): 83–96.

Милорадовић 2012: Милорадовић, Софија. *Лингвистички атласи – „централни инструмент“ савремене дијалектологије*. Теренска истраживања – поетика сусрета. Етнографски институт САНУ, Зборник 27 (Београд: Српска академија наука и уметности): 141–151.

Милорадовић 2013: Милорадовић, Софија. *Опшесловенски лингвистички атлас и учешће српских дијалектолога – ентузијазам не мањи од знања*. Јужнословенски филолог LXIX (Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ): 367–390.

Милосављевић – Савић Грујић 2013: Савић Грујић, Ана (са Тањом Милосављевић). *Основна и фигуративна значења лексеме 'ђаво' у говорима призренско-тимочке дијалекатске зоне*. Стварност и фикција у култури Срба и Бугара, зборник радова са међународног научног скупа, одржаног 17. маја 2013. године на Филозофском факултету у Нишу: 167–177.

Мушникова 2011: Мушникова, Елена Николаевна. *Зоометафора в языковой картине мира русского и английского языков*. Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Гуманитарные науки. № 4 (20). С. 114–120.

Научная электронная библиотека «КиберЛенинка». <http://cyberleninka.ru/article/n/zoometafora-v-yazykovoy-kartine-mira-russkogo-i-angliyskogo-yazykov>

Недельков 2009: Недельков, Љиљана. *Општи принципи истраживања лексике традиционалне материјалне културе*. Гласник Етнографског института САНУ LVII/1 (Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет): 189–200.

Недельков 2012: Недельков, Љиљана. *Тематска лексикографија као сведочанство о културном идентитету*. Филологија и универзитет, зборник радова са научног скупа Наука и савремени универзитет 1 (Ниш: Филозофски факултет у Нишу) 105–120.

Нивина 2003: Нивина, Елена Анатольевна. *Лексика тематической группы Человек в говорах Тамбовской области*. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat. <http://www.dissercat.com/content/leksika-tematicheskoi-gruppy-chelovek-v-govorakh-tambovskoi-oblasti#ixzz2vkHWPSly>.

Павлица 2006: Павлица, Драган. *Творба именица у говору југоисточне Лике*. Српски дијалектолошки зборник LIII (Београд: Српска академија наука и уметности).

Павловић 1999: Павловић, Мирјана. *Појам болести у различитим медицинским системима*. Гласник етнографског института САНУ XLVIII (Београд: Српска академија наука и уметности): 95–106.

Пејчић Митић 2007: Пејчић Митић, Марија. *Метеоролошка лексика у говору Сврљига*. Прилози културној историји Сврљига. Свеска 5. Сврљиг: Етно-културолошка радионица.

Петровић 1992: Петровић, Сретен. *Митологија, магија и обичаји*. Културна историја Сврљига, I. Ниш: Просвета.

Петровић 2006: Петровић, Сретен. *Успон Сврљига између два светска рата: 1919–1941*. Сврљиг: Етно-културолошка радионица.

Петровић 2012: Петровић, Снежана. *Турцизми у српском призренском говору*. Београд: Институт за српски језик САНУ.

- Пижурица 1994:** Пижурица, Мато. *Значај идентификације тематских области у припремама за прикупљање дијалекатске лексике*. Говори признско-тимочке области и суседних дијалеката, зборник радова 345–350.
- Пирко, В. В. 2006:** Пирко, Вера Вениаминовна. Семантичко поле как системно објединение просторечных единиц (анализ фрагмента семантичког поля «Внешний облик человека» в просторечии Приамурья). http://www.robysshoes.com/manual_253_0_gen.html.
- Поповић 1991:** Поповић, Људмила. *О семантици назива за боје у руском, украјинском и српском фолклору*. Зборник Матице српске за славистику XVI (Нови Сад: Матица српска): 149–154.
- Радан 2004:** Радан, Михај Н. *У походе тајновитом Карашу*. Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Раденковић 2000:** Раденковић, Радослав. *Легенде и предања*. Сврљиг: Етно-културолошка радионица.
- Раденковић 2008.** Раденковић, Љубинко. *Боја као обележје митолошких бића – словенске паралеле*. Јужнословенски филолог LXIV (Београд: Институт за српски језик САНУ): 337–346.
- Радић 1984:** Радић, Првослав. *Именички деминутивни суфикси -че и -иче у говору села Милошева у Великом Поморављу (Начини творбе изведеница)*. Јужнословенски филолог XL (Београд: Институт за српскохрватски језик САНУ): 149–165.
- Радић 1987:** Радић, Првослав. *Творбено-семантичке особености изведеница са суфиксом -че на делу балканизираних јужнословенских говора*. Анали Филолошког факултета XVIII (Београд: Филолошки факултет): 227–236.
- Радић 2000:** Радић, Првослав. *Из митолошке лексике: Вирогон*. Јужнословенски филолог LVI 3/4: 891–900.
- Радић 2001:** Радић, Првослав. *Турски суфикси у српском језику (са освртом на стање у македонском и бугарском)*. Библиотека Јужнословенског филолога, нова серија, књ. 17. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Радић 2013:** Радић, Првослав. *Глаголски суфикс -оса у српском језику*. Српски језик: студије српске и словенске XVIII (Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика): 147–156.

- Радић 2015:** Радић, Првослав. *Суфикс -аћ у српском језику*. Српски језик: студије српске и словенске XX (Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика): 251–266.
- Рајковић Кожељац 2014:** Рајковић Кожељац, Љубиша. *Речник тимочког говора*. Неготин: Књижевно-издавачко друштво Лексика.
- Реметић 1996:** Реметић, Слободан. *Српски призренски говор I*. Српски дијалектолошки зборник XLII (Београд: Институт за српски језик САНУ).
- Реметић 1997:** Реметић, Слободан. *Српски језик у лингвистичким атласима*. Славистика I (Београд: Славистичко друштво Србије): 116–120.
- Реметић 1997:** Реметић, Слободан. *Српски језик у лингвистичким атласима*. Славистика I (Београд: Славистичко друштво Србије): 116–120.
- Ристић 2004:** Ристић, Стана. *Експресивна лексика у српском језику: теоријске основе и нормативно-културолошки аспект*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Ристић 2013:** Ристић, Гордана. *Соматизми у немачкој и српској фразеологији (контрастивна истраживања)*: докторска дисертација. Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду.
- Ристић и остали 2005:** Ристић, Стана, Милосављевић Бојана, Јовановић Владан. *Једно од могућих решења обраде деминутива са суфиксима -че и -(ч)ић (лексикографско-лексиколошки приступ)*. Српски језик X/1–2: 597–616.
- РСМС 1967–1976:** *Речник српскохрватског књижевног језика I–VI*. Нови Сад: Матица српска.
- РСАНУ 1959–2010:** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика I–XVIII*. Београд: Српска академија наука и уметности.
- Рябчикова 2006:** Рябчикова, Зоя Степановна. *Соматическая лексика хантыйского языка*. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat. <http://www.dissercat.com/content/somaticheskaya-leksika-khantyskogo-yazyka>
- Савић Грујић 2008:** Савић Грујић, Ана. *Фонолошки опис говора села Гулијана*. Прилози културној историји Сврљига. Свеска 7. Сврљиг: Етно-културолошка радионица.

- Савић Грујић 2013:** Савић Грујић, Ана. *Негативна номинација човека мотивисана говором*. Путеви и домети дијалекатске лексикографије: зборник радова са истоименог међународног научног скупа: 99–114.
- Савић Грујић 2013а:** Савић Грујић, Ана. *Однос суфикса -(ч)ић и -че (из перспективе призренско-тимочких говора)*. Годишњак за српски језик Филозофског факултета у Нишу, Година XXVI, број 13: 471–479.
- Савић Грујић 2014:** Савић Грујић, Ана. *Лексика соматизама у призренско-тимочким пунктовима на тлу Србије и Румуније – сличности и разлике (на материјалу Српског дијалектолошког атласа)*. Зборник радова са научног скупа Наука и савремени универзитет 4, одржаног 14. и 15. новембра 2014. године на Филозофском факултету у Нишу: 87–96.
- СДА:** *Српски дијалектолошки атлас* (рукопис).
- СДР1 2003:** *Семантичко-деривациони речник, св. 1: Човек – делови тела*. Ред. Даринка Гортан Премк, Вера Васић, Љиљана Недељков. Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду.
- Седойкина 2011:** Седойкина, Юлия Васильевна. *Наименования лиц в брянских говорах*. Научная электронная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat. <http://www.dissercat.com/content/naimenovaniya-lits-v-bryanskikh-govorakh>.
- Словенска митологија 2001:** *Словенска митологија: енциклопедијски речник* (редактори Толстој, Светлана М., Раденковић, Љубинко). Београд: Zepher Book World.
- СМР 1970:** Кулишић, Шпиро, Петровић, Петар Ж., Пантелић, Никола. *Српски митолошки речник*. Београд: Нолит.
- Стевановић 1975:** Стевановић, Михаило. *Савремени српскохрватски језик I*. Београд: Научна књига.
- Стевановић 1989:** Стевановић, Михаило. *Савремени српскохрватски језик II*. Београд: Научна књига.
- Степановић Николић 2002:** Степановић Николић, Слајана. *Службена и народна микротопонимија Сврљига*. Прилози културној историји Сврљига. Свеска 2. Сврљиг: Етно-културолошка радионица.

- Стојановић 2010:** Стојановић, Радосав. *Црноотравски речник*. Српски дијалектолошки зборник: расправе и грађа LVII (Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ): 9–1060.
- Тимерьяновна 2012:** Ипакова, Марина Тимерьяновна. *Соматическая лексика марийского языка*. Человек и Наука – библиотека диссертаций по гуманитарным наукам. <http://cheloveknauka.com/somaticheskaya-leksika-mariy-skogo-yazyka>
- Толстик 2004:** Толстик, Светлана Александровна. *Семантическое поле «худой» в русском языке: эволюция концепта*. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat. <http://www.dissercat.com/content/semanticheskoe-pole-khudoi-v-russkom-yazyke-evolyutsiya-kontsept>
- Толстој 1966:** Толстој, Никита Ильич. *Архаизам и новаторство у језичкој реформи Вука Караџића*. Београд: Рад.
- Тодоровић 2015:** Тодоровић, Ивица и остали. *Етнологија и генетика: прелиминарна мултидисциплинарна истраживања порекла Срба и становништва Србије*. Београд: Друштво српских родословаца Порекло; Етнографски институт САНУ.
- Ђорић 1982:** Ђорић, Божо. *Моциони суфикси у српскохрватском језику*. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду.
- Ђорић 2008:** Ђорић, Божо. *Творба именица у српском језику*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Ђупић 1999:** Ђупић, Драго. *Демонолошка лексика у источној и јужној Србији: према речницима тимочког, црногорског, пиротског и лесковачког говора и говора јужне Србије*. Етно-културолошки зборник за проучавање културе источне Србије и суседних области V (Сврљиг: Етно-културолошка радионица): 161–167.
- Хитов 1979:** Хитов, Христо. *Речник на говора на село Радовене, Врачанско*. Българска диалектология. Проучвания и материали, книга IX: 223–342.
- Чајкановић 1994:** Чајкановић, Веселин. 1994. *Студије из српске религије и фолклора 1910–1924*. Сабрана дела из српске религије и митологије, књ. 1 (приредио Ђурић, Војислав). Београд: Српска књижевна задруга, Београдски издавачко-графички завод, Просвета, Партенон М. А. М.

- Чајкановић 1994а:** Чајкановић, Веселин. *О врховном богу у старој српској религији*. Сабрана дела из српске религије и митологије, књ. 3 (приредио Ђурић, Војислав). Београд: Српска књижевна задруга, Београдски издавачко-графички завод, Просвета, Партедон М. А. М.
- Човић 2003:** Раздобудко Човић, Лариса. *Семантика и прагматика соматизма у српском и руском језику*. Београд: Ведес.
- Шипка 1998:** Шипка, Данко. *Основи лексикологије и сродних дисциплина*. Нови Сад: Матица српска.
- Штасни 2007:** Штасни, Гордана. *Атрибутивне именице (nomina attributiva) у српском језику*. Српски језик 12/1–2: 469–483.
- Штасни 2011:** Штасни, Гордана. *Номинација човека мотивисана позитивним карактерним особинама*. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику LIV/1 (Нови Сад: Матица српска): 167–180.
- Штасни 2013:** Штасни, Гордана. *Речи о човеку: (номинација човека у српском језику)*. Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду.
- Штрбац 2012:** Штрбац, Гордана. *Семантичка обележја фразеологизама с лексемом „око“*. Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. 37–2 (Нови Сад: Филозофски факултет): 323–335.
- Babić 1986:** Babić, Stjepan. *Tvorba riječi u hrvatskome književnom jeziku*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Radenković 2012:** Radenković, Ljubinko. *O ličnim imenima mitoloških bića u nekim slovenskim kletvama i frazeologiji*. Poznańskie Studia Slawistyczne 3 (Poznań: Adam Mickiewicz University Press): 145–158.
- Radovanović 1979:** Radovanović, Milorad. *Sociolingvistika*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod
- RJAZU 1880–1976:** *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–XXIII*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Skok 1971–1974:** Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Škaljić 1989:** Škaljić, Abdulah. 1989. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- Vorbar – lexiconul culturii rumânești. www.paundurlic.com.

Vujačić 2008: Vujačić, Lidija. *Kultura tijela i moć fizičke ljepote u savremenom društvu – ogled iz antropologije tijela*. Sociološka luča II / 1: 108–118.

БИОГРАФИЈА

Ана Савић Грујић рођена је 20. 7. 1981. године у Нишу, где је завршила основну школу и гимназију. Студије српског језика и књижевности на Филозофском факултету у Нишу уписала је 2000. године, а дипломирала 2006. године, одбранивши рад *Фонолошки опис говора села Гулијана*. На истом факултету 2009. године добила је мастер диплому и стекла звање дипломирани филолог – мастер.

Од 18. 12. 2006. године ради на Институту за српски језик САНУ, на пројекту *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*.

Објавила је више стручних и научних радова и учествовала на неколико међународних и домаћих научних скупова.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Ана Р. Савић Грујић
број уписа 08222Д

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Антропографска лексика у говорима сврљишког краја

– лингвогеографски приступ

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, _____

Ана Савић Грујић

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора Ана Р. Савић Грујић
Број уписа 08222Д
Студијски програм Српски језик
Наслов рада Антрополографска лексика у говорима сврљишког краја – лингвогеографски приступ
Ментор проф. др Првослав Радић

Потписани Ана Р. Савић Грујић

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, _____

Ана Савић Грујић

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Антропографска лексика у говорима сврљишког краја –
лингвогеографски приступ

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, _____

Ана Цветић Ђуџић